ARMANDO & SLEUTELAAR

de SS'ers

ARMANDO & SLEUTELAAR

de SS'ers

Armando en Hans Sleutelaar

De SS'ers

Nederlandse vrijwilligers in de Tweede Wereldoorlog

Met een voorwoord van Joost de Vries

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM 2012

Bij verschijning in 1967 veroorzaakte *De SS'ers* een storm van verontwaardiging. Velen vonden het boek, waarin acht voormalige ss'ers vrijuit het woord voeren, verschrikkelijk of zelfs fascistisch: 'een gevaar voor de volksgezondheid' en 'een aanzet tot antisemitisch geweld'. Anderen vonden het juist zeer indrukwekkend: 'een ontluisterend portret van onmensen', en 'een noodzakelijk onderzoek van de motieven die destijds landgenoten hadden om zich bij de bruine hordes aan te sluiten'. De samenstellers, Armando en Hans Sleutelaar, schreven zelf in hun voorwoord: 'Er is in elk geval één overeenkomst tussen de vrijwilligers die vochten aan de goede kant en die aan de foute kant: zij hoopten dat hun land beter uit de oorlog zou komen dan toen het door die oorlog werd overrompeld. Hoe het de mensen van het verzet in en na de oorlog is vergaan, is algemeen bekend. Over de levens van de onmensen die hun bitterste vijanden waren, weten we weinig...'

Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Verzorging e-book Aard Bakker

ISBN 978 90 234 7485 2
NUR 320
www.debezigebij.nl

Deze digitale editie is gemaakt naar de zesde druk, 2012

Ter nagedachtenis aan Dick

Wo ein Verbrechen beginnt, hört die Kameradschaft auf.

– *Der Freiwillige*, Kameradschaftsblatt der Hiag, 1966

Die Männer der Waffen-ss waren Soldaten wie alle andere auch. Machen Sie einmal dem Ausland klar, dass die Waffen-ss nichts mit Sicherheitsdienst und Gestapo zu tun hat. Machen Sie einmal den Leuten deutlich, dass die Waffen-ss keine Juden erschossen hat, sondern als hervorragende Soldaten von den Sowjets am meisten gefürchtet war.

– Konrad Adenauer, rede in Hannover, 1953

Nur solche Seelen erhebt der Krieg zum Heroismus, welche schon Kraft in sich haben; den Unedlen begeistert er zum Raube und zur Unterdrückung der wehrlosen Schwäche; er erzeugte Helden und feige Diebe, und welches wohl in grösserer Menge?

– Johann Gottlieb Fichte, Beiträge zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die Franzözische Revolution, 1793

VOORWOORD

Op 11 mei 1960 maakt Ricardo Clement de kleine wandeling van de bushalte naar zijn huis, in een noordelijke buitenwijk van Buenos Aires, als een onbekende figuur hem vraagt of hij even een momentje heeft. Clement vertrouwt het niet, maar voordat hij kan wegkomen, werken twee mannen hem hardhandig tegen de grond. Hem wordt de vraag gesteld waarvan hij wist dat hij eraan zat te komen: 'Bent u Eichmann?'

Als hij dit bevestigt, zo gaat het verhaal tenminste, stelt de Mossad-agent Eichmann een tweede vraag: 'Wilt u berecht worden in Israël, of wilt u liever nu meteen een nekschot?'

Het kost moeite om niet sensationalistisch over de arrestatie van Eichmann te schrijven. Alle elementen van een thriller zitten erin, jager en prooi, camouflage en ontdekking, en dat bij een missie waar veel van af hing, niet alleen de berechting van deze ene nazi, maar ook de invloed die het Eichmannproces heeft gehad op de naoorlogse visie op de Holocaust. Want stel je voor dat Eichmann het nekschot had gekozen. Of stel je voor dat de Mossad-agenten, in plaats van Eichmann, voor Josef Mengele waren gegaan. Een paar jaar terug vertelde een van de Mossad-agenten die de kidnapping in Argentinië uitvoerden – Rafi Eitan – dat zijn team niet alleen Eichmann in het vizier had, maar ook Mengele, de 'doodsengel', de kamparts van Auschwitz. Ook die woonde in Buenos Aires. Het hoofd van de Mossad zette Eitan onder druk: kon hij in de tijd dat Eichmann vastzat in zijn schuilplaats ook niet Mengele kidnappen en meenemen naar Israël?

Eitan weigerde; zijn team had zijn handen vol aan Eichmann. Stel dat het lot op Mengele was gevallen. Zonder Eichmann hadden we geen banaliteit van het kwaad, en hoe vaak die zinsnede van Hannah Arendt ook verkeerd wordt geïnterpreteerd, we hadden niet de theorie van de ss'er die als willoos radertje meedraaide in een groter geheel. Zoals Harry Mulisch schreef: 'Tot Hitlers dood bleef Eichmann solidair met diens hoogste bevel. Daarna werd hij een "vreedzaam burger", dat wil zeggen solidair met de maatschappij, waar hij *toen* in leefde.' Als we in zijn plaats alleen de flamboyant kwaadaardige Mengele hadden gehad, een arts die gruwelijke experimenten uitvoerde, was het imago van de ss-

officier nog monsterlijker geweest, nog minder bespreekbaar. Oud-ss'ers konden blij zijn dat het Eichmann was die naar Jeruzalem werd gevlogen.

Geschiedenis wordt niet geschreven door de *what if*'s, maar wordt er in zekere mate wel door ingekleurd. De oorlog is elk jaar een jaar verder weg, en de afstand wordt in ons collectieve geheugen eerder overbrugd door fictie dan door geschiedschrijving. Wie nu aan de D-Day-landingen op Omaha Beach denkt, ziet waarschijnlijk niet de oude foto's van Robert Capa voor zich, maar eerder *Saving Private Ryan* (1998) van Steven Spielberg. Als je een van de door Armando en Sleutelaar geïnterviewde ss'ers hoort vertellen hoe hij na de oorlog de begrafenis van een oude kameraad bijwoont en hij, wanneer zijn oud-strijdgenoten het ss-Treuelied aanheffen, tot zijn verbazing overmand wordt door emotie, zie je de scène voor je zoals je het al in tientallen films hebt kunnen zien: de oudere acteur staat aan een veteranengraf, breekt in tranen uit en het beeld wordt zwart, er verschijnt een plaatsnaam en een tijd en de film begint echt.

Waarschijnlijk vond men in Nederland Hitler nog nooit zo interessant als in 1960, toen de onmiddellijke wederopbouw net achter de rug was. In 1960 was *The Rise and Fall of the Third Reich* van William L. Shirer een bestseller. Het hele boek door lijkt Shirer stomverbaasd over Hitlers progressie, van Weense schooier tot bondskanselier, en hij geeft constant zijn monster extra reliëf door weer even het embryo te tonen, the *onetime Vienna vagabond, the former tramp from Vienna.*

Maar deze interesse in het kwaad van de oorlog was schijn, suggereert de gerenommeerde historicus Tony Judt (1948-2010) in zijn veelgeprezen overzichtswerk *Postwar* (2005). Volgens hem leed niet alleen Frankrijk in die tijd aan het 'Vichy-syndroom', het verschijnsel dat men zich uit de oorlog alleen dingen herinnerde die aansloten bij de denkbeelden over fragiele politieke verbanden van de naoorlogse maatschappijen, en voor alle meer kritische geluiden was men liever Oost-Indisch doof, stom en blind. In Italië herdacht men het eigen lijden, maar negeerde het leed dat men bij anderen veroorzaakt had, op de Balkan bijvoorbeeld, of in de koloniën in Afrika. Polen herdacht graag de opstand van Warschau van 1944, maar 'vergat' liever de massale collaboratie aan de Holocaust. En de verhalen die Nederland zichzelf vertelde waren die van Anne Frank en Hannie Schaft, van slachtofferschap en verzet,

terwijl het vergat dat 23.000 Nederlanders zich vrijwillig bij de Waffen-ss aansloten, ‘het grootste contigent vrijwilligers in heel Europa’.

In Nederland was men niet happig om het verhaal van die 23.000 Nederlanders (al noemen andere historici andere aantallen) te vertellen, laat staan aan te horen. Lou de Jong vulde zijn spraakmakende tv-serie *De Bezetting* (vanaf 1960) met sprekende getuigen, maar dat deed hij in de aflevering over collaborateurs en Nederlandse ss’ers niet: dan wordt het onderwerp afgedaan met oud propagandamateriaal. Iets waar een groot nadeel aan kleeft, schrijft Chris van der Heijden in *Dat nooit meer, de nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland* (2011): ‘Het toont de foute sector namelijk niet zoals zij *was* maar zoals zij gezien wenste te worden.’

In dat klimaat van selectieve nieuwsgierigheid stelden Armando en Sleutelaar, kunstenaar en dichter, de interviewbundel *De SS’ers* samen. Acht lange, *full quote*-interviews. Bij verschijning in 1967 maakte het een storm van protest los, omdat het de kans zou geven aan de geïnterviewde Nederlandse ss’ers zich vrij te pleiten. Als je het boek leest, zie je dat geen van allen dit zonder meer doet. De nieuwsgierigheid van Armando en Sleutelaar, hun voornaamste motivatie voor dit boek, werkt juist als correctie op de geschiedenis, en daarmee als een correctie op de wildgroei van de verbeelding.

Joost de Vries

VOORAF

… *maar nog steeds siddert de hele wereld voor dat zootje*[*]

Dit boek is geschreven uit nieuwsgierigheid.

Ruim een kwart eeuw geleden, op 22 juni 1941, begon de invasie van Rusland door Duitse troepen. Aan deze gevaarlijkste zet in de Blitzkrieg namen ook eenheden deel, die om de kleur van hun Wapen wel het Zwarte Korps werden genoemd.

Zij hadden een opleiding achter de rug, harder dan die van de andere soldaten. Zij gehoorzaamden aan een discipline, strenger dan die in de andere legers. Zij waren voorbestemd een hoofdrol te spelen in een plan, groter dan de oorlog.

Tussen de zelfbewuste inval en de smadelijke vlucht verliepen nog geen vier jaar. Toen bleek dat geen ander leger uit de Tweede Wereldoorlog zoveel soldatenroem had vergaard en zich zo gehaat had gemaakt als deze *Waffen SS*; kort na de nederlaag werden de 900.000 man[**] door een internationaal militair tribunaal in Neurenberg medeplichtig bevonden aan een misdadige organisatie.

Onder de 38 divisies bevonden zich ook enkele tienduizenden vrijwilligers uit Frankrijk, Zwitserland, Liechtenstein, Denemarken, Noorwegen, Zweden, België en Nederland.

Verreweg het grootste aantal van hen was afkomstig uit Nederland. De opgaven lopen uiteen. Het cijfer van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie is 12.000. De nationaalsocialistische pamflettist en boekhandelaar Paul van Tienen schat het aantal op 60.000. Volgens de vrijwilligersgeneraal Felix Steiner moeten het er ± 55.000 zijn geweest, van wie 20.000 man zouden zijn gesneuveld of vermist.

Is het ongerijmd te veronderstellen, dat de *Waffen SS* meer Nederlandse jongens trok dan de ondergrondse knokploegen?

Er is in elk geval één overeenkomst tussen de vrijwilligers die vochten aan de

goede kant en die aan de *foute* kant: zij hoopten dat hun land beter uit de oorlog zou komen dan toen het door die oorlog werd overrompeld.

Hoe het de mensen van het verzet in en na de oorlog is vergaan, is algemeen bekend. Over de levens van de *onmensen* die hun bitterste vijanden waren, weet men niets (hun onbetrouwbare verklaringen tijdens de zittingen der Bijzondere Rechtspleging terzijde gelaten). Niemand van hen is na de oorlog uitgehoord; geen geschiedschrijver heeft het nog nodig geoordeeld een ss'er op te roepen als historische getuige.

Ongehinderd door persoonlijke gevoelens zijn wij er in oktober 1965 in geslaagd de eerste van de acht medewerkers aan dit boek, na maandenlang aarzelen, tot meedoen te bewegen.

Hoe verdacht het is zich met ss'ers in te laten, ondervinden wij precies een jaar later. 18 oktober 1966 dient voor de rechtbank in Amsterdam een kort geding, door ons aangespannen tegen de uitgeefster van Vrij Nederland, wegens een publikatie over dit op stapel staande boek en zijn samenstellers. Het proces is geruchtmakend; de verliezer zijn wij.

Intussen hadden wij zeven mannen en een vrouw gezocht en gevonden, afkomstig uit de meest uiteenlopende milieus en uit verschillende delen van het land. Op een enkele uitzondering na vreemden voor elkaar, maar stuk voor stuk mensen die hun verleden niet verloochenen.

In dagenlange gesprekken, soms met sterke drank maar altijd met sterke emotie, hebben wij hen ondervraagd over hun omzwervingen, vanaf hun vroegste jeugd tot even na de dood van Hitler in 1945; de gevangenisjaren komen alleen terloops ter sprake. Van de bandopnamen is een woordelijk manuscript getypt van ongeveer 2500 foliovellen. Daaruit hebben wij onze vragen en opmerkingen plus uitweidingen die ons overbodig leken, geschrapt, maar de authenticiteit van de bekentenissen is in geen enkel opzicht geweld aangedaan. De medewerkers hebben de teksten geautoriseerd als hun eigen woorden.

Anonimiteit was een voorwaarde; de foto's zijn gekozen uit privéalbums.

Het zal de aandachtige lezer niet ontgaan, dat wij geen vraag, hoe pijnlijk ook, hebben ontweken.

De samenstellers
mei 1967

* En toen zei Sepp Dietrich: ‘ja, schauen Sie mal an, aber noch immer zittert die ganze Welt für diesen Haufen.

** 300.000 doden en vermisten; van de overlevenden raakte iedere tweede één keer of vaker gewond.

1

1

Ik ben geboren en getogen in Amsterdam. In '42 ben ik bij de SS gegaan, ik was toen 21 jaar. Toch ben ik nooit nationaalsocialist geweest.

Het is eigenlijk verdomd toevallig, dat ik er bij ben gekomen. Ik liep met valse papieren in m'n zak, dat je vrijgesteld werd van de Arbeitseinsatz, kom ik een paar jongens tegen, die waren bij de SS en ze zeiden, kom bij ons, joh, kom ook bij ons. Nou ja, ik liep maar wat rond, ik stond alleen...

Ik had geen vast beroep, ik was er meer een van twaalf ambachten en dertien ongelukken. Ik heb enkel lagere school.

Ik was erg ongedurig. Ik zocht en ik kon het niet vinden.

Ik heb nooit speciale vrienden gehad. Ik was een moeilijk type. Ik sluit me niet zo gauw ergens bij aan. Of ik moet voelen, nou ja, daar hoor ik bij.

Ik deed veel aan sport. Ik had m'n vriendjes wel, maar geen speciale vrienden, waar ik dagelijks mee omging.

M'n vader stierf een jaar of vijf voor de oorlog. Ik was erg gesteld op m'n vader. Heel erg.

Hij was een rechtschapen man, hij kon geen onrecht zien. Hij kon begrip opbrengen voor moeilijkheden. Hij had geen vijanden. Hij was antirevolutionair en koningsgezind. Maar hij kon toch ook wel begrip opbrengen voor een ander z'n noden. Dat trok mij altijd in mijn vader aan. Ik was een erg moeilijke jongen en m'n vader begreep me. Hij voelde me aan, hij begreep me.

Ik was wat overmoedig, goedgelovig. Ik accepteerde alles, ik nam alles aan. Een bepaalde zwakheid, die m'n vader wel in me zag. Daardoor had ik ontzettend veel steun aan m'n vader.

Onrecht is iets wat mij ook heel erg tegen staat. Onrecht en rechteloosheid kan ik niet zien.

Ik vond het stomvervelend in de kerk. De zondag was een straf voor je. Dus zodra je de vrije hand had keerde je dat de rug toe, ging je je eigen weg. Je keerde dat zooitje de rug toe!

2

Qua opvoeding waren de Duitsers mijn vijanden. In de meidagen van '40 zat je natuurlijk in angst voor je familieleden, die in dienst waren. In het begin van de oorlog, toen ik de Duitsers wat leerde kennen, kon ik ze toch eigenlijk niet meer als vijanden zien. Hun optreden was correct en netjes. Gedisciplineerd.

Over het algemeen was dat wel de mening. Ze werden wel gewaardeerd in het begin, hoor.

3

Ik liep die jongens stomweg tegen het lijf. Ze waren in Amsterdam met verlof. Ik liep er bij als een halve schooier, hè. Je voelde je niet prettig. Eten en drinken was er niet veel. Ze zeiden, bij ons is het zó...

Ze zagen er aardig goed uit die jongens. Netjes. Goed gevoed. Nou ja, toen ben ik me domweg gaan melden.

Zonder enkele politieke overtuiging. Echt. Helemaal geen politieke overtuiging. Helemaal niet.

Ik heb me diezelfde dag nog gemeld. Twee dagen later was ik er al in.

Ik heb het thuis niet verteld.

Ik voelde zelf wel, dat kon ik niet vertellen. Ik heb gezegd, dat ik ging varen. Ik ben dus weggegaan... Ik werd streng gekeurd. Niet alleen medisch, maar ook wat ras betreft. Ja, ik had wel Germaans bloed in me. Hahaha.

Dat was in 1942. In die tijd ging het zo slecht nog niet. De opmars was nog in volle gang.

Ik zal nooit vergeten, hoe we weggingen: in optocht, met een muziekkorps voorop, ik liep daar met m'n rotzooitje tussen de jongens in, naar het station toe. Je kreeg een heel brood, worst en een pakje boter. Handjevol sigaretten. Daar ging je. Onderweg zag je een hoop bekenden. Je schaamde je kapot ergens...

Het was voor mij een sprong in het duister. Je wist niet waar je in terecht kwam. Maar ja, je zat met al die jongens in hetzelfde schuitje. Ik kan me niet herinneren dat er een bij was die er uit politieke overwegingen bij ging, het waren allemaal net zulk soort jongens als ik was.

Het waren fijne jongens. Moordjongens. Echt, hoor.

Nee, ik kan me van geen van die jongens herinneren dat ze uit politieke

overwegingen er bij gegaan waren. Het waren jongens met avontuurzucht, moeilijkheden thuis, jongens, die hun draai niet konden vinden. Moeilijke leeftijd, hè.

We blèven ook avonturier. Zo van: we zullen wel zien waar we terechtkomen. Over m'n toekomst dacht ik helemaal niet. Ik dacht alleen maar, hoe kom ik er levend uit. Kom ik ooit weer thuis?

De jongens die er eerder dan wij bij zijn gegaan, gingen meer uit politieke overtuiging. Maar wat je in de jaren '42, '43 en naderhand nog kreeg, dat waren allemaal wel jongens die ten einde raad dachten, nou ja, wat moet ik, hè.

Je ging mekaar tijdens de opleiding accepteren, mekaar waarderen, mekaar helpen. De kameraadschap is wel iets wat ik in grote mate ondervonden heb. Het werd ook gekweekt.

Bij ons was eigenlijk de doorsneejongen van het Nederlandse volk. Ik heb wel een jongen meegemaakt van hele rijke ouders, maar de meesten waren gewone jongens, net als ik. We zaten nog al es te schelden op de Duitsers, schimpliedjes te zingen, die Duitsers hoorden het toch niet, weet je wel, zo met clubjes onder mekaar.

Onder mekaar, als doorsneejongens, hebben we er van gemaakt wat we er van maken konden, voor onszelf en voor mekaar.

Ik bedoel, kameraadschap is misschien een beetje een raar woord dat niet meer gebruikelijk is, maar kameraadschap dat is er. Dat heb ik zelf wel ondervonden...

Je zocht mekaar op en je ging met mekaar de moeilijkheden in, met mekaar had je plezier en met mekaar had je ellende. Je deelde lief en leed.

Dat kwam door de straffe leiding. Daar hamer ik steeds weer op, de discipline en de orde en het gezag, dat zijn dé belangrijkste basispunten voor die hele periode.

Er hoefde geen buitenlander tussen ons te komen, want dan zeiden we, wat moet die rotmof er bij doen, weet je wel, die stinkende Roemeen, ik noem maar iets. Ik bedoel, je knapte zelf alles op. Als er iets georganiseerd moest worden, nou ja, dan waren het de Hollanders.

Zelfs de Russen hadden diep ontzag voor de Hollanders. Ze hadden aan het front van die grote luidsprekers en die schalden maar over de Russische vlakte heen en dan hoorde je: Hollanders, warum kämpfen Sie hier, komm nach

Leningrad, da ist es besser kämpfen, kom naar ons toe, hier wachten duizenden naakte meisjes op witte bedden.

4

We kregen onze opleiding in Sennheim in de Elzas. Ik heb wel eens gehuild van woede en ellende, hoor. Echt van dat je niet meer kon. 's Nachts werd je je nest uitgehaald en je moest dan zo'n veertig of vijftig kilometer lopen met een paar stenen in je rugzak, je gasmasker op. Je werd afgeknepen tot en met. Vallen, opstaan, alles wat er bij hoort, tot je het van woede en ellende niet meer wist. En dan was het op een gegeven moment weer: netjes lopen en een lied zingen. Nou ja, dan viel het allemaal weer van je af. Alles ging dan weer veel makkelijker.

De opleiding heeft me echt geen kwaad gedaan. We hebben er aan het front wel ons profijt van gehad. Want als je naderhand in '45 zag, al die jonge jochies zonder een behoorlijke aanpak, die knulletjes werd een geweer omgehangen en ze werden naar het front gestuurd. Dat was echt wel zielig. Ik heb toen vaak met dankbaarheid aan m'n opleiding teruggedacht.

Het was een hele dagtaak, hoor. Je geweer moest je grondig kennen, je geweer, werd je ingepraat, is je bruid. Dat moet je goed kennen. Dagelijks schoonmaken, poetsen. Je kleren verzorgen. Putz- und Strickstunde noemden ze dat. Tot je smerigste werkpak toe moest alles kraakhelder en netjes zijn. Gestreken en net. Je schoenen moest je poetsen tot je je er in kon spiegelen, weet je wel. Soms moest je vijf keer hard om de kazerne heenlopen, kon je je schoenen opnieuw gaan poetsen. En dan exerceren natuurlijk, uren, uren achter mekaar. Nooit goed genoeg. Je deed het wel goed natuurlijk, maar het was nooit goed genoeg. Zingen: zeer belangrijk onderdeel. Er ging geen dag voorbij zonder een paar uur zingen. Allerlei liedjes. Dat was de prettige kant. Schreeuwen, dat gaf je moed.

Ze zeggen altijd, je vergeet de nare kanten, maar die kan ik niet vergeten. Ik geloof dat ik meer de mooiere dingen vergeten ben, de nare dingen zijn je wel het meeste bijgebleven. Toch hebben de nare dingen me geen kwaad gedaan, integendeel, die zullen me juist wel goed gedaan hebben. Mentaal dan. Ja, ja keiharde discipline. Orde en gezag.

Ik bedoel, een Oberschütze dat was een soldaat eerste klas. Daar stond je

stram voor in de houding. Dat is een heel belangrijk punt in de opleiding, hoor, het gezag, de erkenning van je meerdere. En dat hadden we allemaal nodig. Want die dingen komen aan het front tot hun ware recht. Als daar geen leiding is dan is het niks, hè, dan is het een chaos.

Als je aan het front ook wel eens zag, zoals die Russen in massa's op je af kwamen stormen, ik bedoel, die werden gewoon gedwongen, ze werden anders doodgewoon neergeschoten. Die Russische commissarissen, nou...

Zo was het bij ons niet. Bij ons was het keiharde discipline. Het bevel dat je kreeg, nou ja, dat moest je opvolgen. We hebben nooit bevelen gekregen om bepaalde misdaden te begaan. Dat hebben wij nooit gehad!

In Sennheim hebben we ook een beetje politieke scholing gehad, maar dat ging over me heen. Daar prakkezeerde ik eigenlijk niet over. Je zat in een schuitje waar je niet meer uit kon. Dus je moest...

Het was maar een enkeling, die er iets in zag, hoor. Maar dat waren in onze ogen uitslovers. Ik weet niet of de politiek hun echt wel zo veel deed. Ze wilden een wit voetje halen bij de Duitse officieren.

Na de oorlog ben ik dieper over de dingen gaan nadenken. Ik ben in m'n hart geen nationaalsocialist, hoor. Zo is het niet. Maar ik zie er toch wel een hoop positieve kanten in. Ik bedoel, het communisme heb ik aan de lijve niet ondervonden. Daar was het regiem van Hitler kinderspel bij!

Als je de wereldpolitiek nu ziet, dat rent weer naar het communisme. Het communisme is een ontzettend groot gevaar. Daarom zie ik achteraf de positieve kanten van dat ik in het Oosten ingezet ben. Ik heb er geen spijt van. Nee, ik heb er geen spijt van dat ik indertijd die stap gedaan heb.

Ik heb eigenlijk nooit geweten wat nationaalsocialisme is. Ik weet het nu nog niet. Mein Kampf ken ik niet eens.

Er was een speciale formule toen wij beëdigd werden in Sennheim: dat we enkel ingezet werden tegen het communisme en niet in het Westen. Dus niet tegen de Engelsen of Amerikanen. Dat was redelijk, want de Engelsen en Amerikanen beschouwde je eigenlijk nog wel als je broedervolk.

We werden eerst ingezet in Joego-Slavië, partizanenstrijd. Een gespannen sfeer daar, je wist niet wie je vertrouwen kon, want de man waar je het glaasje wijn van kreeg, die kon je zo van achteren neerschieten. Je mocht ook nooit alleen op stap.

Ach, je denkt er verder niet bij na, je gaat eens kijken of je wat te eten kan krijgen en of je nog es een aardig meisje kan zien. Ze waren niet onhartelijk tegen ons, maar ja, wij gedroegen ons ook correct. Ik bedoel, wij hebben geen rottigheid uitgehaald. Nou ja, achteraf kun je die tegenstand wel begrijpen, wat het voor die mensen betekend heeft, maar in die tijd dacht je er niet bij na, je bemoeide je niet met politiek, je zat alleen in dat schuitje. Je dacht, hoe kom ik er weer uit? Hoe kom ik weer thuis?

Ik was in die tijd voor de verzorging van het eten en zo. Vaak moest er geïmproviseerd worden, de boer op en zien dat we wat te eten konden krijgen. Dat werd niet in beslag genomen! Nee, o nee, geen sprake van. Echt niet! Meer geruild. Bijvoorbeeld, ze waren stapel verzot op zout, dat was daar niet, en glas. En zout konden wij wel weer organiseren. Het was dus eigenlijk meer een ruilhandel, want geld daar hadden de mensen niks aan. Je moest zoveel duizend dinars geven als je een klein dingetje wou kopen, een prulletje. Geld was waardeloos. Dus de mensen wilden wat zien, hè. Er zijn zelfs jongens die hun laarzen uitgetrokken hebben, hun zooitje verkocht hebben en verkwanseld weer voor wat anders. Maar als dat gemerkt werd werd je natuurlijk zwaar en zwaar bestraft, hè. Net zoals met diefstal, als ze te weten kwamen dat wij van de mensen wat zouden stelen dan was het niet mis, hoor.

Als je werd beschoten, wist je nooit waarvandaan. In die bergen klinkt dat zo hol. Goed, er werd dan direct een patrouille uitgestuurd om te trachten... Maar ja, wie is het geweest? Eigenlijk hebben ze er heel weinig gesnapt.

Ik kan me nog goed herinneren, toen ik voor het eerst een beschieting meemaakte. Ik schrok me lam, hahaha.

We reden langs zo'n steile berg, in een militaire vrachtwagen. Ineens een hevig schieten, kogels door de ruiten heen...

Ik was bijrijder. Als chauffeur reed je nooit alleen. Wat schrok ik, tsjonge, jonge, jonge, daar kom ik eerlijk voor uit. Maar ja, zo zal het ze allemaal wel vergaan zijn.

We moesten natuurlijk wel doorrijden, want als je stil bleef staan dan was je weer een mooi doelwit voor ze, dus je moest wel doorrijden. Je meldde waar je

geweest was en dan ging er een patrouille op uit. Nou ja, weer niks te vinden.

Dat is het, hè, als je bijvoorbeeld in een afgelegen dorpje naar een boer ging om je dorst te lessen, je wist het nooit, het kon een partizaan zijn, dat weet je niet, hij kon je ook beschieten. Over het algemeen waren het wel gemoedelijke mensen. Arm, erg arm. Brood kenden ze daar niet, dat was een luxe. Ze bakten zelf wel een soort brood van maïs, dat vonden wij weer lekker, weer iets anders dan altijd ons brood, dus wij organiseerden maar broden en er heerste een levendige ruilhandel. We ruilden het voor maïsbrood en spek en zo.

Verder heb ik daar eigenlijk weinig meegemaakt, geen ernstige gevechtshandelingen. Alleen kleine schermutselingen. Ik ben er maar anderhalve maand geweest. Ik heb wèl eens een grappig voorval meegemaakt. We kwamen in een kamp, daar zaten Wehrmachtssoldaten in die overvallen waren door een troep partizanen. Die hadden alles buitgemaakt, munitie, geweren en dergelijke dingen, maar ze hadden die gasten zich ook allemaal uit laten kleden. Ze liepen allemaal in hun ondergoed rond! Hahaha. Grappig voorval was dat.

Maar als die partizanen werkelijk gesnapt werden... dan konden ze op de hoogste boom rekenen.

Ach, dat is precies hetzelfde als die commando's van de ss, die achter de linies gedropt werden. Dat staat je te wachten, als je gepakt wordt ga je er aan. Daar is geen pardon voor. Dat is aan alle kanten zo.

6

Na Joego-Slavië zijn we via Polen in de buurt van Leningrad terechtgekomen. De Duitsers waren daar al op de terugtocht. Vreselijk koud.

Ik was nog steeds bij dezelfde troep, de divisie Nederland. Er waren wel verschillende jongens afgevallen, die waren goed voor de officiersschool of zoiets dergelijks. Ze werden naar de Junkerschule gestuurd om daar een verdere opleiding te krijgen. Niks voor mij, ik had aan die eerste opleiding al genoeg, ik wou er niet méér bij hebben, hahaha.

Die reis naar Rusland was erbarmelijk. Zonder comfort. Koud. Gewoon in veewagens. We zaten te sterven van de kou. De stemming was vaak rot, maar dat werd dan weer goed gemaakt, je kreeg weer wat, een flesje rum of een pakje sigaretten. Het was een eindeloze reis. Eindeloos...

Je wist niks, je wist nooit van tevoren waar je naar toeging. Waar gaan we nou weer naar toe? Er werd nooit wat gezegd.

Je was gehard. Keihard. Achteraf denk je bij jezelf, hoe is het mogelijk geweest dat je zoiets hebt uit kunnen houden! Dat is dankzij de discipline en de ontberingen die ze je moedwillig hebben laten ondergaan.

Ik durf niet precies te zeggen waar we aangekomen zijn, dat weet ik niet meer. Het was er een kale boel. Steppes. Hier en daar een huisje. Bossen. En sneeuw, sneeuw, sneeuw. Daar werd de trein uitgeladen en vandaar uit werd je compagniesgewijs overal naar toegestuurd in vrachtauto's.

We kwamen niet direct in de voorste linies terecht, we kwamen meer als versterking daar. We moesten zelf bunkers bouwen. Tja, wat wil je, spijkerharde grond, wat moet je daar beginnen! Je moest je rot werken, bomen zagen, hout organiseren en gaten maken. Er was nog wel wat Russische bevolking. Die mensen waren tweehonderd jaar achter. Ontzettend arm. Ze sliepen boven op een oven. Ze hebben daar allemaal van die stenen ovens, die worden met hout gestookt en daar bovenop zo'n platform en daar ligt dan de hele familie. Wel gezellig, hoor! Maar die mensen waren ook bereid om je te helpen. Ze hebben het niet makkelijk gehad in dat Rusland daarzo. En misschien zagen ze in ons wel zoiets als bevrijders, hè. Onze houding tegenover deze mensen is ook altijd correct geweest.

De gewone Europese Rus is een goed en zachtmoedig volk. Wij mochten natuurlijk niet met de meisjes uitgaan. Omdat het een ander ras was natuurlijk, hè.

Och, die mensen deden wel eens wat voor je. Als je weer eens wat georganiseerd had, een beetje aardappelen of een kippetje of iets dergelijks, ze bakten dat voor je en maakten het klaar. Ze kregen dan ook wat.

De eerste Feindberührung was wel angstwekkend, hoor. Je hoort ineens een gebulder, de granaten komen aansuizen, maar naderhand doet het je niks meer. Je went er aan en je hoort precies waar zo'n granaat terecht komt. In het begin is dat alles wel heel benauwd geweest.

Het front kwam meer naar ons toe dan dat wij naar het front toegingen. Het is er daar niet zachtzinnig toegegaan, hoor. Het was hard tegen hard.

Al die doden en gewonden is wel erg in het begin. Je kan eigenlijk niet vertellen wat er dan in je omgaat. Maar ja, je eigen lijfsbehoud, dat gaat de

boventoon voeren natuurlijk. Je kunt er niet bij stil blijven staan. Een gewonde kameraad werd met man en macht geholpen, waar mogelijk was werd er geholpen, stonden we mekaar bij. Dat was je morele plicht.

7

Ik ben daar vrij ernstig ziek geworden. Ruhr noemden ze dat in Duitsland. Soort dysenterie. Ontlasting met bloed en zo. M'n benen zaten onder de zweren. Dat ging maar niet dicht, hè. Ik werd hard ziek. Ik ben toen vier weken in een lazaret gekomen. Dat was wel echt een verademing zo'n lazaret. Je trachtte het nog wel een beetje te rekken ook, als je kon. Maar ja, dat ging natuurlijk niet, want als ze 's morgens kwamen dan was het K.V., K.V., kriegsverwendungsfähig, hè, dan kon je weer gaan! En dan kwam je bij je eigen jongens terug, je miste er wel een paar natuurlijk. Toen ik uit het lazaret kwam, ben ik in de omgeving van Narwa terechtgekomen. Ik ben daar achter het front werkzaam geweest bij de bevoorrading. Wij moesten zorgen dat ze aan het front munitie kregen.

Ik vond het zelf een beter baantje als in de loopgraven. We hadden daar achter nogal wat Russische vrijwilligers en Russische krijgsgevangenen die met het zware werk meehielpen, het lossen en laden van granaten en munitie. Er stond wel een wachtpost bij, maar qua behandeling waren ze gelijkgesteld aan ons. Zelfde eten. Denk maar niet dat je ze met een vinger durfde aanraken, hoor. Ze werden correct behandeld, kregen hetzelfde eten als wij. Als onze toewijzing van drank en sigaretten kwam, dan kregen die Russen net zo goed.

Ik heb nooit meegemaakt, dat ze slecht werden behandeld. Dat is nou juist wat me zo ontzettend dwars zit. Misschien is het wel gebeurd. Bij ons is het echt niet gebeurd. Ik heb het niet gezien.

Het is zeker niet door ons Hollanders gebeurd. Ik heb het toen noch gezien noch gehoord.

Wij hadden strenge orders, hoor. Diefstal en dergelijke dingen, ik bedoel, iets van de mensen stelen of wat dan ook, dat werd zwaar bestraft. Dat kwam bij ons echt niet voor.

Na de oorlog heb ik wèl gehoord, dat ze slecht behandeld zijn. Ik dacht, nou ja, dat zal wel erg overdreven wezen. Nu geloof ik wel dat dergelijke dingen gebeurd zijn. En dat is te betreuren. Dergelijke dingen pasten helemaal niet bij

ons, als frontsoldaat, als ss'er. Dat paste niet.

Ik heb twee Nederlandse jongens dood zien schieten. Ze hadden eigendommen van burgers afhandig gemaakt, in zoverre afhandig het was al op de terugtocht. Die hadden zich lekker in de schone kleren gestoken, ondergoed gepikt. Ziezo, dachten ze, wij zijn weer helemaal fris. Die jongens zijn op dat feit door het Kriegsgericht veroordeeld tot de dood. Die werden daarvoor doodgeschoten! Zo streng was het bij ons.

Er is bij ons ook nooit een gevangene zo maar zonder vorm van proces mishandeld of doodgeschoten. Hij werd verhoord, ik bedoel, hij werd teruggebracht achter het front en daar werd hij verhoord. Nou ja, dan hoorde of zag je er verder ook nooit meer iets van, want ja...

Misschien dat de Duitsers in ons wat anders zagen dan in een doorsnee Duitse soldaat. Ik weet het niet, maar bij ons zijn dergelijke dingen echt niet voorgekomen. Wij leefden misschien nog wel onder een zwaardere druk dan de Duitse soldaat qua discipline, gezag en orde. Als je er bijvoorbeeld vies bij liep dan kon je er van lusten.

8

Bij Narwa was ik dus boodschappenjongen: munitie brengen, verpleging brengen. Vaak onder moeilijke omstandigheden, dat er dagenlange beschietingen waren, dat het praktisch haast onmogelijk was om iets naar voren te krijgen. Het transport was haast onmogelijk. Dan dacht je wel es, zat ik maar in de loopgraven.

De grote terugtocht uit Narwa heb ik niet meer meegemaakt, want ik ben op de Rollbahn naar Narwa gewond geraakt. De Russen konden vanuit een bepaalde hoek de weg precies overzien. Elk voertuig, elke beweging, die ze zagen daar werd gelijk op geschoten. Ze schoten zelfs op één man.

We gingen er met een rotgang doorheen. Je móést er doorheen. Op goed geluk.

Ik zat gelijk vol met splinters, ze schoten zo maar een zooitje granaten tegelijk af.

De bijrijder was minder gewond. Dat ding spatte net voor mij uit mekaar.

De motor deed het gelukkig nog, ik kon rijden. Ik ben nog doorgereden tot de plaats waar we lossen moesten.

Je voelt niks, je krijgt een enorme klap en verder voel je niks. Je voelt geen pijn. Niks. Bloed zie je wel...

M'n armen, m'n buik en m'n benen, m'n hoofd, het zag zwart van de scherven.

Na verloop van een half uur kwam pas de pijn. Ik ben gelijk naar de verbandplaats gegaan, daar kreeg ik een spuitje tegen tetanus, ik werd er verbonden zo goed en zo kwaad als het kon. Toen voelde je je ellendig natuurlijk. Kramp en pijnen. Verschillende spieren waren geraakt.

Op het ogenblik dat ik geraakt werd, zag ik het niet zo ernstig in. Nee, je prakkezeert er niet over, naderhand voel je de pijn natuurlijk wel. Je denkt, god, wat ben ik ziek, weet je wel. Je vecht voor je leven, hè.

Je wordt natuurlijk keihard. Voor jezelf ook. Ben er nog hard van, enorm hard. Nog. Keihard.

Voor een ander niet. Ik kan geen ellende zien van een ander. Ik heb liever zelf wat dan dat een ander het heeft. Daarom heb ik ook zelf geen persoonlijke vijanden. Ik weet niet wat vijandschap is.

Ik heb es een keer een jongen gezien, die z'n been werd afgeschoten. Zo onder z'n knie weg, finaal er af! Hij liep gewoon verder. Had geen pijn! Niks. Hij besefte eigenlijk niet wat er aan de hand was.

Ja, na verloop van een half uur was het vreselijk natuurlijk. Die jongen had een pijn!

Dat had ik ook. Op het moment zelf voel je absoluut niks. Alleen een klap. Overal voel je opeens een klap. M'n gezicht was ineens vol met kleine scherfjes. Maar ja, na verloop van een uur was het wel afgelopen, was ik kapot.

Ik heb daar nog een paar dagen gelegen, daarna ben ik naar Duitsland gestuurd. De aard van mijn verwondingen was wel zo dat ze mij naar een speciaal lazaret stuurden in Duitsland. Ik was helemaal verbonden. Helemaal, m'n benen, m'n maag, alles. Het was overigens niet m'n ernstigste verwonding, naderhand ben ik nog erger verwond geweest.

Dit is vrij goed genezen. Na een half jaar was ik weer K.V., kriegsverwendungsfähig. Ik heb er niet veel littekens van overgehouden.

Tenminste, m'n gezicht valt wel mee. Maar als ik me uitkleed, zie je wel genoeg.
Ik heb nog een granaatscherf in m'n hoofd zitten ook. Hoe die daar terechtgekomen is weet ik niet. Zo'n scherf kan gaan lopen.

Ik had het wel goed daar in dat lazaret. Och, de ellende zie je niet meer, daar wen je aan. Op iemand die haast niet gewond is kijk je minachtend neer. Die heeft niks. Ik bedoel, waar praat jij over, hè, je hebt niks!

Je had er van allerlei ziektes. Er was een speciale afdeling voor geslachtsziektes. Die hadden het niet best, hoor. Die hadden het niet best. Ze kregen wel normaal te eten, maar ze werden van alle pleziertjes uitgeschakeld. Als ze zover waren dat ze niet meer besmettelijk waren dan mochten ze er nog wel eens uit of wat dan ook, maar praktisch elke week, of om de veertien dagen zeker, kwamen ze van de NSF, van de nationalsozialistische Frauen, die organiseerden dan allerlei spul om de gewonden het leven een beetje prettiger te maken. Eén attentie, hè. Een rokertje, een slokkie. Daar kon je vast elke week op rekenen. Maar dat kregen zij natuurlijk niet. En dat is ook begrijpelijk. Ik bedoel, als dat in een leger heerst, geslachtsziekte...
Dat is ook weer typerend: het waren geen SS'ers, maar Wehrmachtmensen.

Het eerste wat me trof toen ik in dienst kwam was dat je voorbehoedsmiddelen kreeg, die moest je bij je hebben, als je de kazerne uitging. Als je ze niet bij je had kwam je de kazerne niet uit. En ik als jong groen pikkie, ik wist van de prins geen kwaad! Hahaha. Als je naar buiten mocht moest je ze laten zien, hoor. Ook je schone zakdoek, je hoefde geen vuile en verfrommelde zakdoek in je zak te hebben. Terug! Even kijken of je je nek gewassen hebt, weet je wel, en laat je oren es kijken! Zo werden wij behandeld, hoor. Dat is wel goed.

Er zijn heel veel Nederlanders bij Narwa gesneuveld, dus eigenlijk heb ik nog geluk gehad met m'n verwonding. Hoewel, ik heb m'n kameraden wel es benijd, hoor. Dat ik dacht, ik wou dat ik maar een kogel door m'n kop gehad had, ik wou dat ik er ook maar bij lag. Ja, als je in zo'n toestand zit dat je je geen raad weet. Alles is tegen je. Wat moet je? Je hebt geen toekomst. Nooit contact meer met thuis...
Ik verlangde wel naar huis. Want ik heb zelfs iets in m'n gekke kop gehaald, toen ik daar in het lazaret lag, dat je dacht, verdomme, hoe moet ik er weer uit

komen? Ik heb niks geen zin meer om weer naar het front te gaan. Nou waren er in die tijd speciale opleidingscentra's gekomen voor die eenmanstorpedo's. Daar werden vrijwilligers voor gevraagd. Ik denk, tsjonge, als ik nou eens met zo'n dingetje, hè, dan vaar ik toch naar Engeland door of iets dergelijks. Zulke gekke dingen haal je je in je hoofd. Is natuurlijk nooit iets van gekomen. Ik heb naderhand wel gelezen dat het een onmenselijk wapen geweest is.

9

Ik was in die tijd nog steeds niet overtuigd van de Idee. Dat heb ik pas na de oorlog gekregen. Vooral als je zoveel gezien hebt, wat het communisme is en wat het communisme brengen zal. Daarin zie ik een heel groot gevaar. Toentertijd zag ik dat niet.

Als je de wereldpolitiek nu nagaat, de Chinezen, ik bedoel, ze gaan hun gang maar. Voor de Russen zelf ben ik niet bang, want in Rusland is een grote verdeeldheid. Dat zijn niet allemaal communisten, die Russen. Ze zijn wel vaderlandslievend. Dat waren wij ook. Ik bedoel, wij waren Hollandse ss'ers in Duitse dienst, maar ons hart trok toch naar Holland toe. We waren Hollanders! De Russen zullen zelf ook wel in spanning leven, want ja, voor die communisten moet je oppassen! Als de wereld overgegeven wordt aan het communisme dan zijn we nog niet klaar.

Nee, de Idee zei me niks. De kameraadschap heeft me er doorheen gesleurd! Als diè er niet was, ik geloof niet dat ik het dan had kunnen redden. Je hield mekaar van onbezonnen stappen terug en...

Ach, iedereen was wel es iets van plan. Er werd geluisterd naar radio Oranje aan het front. Dan hoorde je de Engelsen zijn geland in Normandië. Nou, er ging gewoon een gejuich op onder de doorsnee Hollanders. Je besefte eigenlijk nog niet waar je in zat. Je wist niet, wàt je eigenlijk gedaan had. We beseften ook niet, wat er zou gebeuren als Duitsland de oorlog zou verliezen. Dat besefte je toch helemaal niet.

Toch heb ik er geen spijt van. Omdat ik weet, persoonlijk heb ik geen misdaad begaan. Dat de mensen mij achteraf kwalijk nemen dat ik als Nederlander dienst genomen heb bij de Duitsers kan ik me voorstellen. Maar de verwijten die gemaakt worden van misdaden die wij gedaan zouden hebben... Absoluut niet!

Ik geloof wel dat ik, als er een oorlog tegen het communisme zou komen, me spontaan zou melden. Als ik nog zou kunnen. Omdat ik weet dat het gevaar ontzettend groot is. Ik heb het zelf meegemaakt en gezien. En als je dan die verhalen leest van wat er in de tijd tussen '40 en '45 is gebeurd in Duitsland in concentratiekampen, verschrikkelijk! Maar het is kinderspel vergeleken bij wat ons te wachten staat als het communisme er komt.

Toen ik uit het lazaret kwam, waren de Russen al op weg in Duitsland. Het was nog maar een kwestie van een paar maanden. We werden geformeerd in een klein dorpje ergens in Oost-Duitsland. Er werden weer compagnies samengesteld en die werden naar het front gestuurd. Je had eigenlijk geen echt front meer. Het front was overal. Het waren eigenlijk nog meer schermutselingen. Ik bedoel, de Russen zaten in een dorpje en dan gingen wij er op af. Een gammele pantser had je nog. Je had je geweer of je machinepistool. En daar moest je het mee doen.

10

Je denkt er niet bij na als je op je vijand schiet. Achteraf heb je eigenlijk nog medelijden. Het zijn ook jongens. Het was je vijand niet, laat ik het liever zo zeggen. Toen niet en nog niet. De Russen zijn geen vijanden van me. Wel het communisme, de commissarissen, maar je kreeg ze haast nooit levend te pakken. Als je ze levend te pakken kreeg dan konden ze ook wel hun biezen pakken!

Daar waren de Gestapo's lieve jongens bij. Ik weet niet wat de Gestapo is, maar wat je d'r over leest en hoort.

Commissarissen zijn gewoon onmensen. Het zijn geen mensen.

Ik heb es iets meegemaakt bij de Russen. Wat of er gebeurd was weet ik niet. Er stonden zo'n man of twintig op een rijtje, komt er zo'n commissaris bij met zo'n grote groene band om z'n pet en zulke epauletten, want hoe groter hoe mooier, des te stoerder ze zich voelden, die schoot zo met z'n pistool een stuk of vier van die twintig man dood! Gewoon onvoorstelbaar. Ik bedoel, je weet geen reden, je weet niet wat er gebeurd is...

Dat heb ik zelf gezien, toen wij gevangen genomen waren door de Russen. Dat je bij jezelf denkt, jezus, wat staat me nou te wachten, hè! Ik dankte de

hemel op m'n blote knieën dat ik van die Russen verlost was. En persoonlijk moet ik toch zeggen dat ik, nou ja, vrij behoorlijk behandeld ben.

11

Op een dag kreeg ik een opdracht van de compagniecommandant, ik moest naar de bataljonscommandant toe, orders ophalen en dergelijke dingen. Alles was ingegraven in schuttersputjes, je kon weer terugsluipen, het was een paar kilometer. Ik moest heen en terug lopen. Er was geen vervoer meer mogelijk. Dus je komt terugsluipen langs allerlei weggetjes en bosjes, je wist eigenlijk niet eens waar je heen liep.

Ik schijn in het licht van de maan wel een mooi doelwit voor de Russen geweest te zijn. Ik hoor een schot en boem, boem, boem, achter elkaar een granaatwerper op me. Je hoort een afschot en gelijk is dat ding bij je. Geen beschutting mogelijk. Dat ding explodeerde zo rondom me. Gebeurd, dacht ik.

Schreeuwen! Voor zover ik nog schreeuwen kon.

Ik weet niet hoeveel ze wel op me afgeschoten hebben. Een Sanitäter heeft me weggesleept. Hij ging tekeer! Hij zat met de handen in het haar, geen vervoermiddel natuurlijk.

Ik lag daar.

Ik zeg, joh, je laat me hier toch niet achter?

Ik was er erg aan toe. Ik kon niks meer. Bij m'n eerste verwonding was de klap zwaarder, maar ik was nu machteloos, omdat m'n zenuwen kapotgeschoten waren. Ik kon niks meer.

Toen heeft een van de jongens mij geheel vrijwillig in een kruiwagen gekwakt en hij heeft zeker drie kilometer met me gelopen naar de eerste de beste verbandplaats toe. We *moesten door al die kuilen en dat land heen. Die jongen heeft me helemaal weggebracht.*

Daar heb je weer iets van kameraadschap...

... Voor hetzelfde geld laten ze je liggen, want even daarna zijn ze teruggetrokken, waren ze weer weg. Ik bedoel, dat is weer iets van kameraadschap!

... En dat blijft je zo bij en dat is zo fantastisch!

Ik weet niet welke jongen het geweest is. Ik weet z'n naam niet. Ik weet niet of hij nog leeft. Ik weet helemaal niks...

Hij heeft me naar een verbandplaats gebracht. Daar kreeg ik een spuitje en ze hebben me zo goed mogelijk verbonden. Ze waren ook niet ingericht op spoedoperaties. Zo goed en zo kwaad als het kon hebben ze me in een autootje weggebracht naar een paar barakken die ingericht waren. Voor nood maar eventjes. Er waren geen bedden. Er was niks.

Pijn! Ontzettend. Maar ja, je wordt gehard ook. Je houdt je wel in, hè. Het is voor een ander ook niet prettig. Als je maar hoort steunen en rochelen en reutelen, dat valt voor een ander ook niet mee. Want je zegt ook wel es in kwaadheid, als je een zieke of zoiets naast je hebt: houd je kop es, stel je niet zo aan! Weet je wel. Hij stelt zich niet aan natuurlijk, maar... Nou goed, je werd in zo'n barak neergelegd, zo maar op de kale vloer, er was niks. Geen bed, niks.

Een paar Duitse meisjes uit het dorp zorgden voor ons. Heb ik diep respect voor, hoor. Wat dié daar voor ons gedaan hebben! Wat die hebben moeten uitstaan toen de Russen kwamen! Want de volgende dag kwamen de Russen.

Ik lag op m'n matje. Doodziek, doodziek.

Ik voelde dat ik dood ging! Ik voelde, dit is het einde. Ze konden me niet helpen, er was niks. Er waren geen morfinespuitjes, geen verdovende middelen. Er was niks. Zelfs geen pakkie verband was er.

12

Nou, 's morgensvroeg werd er hevig geschoten, de kogels vlogen door de barakken heen. Onze jongens zag je verder niet meer natuurlijk. Ons meenemen konden ze toch niet. Ze waren weggegaan.

Nou, toen kwamen die Russen binnen...

Dat vergeet je van je leven niet!

Ik was machteloos.

Nou, ik deed maar net alsof ik sliep. Die Rus komt binnen, hij schreeuwt en schopt me een paar keer. Een was er in burger, dat was een halve civilist, echt van die ongeregelde troepen. Naderhand had je wel wat betere jongens. Het was een heel ander slag mensen als die ik naderhand ontmoet heb, de zogenaamde bezettingstroepen, dat waren hele andere mensen.

Die Rus schiet een kogel vlak naast m'n hoofd in de grond. Uhr, Uhr, Uhr! M'n horloge moest ie hebben, hè.

Ik lag alleen. Je was van elkaar gescheiden. Het was een hele lange gang met allemaal kleine hokjes. Nou, hij schoot die kogel naast m'n kop neer. Ik dacht, mijn eindje is gekomen! En Uhr, Uhr! Hij had zijn armen al vol. Die andere gasten ook, allemaal ringen. Ze vonden het machtig, jongen! Dat kenden ze niet, een horloge. Ik had niks meer, want m'n uniform en alles hadden ze verbrand. Dat hadden die meisjes gedaan. M'n zakboekje was weg, ze wisten ook niet wat of hoe ik was. Als ze toen geweten hadden dat ik een ss'er was, hadden ze me misschien al meteen afgemaakt.

Die kerel zat me maar te bevoelen en te bekijken, ik had niks, dus ze gingen weer door. Dan hoorde je verderop weer schieten en schreeuwen. Tot ze weggingen.

Toen kwamen die meisjes terug. Ze huilden verschrikkelijk. Je kon wel nagaan wat er gebeurd was natuurlijk. Maar afijn, ze zijn weer vol moed aan ons begonnen. Verzorgen eigenlijk, want er was geen eten.

In de loop van de dag kwam er een dokter, een Wehrmachtsdokter, hij was gevangen genomen, en hij heeft me zo goed en zo kwaad als het kon met behulp van een waxinelichtje zo'n beetje operatief behandeld. Het noodzakelijkste wat gebeuren moest. Wat later kwamen de meer geregelde troepen van de Russen, die zijn vrij wat correcter opgetreden, die gingen wat meer orde op zaken stellen. Wat te eten, van dat Russische brood. Goed, je was blij dat er wat te eten kwam.

Maar ook toen die geregelde troepen er waren, hoorde je de vrouwen evengoed gillen 's avonds. Tsjonge, jonge, jonge, die meisjes. Vaak genoeg kwamen ze bleek en behuild aanlopen. Je kon wel nagaan wat zich daar 's avonds en 's nachts afspeelde. Ach ja, die Russen hebben misschien nog veel minder verlof en al dergelijke dingen gehad dan de Duitsers. Ze hadden misschien in geen maanden een vrouw gezien.

Maar ze waren schaamteloos, hè. Totaal geen schaamte!

Ik bedoel, ze pakken de vrouwen zo midden op straat, dat doet ze niks, dat doen ze gewoon maar. Met eigen ogen gezien, toen ik naderhand weer zover was dat ik kon gaan lopen.

13

Een half jaar later kon ik met een kruk lopen, dat was alles. Ik wilde naar huis.

Hoe kon je naar huis? Je zag geen kans meer. Want je had in de loop van de tijd wel gezien, dat degenen die beter waren, op een gegeven moment verdwenen, je zag ze nooit weer terug. Waar gaan ze naar toe? Je hoort niks, je ziet niks...

14

Na een jaar kwam dan de periode, dat de boel opgeruimd moest worden. De invaliden moesten eerst allemaal voor een medische commissie verschijnen. Dat waren Russische artsen en een paar gevangen Duitse doktoren. Ze zaten op een soort podium, je werd naar voren geleid en de dokter die mij behandeld had vertelde dan in het Latijn wat er allemaal met mij gebeurd was en zo. Goed, dat werd geaccepteerd.

En toen was het: doe je linkerarm es naar boven. Bloedgroepteken, hè. Nou, degenen die dat niet hadden, dus Wehrmacht en zo, gingen aan dié kant de deur uit en wij moesten de andere kant er uit. Ik denk, o...

Nou, die kant de deur uit. Je werd in een kamer gedreven door Russische wachtposten met het geweer in de aanslag. Dan begint de ellende, hè. Wéér een commissie. Onder leiding van een vent, die in z'n eentje op een hele bank moest zitten, zo'n hele brede, dikke Rus. Een hoge officier, denk ik. Eén voor één moest je voor 'm verschijnen. Er was een Russisch meisje bij, dat Duits kon praten. Nou ja, die dikke begon te kankeren en te schelden, wàt weet ik allemaal niet. Het was vreselijk! Dat meisje vertaalde het dan zo'n beetje. Dat ik de grootste misdadiger was en dat ik moest doodgeschoten worden...

Toen kwam de gewone formaliteit: wie ben je, waar kom je vandaan, weet je wel. Nederlander. Nou, dat was helemaal erg, ze hebben me daar een half uur staan uithoren. Op een schreeuwerige manier, daar waren de Duitsers kleine jongens bij.

We werden gelijk afgevoerd per trein. We dachten niet anders, we gaan naar Rusland, hè. Die trein lag volgeladen met huisraad. Naaimachines, het gekste wat je kon bedenken, van alles hadden ze georganiseerd, piano's, alles ging mee. Hele treinen vol. Die Russen hadden die dingen nog nooit gezien!

Op een zeker moment hield de trein stil en kwam er een officier met een lijst, hij begon een hele rits namen op te lezen, die moesten allemaal verder in die trein. Er bleef een man of tien over, die gingen in een vrachtauto. Daar was ik ook bij.

We werden vrij goed behandeld. We kregen een zak magorka en een krant. Magorka, dat is Russische tabak, die smaakt niet in een sigarettenvloeitje, die rollen ze in een krant. Raar gezicht, hoor, als je zo'n hoge officier ziet lopen met een pakje krantepapier in zijn zak, daar scheurt hij dan een stukje van af en rolt dat met een beetje tabak uit z'n zak. Maar goed, dat was voor ons natuurlijk een hele tractatie.

Ik vond het aardige jongens, ze deden direct wat vriendelijker tegen ons. Ik geloof dat we een halve dag gereden hebben. Onderweg eens stoppen, wat benzine gehaald, je kreeg nog wel es wat, we vonden nog wel es wat, dat werd allemaal toegestaan. Het was allemaal prettig. We voelden ons niet meer zo benauwd. Toen kwamen we in een soort kamp met allemaal buitenlanders. Geen een Duitser zat er in, allemaal buitenlanders, je kon zo gek niet opnoemen, alles zat er in. Van alles!

Nou, daar leefde je voor het vaderland weg. Je moest zelf maar zien hoe je te eten kreeg. Je kon wat halen, je moest het zelf maar koken. Er zat geen organisatie in. Je kreeg een handje erwten of zoiets of een beetje meel en een stuk brood, zoek het maar uit. Een chaos, hè, en een ellende natuurlijk. We mochten vrij in en uit het kamp, er was geen bewaking, niks. Je kon vrij rondlopen, dus wij kwamen in contact met een paar aardige mensen uit de omgeving en zo organiseerden we nog wel es wat. Het moest wel gek wezen dat je als Hollander zijnde niet te eten had! Hahaha. Waar je het vandaan haalde daar haalde je 't vandaan maar eten kwam er.

15

Ik liep rond met een stok. Och, ik redde mezelf wel. Aan de pijn raakte ik gewend. Het was wat ongemakkelijk... och, het ging wel. Er was geen mogelijkheid om 'm te smeren, waar moest je naartoe? Je kwam nergens doorheen. Je kon toch niet door de barrière komen. Mensen kinderen, dat was een hele strook niemandsland, slagbomen en prikkeldraad. Daar was nooit een doorkomen aan.

16

Op een gegeven dag werden er een paar Hollanders, een paar Belgen en een

Fransman uitgepikt. Ik was toen bijna twee jaar bij de Russen geweest. We werden naar een behoorlijk huis gebracht, we kregen goed te eten, goed te drinken. We kregen een beetje politieke scholing. Er werd ons iets bijgebracht van wat de Russen deden en wat de Russen waren. Dat werd gedaan door een Duitse officier, die in de tijd van Stalingrad overgelopen was naar de Russen. Een rotvent, weet je wel.

Nou ja, wij slikten alles als zoete koek. Wij wilden naar huis! Wat kon ons het schelen wat ze zeiden! We kregen nette kleren aan, een overhemd en een militair jasje. In elk geval netjes, zodat je er niet als een schooier uitkwam. Toen werden wij naar de Engelsen gebracht met een luxe wagen.

Van de hel in de hemel, dachten wij, want het zag er allemaal veel netter uit, het ging allemaal veel ordelijker, de soldaten zagen er heel anders uit. Er waren ontzettend veel vrouwelijke Engelse soldaten. We kregen een groot wittebrood, dingen, die je in geen jaren geproefd had, een lik jam en boter.

Maar ik ben er niet eens toe gekomen om het op te eten, want voor we er aan konden beginnen kwamen er twee Hollandse officieren binnen. Doen jullie je jasjes eens uit...

Die anderen hadden geen bloedgroepteken, ik had er wel een. Die vent ging tekeer! Hij zei, er gebeurt met jou hetzelfde als wat we met Mussert gedaan hebben.

Ik werd weer opgesloten in een celletje. Ik werd van alles beroofd, knopen van m'n broek, alles werd er afgetrokken. Rauwweg, weet je wel. Ik werd van een klein beetje nette opgevoede jongen gewoon weer een vagebond. Je zag er weer uit als een schooier. Je kreeg geen gelegenheid meer om je te scheren.

Verhoren en verhoren en nog maar es verhoren! Wat er in Rusland allemaal aan de hand geweest was. Misschien zagen ze me ook wel als een soort spion of wat dan ook. Ja, je weet niet waar je dan aan moet denken. Daar vandaan kwam ik in een afgedankt concentratiekamp, en via allerlei andere kampen naar Holland terug.

17

Ik ben naar huis gegaan. Naar m'n moeder. Ach ja, het was... Het moederhart sprak natuurlijk weer, hè, dat is logisch.

Ik moet ze nageven, ze hebben thuis nooit verwijten gemaakt. Dat was een

afgedane zaak. Er werd niet meer over gepraat.

18

Ik ben na de oorlog zo'n twintig keer geopereerd. Meestal om scherven er uit te halen. Zenuwen in de knoop en dergelijke dingen.

M'n hele lichaam zit nog onder de scherven. M'n maag is weg, kan bijna niks eten, m'n rechterarm kan ik haast niet meer gebruiken, drie vingers van mijn rechterhand kan ik niet meer strekken. M'n hele lichaam zit onder de littekens.

En m'n benen, ja, ook die zenuwkwesties, hè. Ik kan moeilijk lopen. Niet ver. Traplopen gaat bijna niet.

Alles is eigenlijk verslechterd na die tijd. En het is te verwachten dat het nog steeds verder verslechtert.

Er zitten ook nog scherven in m'n kop. Ik weet niet precies waar. Ik heb er geen last van, hoor. Soms wel. Dan denk ik, wat steekt het toch in m'n kop, weet je wel, zo'n geweldige druk achter je ogen.

Ik heb es een dokter meegemaakt, die me de huid volschold, vlak voordat ik onder narcose ging. Zo van: godverdommese ss'er, ze hadden je kapot moeten schieten, nou moet ik je maar weer oplappen.

Ach, achteraf neem ik het 'm niet kwalijk. Misschien heeft die man ook een hoop ellende meegemaakt, ik weet het niet. Misschien heeft die man een hoop rottigheid ondervonden van de mensen die ons in zo'n kwaad daglicht gebracht hebben. Best mogelijk.

Maar verder niets anders dan lof voor de doktoren. Je krijgt wel eens een paar schampere of schimperige opmerkingen, maar ach ja...

Als ik nu niet invalide was, zou ik misschien veel egoïstischer zijn. Ik heb laatst een gesprek met iemand gehad die ook bij ons hoorde. Die wil er nu niet meer van horen of wat dan ook. Voor hem is die zaak afgedaan. Hij zegt, het gaat me goed en ik bemoei me nergens meer mee. Misschien had ik ook wel zo geredeneerd. Ik weet het niet.

19

Het is te moeilijk voor me om naar die Treffens te gaan. De idee om afhankelijk te zijn. Ik ben een keer meegeweest en dat heeft mij ontzettend goed gedaan. Maar je wilt onafhankelijk zijn, hè. Als anderen je een glaasje bier geven of wat betalen voor je en jij zit daar maar platzak bij, ik bedoel, dat is een rotidee, hoor.

20

In het nationaalsocialisme heb ik me nooit verdiept. Maar het communisme heb ik later leren zien als een werkelijk gevaar. Onder de Russische soldaten waren zulke fijne jongens, echt nette jongens. Ze waren vaderlandslievend, dat is begrijpelijk. Maar ze waarschuwden je voor andere Russen: pas op, dat is een communist, praat daar niet mee, dat is een communist. Dat is misschien precies hetzelfde als wat je ook bij de Duitsers had: pas op, dat is een nazi. Weet je wel.

Die communisten waren zo radicaal, zo onmenselijk. Ja, dat zeggen ze ook van de nazi's, dat heb ik achteraf gelezen. Heb ik van tevoren nooit geweten.

Dan zeggen de mensen, ja, hij heeft het weer niet geweten, daar heb je er weer zo eentje! Maar echt niet, hoor. Misschien was ik er ook te dom voor om dat te weten, om dat te begrijpen, om dat te beseffen.

Van getto's en van verbrandingsovens en van vergassen hoorde ik pas na de oorlog. In Nederland. Want er werden je natuurlijk verwijten gemaakt, dat je daaraan meegeholpen had, als je verhoord werd.

Ik dacht, ja, dat is zwaar overdreven, hè. Je voelde natuurlijk wel dat er wel eens wat gebeurd was. Ja, dat is aan weerskanten. Maar dat er dergelijke dingen gebeurd waren...

Nu moet ik het wel geloven. De feiten liegen er niet om. Ik moet wel aannemen dat het zo gebeurd is.

Maar om nou te zeggen dat ik alsnog spijt heb dat ik juist aan die kant gevochten heb, nu ik die feiten weet...

... Ja, daar heb ik nooit zo over nagedacht.

Ik bedoel, het is een heel ander stuk geschiedenis als waar we zelf ingezeten hebben. Dat staat eigenlijk naast ons. Daar staan wij boven.

Ik bedoel, dat hoort niet bij ons.

Het is een hele andere categorie van mensen geweest die dat bekokstoofd hebben. Ik geloof dat dat maar een kleine categorie van mensen geweest is. Daar

hebben wij aan het front nooit wat van meegemaakt. Dat hebben wij nog nooit gezien.

Als je iemand krijgsgevangen maakt en je schiet hem gelijk voor z'n sodemieter, dat is moord.

Kijk, wanneer je tegenover mekaar staat in de loopgraven in oorlogstijd, ja, dan is het jij of ik, dan ligt de zaak anders. Dat is precies hetzelfde als wat de Nederlanders in Indië hebben moeten doen en wat de Amerikanen op het ogenblik in Vietnam moeten doen. Het is jij of ik.

Ik ben helemaal niet pro-Amerikaans, hoor, maar ik geloof ook niet dat de beschuldigingen waar zijn dat de Amerikanen daar de mensen zo maar koelbloedig vermoorden of weet ik wat. Dat is propagandamateriaal. Daar geloof ik niet in.

De werkelijkheid kan misschien wel zo zijn, ik weet het echt niet. Maar ik zeg, wat wij meegemaakt hebben, en nou spreek ik van onze categorie, dat het daar echt niet zo gebeurd is.

21

Als ik goed was en ik kon in dienst, zou ik in dienst gaan. Het indienst-zijn ligt me wel. De orde, de discipline. Want een chaos dat is niks, daar kan een mens niet in leven.

Ik ben erg voor de jeugd, hoor, maar ik ben wel eens bang voor de jeugd. Dat ze zich los willen maken van elk gezag. Een mens kan niet zonder gezag. En zonder orde. Het toenemen van het gebruik van verdovende middelen is een ontzettend gevaar. Het is zo'n zonde van de jeugd.

Er moet recht zijn, er moet orde zijn. Recht voor iedereen natuurlijk, niet voor een paar mensen, maar recht voor iedereen. Ik geloof ook wel dat de jeugd daarnaar aan het zoeken is. Maar er zijn zoveel elementen tussen die er eigenlijk niet inhoren, die de boel verzieken. En daarom ben ik er zo bang voor. En er ligt ook wel voor een groot deel de schuld bij de ouders. Want de kinderen hebben geen ontzag voor hun ouders. Veel kinderen niet. Dat ze wat moderner zijn, dat ze jij en jou tegen hun vader en moeder zeggen, dat is heel normaal.

22

Natuurlijk heb ik ook wel es schooiers meegemaakt. Die, als er een mens dood lag, het brood nog onder zijn neus vandaan weghaalden, om dat brood maar te hebben. Dat zijn schooiers!

Maar echte kameraden..., die mekaar in alles bijstonden, die het laatste stukje brood, die het laatste haaltje van hun sigaret met je deelden...

Dat is ware kameraadschap!

Ach, dat ondervond je dagelijks. Neem alleen maar hoe ze mij geholpen hebben. Er gebeurden wel meer dingen: een bombardement, dat je op een gegeven moment op de grond lag, dat je niet wist waar je heen moest en dat je dan teruggepakt werd, dat ze zeiden, ga je schuilplaats in, dat je niet wist waar je het zoeken moest.

Ik hoop dat ik zelf ook zo geweest ben. Ik hoop het. Echt, dat spreek ik uit met volle overtuiging: ik hoop dat ik een goed kameraad geweest ben.

Ach, dagelijks had je met mekaar kameraadschap. Lief en leed deelde je met mekaar. Als er een jongen een brief kreeg van thuis dan was het feest. Of je kreeg wat gestuurd van thuis, dan was het feest. Ik bedoel, dat werd met mekaar opgegeten. Ik kreeg van thuis nooit wat natuurlijk, maar goed, daar werd niet over gepraat. Evengoed was het: wil je een stuk chocola, weet je wel. Het was feest. We hadden weer even wat. Je had weer een volle maag.

Ik heb veel van die kameraden verloren en zo, dat heeft een hele diepe indruk op me gemaakt. Daarom zeg ik: nooit meer! Zinloos! Alles zinloos!

Je hebt natuurlijk met een hoop jongens contact gehad, maar sommigen zijn je echt dik bijgebleven. Je denkt wel eens, wat zou ervan die geworden zijn, je weet geen namen praktisch meer, wat voornamen of wat dan ook. Je weet niet meer waar ze vandaan kwamen, dat ben je allemaal vergeten. Maar je denkt wel eens, zou dié nog leven, hoe zou het dáár mee zijn?

23

Die jongens, die ik tegenkwam, door wie ik bij de ss ben gekomen, zijn ook gesneuveld. Allebei.

2

1

Ik stam uit een arbeidersgezin.

M'n vader is vroeger arbeider geweest. Maar hij heeft de kans gekregen om gemeenteambtenaar te worden. Hij werkte op de gasfabriek.

Ik heb de gelegenheid gehad om te leren. Eerst ben ik op de Lagere School geweest, daarna op de Land- en Tuinbouwschool.

Zelf hebben wij in de crisisjaren geen kreuk geleden. Maar met de toestanden die ik om me heen zag, verenigde ik me lang niet. Ik ben gaan denken en prakkezeren. Ik kende werklozen, die bij de werkverschaffing terechtkwamen, die mensen hadden een inkomen van tien tot twaalf gulden in de week. Het hele gezin moest daar van leven! Ondanks dat ik er misschien te jong voor was, is mijn verstand gaan werken, heb ik gedachten gemaakt: wat is hier de oplossing voor?

Als de werklozen op de Arbeidsbeurs kwamen, werd er gezegd, ja, als jullie meer willen verdienen dan moeten jullie naar Duitsland gaan.

Dus ik dacht, nou goed, als ze hier kunnen zeggen, als jullie meer willen verdienen dan moeten jullie naar Duitsland gaan, dan moet het daar in elk geval beter zijn dan hier.

Begrijpt u wel? Zo ben ik er langzamerhand naar toe gegroeid. Ik heb contacten gekregen met mensen die ook in die sfeer leefden. In '36 heb ik me in laten schrijven als lid van de NSB. Even voordat ik in dienst moest. Ik was toen 19 jaar.

Ik ben bij de Beweging gekomen omdat ik over de toestanden begon na te denken. Helemaal uit mezelf. Ik las veel, ik lees zelfs nog heel veel, maar ik ben er vooral toch door de toestanden, die hier heersten, bijgekomen. Die hopeloze toestanden. En altijd maakte op mij de grootste indruk dat ze op de bureaus waar de werklozen kwamen, zeiden, gaan jullie maar naar Duitsland, daar is werk genoeg. Dat was voor mij een stimulans om te denken van hoe kan dat dan, dat ze hier zeggen, ga maar naar Duitsland werken, daar is werk genoeg.

Uiteindelijk begon je voor dat Duitsland een sympathie te voelen. Je dacht, hier

werkloosheid, de mensen verdienen niks, en als je op het bureau komt, zeggen ze, ga naar Duitsland te werken. Werk genoeg.

Een volk dat niet werkt lijdt armoede. En als in Duitsland nou werk genoeg was, dan moest het daar ook goed zijn. Een volk dat niet werkt... Lege handen is altijd verkeerd! Da's altijd verkeerd.

2

M'n vader was de rode kant op. Net het tegenovergestelde van wat ik geworden ben. Twistgesprekken had ik niet met m'n vader. Daar was ik te jong voor. Ik kon geen dingen tegen m'n vader zeggen, waar ik hem misschien mee zou krenken. Hij had z'n mening en ik had m'n mening ook. Ik kwam enigszins voor die mening uit en hij voor zijn mening. Ik kwam maar steeds op die grote werkloosheid terug. Hoe kan het toch dat ze zeggen tegen de werkloze Nederlanders, ja, jullie moeten maar de grens over gaan. Naar Duitsland te werken. Daar is werk genoeg.

Ik heb een zes jaar oudere broer, die is ook bij de SS geweest. Een andere broer was juist net andersom, die ging in het Verzet. Ik wil maar zeggen, zo lag dat enigszins uit mekaar. M'n broer uit het Verzet heb ik het laatst gezien in '47, toen ik voor het Bijzonder Gerechtshof moest komen. Daar heb ik hem gezien. Sindsdien niet meer.

Die broer hing meer van vader af. Ook met sommige problemen. Als ik vroeger problemen had, loste ik die meestal zelf op. Kijk, en als hij problemen had kwam hij gauwer bij m'n vader terecht. Dat is al enigszins van invloed om een bepaalde richting in te gaan. Als je vrijer staat tegenover je ouders denk je ook vrijer, je handelt vrijer. M'n jongste broer ging ook meer z'n eigen weg. Het is nu 27 jaar geleden dat ik voor het laatst bij mijn ouders thuis ben geweest. Ach, het kwam op de duur toch tot een breuk. Toen ik mij meldde voor de SS, was het helemaal verkeken, ja.

Maar één ding is eigenaardig: mijn jongste broer, die dus ook bij de SS is geweest, komt wèl weer thuis. Die geeft zich makkelijker. Maar dat kan ik niet. Daar kan ik niks aan doen.

Zevenentwintig jaar geleden...

Niet dat ik het betreur. Kijk es, dat is nou een keer principe. Als je zelf de dingen ziet, dat je denkt, nou goed, dat kan niet anders, dat zit goed, ondanks enkele fouten, dan kan ik zo'n principe niet weer afstaan. Daar kan ik absoluut niet van afstappen.

Onverschillig met welke mensen ik in gesprek kom, ik spreek net zo vrijuit als ik tegen u spreek. Ik zeg mijn mening. Ik kan het waarderen dat een ander zijn mening ook zegt. Ik respecteer elk geloof. Niemand hoort mij ooit vloeken. Ik vloek bewust niet. Ja, ik vloek wel es, maar niet bewust. Ik wil iemand, die gelooft, niet krenken.

Ik woon toevallig tussen christelijke mensen en ik heb een varkens- en pluimveebedrijf, dus ik moet 's zondags ook voeren. Ik loop dan natuurlijk met een overall. Maar als de mensen de deur uitstappen om naar de kerk te gaan, en ik moet toevallig net naar achteren toe om te voeren, dan wacht ik even. Dan wacht ik even. Ik doe dat niet om een goede verstandhouding te houden, dat interesseert me niet, maar ik wil die mensen niet krenken.

Als ik met mensen in gesprek ben en ik volhard in mijn overtuiging (ze komen met dingen, ze willen me iets weerleggen en dan kom ik weer met dingen en ik weerleg dat zoals ik dat bekijk), dan zeggen ze, ja, met jou is er niet te praten. Dat vind ik helemaal onzin om te zeggen, met jou valt niet te praten. Met mij valt altijd te praten. Ik wil met iedereen praten. Op een fatsoenlijke manier. Over de politiek, over de kerk of het geloof of onverschillig wat, maar in een rustige sfeer. Er moeten geen harde woorden vallen. Laat ieder zijn mening zeggen. Ik ben bereid om te luisteren. Maar ze moeten ook kunnen waarderen wat ik vertel. Daar sta ik stijf om. Ik heb al verschillende keren van het Gemeentehuis een aanzegging gehad, neem je Nederlanderschap terug. Daar heb ik geen spier belang bij. Geen spier.

Ik heb een gesprek gehad met de burgemeester, waarom ik dat niet doen wou. Ik heb tegen hem gezegd, meneer de burgemeester, ik neem alleen mijn Nederlanderschap terug als het me wettelijk opgelegd wordt. Ik zeg, het is mij wettelijk ontnomen en nou moeten ze het me wettelijk weer opleggen. Dan neem ik het terug. Ik zeg, ik koop mijn eigen Nederlanderschap niet terug. Ja, maar zus en zo. Ik zeg, u kunt me vertellen wat u wilt, maar ik doe het niet. Toen begon het gesprek los te komen. Ik zeg, ja, als u nou niet kwaad wordt en ik mijn mening mag zeggen in goede verstandhouding, dan wil ik u wel rustig

vertellen waarom ik dat niet nemen wil. Zo heb ik een lang gesprek met de burgemeester gehad. Toen ik wegging, zei hij, nou, ik ben blij dat ik dit gesprek met u gehad heb.

Ik heb o.a. tegen hem gezegd: ik wil niet ontkennen dat wij geen fouten hadden. Wij hadden ook fouten. Misschien grote fouten. Ik zeg, maar iedere organisatie maakt grote fouten. Iedere kleine organisatie maakt grote èn kleine fouten. Ik zeg, dus van een grote organisatie moet u helemaal niet verwachten, vooral in een tijd van chaos, dat die geen fouten hebben gemaakt. Dat geef ik volkomen toe, heb ik nog nooit ontkend. Maar van de andere kant zijn ook zoveel fouten gemaakt.

Ik heb daar verschillende mensen op gewezen, vooral in het begin. In het begin was de hetze nog veel groter dan tegenwoordig. In '49, toen ik terug was uit het kamp, werkte ik 's winters in de werkverschaffing. Dat ging van de Heidemaatschappij uit. Goed, dus altijd in grote groepen mensen te werken. Daar trof je van alles onder. En dat ging wel eens fel tegen fel. Nooit dat er kwade gezichten van kwamen, maar ze vielen dan toch altijd weer over de grote fouten die gemaakt zijn. Ja, dan wees ik ook op grote fouten die ik zelf ondervonden heb in de tijd dat ik geïnterneerd was. Ik ben vier jaar geïnterneerd geweest, van '45 tot '49. En als ze dan over de doden begonnen, zei ik altijd, hoeveel doden zijn er bij ons niet gevallen?

Reken alleen es Vught. Ja, in ònze tijd, toen wìj er zaten. Ik heb zelf niet in Vught gezeten, maar in de Harskamp, daar schoten ze ze ook bij bosjes overhoop. In Westerbork lagen ze ook bij vijven en zessen dood op bed 's morgens. Vermoord. Kapotgeslagen. Ja, zeiden ze dan, heb je daar dan bewijzen voor? Ik zeg, bewijzen genoeg, dit zijn de namen, daar wonen die mensen, ga maar informeren. Dat soort gesprekken verstommen nu enigszins.

3

Ik werd lid van de NSB om mee te strijden dat we het met mekaar beter kregen. Om uit die ellendige rotzooi van de jaren '31 te komen. Terwijl hier honger werd geleden, werden er kapitalen in Indië verdiend! Door de kapitalisten. Kapitalen werden er verdiend! En de mensen kwamen hier van de honger om. Het gehele Nederlandse bestuur in die tijd leek me volkomen fout. Fout. Daar kon ik me

lang niet mee verenigen. Op geen stukken na.

En de socialisten, kijk, ik kon nooit beweren dat ze niks deden voor de arbeidersklasse. Maar op een zeker punt was het altijd weer: tot hier aan toe en niet verder. Ik hield meer van: doordrukken.

Ik kon het communisme beter waarderen dan het socialisme. Als ik geen fascist geworden was, was ik communist geworden. Dat klinkt heel eigenaardig, maar het is zo.

Dat achterbakse, daar hield ik niet van. Ik hield van consequent doordrukken. Zeggen, zó is het. Punt. Afgelopen. En dat gebeurde in het socialisme niet.

Dat heb je nog! Bekijk de vakbonden maar. Allemaal afspraak tussen de directies en vakbondbestuurders. En daar kan ik niet inkomen. Wie vecht voor een principe of voor een partij moet zich daar voor inspannen, die moet consequent zijn en zeggen, niet terug, maar wel vooruit. Dàt standpunt mag ik. En daarom kon ik me nooit met de socialen verenigen.

Bij de NSB lag de geest heel anders. Ik kreeg meteen de indruk van dat onderlinge, dat onder mekaar, het vertrouwde, het kameraadschappelijke. Niet die terughoudendheid. Heel andere sfeer. Tezamen wèl consequent zijn, dat trok me. Niet op één punt staan blijven. En als je vandaag zei, zó is het, dan niet morgen zeggen, ja, we doen het maar weer anders. In Duitse dienst was ook alles consequent. Dat was daar zo: niet terug! Vooruit! Dàt ligt mij.

De discipline trok me ook aan in de NSB. Het is voor een Hollander nodig om onder discipline te staan. Hier in Nederland ondervind je dat zo niet, maar zo gauw een Nederlander in het buitenland is, is hij ongedisciplineerd. Heel ongedisciplineerd! Ik ken wel gevallen, dan moest je je eigenlijk schamen om daar te komen en te zeggen, ik ben ook Nederlander. Het is heel goed dat een Nederlander onder discipline staat. Heel goed. En dan kan hij ook wat, is hij tot heel grote dingen in staat. Maar zo gauw als hij alleen staat, nee, dan wil het niet te best.

4

De toestand lag hier zó in die tijd: de boeren namen varkens, omdat ze voor hun rogge niks ontvingen. Twee gulden vijftig de honderd kilo. Een hectoliter rogge

twee gulden ongeveer, een hectoliter is zeventig kilo in de rogge, goed, dat is twee gulden vijftig de honderd kilo. Maar op zeker moment kreeg je ook weer een overproductie van varkens. Het ene lokte het andere uit. Als er van het ene overproductie is en er wordt een ander artikel tegenop gezet om dat op te vangen, ja, dan krijg je op de duur van dat artikel ook een overproductie. Bovendien, wie kon er kopen? Er was geen koopkracht om dat spul af te nemen.

Er waren niet voor niets zoveel NSB'ers in Drente en zo. Het was een zandprovincie, dus veel kleine boeren. Veel bedrijven van vijf à tien hektaren. Soms hadden ze er wel varkens bij en zoiets. Voor een big, die op het ogenblik tachtig gulden kost, kregen ze in die tijd misschien vier à vijf gulden.

Voor elk artikel is een minimumprijs vastgesteld. Dus wat op de veiling niet de minimumprijs kan opbrengen wordt vernietigd. Dat is een heel normale toestand. Maar voor de oorlog zaten er veel meer consequenties aan vast. Daar kan je niet inkomen. Er waren hele gebieden, waar de mensen niet konden kopen. Maar evengoed werd er op de veilingen doorgedraaid. Dat zijn natuurlijk regeringsmaatregelen, en of die het nou beter weten, ja, dat weet ik ook niet. Maar in mijn ogen is dat nooit een gezonde toestand.

Je kreeg dus de situatie: ergens werd de groente doorgedraaid en een paar meter verderop woonden mensen, die het niet konden kopen.

U kunt het nòg zien. Niet eens zo ver af kunt u, als u daar op een bepaalde dag langs rijdt, op de weilanden nog hopen witte kool, savoyekool en rode kool zien liggen bij de koeien. Dat product wordt opgevoerd aan de beesten. Wat in mijn ogen onnodig is. De laatste tijd worden die acties gevoerd, honger in India en zoiets, daar snap ik eigenlijk de mop niet van. Ze komen hier om geld op te halen. Ze houden hier een collecte voor en daar een collecte voor. Ze maken propaganda voor radio en televisie. In de kranten staat, er wordt honger geleden. Terwijl ze hier vrachten, tonnen, duizenden tonnen eten op het ogenblik nog vernietigen. Wat is hier eigenlijk de zin van?

5

Ik ben van '37 tot oktober '38 voor mijn nummer in dienst geweest. In '39 brak de mobilisatie uit. Moest ik weer opkomen. Tijdens de Duitse inval lag ik in Voorthuizen. We werden 's morgens gewekt door de Messerschmitts en zowat. Veel lawaai, man! Ik had de inval wel verwacht, nee, niet gehoopt. Nee, daar ben

ik een Hollander voor. Ik heb altijd de gedachte bij mezelf gehad, nee, ik hoop niet dat het gebeurt. Maar het lag eigenlijk voor de hand: Engeland moest hier binnenvallen of Duitsland moest hier binnenvallen. Maar ik heb altijd gedacht, Duitsland zal de eerste wel zijn. Nee, gehoopt heb ik het werkelijk niet.

We hoorden meteen bruggen in de lucht vliegen. Alles was direct in alarmtoestand. Dus direct alles klaarmaken. Ik was bij de cavalerie, paarden opzadelen, direct zelf opstijgen en op weg natuurlijk. We gingen richting Wageningen. Gewoon op paarden en de Messerschmitts vlogen over ons heen. Er werd niet geschoten. Daar heb ik me achteraf wel over verwonderd, toen ik veel meer van de oorlog wist als toen in die eerste Meidagen. Wat wisten wij toen van oorlog af? Daar wist je helemaal niks van.

Ik had de eerste dag wel dood kunnen wezen. We reden met een heel eskadron, dat is een compagnie van de cavalerie, over de open weg. En de Messerschmitts gingen er maar over! Je kon zo weggemaaid worden.

In Wageningen zijn we opnieuw ingedeeld. Ik kwam als ordonnans bij een onderdeel, dat in Achterberg lag. Dus ik, met nog twee man, op zoek naar dat onderdeel. Onderweg werd er flink geschoten en zowat. We moesten hier dekking zoeken en daar dekking zoeken, we troffen veel meer militairen, hier geïnformeerd en daar geïnformeerd, niemand kon ons eigenlijk zeggen waar we zijn moesten. Ook nog aan officieren gevraagd. Nou, daar weten we niks van, moet u daar maar es kijken. Nog op kaarten gekeken, ja, dat moet daar wel zijn. En maar weer op sjouw. Och man, dat was een rare boel! En er werd maar geschoten.

Tegen de avond kwamen wij op een plek, ik zeg, maar hier komen wij maar zo niet langs. Jawel hoor, m'n woorden waren nog niet koud of hier een inslag, daar een inslag. Ik zeg tegen mijn kameraad, we gaan dekking zoeken, ik blijf hier niet zo liggen. We kwamen bij een groep, die stonden met een paar auto's en een paar wagens. Ja, zeiden ze, we wachten hier stil af. Wij gingen bij hun wagens, een wagen vol munitie en zowat, op de grond liggen. Nou, nog een sigaretje en wat praten. En knal... een granaat middenin de munitiewagen!

Ja, ik heb alleen een vuurflits gezien, hoor. Verder heb ik er helemaal niks van gezien. Die kameraad van mij is gesneuveld. Een stuk of wat van die andere jongens ook nog. Dat is het enige wat ik erover kan vertellen. Toen ik weer bijkwam lag ik in Amsterdam, in het Burgerziekenhuis in de Linnaeusstraat. Met een hoofdverwonding.

6

Ik heb de kans er niet voor gehad, maar ik hàd op de vijand geschoten. Ik was geen Duitser, ik was Nederlander. Ik stond onder de militaire krijgstucht. Mijn eskadron had de eed van trouw afgelegd op de Koningin. De Koningin was in die tijd nog altijd de hoogstgeplaatste. Als ik gezegd had, ik acht de Duitser hoger dan de Nederlander, dan had ik gezegd, ik wil er niet tegen vechten, ik weiger dienst.

Natuurlijk had ik geschoten! Dat weet ik vast. Dat was m'n plicht! Ik was een Hollands soldaat, dus ik stond onder Hollandse krijgstucht, dus ik had te doen wat er gezegd werd. Dat was op dat moment: vechten. Ik hàd geschoten. Daar durf ik helemaal niet over te twijfelen. De mensen horen daar altijd vreemd van op. Ik heb er ook geen verklaring voor. Het is heel moeilijk om daar een verklaring voor te geven.

Ik had in die tijd veel liever gehad dat de Duitser niet was binnengevallen, dat wij zèlf onze partij op hadden kunnen bouwen. Dat het militair niet nodig was geweest dat de Duitsers hier gekomen waren. De Duitsers zullen wel redenen gehad hebben om hier binnen te vallen. Maar ik had veel liever gehad dat het niet gebeurd was.

Als je tot de ontdekking komt dat je door een vreemde mogendheid bent bezet, nee, dat vond ik niet plezierig. Ondanks dat het een nationaalsocialistische bezetting was. Want kijk, wij hebben door de eeuwen heen in Nederland gevochten voor vrijheid. Onderdrukking wilden wij nooit. Ik geloof dat ieder weldenkend Nederlander dat nog steeds wil. Zoals het nú is, dat we onder druk van Amerika staan, staat het mij ook lang niet aan.

7

Ik kon Anton Mussert niet zo waarderen. Als persoon wel, maar als leider niet. Ik kon meer dwepen, nou, 'dwepen', dat kan ik ook niet zeggen, ik kon meer waarderen: van Geelkerken, Rost van Tonningen. Nee, Mussert was in mijn ogen geen leiderstype.

Kijk, dat zag ik in Hitler wel en dat zag ik ook in Franco. Mussolini lag mij ook niet, eigenaardig, lag mij ook niet. Ik kreeg altijd de indruk, dat mensen als

Mussolini te slappe figuren waren, geen doorzettingsvermogen genoeg.
Zo lag een man als Hitler me beter. Dat is meer een persoonlijkheid, meer een sterkere wil, doorzettingsvermogen, de puntjes op de i zetten.

8

In juli '40 ben ik uit het hospitaal gekomen. Daarna heb ik ook een tijdje in Duitsland gewerkt. Eén ding viel me daar vooral mee: dat alles zo goed draaide en zo goed in stand werd gehouden, terwijl de gehele mannelijke bevolking van Duitsland onder de wapens was. En alles draaide en marcheerde op volle toeren. Dat heeft een grote indruk op mij gemaakt.
Maart '41 heb ik me voor de ss gemeld. De strijd in Rusland was toen nog niet begonnen.
Er werd toen nog bij de keuring een strenge selectie toegepast. M'n hele levensgeschiedenis moest ik vertellen. Ik kan me nog herinneren, dat er jongens teruggestuurd werden, die lichamelijk goedgekeurd waren. Het was die jongens dus niet serieus. Het was toen niet zo, dat je je kon melden, omdat je op een avontuurtje uit was. Later wel.
Toen ik in '49 terugkwam, dacht ik, nou, die en die mensen stonden aan onze kant, maar ze keken je gewoon voorbij! Ze keken je gewoon voorbij! Ik wil maar zeggen, dat kon al helemaal geen principe geweest zijn.

Ik nam dienst bij de Waffen-ss, hoofdzakelijk om Duitsland in z'n strijd om het bestaan te steunen. Ik bedoel dus het nationaalsocialisme. Wij waren bezet gebied, dus ik ging van de gedachte uit, uiteindelijk worden we bij Duitsland ingelijfd. Eerst nam Duitsland z'n eigen gebieden stuk voor stuk terug. Toen werd België bezet, Frankrijk bezet. Als het toch een Verenigd Europa worden moet, waarom zou ik daar dan niet daadwerkelijk aan meewerken? Want dat had ik altijd wel voor ogen. Nog. Ja, dat klinkt misschien vreemd, het EEG-verband wijst ook weer enigszins in die richting. Er worden steeds meer grenzen opgedoekt. Ik vermoed dat er nog een tijd komt dat zelfs ik als statenloze over de grenzen kom.

Een Verenigd Europa had ik toen al enigszins voor ogen. Zoiets als de Verenigde Staten van Amerika. Niet dat juist Duitsland de overheerser van dat Verenigd Europa zou moeten wezen, helemaal niet. Ieder land zou op zichzelf

bestaan, maar dan verenigd. Niet dat Duitsland alleen baas was. Dat stond mij nooit voor ogen. Ik was pro-Duits, maar ik geloofde niet dat wij, als Duitsland de oorlog gewonnen had, bezet gebied gebleven waren. Dat stond mij nooit voor ogen. Daar had ik geen belang bij. Daar had ik nooit voor willen vechten. Ik had gewild, dat Nederland weer onbezet gebied was. In verenigd verband. Ik had er geen belang bij, dat Duitsland in Europa zou overheersen. Want dan zou m'n emmer evengoed onder een juk zitten.

9

M'n vrouw stamt uit een rood gezin. En nu is het eigenaardige, ik heb met m'n vrouw nooit moeilijkheden gehad. M'n vrouw kon m'n principe waarderen. Ze was zelf geen NSB'ster. Nooit lid geweest. Maar ze kon het in principe waarderen. Ze is wèl geïnterneerd geweest.

Toen ik naar het front ging, had ik twee kinderen! Da's geen kleinigheid voor een vrouw. We hebben het samen uitvoerig besproken. Ze kon m'n principe waarderen. Ja, hoe moet ik dat verklaren... Zij dacht, wat ik toen deed, dat het goed was. En omdat zij dacht, dat wat ik deed goed was, kon ze zich er ook in schikken. Ze zei, als jij denkt, dat daar alles beter mee worden kan, dat de wereld zich daarmee beteren kan, dat die toestanden weggaan, nou goed, dan kan ik dat waarderen.

Financieel ging ze er op achteruit. Die hele toestand heeft me een hoop geld gekost! Een hoop geld. Als ik u nou vertel, in '49, toen ik werd ontslagen, had ik nog 60 gulden. Hahaha. Dat was alles wat ik bezat. Een heel verschil met waar ik mee weggegaan ben.

10

't Is dat ik het zelf zeg, maar ik was een heel goed militair. In alles. In alle opzichten. Militair-zijn lag me wel. Ook het leiding geven. Ik ben zelf later Ausbilder geweest, ik ben onderofficier geweest, Unterscharführer. Ja, ik ben ook nog Oberscharführer geweest, maar de distinctieven heb ik nooit gehad, de uniform ook nooit. Het was de laatste veertien dagen van de oorlog. Ik heb het ook nooit in m'n boekje gehad. Ik heb de bevordering wel gehad.

De sfeer van het militaire leven op zichzelf lag me. De kameraadschap. *Ja, maar dan de kameraadschap, die in het Duitse leger heerste!* Die was veel en veel groter dan in het Hollandse leger. In het Hollandse leger was het zo: ik lag op een kamer met 30 man, ieder moest per se een slot op het kastje hebben. Had je een pakje sigaretten liggen, en je had geen slot op het kastje, dan was het weg. Bij de ss was het verboden een slot op de kast te hebben. En als je geen sigaretten had, zou je het niet in je hoofd halen sigaretten van een kameraad te pakken. De sfeer was heel anders. In het Hollandse leger was het ook zo: je meerdere was je meerdere en bleef je meerdere. Dat was in het Duitse leger niet zo. Dienst was dienst en Schnapps was Schnapps. Overdag was er dienst en ’s avonds zat je met je meerdere een borreltje of een glaasje bier te drinken. In het Hollandse leger was dat er niet bij. Als je in het Duitse leger afgericht was, kon je zeggen, ik ben soldaat. Dat gevoel kreeg je nooit in het Hollandse leger. Daar was je nooit afgericht. Je voelde je altijd moe, altijd slaperig. Altijd kankeren. Bij de ss was dat er niet bij.

Als er in het Hollandse leger een oefening op komst was kwam de onderofficier van de dag met een groot boek: ziekenrapport! Halve kamer op ziekenrapport! Hahaha. Als er bij ons in de Duitse tijd een oefening was, was nooit iemand op ziekenrapport. D’r was geeneens een dokter nodig! Was je een keer beroerd, dan deed je toch mee. Je ging niet voor een steenpuist op ziekenrapport, niet voor een grieppie. Eigenlijk nergens voor! Ik wil maar zeggen, je was soldaat, je kon niet ziek wezen. Je was gezond!

Griep, dat bestond niet. Steenpuist bestond niet. Dat was gewoon inbeelding. Verkouden, bestond ook niet.

Als je theorieonderricht had of politische Bildung, en de Kompanieführer stond er voor, en er was iemand verkouden, hoesten was verboden. Je kon niet hoesten. Dat mocht niet! Dus je was ook niet verkouden.

Ik wil maar zeggen, je was soldaat. *Je was inderdaad soldaat.* Niet-kunnen, dat stond niet in het ss-woordenboek. Alles kon. In het Nederlandse leger? Als het warm was, werden de oefeningen afgelast. Bij ons was het precies andersom. Dan ging het veel beter! Soms ging het gasmasker nog op.

Ook als het gevroren had: zoveel te beter ging het. Ze waren in staat om te zeggen: links, rechts, mars, mars! Door de Teich! Het ijs kapotmaken en dan erdoor!

In het Hollandse leger was het zó: als wij oefeningen hadden, exercities en zo, hadden we nooit een helm op. Bij ons was het: alles met helm op. Alles en

alles.

Het Nederlandse leger? Kinderspel! Babyspel!

Ik had best militair willen blijven. O, ja! Ik zou het nog willen wezen. Heel eigenaardig. Onmiddellijk! Ja, maar alleen onder het militairisme, dat Duitsland toen had. Niet dat slappe! Niet zoals het nu weer is. Je had toen het gevoel dat je wat kòn. Iedere situatie was je meester. Je kon op jezelf vertrouwen. Dat merkte je aan het front!

Je moest zelf handelen, Einzelkämpfer wezen. Als je nu een soldaat hebt, die slap afgericht is en hij komt in die situaties, hoe moet die daar uitkomen! Ja, zulke soldaten vallen!

Ze konden in het Hollandse leger van nu veel meer animo krijgen voor vrijwilligers. Ben ik vast van overtuigd! Als er maar een heel andere geest gekweekt werd. Een soldatengeest heerst hier niet. Als ik die militaire foto's bekijk van de Duitse Bundeswehr, daar zit al weer iets in. Hebt u daar wel es aan gedacht? Op de foto's kun je al de militaire correctheid zien. Dat zie je hier niet op foto's. Als het 5 graden vroor (ik zal weinig noemen) dan joeg de officier z'n Kompanie door de beek. Met het geweer voor je uit het ijs stukslaan, tot zóver door het water heen, dan nog even door de bossen, en dan met een uur naar de kazerne, onder de douche. Je moest es zien, als ze dat hier zouden doen. Hoeveel brieven zouden er naar moeder geschreven worden! Wat een commentaar zou je niet krijgen! Dat was heel normaal. Heel normaal.

11

ss, dat wil zeggen Schutz-Staffel. Schutz-Staffel dat wil zeggen, de partij naar binnen en naar buiten zekeren. Dus we waren eigenlijk de verdedigers van de Partij. Dat kan ieder lid van de Wehrmacht niet zeggen. Want daar had je communisten onder, die fel tegen het regiem waren. Die waren voor hun nummer.

Wij waren dus de beschermers van de Partij op zichzelf. Het woord zegt het al: Schutz-Staffel. Dus daar kon je oorspronkelijk alleen maar als partijlid bij. Later is dat helemaal verwaterd. Wat jammer genoeg is, hoor.

Ja, als je die verhalen hoort van vóór de oorlog! Och... och... Ik kende er één, die zei altijd: als wij de poort uit kwamen in onze uniformen, drei Weiber! Jullie,

zei hij, noch keinen Puff können Sie herein! Hahaha. Als je die verhalen hoorde... Die waren in 1911 al in dienst gekomen! In '18 waren ze zeven jaar soldaat geweest. Die deden dan nog twee of drie jaar Freikorps, en vandaar kwamen ze automatisch bij de NSDAP en bij de SA, omdat ze vrijwel altijd werkeloos waren als ze uit het Freikorps kwamen. Toen de selectie kwam voor de SS, kwamen heel veel van deze mensen in de SS. Ze waren altijd soldaat geweest, ze pasten haast niet meer in een gewone maatschappij.

Neem nou mannen als Skorzeny en Sepp Dietrich. Die kunnen in de burgermaatschappij toch niet meer terecht! Wat Skorzeny aan militaire staaltjes heeft uitgehaald! Die zal zich in het burgerleven niet op z'n gemak voelen. Dat kan niet.

12

Ik heb me in de SS altijd heel makkelijk kunnen aanpassen. Wel krijg je natuurlijk periodes van inzinking. Maak maar es achter mekaar drie stormdagen mee.

Stormdagen, hoor! Dat betekent: man-tegen-man-gevechten.

Je ligt drie dagen en drie nachten in de modder.

De kameraden sterven om je toe.

Gewonden kunnen niet weggeholpen worden.

Eten krijg je niet.

Rokerij heb je niet meer.

De luizen vreten je op.

Je weegt nog honderd en tien pond (en dan was ik nog zwaar). Ik wil maar zeggen, dan krijg je wel een periode van inzinking. Dat is niet de wil. Dat is een lichamelijke en geestelijke inzinking.

Daar is maar één methode voor en dat deden ze dan ook als het kon: ruststelling. Terugtrekken, ontluizen, schoon goed, scheren, wassen, eten, roken, borreltje. *En dan gebeurde er iets heel eigenaardigs: na twee dagen wou je weer graag terug.* Want die ruststelling kon je helemaal niet. Dat was hopeloos.

Als ik met verlof was bij vrouw en kinderen, en dat hoeft u niet te geloven, dan was ik blij dat ik weer terug kon! Dat klinkt heel vreemd.

Ik ben een keer acht weken thuis geweest, verwondingsurlaub, hè. Och, och,

och, het heeft me wel acht jaar geduurd.

Wel acht jaar!

Ik werd al onrustiger. Steeds onrustiger!

Toen ik maar eerst weer op de trein zat!

Dan zat je weer tussen de militairen in, je hoorde weer verhalen. Hoe is dit en hoe is dat? En bij die en die Kompanie. Kijk, dan zat je weer midden in de sfeer. Heel eigenaardig.

Als je in de rotzooi zat, dacht je, nou even een paar dagen rust. En je was net twee dagen teruggetrokken, misschien een week, dan wou je wel graag weer terug! Want dat lag je helemaal niet! Hopeloos.

13

Voor een poosje terug had ik visite van mensen, met wie ik vrij kan praten. We kregen ’t over het front. Hij zegt, maar hoe was het dan toch aan front, lagen ze daar dag en nacht te schieten en te schieten? Hij zegt, hoe kan dat nou? Ik zeg, man, zo moet je je dat niet voorstellen. Hoe dan, zegt hij.

Ik vertelde hem toen een klein stukje: ik heb in stellingen gelegen, waar we maar vijfentwintig meter van de Rus af lagen. Vijfentwintig meter! Als wij praatten en zij waren stil dan konden ze òns horen, en als zij praatten en wij waren stil dan konden wij hùn horen. De post en alles kwam, maar die dekten zich niet. Er werd ook niet op geschoten. Hun post en hun etenbrengers konden rustig naar ze toe gaan. Daar werd niet op geschoten. Nou, een noodlatrine hebben ze allemaal. Kon je gerust naar toe gaan. Ze stroopten de broek van het achterend af, daar werd niet op geschoten. En het was een afstand van vijfentwintig meter! Maar dat kunnen de mensen zich niet indenken.

Wij waren blij dat we rust hadden! We hadden toch vuur terug gekregen. En daar was het niet bij gebleven. Het had zich steeds verder verplaatst naar achteren. Op het laatst had de artillerie ook willen schieten, want die wachtten tot er ergens geschoten werd. Want àls het een keer gebeurde, dat een handgranaat per ongeluk afging of andere munitie ontsprong: Rrrrt. Werd meteen op gereageerd. Waarom zou je jezelf dan moeilijkheden op de hals halen!

Vijfentwintig meter van mekaar af liggen en mekaar horen praten, dat kunnen de mensen zich niet voorstellen. Zij konden ons horen en wij hun. Dat was heel normaal. Toch geen last.

Dat kon soms weken en weken duren. Maar als er een aanval kwam was je het eerste de bok. Dat was het risico van zo te zitten, hè.

Ik heb de Kesselschlacht bij Cherkassy meegemaakt. Daar hebben wij dagen gehad, dat wij niet wisten of wij krijgsgevangen waren of niet. Ik heb wel met een geweer om van de Russische keukenwagen eten gehad!

Je lag in Kessels, ringen. Russen, Duitsers, Russen, Duitsers. In de Kessel van Cherkassy zat zelfs een vliegveld, waar Duitse vliegtuigen landden, terwijl de Russen er om toe lagen. Duitsers, Russen. Je wist soms niet of je krijgsgevangene was of dat je vrij man was. Niet als één man, maar als heel bataljon. Er waren geen verbindingen.

Als er dan weer divisies ingesloten zaten, dàn werd er gevochten. Maar om een compagnie of een bataljon werd niet gevochten. In zo'n Kesselschlacht is dat de moeite niet waard. Daar gaat het om divisies. Maar een bataljon...

14

De een kan stormdagen beter verwerken dan de ander. Bovendien: je hebt in een groep altijd intieme kameraden. Een vriend die je speciale vriend is. Nu sneuvelt die bij je. Dat drukt je.

Lichamelijk ben je al een beetje gesloopt en als er zoiets nog gebeurt, dan word je geestelijk ook nog even gesloopt. Ik heb dat verschillende keren meegemaakt.

Je krijgt onherroepelijk een moment, dat het je niet meer interesseert. Dat is een heel gevaarlijk moment. Je weerstand is gebroken. Je bent murw geslagen. En de vijand probeert dat uit te buiten. Ze weten aardig goed of je steeds met dezelfde troepen aanvalt. En zij moeten het moment kunnen vinden om zelf weer verse troepen in te zetten. Dat zijn hele gevaarlijke momenten, iedere legerleiding is er bang voor.

U moet goed begrijpen: stormdagen, dat waren man-tegen-mangevechten. Ik kan daar eigenlijk niet verder over uitweiden...

Goed, man-tegen-man-gevechten is het ergste wat een soldaat gebeuren kan aan het front. Dat is het ergste wat er gebeuren kan. Nee, ik kan er nauwelijks over vertellen. Nee, dat doe ik liever niet. U moet goed begrijpen, het gaat man

tegen man!

Je komt in situaties terecht waar je later liefst zo weinig mogelijk aan terugdenkt. Want toen ik terug was had ik er nachtmerries van. Had ik er nòg nachtmerries van.

Goed, man-tegen-man-gevechten wil zeggen, je ziet dat je eigen kameraden met bajonetten doorstoken worden. Dus je steekt de tegenstander ook met het bajonet. Je vecht met geweerkolven, je vecht met pionierschoppen, met dolken. Niet alleen dat je tegenstander dat gebeurt, je ziet van je eigen kameraden ook dat die dat gebeurt.

En dan komt het moment, dat je terug moet en je kruipt over de lijken van je eigen kameraden of over zwaargewonden...

Het front op zichzelf, dat is niet erg. Dat is tachtig procent lawaai. Tachtig procent lawaai, vijf procent doden, en de rest zijn gewonden. Wie tegen lawaai kan is er door. Tachtig procent lawaai, dat is het front. Maar die stormdagen in zo'n loopgravenoorlog, dat is het ergste wat er bij is. Er zijn soldaten bij, die moreel en geestelijk zo gebroken worden, die worden weggestuurd en die komen niet weer. Het is een shock die ze niet meer te boven komen. Die gaan weg.

Ja, dan moet je sterk staan.

Met zo'n stormaanval ben je eigenlijk in een soort roes. Je bent weg. Je bent weg. Je hebt geen gedachten meer. Niks meer. Nee...

Er is alleen nog maar een handeling, er is ook geen reactie. De reactie komt na die tijd. De gehele reactie, bedoel ik. Op het moment dat de stormaanval begint, zet je je er op in. En de stormaanval is aan de gang en dan is alles weg. Dat is heel makkelijk. Heel makkelijk. Maar je móét je ook niet beginnen te realiseren in die tussentijd, want dat kan niet. Wie dat doet is weg. Die is weg. Kijk, en nu is het zó: als het afgelopen is dan komt de na-reactie. En dat is het ergste.

Nou komt het: kun je je er overheen zetten of niet? Dat is voor iedere soldaat hetzelfde probleem. Het gaat er om dat je er overheen stapt, dat je zegt: ik ga even alleen zitten. Je zondert je af. Kom met jezelf weer in het reine. En het is goed. Maar je moet er niet over gaan piekeren. Dat kan niet.

15

Je voelt de adem van je tegenstander, hè. Dat moet je je niet te licht voorstellen.

Er zijn er bij die bijten er in, hoor.

Ja, daar kan je eigenlijk geen beeld van geven. Ik heb al zoveel oorlogsfilms gezien. Ik heb gelachen! Poppenkast! Poppenkast! Bij elke aanval wordt er geschreeuwd. Je doet het uit jezelf. Het wordt je ook geleerd. Maar onwillekeurig doe je het. Wat je schreeuwt weet je niet. Weet je niet. Je bent jezelf niet meer. Je eigen ik is er niet, hoor. Dat is weg. Dat is volkomen van de kaart. Je ziet alleen maar vertrokken gezichten...

Er zijn verschillende jongens die na die tijd beginnen te huilen. Dat is heel normaal. Ik heb es een troep jongere jongens onder me gehad. En dan sta je er voor, hoor. Nou ligt het er maar aan, hoe sta je in de gewone tijd tegenover die jongens. Het gaat er om dat je een vertrouwelijke sfeer kweekt. Nou is dat aan het front anders dan in de kazerne, dat weet u ook wel. Dat meerdere, dat is er niet bij. Als je dan wat ouder bent dan die jongens heb je enigszins, geen vaderlijk gezag, maar wel een beetje overwicht. Ze verwachten van je, al is het helemaal niet zo, dat je ook een beetje meer weet. Dus ze komen met moeilijkheden, vertrouwelijkheden. De een krijgt een brief van zijn verloofde, de ander komt met een brief van thuis.

Nou ligt het er maar aan (en dat vond ik heel belangrijk) wat voor sfeer je in de vrije tijd kweekt. En als die sfeer nou goed zit, dat die jongens je vertrouwen, en er komt zo'n aanval, en er zijn jongens bij die er werkelijk aan toe zijn, jongens die een inzinking hebben, diè jongens help je er ook weer overheen. Als je dan naar die jongens toe gaat en je helpt ze, die zijn ook zo weer klaar. Ze steunen de tweede keer zó op je, die zijn de tweede keer al veel beter dan de eerste keer. Omdat ze op je vertrouwen. Ze denken, het komt weer goed. Ze kunnen de slag wel helemaal niet overleven, maar ze gaan er met de gedachten in, het komt weer goed. Ieder mens, die moeilijkheden heeft in zijn leven, zoekt een steunpunt. Die jongens doen dat ook. Is dat steunpunt er niet dan moeten ze het alléén zien te verwerken. En dan is de vraag, zijn ze sterk genoeg. Als er een vertrouwelijke sfeer is, hebben ze hulp. En dat verlangen ze ook. Daar zijn ze dankbaar voor. De jongens die dat niet hebben, ja...

De een loopt een shock op en de ander loopt dat op. Er zijn wel jongens krankzinnig geworden. Krankzinnig! Die blijven lopen! Die gaan maar door. Na

die tijd nog.

Dat zijn wel de ergste dingen die gebeuren kunnen aan het front. De ergste dingen.

Als ik u nu vertel, de tweede compagnie van ons, honderd en twintig man sterk. Na drie stormaanvallen: drie man. Nog maar drie man over! Van de honderd en twintig. Maar die compagnie zat er ook het ergst in, hoor.

16

Ja, er zijn ook jongens bij, die dat heel gemakkelijk afgaat. Die zijn er bij. Dat zijn hele gewone, normale jongens.

Die kunnen het direct weer wegzetten. Het is gebeurd, sigaretje aan, soms een borreltje en wat eten we morgen?

Nee, dat zijn geen slachters. Nee, nee. Een vraag: acht u me tot een moord in staat? Nee, hè. Nou, en ik stapte er ook zo weer in. Wel es een inzinking!

Maar als het om zeven uur afgelopen was en het was om acht uur eten, dan at ik ook.

U hebt er naar gevraagd, anders had ik er niks van gezegd, hoor. Dus zuiver persoonlijk: het deed mij ook niks! Ik was nooit bang voor een stormdag. Ik heb er nooit angst voor gehad. Verschillenden werden hysterisch. Dat ben ik nooit geweest.

Ik wil maar zeggen, als het om zeven uur afgelopen was, lustte ik om acht uur wel weer eten. Ik noem maar wat. En ik kon best om vijf over zeven wel weer roken, als het om zeven uur afgelopen was. Kon ik best m'n sigaretje weer draaien. Ik had geen trillende leden.

17

Ik durf rustig te verklaren, dat er geen mens op de hele wereld is, die van zulk werk houdt. Geen mens, hoor! Die kunt u op de hele wereld niet vinden. Iemand die dat met plezier doet. Die is er niet te vinden. Dat durf ik rustig onder ede te verklaren. Zo iemand is er niet. En na die tijd krijg je ook heus geen neiging om zoiets weer te doen.

Toen ik terugkwam, had ik angst om een dier dood te maken. Om een kip te slachten. Ja.

Maar nou doe ik het weer. Doet me niks meer. Maar toen ik in '49 terugkwam, had ik nachtmerries van het front. M'n vrouw heeft er angst voor gehad 's nachts. Ik had er nòg nachtmerries van. Dat ben je maar zo niet kwijt.

Ik heb nu nog wel es een droom of zoiets. Maar nee, nachtmerries niet meer.

18

Bent u in dienst geweest? Nou, dan liep u dezelfde risico's als ik indertijd als beroepsmilitair. Als er oorlog komt bent u ook het bokje. Ik als beroeps en u als gewoon militair. U loopt dezelfde risico's. Ik kan als beroepsmilitair er beter afkomen dan u, die altijd in de burgermaatschappij gelopen heeft. U kunt wel eens het bokje zijn. Want ik heb veel meer geleerd dan u. Ik weet precies hoe m'n petje op moet. U zult veel beroerder af zijn dan ik. Want je komt heus wel eens voor een probleem dat je denkt, hoe moet ik dat nou goed doen.

Het militaire leven op zichzelf interesseert me. En dan kunnen ze zeggen, hoe kan zoiets je interesseren, als je aan het front zulke verschrikkelijke dingen hebt meegemaakt en weer kan meemaken, als je naar het front toe zou moeten. Als je dienstplichtig bent moet je ook naar het front toe. Dat blijft allemaal hetzelfde.

Het militaire leven vind ik geweldig. De grote dingen, hè. Het gehele militaire apparaat is iets groots op zichzelf. Het geweldige wat een leger kan presteren. De massa!

Kijk es, als je bij de ss was, was je altijd beter dan je tegenstander. Begrijpt u wel? Je had overwicht op 'm. Je was altijd beter dan je tegenstander. Je hoeft geen angst te hebben voor je tegenstander. Die zou jou toch niet pakken. Hij was toch slechter dan jij. Je kon veel meer. Je was veel beter afgericht.

Daarom zijn wij vaak ingezet, waar de Wehrmacht geen doorbraak kon forceren. Die werd dan teruggetrokken. De ss werd ingezet en de ss kwam er wèl door. Dat kwam door dat gevoel: wij kunnen het wel.

Er werd je steeds geleerd: één compagnie ss kon meer dan een divisie Wehrmacht. Dat wou heel wat zeggen. Natuurlijk, dat was wel overdreven, maar

het werd toch gezegd.

Al was je gewoon ss-soldaat, je voelde je veel meer dan soldaat. Je was automatisch ook wat arroganter dan een ander. Nogmaals: ‘Niet-kunnen’ bestond voor een ss-man niet! Dat stond niet in het ss-woordenboek. Dat was geschrapt.

19

Heeft u wel es instructiefilms gezien? Heeft u dan die mensen gezien die uit een Panzer komen, als er een granaat ingeslagen is? Die zijn nog maar zó groot. Zo drukt dat in mekaar. Een geweldige luchtdruk. Zó groot nog maar, man. Een meter ongeveer.

20

U moet goed begrijpen, als u een klap met een pionierschop krijgt en ze slaan u de kaken kapot, dat is niet dodelijk. Je kaak kan er bij hangen, maar het is niet dodelijk. Maar als ze je een pionierschop recht door het gezicht slaan, dan slaan ze je hele kop in mekaar, dus dat is wèl dodelijk. Als je een steek met een bajonet in je schouder krijgt of in je been of in je dij, dat is niet dodelijk. Maar als ze je een prik in je maag geven of in het hart, dat is wel dodelijk. Het is niet dat je denkt, daar moet ik raken. Nee, dat zie je niet. Je ziet niet hòe, je weet ook niet wàt.

Je beseft het niet. Nee... Nee...

Als ze nou vragen, hoe verdedig je je? Ik zou er geen antwoord op kunnen geven.

Als de slag was afgelopen, ging je onmiddellijk, als je dat nog kon, kijken of er gewonden geholpen konden worden. Dat was een heel belangrijk punt. Het kan soms een kwestie van vijf of tien minuten zijn dat iemand nog te redden is. Je lag soms helemaal uit mekaar door gevechtshandelingen, maar op een zeker moment kwam er toch weer groepsverband, en dan miste je personen. Dan ging je gauw zoeken. Zulke grote terreinen zijn dat niet. Het speelde zich af op een afstand van misschien vijftig meter. En dan vond je je kameraden, soms je intieme kameraden, gesneuveld. Dat bleef je bij.

Niet eeuwig! Niet altijd!

Ze zijn gesneuveld. Daarmee is het afgelopen. Naderhand werden we verzameld, ze werden begraven. Ja, daar sta je als soldaat anders tegenover. Ik wil maar zeggen, als hier iemand dood gaat, dan duurt dat vijf dagen. Ze gaan dood en vijf dagen later worden ze begraven. Zo noem ik dat altijd: vijf dagen. De dood duurt vijf dagen. Maar aan het front is dat niet zo. Als de tijd en de gelegenheid er voor is zitten ze een paar uur later onder de grond. Afgelopen is het.

Maar evengoed zijn het je kameraden geweest. Heb je er een intieme kameraad bij, dan blijft dat je bij. Ik denk er nog wel es aan. Op bepaalde tijden vooral: bijvoorbeeld de kerstdagen. We hebben ook kerstdagen aan het front gehad en zowat. Op zulke momenten denk je er nog wel eens aan terug.

Ja, er gaat nog wel eens wat door je heen. De dagen dat je er aan denkt, wil je er 's nachts nog wel van dromen. Dan zie je taferelen en gebeurtenissen. Maar daar word je snel wakker op. Heel wat anders dan een nachtmerrie.

Daar kun je niet eeuwig bij stilstaan. Dan was het helemaal niet te houden. Heel logisch, want het zijn dingen die dagelijks gebeuren. Dagelijks.

21

Stelt u zich es voor: een slagveld met tienduizend lijken.

Russen en Duitsers.

Daar komt een pantserslag achteraan.

En als die pantserslag geweest is en je komt over zó'n slagveld!... Wat dacht u, wat chaos je dan zag?

Dan hoef ik u toch helemaal niks te vertellen.

Als je daar eeuwig aan blijft denken...

Dat kan je niet.

Heb ik vaak genoeg gezien. Pantseraanval. Gewonden. Doden. Weer vooruit. Door die blubber heen. Je moest immers vooruit! In de lijkenblubber moest je je dekking zoeken! Begrijpt u wel? Soms trok je een stelletje lijken bij mekaar om als beschutting dienst te doen. Zo'n stuk of drie vier trok je er dan bij mekaar. En er zelf achter. Dat is aan het front heel normaal.

Na die tijd heb ik een stuk of wat oorlogsfilms gezien. Als ze werkelijk een oorlogsfilm vertonen, zoals het in werkelijkheid was... dan kregen we nooit een oorlog meer. Maar dan moeten ze de films vertonen zoals het in een oorlog is.

Er helemaal niks uit weglaten. Dan kregen we nooit een oorlog meer. Niemand wilde dan nog een oorlog. Niemand! Maar de werkelijkheid vertonen ze niet. Kunnen ze niet vertonen. Kunnen ze niet!

Ik heb de slag bij Narwa meegemaakt. Is een vriend van mij gesneuveld. Piet de W. Hij is vlak bij me gesneuveld. Ik trof er nog een kennis, die kwam uit dezelfde plaats als ik. Zijn broer was ook bij de ss. Die heeft nog een arm verspeeld. Afgevroren. Dat was achter Narwa.

Een dag of vier aanvallen gehad, na die tijd een pantserslag. Van de Russen en de Duitsers zijn er met die slagen minstens dertigduizend gesneuveld. Dertigduizend. Met één slag.

Toen de pantserslag nakwam, werd er niks opgeruimd. Ook geen gewonden, die lagen er ook. De Russische Panzer werd teruggedrongen, dus je kwam over hetzelfde slagveld weer terug, waar je geweest was. Want de Duitsers kregen de kans om de Russische Panzer terug te dringen. Dus wij als infanterie kwamen daar weer achteraan. Over hetzelfde slagveld, waar voor die tijd de normale slag was geleverd. Stelt u zich die chaos maar voor! Als je zoiets niet gezien hebt, kun je je daar geen voorstelling van maken. Dénkt u zich die toestand nou eens in! Als soldaat zie je dat praktisch niet. Als je dáár bij blijft stilstaan...

Waar blijf je dàn? Waar blijf je dàn?

22

Je hebt aan het front, dat bleek iedere keer weer, na veel grote slagen de meeste zieken. Dysenterie. Longen. Al die soorten ziekten kreeg je.

Die tijd met dysenterie en zowat heb ik ook meegemaakt. Alleen de dysenterie was erger dan het hele front! Dat jongens niet meer in staat waren om te lopen, nog minder om te vechten! Niet om vooruit te trekken en niet om terug te trekken. Zolang als je weerbaar bent en gezond dan kun je nog iets. Dan heb je nog een uitwijkmogelijkheid. Maar als je dysenterie hebt, ja, waar blijf je dan? Je bent niet meer weerbaar. Je staat alleen. Helemaal alleen. Want als het heel erg was bleven de jongens in de bunkers. Ze gingen niet eens mee. Maar dan vroegen die jongens zich natuurlijk af, nu blijven wij achter, waar zitten de anderen? Komen ze terug of komen ze niet terug?

23

Er blijft helemaal niks van hangen, als je als frontsoldaat iemand ombrengt. Ik vermoed dat dat komt, omdat je kameraden naast je ook vallen. Zou het nou zó zijn, dat er bij jezelf niks viel, maar je tegenstander wel omkiepte, dan kon het zijn dat het indruk maakte. Maar je ziet ze overal om je heen vallen. Dus ik wil maar zeggen, zoveel te meer vijand als je uitschakelt, zoveel te minder kans dat je kameraden vallen. Dus het doet je niks. En daar kun je ook niet bij stilstaan. Dan zou je niet meer durven richten. En dan zou je niks onder vuur durven nemen.

Wat wel op mij altijd een grote indruk heeft gemaakt: de burgerbevolking. Dat dié in een oorlogshandeling betrokken werd. Ja, soms kon het niet anders. Mensen, die geëvacueerd werden of die vlakbij de frontlinies woonden. Het was eigenlijk een categorie die niks en niks met de hele oorlog had uit te staan en toch de dupe er van werd.

Maar verder, nee. Wat het militaire betreft, nee. Ieder liep het risico om gedood te worden. Dat liep ik zelf ook. Stelt u zich voor, je ligt aan het front en je zou niet durven te schieten op een tegenstander, met de gedachte, ik kan hem wel eens doodschieten! Nou, dan bleef je ook nergens. Daar sta je niet bij stil. En daar maak je jezelf ook verder helemaal geen gedachten over. Helemaal niet.

24

Van januari tot mei 1942 ben ik in Estland en Letland ingezet voor Partisanenbekämpfung. Er was daar alleen maar terreur. Als die partizanen gepakt werden gingen wij er niet verder over. Ze werden naar een zekere afdeling gestuurd voor verhoor. Daar werden wij verder niet veel van gewaar.

Partisanenbekämpfung is een soort strijd, waar ik een hele grote hekel aan heb. Je weet nooit waar je aan toe bent. Het is geen front. Het is vechten tegen de bierkaai. Begrijpt u wel? Ze vermoeden iets, je wordt er op afgestuurd, je vindt er misschien niets. Sommige jongens hielden er wel van, vandaag zat je hier en morgen daar, ik voor mij, nee, ik hield er niet van. Je wist nooit waar je aan toe was. Het was altijd zoeken. Zoeken om een vijand te vinden. Zelf werd je op de meest onverwachte momenten overvallen.

Het is een strijd zonder mededogen. Zonder mededogen. Dat is eigenlijk heel logisch. Ik wil maar zeggen: partizanenstrijd wordt gevoerd om de

tegenstander zoveel mogelijk nadeel te berokkenen achter de linies. En dat is voor een vechtend leger een hele grote handicap. Dus er moest zonder mededogen gevochten worden.

Stelt u zich een bospad voor, waar motorrijders over rijden en er zijn draden over gespannen op oog- en hoofdhoogte, zodat ze er met de motorfiets tegenaan vliegen! Stelt u zich voor: een weg, waar ze met een auto of een motor over rijden, en de boel vliegt de lucht in. Zoiets kan je ook gebeuren als je op een mijnenveld zit, maar goed, dat zijn dingen die weet je. Dit is veel geniepiger. Die soort dingen konden mij niet bekoren.

Bij massa's heb ik partizanen gezien. Het waren natuurlijk fanatiekelingen. Spreken deden wij nooit met ze. Dat was ons verboden. Wij mochten ze geen verhoor afnemen. Vielen ze ons in handen, dan werd er tegen die mensen niet gesproken. Wij mochten niks anders met ze doen dan ze wegbrengen.

U moet de partizanen niet te licht bekijken. Ze beschikten over heel veel materiaal, over behoorlijke schuilplaatsen, heel veel munitie soms, over behoorlijke wapens. Ze werden steeds bevoorraad door het leger. Dus onze legerleiding prakkezeerde daar niet zo licht over. Het was een grote handicap voor ons leger, want er moesten veel manschappen tegen ingezet worden. Anders kregen ze een hopeloze toestand met de aanvoer. Er is praktisch geen ding wat een partizaan niet zal doen achter het front. Dat is niet alleen manschappen letsel toebrengen of doden, nee, dat is ook treinen en bruggen in de lucht laten springen, konvooien vernietigen. Noem maar op.

Er waren in die tijd ook vrouwelijke partizanen. Maar ja, dan hield het eigenlijk op om een vrouw als vrouw te bekijken. Dan was een vrouw vijand, hè. Die stond je naar je eigen leven, dus...

Ze waren fanatiek, heel fanatiek. Ik heb er vrouwen bij gezien die niet ouder konden zijn dan een jaar of negentien. Die waren er bij bosjes.

We kregen een keer twee mannen en drie vrouwen in handen en die zijn doorgeslagen. Ze hebben niet gezegd wáár ze zaten, wel dat er nog meer waren. We kwamen bij het huis, waar nog iets zou moeten zitten, maar niks te vinden. Ze hadden zich achter een schuur ingebouwd. Maar daar hadden wij onze methode voor. We gingen eerst binnenshuis alles opmeten en dan buiten. En als dat niet klopte moest er iets fout zitten. Dus dan blijft er maar één mogelijkheid: je laat de boel in de lucht springen. Dan weet je zeker dat het opgeruimd is.

Dat zijn dan methodes, als men het nou heeft over wreedheid... Dat kun je eigenlijk niet beschouwen als wreedheid. Je kan toch slecht zeggen, goed, ze zitten er wel, we kunnen ze niet vinden, laat ze maar zitten. Dan had je ze de volgende dag weer op je dak gehad.

Er zijn dan mensen die zeggen, ja, er is wreed gehandeld... Tja. Als je die gevallen bekijkt toen de Duitsers Polen binnenrukten, hè. Als je die gevallen bekijkt! Ik heb wel verhalen van de jongens gehoord. De soldaten werden aan de bomen vastgespijkerd met de tong! Geslachtsdelen werden afgesneden. Dat is aan de lopende band gebeurd in Polen. Polen was heel erg wat dat betreft. Sommige jongens gingen met een Pools meisje uit. Als ze dan met zo'n meisje naar bed gingen staken die meiden ze zo de dolk in de rug! Daar werd in Rusland ook steeds voor gewaarschuwd: ga niet met een vrouw naar bed!

25

Toen ben ik naar Graz gegaan. Ik heb er een opleiding gehad voor Einzelkämpfer. Daar zijn hele geschikte terreinen voor zoiets: bossen, wateren. In een woord fantastisch. Met twintig man van het bataljon zijn wij er naar toe gegaan. Ik vermoed dat ze wel de besten uitgezocht hebben. Ik wil maar zeggen: met leren was ik niet achterlijk, als soldaat was ik niet slecht.

Het hoofdthema van deze opleiding was specialisatie. Je kreeg onderricht in ieder wapen waarover het Duitse leger beschikte. De algemeen gangbare wapens moest je blindelings kunnen bedienen. Dus zoiets als wat ze nu een commando-opleiding noemen.

Ik zal u een voorbeeld noemen: je werd gedropt, blindelings gedropt, je kreeg een kaart en dan moest je maar zien dat je weer terecht kwam. Ook niet met meer man. Helemaal alleen. Je kreeg helemaal niks mee. Alleen een wapen en munitie. Soms vijftig à zestig kilometer uit de richting. Zonder kompas.

Je kunt natuurlijk niet zo maar beginnen te lopen. Je begint eerst de kaart te bestuderen en dan zeg je, goed, dat is het punt waar ik terecht moet komen. Nou had ìk altijd deze methode: ik bekeek de beplanting, ik kon aan een boom al gauw zien hoe ik moest lopen. Een boom is aan de ene kant groener aangeslagen dan aan de andere kant. Dat is zuidwest: de regenkant. Die kant is altijd groener dan de noord- en de oostkant. Wel eens om gedacht? Goed, dat was een punt. Een greppel met begroeiing van onkruid of gras of onverschillig wat, is aan de

zuidkant beter begroeid dan aan de noord- of oostkant. Dus je kunt je daar enigszins op oriënteren. Tijdens de opleiding kreeg je ook onderricht in richting zoeken, sterrenbeelden en zowat. Het lukte meestal vrij goed.

Ik schoot met alle wapens goed. Heel goed zelfs. Maar op de MG, het machinegeweer, was ik héél goed. Bij schietoefeningen stond ik altijd met de MG bovenaan. Vooral de MG 42.

Verder kreeg je onderricht in de PAK, pantserafweerkanonnen. In de mortieren. Artillerie. Pistool. Verschillende soorten pistolen. Geweren. Scherpschutgeweren met zo'n verrekijker er op. Karabijnen. Prachtige opleiding. Afwisselend, hè.

Ja, je moet er voor voelen. Maar gemakkelijk is het niet. Alles komt tegelijk: je gewone normale oefeningen gingen gewoon door en je politische Schulung, je moest ook nog wachten staan, heel veel theorie kreeg je er bij, dus je moest veel leren. Je had geen minuut tijd.

Je kreeg ook mesgevechten, dolkgevechten, blote handen gevechten, boksen, veel gymnastiek. Het handgevecht werd je bijgebracht om een schildwacht te besluipen, te bespringen. Dat ging meestal van achteren. Als de gelegenheid zich voordoet dan bespringen. Zonder lawaai. Dat was ook een punt van belang dat ze je bijbrachten. Dat het zo geruisloos mogelijk gebeurde.

Kijk, het is een kleinigheid om iemand onschadelijk te maken die op wacht staat. Het gaat gewoon met de blote handen. Je kunt hem van achteren bespringen en in een keer achterover drukken, handen om de nek toe en je drukt door. Zoveel mogelijk zorgen, dat je tegenstander niet kan schreeuwen. Dat kun je in een keer doen. Als je iemand bespringt en je beschikt over een mes of een dolk dan is het een hele kleine kunst. Je springt, je smoort het geluid en je steekt hem een dolk in de rug. Als je tenminste van achteren de hartstreek kunt raken. Geen mens die nog wat zegt.

Door zo'n opleiding vertrouw je jezelf. In elke omstandigheid zeg je of denk je: dat kan mij niet gebeuren, dat weet ik, dat beheers ik. Later word je bij je compagnie ingedeeld. Als er dan speciale gevallen zijn worden die aan jou opgedragen, omdat je d'r op berekend bent.

26

Tijdens de slag bij Stalingrad kreeg ik eens de opdracht een Spähtrupp te maken. Tussen Stalingrad en de Zwarte Zee. In die wereld zowat. We zaten helemaal vast. Niet vooruit en niet achteruit. Ja, wel achteruit, maar dat was de bedoeling niet. Onze opdracht was te kijken hoeveel troepen er lagen. En indien mogelijk iemand mee te brengen, levend. Misschien zei zo'n persoon iets over de sterkte van z'n troepen. Degenen, die ondervroegen waren helemaal geen kwajongens, die konden uit hun gezegden heel wat opmaken.

Maar goed, 's avonds gingen we met z'n drieën (een Duitser en nog een Nederlander) weg. We deden gewoon onze camouflagedingen om, dat was een Zeltplane, een tentzeil. We hadden ieder een pistool. Ik kreeg een stengun mee. De man twee handgranaten. Ook ieder nog een dynamietlading. En een veldfles vol drinken.

Je moest eerst naar de Kompanie-Gefechtsstand, daar zat de Kompanieführer. Voor die tijd werd je eigenlijk niet gewaar wat je eigenlijk moest. Daar werd je pas verteld wat de bedoeling was. Je bewapening lag klaar en er werden kaarten bekeken. Je liet je bezittingen achter, die je normaal bij je had: portefeuille, ring, vulpen en zoiets. Die werden apart gelegd, je naam kwam d'r bij. Met een Spähtrupp kan nu eenmaal van alles gebeuren. Voor een hele gevaarlijke Spähtrupp werden wel es aparte personen uitgezocht, die een of andere straf hadden. Het werd dan genoemd: het Hemelvaartcommando.

We kwamen een behoorlijk eind in vijandig gebied. We drongen er zover in door, dat we niet verder konden. Dekking gezocht hier en daar om het lawaai wat om ons toe was, motorlawaai, stemmen en zoiets. Zoveel te verder dat wij voortkropen, zoveel te meer konden wij horen en ontdekken. Op het laatst zeg ik tegen de jongens, verder gaan we niet, we moeten zien dat we een plek vinden, waar we ons kunnen verschuilen. We zijn toen in een schuur gekropen, zo'n landbouwschuur van een kolchoz, met britsen en alles er in. Wij zijn op een soort zoldertje met maïskolvenloof gekropen, een gat in het dak gemaakt voor uitkijk. Het was al donker, maar het was niet gezegd dat we diezelfde nacht al terugkonden, wat achteraf ook bleek, dat was helemaal niet mogelijk, want het is zelfs twee nachten en een dag geworden.

Daar zaten we, op ongeveer 2 km van onze eigen troepen af. Zien kon je niks, wel beluisteren en zo, motorgeronk, je hoorde pantsers aanslaan en rijden, geschreeuw, daar sloeg weer een motor aan. Tegen de morgen bleek dat een hele

grote Russische troepenverplaatsing naar ons toe kwam. Pantserwagens, auto's en artillerie. We werden mooi ingesloten. Want alles ging richting front! Maar er bleef ook een deel onder de bomen staan, onder de bebossing om zich te camoufleren. Op het laatst kwam er zoveel versterking, zoveel troepen, dat je op het laatst begon te twijfelen, dan denk je wat moet ik. Want uiteindelijk ben je er op af gestuurd om iets gewaar te worden. Je begint te denken, is dat een bedreiging voor het moment, of is dat een bedreiging voor de volgende week. Maar goed, je bent al zo lang soldaat geweest, je kunt al gauw zien of troepen in directe gevechtshouding gaan of dat ze nog eerst dit of dat.

Maar het eind van het liedje was, dat 's middags om een uur of drie onze schuur vol stond met voertuigen. Auto's, pantsers, noem maar op, noem maar op! Tegen de avond gingen de Russen daar eten, bij hun voertuigen. De hele schuur was vol manschappen. En wij zaten op dat zoldertje!

Tegen de avond hadden wij maar één goeie hoop, één goeie hoop: dat er niemand van die Russen het in z'n hoofd zou halen om op de zolder te gaan slapen! In het maïskolvenloof kon je heel goed slapen. Het gebeurde gelukkig niet. Die nacht hebben we daar gezeten, maar de volgende dag werd de schuur wéér volgesjouwd met troepenverplaatsingen, dus de volgende nacht zaten we er nog. Geen eten, geen drinken, helemaal niet roken. In het begin konden we onze behoefte nog doen, we konden ook ons water nog kwijt, maar toen de Russen in de schuur zaten, kon dat ook al niet meer.

Dus er moesten maatregelen genomen worden, dat we daar weg kwamen. Maar alles zat daar hartstikke en hartstikke vol! 's Avonds hebben we het in fluistergesprekken zo geregeld: één man zou proberen weg te komen, twee man zouden eerst achter blijven. Als één man kon wegkomen, dan kunnen er ook twee mannen wegkomen. Maar wel was er het gevaar, als één man gesnapt wordt, zitten er ook meer. Een van de jongens, de Duitser, zou dan 's nachts weggaan, om elf uur. Zo te langer als wij daar zaten, zo te meer konden wij beobachten. Tegen de morgen zouden we nog tijd genoeg hebben om twee kilometer weg te komen.

En dan komt de spanning: hij moet weg!

Goed, je wenst hem geluk. Je hebt dan niet veel te zeggen. Dat zijn situaties, daar zit je in en daar moet je je uitwerken. Hij is door het dak weggekomen. Maar toen lagen wij in spanning te luisteren of er geschoten werd. Of dat er bijzonder lawaai was, waar we uit op konden maken, hij is gepakt. Maar gelukkig

gebeurde dat niet. Hij is goed weggekomen. Dat zijn we later gewaargeworden. Ik zeg tegen m'n kameraad, wat doen we, zitten blijven? Als hij er goed doorgekomen is, weten ze in ieder geval bij ons, hoe de toestand er hier bijligt. Dat was het kardinale punt: een van ons drieën moest levend bij de Kompanie komen. Om op het gevaar te wijzen.

Wij hebben besloten om niet apart te gaan, maar met z'n tweeën. We zijn met veel moeilijkheden en veel omwegen weer bij de Kompanie terechtgekomen. Maar ja, dat gaat met vallen en opstaan. Je zit ergens, en dan staan ze tien of vijf meter van je af. Een voertuig, Russen op motoren, Russen die lopen, Russen die misschien eten halen. Hier of daar lag je achter een bosje of in een greppel (je benut elk kuiltje en elk topje gras) en dan liep er een voorbij, te praten of zowat.

Het waren gevaarlijke opdrachten, maar ook avontuurlijke opdrachten. Angst heb ik er niet voor gehad. Je zenuwachtig maken betekent brokken maken. De leiding weet veel te goed wie de juiste personen zijn, die die opdrachten kunnen volbrengen. Als u nu de Kompaniechef bekijkt als de werkgever, dan weet de Kompaniechef al gauw van z'n personeel wie hij moet gebruiken voor bepaalde opdrachten. Dat sorteert zich vanzelf uit.

Als je als Spähtrupp tussen de vijand zat, moest je natuurlijk wel hun materiaal kennen. Maar ja, je zag dagelijks Russische gevechtswagens, Russische Panzer. Onze jongens hebben wel in Russische Panzer gevochten. Die waren achtergebleven tijdens een pantserslag. Die een rupsketting kapot hadden werden niet vernietigd. Ze gingen naar de herstelplaatsen, er kwam een nieuwe ketting op, de ster kwam d'r af, en het werd een Duitse Panzer. Het loopt niet zover uit mekaar, het ene leger met het andere leger. Een gevechtswagen is praktisch overal een gevechtswagen. Een pantserwagen is overal een pantserwagen. En je kunt ook al gauw zien, al zijn er dekkleden, of daar 50 auto's staan of munitieauto's. Ik kijk onder de wagen, als ik daar de kans toe heb, hoever of de veren doorgezakt zijn. Dat zijn allemaal dingen, die voel je automatisch aan. Dan hoef je nog niet eens een dekkleed op te tillen. Als ik een munitiewagen moest opblazen, kon ik al gauw een munitiewagen er uitzoeken. Dat voel je!

Er is een belangrijk punt: je kunt niet veel fouten maken. In het normale leven kun je nog wel eens fouten maken, maar in die omstandigheden kun je niet veel fouten maken. Daar hangen veel te veel levens van af. Je zit altijd met levens te spelen.

27

Iedereen heeft z’n tijd van inzinkingen. Een inzinking is nog geen angst. Da’s geen angst. Lichamelijk ben je gesloopt. Ik ben in december ’44, ik lag hier in Holland, in ruststelling geweest. Terwijl er helemaal niets te doen was! Dat is een na-reactie. Dat krijg je maar zo, er is helemaal niets aan te doen. Bij Arnhem was donderderij geweest, verder niks. Het was in Holland verder heel rustig. En toen kreeg ik een inzinking.

Dat moet u bekijken alsof iemand overspannen is. Ik vermoed dat een inzinking en overspannenheid niet ver uit mekaar lopen. Je werd moe en je wou dwars door de muur lopen. Je bent afgemat. Je bent er precies geweest. Je bent af. Je kan niks meer opbrengen. Niks, niks. Je kan helemaal niks meer opbrengen.

En je bent geprikkeld, niemand hoeft wat tegen je te zeggen. Heel erg. Je wilt wel dwars door de muur lopen. Dwars er door. Maar ja, dat helpt je niet.

Dat mensen van angst in hun broek doen gebeurt. Dat gebeurt. Dat voelden ze niet eens. Niet iedereen heeft het. Je ruikt meestal wie het heeft. Je ligt er zo vlak bij.

Ze schamen zich er voor als het gebeurd is, maar het wordt niemand kwalijk genomen.

Ik kan me nog een geval herinneren, die man zat van angst niet anders dan met z’n mond te trekken. Die heeft het nooit afgeleerd. Iedere keer als er weer wat spanning was, met de mond trekken.

Bij mij uitte het zich in roken en een borreltje. Als ik maar rokerij en Schnapps had, dan was ik wel gezond. Ik ben nooit ziek geweest daar. Ik heb nooit dysenterie gehad of tetanus. Ik heb het aan de Schnapps te danken, want de jongens die dronken waren altijd pienter en kerngezond. De anderen waren veel vaker verkouden en ziek en koud, ze konden minder tegen natte voeten. Niet dat ik een drinker was. Ik drink nòg nooit. Maar ik wist uit de boeken: alcohol is in dergelijke gevallen heel goed. Overmatig drinken was in zulke omstandigheden heel goed. Het is een medicijn, het is bacteriëndodend. Ik werd niet dronken. Ik kon net zo veel drinken als dat je koffie en thee drinkt.

Als ik de kans had, zorgde ik altijd wel dat ik iets van drank bij me had. Met

het oog op een verwonding. Ik heb andere jongens er ook veel mee geholpen. Een verwonding schoonwassen met alcohol.

28

Op een zeker moment liepen we bij de Kompanie rond als provo's. Zùlke lange haren! Logisch, het kwam er niet af. We zaten vast, gevochten werd er niet veel. Op een dag moesten we provianderen. Met paard en wagen moesten we naar een Wirtschaftlager. Daar waren geslachte koeien, brood en zo wat. En nou probeerde je altijd zoveel mogelijk te organiseren. We kwamen in een kamer, waar we scheermesjes kregen en zeep, en ik liep daar zo rond en in de hoek zie ik een tondeuse. Niet een die met de hand ging, maar d'r zat een slang aan en hij stond op een driepoter, het was een veetondeuse. Ik zeg tegen m'n kameraad, kijk daar es in die hoek. Hij zegt, wat dan. Hij had niks in de gaten.

Ik zeg, hou die vent maar aan de praat, ik red me wel. Hij naar die vent toe. Ik sleepte dat ding mee, achter de deur, het ging goed, ik kreeg 'm naar buiten en ik kreeg 'm ook op de wagen. Onderweg zegt m'n kameraad, wat wil je d'r mee. Ik zeg, ik wil de hele Kompanie knippen. Hij zegt, je bent gek.

Toen we bij ons onderkomen kwamen, zeg ik tegen de jongens, om de beurt, ga zitten. De jongens op een stoel, een deken om, en maar knippen. We hebben er een succes mee gehad! Ze kwamen van kilometers, kilometers om hun haar te laten knippen. Later hebben we iemand ontdekt, die had es een blauwe maandag bij een kapper gewerkt, die kon een beetje met de schaar bijknippen. D'r viel veel voor ons af, sigaretten en zo. Op het laatst kregen we zo'n ervaring, we knipten het tot de dikke rand en dan ging hij er met de kam en de schaar bij langs. En hij knipte dat mooi! Op het laatst kon je een scheiding krijgen, kon je een scheiding in het midden krijgen, opzij...

Dat was wat: zo'n vijftig, zestig man in ons onderkomen! De een zat op de tafel, de ander op de grond, er werd bij gedronken, je kon niet zien van de rook. Ach, kerel...

Dat is nou weer het mooie. Het is niet altijd vechten en vechten.

Er was altijd ruilhandel. Geld had geen waarde. Ik heb wel eens duizend, vijftienhonderd mark op een avond verspeeld met kaarten, maar dat gaf helemaal niks. Je kreeg je soldij in marken. Als je op reis ging, kreeg je geld, je kreeg extra voor dit en dat, je kreeg gevarentoelage. Och, kerel, hoeveel gevarentoelage kreeg

je wel niet, maar wat moest je er mee doen? Het interesseerde je niet. Had allemaal geen waarde. Geld speelde helemaal geen rol.

29

Met mekaar heb ik zes verwondingen opgelopen. Na de laatste verwonding ben ik naar Holland gestuurd, een verwonding in de slag bij Narwa. Ik heb een beenschot gehad, rugschot gehad en een halve duim verspeeld (die is middendoor geweest). M'n laatste verwonding kreeg ik door een artillerie-inslag, mijn linkerbeen lag helemaal uit mekaar.

Ik heb heel wat littekens. Vooral in dat linkerbeen. In '51 ben ik nog geopereerd: ik had een splinter onder de knie zitten. Misschien weet u dat, een splinter loopt, die trekt naar het hart toe. Ik heb er nog meer zitten. Ik voel ze nog wel. Die splinter onder de knie liep steeds in het rond, die kreeg ik op het laatst tussen de knieschijf.

Je hebt mensen die helemaal vol zitten met die rommel. Als ze eruit zijn blijven er van die blauwe plekjes over. Kijk, hier.

Ik heb meermalen meegemaakt dat ze in hun hoofd, in hun ogen... Als dat gebeurde leek het vreselijk, maar ze konden ze er makkelijk uithalen. Daar hadden ze magneten voor. Ze zaten wèl een week of veertien dagen met de ogen dicht. Hoewel, als het heel erg was, er zijn ook jongens die er hun ogen mee verspeeld hebben.

Met die terugtocht uit Stalingrad heb ik m'n rugverwonding opgelopen. Tijdens een gevechtshandeling, onder artillerievuur. Ik lag gedekt achter een MG, springt een granaat daar voor ons en ik krijg een scherf over de rug heen. Hij is dwars door mijn veldfles heengegaan, die splinter is door de veldfles heen naar beneden geslagen. Misschien geluk, misschien als ik geen veldfles had gehad, had de splinter me niet geraakt of misschien een Querschlag. Weet u wat een Querschlag is? Als je hier ligt, en je schiet, je hebt het terrein voor je, en twee meter voor je geweer staat een grasprietje, één grassprietje, en die kogel raakt dat grassprietje, dan begint die te tuimelen. Een kogel maakt een draaiende beweging, en dat is een snelheid van 333 meter per seconde. Raakt hij zo'n grassprietje of het blad van een boom of een takje, begint die dit te doen, hij valt, hij tuimelt. Dat noem je een Querschlag.

Normaal bóórt een kogel. Er zijn gevallen dat je een kogelwond hebt, die zó weer dicht trekt. Als er geen beenversplintering bij komt natuurlijk. Er liepen jongens met kogels in hun dijbeen of zo. Later lieten ze ze wel eens verwijderen, als het nodig was. Ze bleven ook wel eens zitten. Waar de kogel uitkomt is de wond groter. Maar als een Querschlag je raakt, heb je zó'n gat. Een dum-dum tuimelt ook. Die brengen wonden aan, allervreselijkst!

M'n laatste verwonding, voordat ik naar Holland terugkwam, was in m'n rechterbeen. M'n hele rechterbeen, tot onder aan toe, was versplinterd, alles. Ja, het been was niet versplinterd, maar vol granaatsplinters. Door een inslag. Dat heb ik niet anders gevoeld als dat u nou recht op staat en je pakt een paal en ik sla in een keer de benen onder u weg. De pijn komt na die tijd. Van een kogel voel je de pijn ook niet.

Ik heb nog een splinter in m'n been zitten. Een kleintje, voelt u maar. Ik heb er geen hinder van. In m'n dijbeen heb ik er ook nog een stuk of drie.

30

Als er een schot gelost wordt en de kogel raakt u, dan is u eerder gewond als dat u het schot hoort. De kogel is eerder bij u. U komt ineens tot het besef dat u geraakt is. Hoe, wat, dat weet je zelf niet. Een maagschot is het allervreselijkste wat er is. Een gewone kogelwond, die een vleeswond veroorzaakt, vind je niet erg. Een maagschot is vreselijk. Daarom werd altijd geadviseerd, niet eten. Lege maag. Logisch, als je met een volle maag een maagschot oploopt, dat is vreselijker dan met een lege maag.

Ik heb verwondingen gezien, waar ik versteld van stond. Ik heb een verwonding gezien! Die man kreeg een kogel in de mond, die sloeg er achter uit, hij had de helm op, de kogel heeft daardoor een Querschlag gemaakt, een heel stuk sloeg 'm in de voorschedel weg. In het voorhoofd! Later was hij natuurlijk z'n gebit kwijt, hij heeft een zilveren bovengehemelte, op z'n voorhoofd had hij een zilveren plaat. Hij is er nog goed van af gekomen.

Ik heb iemand gezien, die hadden ze een hele nieuwe neus aangeplant. Die was z'n hele neus kwijt. Een nieuwe neus! Hoe bestaat het.

Ik heb iemand gezien met een longverwonding. Z'n hele schouderblad was weggeslagen. Toen hij weggebracht werd, lag hij op z'n buik op een brancard. Je

kon aan z'n long zien dat hij ademhaalde. Die long ging op en neer. Hij lag helemaal bloot! Hij rookte nog een sigaret. Dat wordt vaak gedaan, als je een verwonding oploopt, dat is even een stimulans. Hij is er ook goed van afgekomen.

31

Zelfs in '45 had ik nog niet het idee dat de oorlog verloren was. Nee. Kijk, dat idee mocht je niet hebben. Als ik dat idee had gehad had ik er niet meer aan meegedaan. Dan had ik het onzin gevonden. Helemaal waanzin.

Van hogerhand werd gezegd: het geheime wapen. De V1 en V2. Ja, waar blijf je dan als soldaat? Als je daar aan begint te twijfelen dan ben je nergens meer.

Als Duitsland nog over een goede industrie beschikt had was het nog heel anders afgelopen. Zoals ik het tenminste bekijken kan. Ik ben er van overtuigd dat met de hele atoomwapenaffaire Duitsland nummer een zat. Wat heeft Rusland niet weggesleept aan geleerden. Wat heeft Amerika niet weggesleept. Na die tijd kwamen ze ook direct met de atoomwapenen. Eigenaardig...

Als de oorlog een jaar verlengd was geweest en Duitsland had over voldoende industrie beschikt, was het allemaal heel anders afgelopen. Heel anders! Als Duitsland dan de atoombom gebruikt had, ja, dan was de wereld te klein geweest! Nu heeft Amerika 'm gebruikt op Japan, dat mag!

Het land dat zijn oorlog verliest, heeft oorlogsmisdadigers. De overwinnaar heeft alleen maar helden!

De verliezer krijgt altijd dubbele slagen. Niet alleen van de verloren oorlog, het verloren ideaal, maar de naweeën zijn zo groot. Dat voelen wij nog elke dag. De veroordelingen in Duitsland ook van mensen van wie ik aanneem dat ze voor hun ideaal gevochten hebben. Ze hebben voor hun vaderland gevochten. Maar evenzo vrolijk nog steeds na twintig jaar maar veroordelen, jongens! Steeds veroordelen maar.

32

Na de capitulatie (toen was ik in Amersfoort) kon ik zo mensen aanwijzen, van wie ik aannam, dat ze bij ons waren geweest. Ik heb jongens zien lopen, ik kende ze helemaal niet, en toch zag ik dat ze het waren. Heel eigenaardig! Je kon ze er

zo tussenuit pikken! In burger!

Ik heb er geen verklaring voor. Dat heb ik mezelf later wel eens afgevraagd. Ik zag het direct. Of ik het nou zag aan het lopen of aan de houding... Nee, daar zou ik werkelijk geen verklaring voor hebben.

In Amersfoort, in de Langestraat kon je in die dagen snert krijgen. Daar zaten ook jongens. Ik zag het direct. Ze zagen het van mij ook wel. Er waren er zelfs bij die me een seintje gaven. Maar als u nou zegt, waar zag je dat aan. Dàt zou ik niet kunnen vertellen. Als ik ze op de rug zag dan zag ik het al. Ik zou niet kunnen zeggen waar ik het aan zag. Het zal wel een ingeving zijn, denk ik.

33

Toen ik een paar maanden in Apeldoorn in een Genesungskompanie was geweest, werd ik op zekere dag geroepen naar het bureau. Er werd mij gevraagd of ik genegen was om naar Vught te gaan. Ik zeg, genegen, jawel, wat is daar te doen? Ja, daar zijn Jeugdstormers en die moeten afgericht worden. Ik zeg, jawel. Dat lag mij. Ik wou iets doen. *Er kwam weer ritme in.*

Ik heb me in Vught gemeld. In een nieuwe kazerne, vlakbij het concentratiekamp daar. Behalve het wachtbataljon, die dus wachtdiensten verrichtten in Vught, bewakingsdiensten, lagen er in die kazerne ook een kleine honderd Jeugdstormers. Broekjes van zeventien jaar, van zestien jaar waren ze er ook bij. Die hadden zich nog voor de ss gemeld. Die jongens heb ik mee klaargemaakt, ik was de Ausbilder.

Daar had je wel plezier aan. Die knapen hadden een uithoudingsvermogen! Zestien à zeventien jaar! Stelt u zich voor! Ohh, die kònden niet moe.

Toch werden ze wel afgeknepen. Ik weet nog, een van die Unterscharführers, een collega van mij, liet iemand kikkeren, bepakking op de rug en dan de kikkersprong maken. Bukken, op, enzovoort. En goed afgeknepen! Heel goed afgeknepen. Nou, toen het afgelopen was, zegt de Unterscharführer tegen hem: Nou, wie gefällt es Ihnen? Noch einmal machen? Jawohl, Unterscharführer, wenn das Ihnen Spass macht. Zo brutaal. Begrijpt u wel? Niet af te krijgen. Normaal gesproken hou je je maar gauw stil als je bekaf bent, maar ze gaven hun antwoord wel terug. Jawohl, Unterscharführer, wenn das Ihnen Spass macht, machen wir das wieder. Voor zulke knapen moet je respect hebben. Die zijn niet kapot te krijgen!

34

Begin september was ik net weer een week terug in Apeldoorn, werd er alarm gegeven. Wij zijn van Apeldoorn naar Ede gegaan, bij Ede zijn wij afgezet en daar was de First Airborn Division. Daar trof ik ook die jongens uit Vught weer, die zijn daar ingezet. Ik heb die hele afspringerij gezien. Het was daar al gauw beslist.

Ik heb me er eigenlijk over verwonderd dat het zo afgelopen is. We lagen er met weinig. Wat hadden wij eigenlijk tot onze beschikking? Een geweer misschien. Hier en daar een machinegeweer. Achteraf hebben ze geschreven dat er toevallig pantserwagens onderweg waren. Maar ik kan u vertellen dat ik daar nooit een pantserwagen heb gezien. En ik ben er van de eerste tot de laatste dag geweest. Nooit een pantserwagen gezien. Ik heb bij de hele Slag om Arnhem van Duitse kant drie stukken artillerie gezien. Drie stukken. Aan machinegeweren heb ik ook heel weinig gezien. Het meeste gevecht is geleverd met handgranaten en karabijnen en geweren. En ik verwonder mij er nog steeds over. Wat de Geallieerden aan materiaal bezaten! Wat daar kwam overzetten! Waar die over beschikken konden. Ohhh... Dat ze dat bruggenhoofd niet gekregen hebben! Ohhh...

Er was materiaal bij, dat had ik nog nooit gezien! Had ik nog nooit gezien! Ze reden op fietsen met een motortje er in, daar ging je op zitten, dan was je zó groot. Opvouwbare fietsjes. Het buizenmateriaal was niet dikker dan die pen. Prachtig! Wat een stuk materiaal. En dat werd maar naar beneden gedonderd! Wat dié daar aan overmacht van materiaal hadden. Daar verwonder ik me alle dagen nog over. Dat bruggenhoofd bij Arnhem moet toch maar een peuleschilletje geweest zijn!

Er wordt altijd geschreven: toevallig lag er een SS-divisie in Holland en die hebben ze toen ingezet. Maar wat was dat nou voor inzet? Ik heb het zelf allemaal meegemaakt. Neem nou die Jeugdstormjongens, wat hadden die knapen nou voor ervaring. Net een africhting gehad. Pats... erin!

Die gevechten om Arnhem zijn uitermate zwaar geweest. De huis aan huis-gevechten kreeg je later ook in Arnhem. Maar dat is niet van betekenis geweest, hoor. Dat is een beetje opgehemeld. Wij hebben niet anders gedaan dan huizen

nazoeken, daar zaten nog soldaten in de kast, daar zaten ze in een kelder en daar zaten ze op een zolder. We hebben ze overal weggehaald. Ze zaten zelfs in kisten. Dat die jongens zich verstopten is normaal. Had ik ook gedaan. U moet niet vergeten, ze waren maar een Rijnbreedte van de troepen af, waar ze weer terecht konden als ze de Rijn over waren. Er zijn er ook verschillenden weer de Rijn overgekomen.

Die lui van zo'n luchtlandingstroep zijn een hele tijd onbeschut. Ze hangen in de lucht. Parachutisten zijn heel kwetsbaar. Ik vermoed, dat de Duitse legerleiding er van op de hoogte was, dat ze kwamen. Toen ze afsprongen, waren wij er ook.

Ik ben ingezet bij de spoorwegovergang in Ede. Ze hadden rode, gele, groene, blauwe parachuten en iedere kleur had z'n betekenis. Wij wisten niet wat bij hun deze kleuren betekenden. Er kwamen hele kisten vol pyjama's naar beneden. Schoenen, kisten vol! Waarvoor eigenlijk, hè? Dat was zó: gewond... berm... pyjama's aan, en dan verzorging. Van die grote rieten manden vol pyjama's. Een soort slagersmanden. Fantastisch! Fantastisch! Dat ze met dat geweldige materiaal het niet klaar gekregen hebben!

We schoten met geweren naar boven. Ze kwamen naar beneden toe, dus je eerste doel was boven. Maar terwijl de parachutisten naar beneden kwamen, vlogen de jagers onder ze door. Je moest elk ogenblik dekking zoeken, ze vlogen soms niet hoger dan vijf meter over je heen. Maar op een zeker moment moesten die jagers er onderuit, want toen waren de parachutisten te dicht bij de grond. Ze gooiden met handgranaten en ze hadden stenguns. Ze schoten evengoed van boven naar beneden.

Het is een fantastisch gezicht, zo'n luchtlandingsdivisie. Fantastisch! Wie dat nog nooit gezien heeft kan zich er geen voorstelling van maken. Een onafzienbare rij van vliegtuigen en parachuten. Zovèr je kon zien... Je staat met open mond te kijken. Een geweldig gezicht.

Toch was het geen probleem voor je. Er moest nog wat beslist worden! Voor jezelf was je er toch van overtuigd dat je de baas was.

Nee, we waren niet geïmponeerd door hun materiaal. Weet u, hoe geïmponeerd we waren? Toen we maar eerst wisten in welke mand de sigaretten zaten en waar de tabletten chocola in zaten. Het was nog geen drie uur aan de gang of we lagen al sigaretten te roken.

Bij Arnhem was het aantal van onze tegenstanders groter. Als wij dáár bang voor moesten zijn! Duitsland vocht, ja, tegen de hele wereld! Hoe groot was diè overmacht niet? Duitsland heeft er maar eventjes vijf jaar tegen gevochten!

35

Als een Leider valt maak je daar je gedachten over. Je begint te denken: wie komt er nu? Hoe loopt de toestand verder af? Hoe zal het nu worden zònder een Leider? Hoe zou de nieuwe Leider het aanpakken? Die soort dingen gaan door je heen.

Er werd wel gezegd dat Hitler zelfmoord had gepleegd, maar ja, wie moest daar over oordelen? Ik kan het niet bewijzen. Dat kan niemand bewijzen. Maar die geruchten gingen. Als het zo is neem ik het hem kwalijk. Er was geen reden voor om zelfmoord te plegen. Hij had de consequentie maar te dragen.

Vindt u het kerelachtig zoiets?

Hij was ook maar schilder. Als ik binnen een jaar generaal zou worden, waarom moet ik dan anders zijn? Alleen, ik heb een rang. Maar innerlijk blijf ik toch dezelfde. In mijn gedachtenwereld blijf ik verder hetzelfde. Je verandert niet. In de Duitse tijd, toen ik soldaat was en aan het front lag en er niet anders gesproken werd dan Duits, dacht ik in mijn Gronings dialekt. Dat is mij vaak opgevallen. Dus je blijft hetzelfde. Je verandert niet.

Het wil er bij mij niet in dat Hitler zelfmoord gepleegd heeft. Kan duizendmaal gezegd worden, maar dat wil er bij mij niet in. Want van hem had ik het nooit verwacht. Daarom wil ik het ook niet geloven. Begrijpt u wel? Het werd wel gezegd, maar niemand weet het nog zeker.

36

Het einde van m'n soldatenloopbaan was in Leersum, achter Amersfoort. Daar maakte ik de capitulatie mee. Op 9 mei. Wie weg wou, kon weggaan en wie blijven wou kon mee in krijgsgevangenschap gaan. In Leersum kwamen van alle kanten de Geallieerden met pantserwagens aanrollen. Ik stond aan de kant van de weg, nog helemaal bewapend, de pantserwagens rolden langs me. *Ja, dat was*

de dag van de capitulatie.

37

Ik heb in Leersum burgerkleren gekregen, ik heb m'n geweer verstopt, ik heb m'n uniform weggedaan. Ik heb mijn pistool en 24 schot munitie in mijn burgerpak gestoken. Daar heb ik tot 11 mei mee gelopen. Het pistool was geladen. Daar kon je niet buiten. Daar was je mee getrouwd!

In dienst werd je geleerd: je geweer was je vrouw! Dus je sliep er mee, je wandelde er mee, je ging er mee naar bed en je stond er mee op.

Dat was dus eigenaardig: ik heb m'n pistool in mijn zak gedaan. Onbewust. Ik weet niet waarom. Ik hoefde het niet te gebruiken, maar toch had ik mijn pistool mee. Dat ding is terechtgekomen in de doortrekbak van de wc op het politiebureau in Soest. Daar hebben ze me opgepakt.

Vanuit Leersum ben ik naar Amersfoort gegaan. Ik ben wel twintig keer aangehouden. Ik ben een paar dagen in Amersfoort geweest, tot de elfde mei 's morgens. Ik sliep daar 's nachts in een leeg huis. Vanuit Amersfoort kwam ik niet door de waterlinie. Ik heb dit geprobeerd, dat geprobeerd, maar geen doorkomen aan. Ik was met een brutaal gezicht op het politiebureau geweest om papieren. Ja, moet je hier niet zijn. Ik weet ook niet waar je zijn moet. Toen ben ik de andere kant van Amersfoort uitgegaan, de kant van Soest uit. 's Avonds kwam ik in Soest aan.

Toen heb ik één fout gemaakt: ik liep in spertijd over straat. Bij de spoorwegovergang in Soest staan twee mensen van de BS in overall met stengun en een politieagent. Die van de politie had een fiets bij zich en stond met die jongens te praten. Ik kwam daar aanlopen. Ik dacht al, wat is het stil hier bij de straat, maar ik had niet in de gaten dat het acht uur spertijd was. Dus liep ik door. Houden ze me aan. Die BSer zegt, waar moet u naartoe? Ik zeg, naar Hilversum. Naar Hilversum, zeiden ze, maar u mag niet bij de straat. Ik zeg, nee, waarom niet? Nou, zo en zo. Hij zegt, waar komt u weg? Ik zeg, daar en daar, maar ik moet naar Groningen. Hij zegt, wat doe je dan in Hilversum? Ik zeg, daar heb ik familie wonen. Was niet eens zo. Ik zeg, want ik kan niet naar Groningen toe komen, ik kan geen papieren krijgen, ze laten je niet door.

Toen zegt die politieman, nou, weet u wat, met een half uurtje moet ik naar het bureau, dan ga je met me mee naar het bureau, dan kunt u daar wel

overnachten. Ik zeg, nou, dan doe ik dat. Dus een poosje staan te praten, sigaretje gerookt bij die jongens. Ik loop met die vent het politiebureau in, kom op het bureau, zitten een paar agenten. Nou, die het verhaal verteld. Ik schikte ook mee aan de tafel. Grote verhalen verteld. Maar ondertussen zat ik met dat dikke pistool in mijn zak, met al die munitie er nog bij. Ik kreeg thee, en er werd wat bij gegeten. Helemaal geen verhoor. Gewoon een gesprek. Ik heb daar nog heel mooi verteld.

Ik heb brood van de jongens gehad. Engelse sigaretten had ik zelf genoeg. Ik heb er koffie gehad. Hierover gepraat, daarover gepraat. Toen kwamen er een paar anderen, die nachtdienst hadden en op het bureau bleven. Die hebben ze de zaak even uitgelegd. Ik heb daar mooi in een cel geslapen. Ook geen deur dicht. Paar mooie dekens gekregen. Ik dacht, je bent al mooi op dreef, je zit alvast in een cel.

Maar ik lag daar en ik lag daar, ik dacht, als je nou vastloopt en je loopt met een pistool in je zak en een zak vol munitie, nou, dan weet ik het niet! Ik ben de krib uitgestapt, naar de wc gelopen, de deur dichtgedaan, m'n pistool gepakt, m'n munitie gepakt, en ik heb het mooi in de waterbak laten zakken, die doortrekbak, weet u wel.

's Morgens werd ik geroepen. Maar ondertussen was de wachtcommandant op het bureau gekomen. Die hadden ze dat geval van mij gemeld. Hij wou die persoon nog wel es even zien. Ik werd door een van de agenten uit m'n cel gehaald. Je moet even bij de baas komen, zegt hij. Hij zegt, we hebben alles al verteld, hoor. Ik zeg, nou dat is goed. Ik kom daar bij de baas, hij zat achter z'n bureau. Hij keek mij es aan. Hij zegt, waar moet u naartoe? Ik zeg, zo en zo. Nou, die begon es verder te vragen en ik moest hem het verhaal nog eens doen, wat ik die agenten ook al verteld had.

Kleedt u zich maar eens uit, zegt hij.

Hij had kennelijk van het een en ander gehoord. Ik voelde het al wel.

Ik zeg, is dat nodig? Ja, zegt hij. Nou, daar stond ik. Hij zegt, doe je arm maar eens omhoog.

Wij zullen jou wel krijgen, zegt hij.

Toevallig had de agent, die mij meegenomen had, die ochtend ook dienst. Hij had me ook op de kamer van de commandant gebracht. Ik stond daar in m'n blootje. Die agent die komt er aan en die kijken, omdat ik bloot stond, hè. De commandant zegt tegen hem, jullie hebben je ook mooi beet laten nemen. Ja?,

zegt die agent, wat dan? Hij zegt, weten jullie wel dat je de hele nacht een ss-man bij jullie op het bureau hebben gehad? Die man was helemaal overbluft. Hij zei niks. De commandant zegt, kleed je maar aan. Een beetje op een andere manier dan toen hij begonnen was. Kleed je maar aan, zegt hij. Hij zegt tegen die agent, u neemt hem maar even mee, hè.

Ze hebben me drie dagen in een cel gestopt. Geen eten, geen drinken. Drie dagen! Ik kon op het laatst niet meer praten. Ik had zó'n tong. Dorst is nog veel erger dan honger. De derde dag werden er nog twee binnengebracht. Inwoners van Soest en zowat. De andere dag 's morgens, heb ik voor het eerst weer koffie gehad. Geen eten, maar wel koffie. Drab. Maar ik kreeg in elk geval vocht en dat was de hoofdzaak.

Later hebben ze me opgehaald van de BS. Ik werd naar Groningen getransporteerd.

38

Wat er met de Joden gebeurd is, lag helemaal buiten onze lijn. Waar wij kwamen was praktisch niks meer. Ik durf eerlijk te zeggen, wat er eigenlijk gebeurd is, ben ik eerst gewaar geworden, toen de oorlog afgelopen was.

Ik kon het in het begin niet geloven. Later móést ik het geloven. Omdat het bewèzen was. Maar in het begin, vlak na de capitulatie, dacht ik werkelijk dat het een soort propaganda was. Nee, ik kon er niet bij.

Wat er gebeurd is, kan ik niet waarderen. Ik ben geen antisemiet. Ik ben wel voor rassenscheiding. Want kijk es, ik heb twee dochters, ik zou er geen belang bij hebben, als een van m'n dochters met een neger trouwde.

Ik heb persoonlijk op een Jood niks tegen. Hier in de buurt waren ook verschillende Joden, de een mocht je beter als de ander. Maar dat heb je onder de gewone mensen ook.

Nee, ik wou het beslist eerst niet geloven. Ook die getallen die ze er bij noemden! Die kwamen me ongelofelijk hoog voor. Ik dacht nog, er zal wel wat gebeurd zijn waar Joden bij betrokken zijn. Dat kon. Het was niet onmogelijk, dat er Joden bij dood gekomen zijn, en dat het geweldig opgeschroefd was, wat je vaak met zulk soort dingen hebt. Maar ja, later werd ik toch wel gewaar, dat het zo was.

Moet u eens goed luisteren: ik kan niet beoordelen of het fout is geweest. Dat kan ik niet beoordelen. Daar was ik een te kleine man voor. In mijn ogen is het niet nodig geweest. U moet goed horen wat ik zeg: in mijn ogen was het niet nodig geweest. Maar ja, als anderen daar anders over beslissen en het wel nodig vonden en het om een of andere reden gedaan hebben. Maar of ze dat verantwoorden kunnen...

Ik kan het alleen verantwoord achten als ze me daar een reden voor kunnen noemen die ik aannemelijk vind. Die ik kan aannemen. Dan zou ik kunnen zeggen, ja goed...

Ze spreken wel over een minderwaardig ras, maar daar ben ik het niet mee eens. Ik ben geen antisemiet. Ik zie de Joden niet als een minderwaardig ras. Ik zie ook een neger niet als een minderwaardig ras. Als een ànder ras. Begrijpt u wel? Nogmaals, ik heb er helemaal geen belang bij dat een van mijn dochters met een Jood trouwt of met een neger. Of met welke kleurling dan ook. Maar daarom haat ik die mensen niet. Die gun ik ook een leven.

Er zijn verschillende punten waarmee ik mij niet hoef te verenigen. Ondanks dat je een regiem aanhangt kunnen aan dat regiem bepaalde fouten kleven. Dat je zegt, die en die punten liggen me niet. Maar daarom hoef ik het hele regiem niet af te kammen. Uiteindelijk heb ik geen verantwoording voor wat er met de Joden gebeurd is. Ik heb het niet gedaan.

Dat moet de hogere leiding maar verantwoorden. Op hun bevel is dat gebeurd. Als ik een bevel geef, ben ik daar zelf verantwoordelijk voor. Je krijgt in dienst ook wel eens opdrachten dat je denkt, daar kan ik me niet mee verenigen. Maar even vrolijk moet je het doen.

39

Ik heb het IJzeren Kruis eerste klas, tweede klas, Sturmabzeichen in het zilver, verwondingsabzeichen in het zilver, twee Panzerstreifen om de mouw, voor het afschieten van twee pantsers. Het verwondingsabzeichen kreeg ik, omdat ik zes keer gewond was geweest. Die soort onderscheidingen worden verleend in brons, zilver en later goud. Dat hangt van het aantal keren af dat je gewond bent geweest. Het Sturmabzeichen gaat ook naar het aantal stormdagen die je gedaan hebt. Elke stormdag wordt in je Soldbuch vermeld. Ik heb er in totaal zo'n 16, 17

gehad.

40

Ik had die jaren toch voor geen geld willen missen. Voor geen geld! Als ik er lichamelijk toe in staat zou zijn, zou ik het zo weer over doen.

En ondanks alles ben ik nationaalsocialist gebleven. Er worden altijd brokken en fouten gemaakt.

Ik denk nog heel veel aan die jaren terug. Van '37 tot '49, twaalf jaar: dat is een kwart van mijn leven. Vier keer twaalf is 48. Ik ben 49 jaar. Je kunt een kwart van je leven niet uitschakelen. Wat ik nog voor de boeg heb weet ik niet, maar dat is het belangrijkste deel al geweest.

Die periode van twaalf jaar kun je gerust voor 24 rekenen. Die kun je gerust verdubbelen. Wat ervaring, ondervinding en zo betreft. Je wordt in korte jaren heel wat rijper.

3

1

Ik ben opgegroeid in een gereformeerd gezin. Ik heb een bijzonder prettige jeugd gehad. Ik had bijzonder goede ouders, die het heel goed met ons meenden.

Mijn ouders zijn zelf niet gereformeerd geboren. Mijn moeder kwam uit een hervormd gezin, tamelijk vrijzinnig. Mijn vader kwam uit een gezin dat helemaal nergens aan deed, die waren zelfs antigodsdienstig. Het is misschien ook meer van mijn moeder uitgegaan. Het geloof is waarschijnlijk een van de huwelijksvoorwaarden geweest, zoals dat in veel gezinnen gebeurt.

Mijn vader heeft zich er op een voortreffelijke manier aan gehouden, al zou het ook een afspraak zijn. Hij is met hart en ziel altijd naar buiten toe blijven tonen wat hij een keer op zich had genomen. Het was voor hem helemaal geen last. Deze man is ook in de volle kracht van zijn geloof gestorven destijds. Dus voor mijn ouders was het volkomen overtuiging, dat ze uit een ander milieu in dat gereformeerde milieu overstapten.

Mijn vader kwam uit een gezin van twaalf kinderen, waarvan hij de tweede was. Hij ging al heel vroeg met mijn grootvader (die was schoenmaker én barbier) de veengraverijen in. Een paar keer per week gingen ze daar scheren. De oudste zoon ging dan ook mee. Grootvader had een heel goed bestaan, hij was burger. Misschien klinkt dat nu belachelijk voor een schoenmaker, maar hij was toch een van de notabelen van het dorp. Zodoende heeft mijn vader heel vroeg, als kind al, leren aanpakken. Het is hem heel goed van pas gekomen. Hij is het zijn hele leven door blijven doen.

Mijn moeder kwam uit een gezin van negen kinderen. Haar vader was bosarbeider. Hij verrichtte onderhoudswerkzaamheden in de bossen, bruggetjes enzovoort; dus zo'n beetje in Rijksdienst. We waren met vier kinderen. Twee jongens en twee meisjes. Mijn vader was smid. Hij had een smederij. Hoefsmid, burgersmid, zoals ze dat dan noemden. Kachels, haarden, enzovoort. Alles wat in zo'n dorp destijds met techniek te maken had. Ze werden overal bij geroepen. Hij was een bijzonder sterke kerel. De laatste decennia eigenlijk niet meer, doordat hij als kind heel hard heeft moeten werken. Toen hij twaalf was, was hij

al uitbesteed. In de leer, heette dat. M’n grootvader moest nog geld bijbetalen. Mijn vader was dan bij een smid. Hij moest gelijk, als kind eigenlijk nog, voorslaan, zoals ze dat noemden. Aan weerskanten van de ploegscharen stonden ze te smeden, om de beurt... joep, joep, joep... Daar begon het mee. Voorslaan. Zodat hij, toen hij een jaar of veertig was, een beetje een opgezette rug had. In zijn jeugd was zijn lichaam al verknoeid.

In ons gezin was altijd een hang naar sociale rechtvaardigheid. Zij waren eigenlijk in hun gereformeerde milieu vaak in de contramine. Dat werd hun dan verweten. Er werd gezegd, kijk es, zeloten, ze zijn toch eigenlijk nooit honderd procent dát, waar ze in toetreden.

2

Mijn vader kwam dus uit een groot gezin en daar zijn de jongens allemaal de socialistische kant opgegaan. Een oom van mij was douaneambtenaar en hij was wel zo’n beetje de meest spectaculaire figuur, op dat gebied tenminste. Die man is al heel vroeg AJC-leider geworden. Hij was een overtuigd socialist. Een rasechte pacifist. Hij heeft het zelfs bestaan (hij was een nogal hoge douaneambtenaar) dat hij met het gebroken geweertje liep. Het gebroken geweertje was voor ambtenaren verboden. Hij heeft gewoon gezegd, ik houd dit op, dit is goed en dat houd ik op. Hij is er niet voor ontslagen, omdat hij een volkomen principiële houding aannam tegenover zijn superieuren en hij is het altijd blijven dragen. Ze hebben hem er niet uitgedonderd omdat ze wisten, deze man is overtuigd pacifist.

Als hij dan wel eens bij ons kwam, wat heel sporadisch was, dan was hij eigenlijk een klein beetje, ja, niet gewenst moet ik niet zeggen, maar mijn vader’s familie was bij ons thuis niet zo erg bon ton. Ze waren niet voldoende socialistisch-denkend om deze mensen volkomen te accepteren. Daar staat tegenover dat mijn vader, als religieus mens, voor hen eigenlijk een renegaat was. Ik heb deze oom, zelfs nog in de tijd dat ik al NSB’er was enzovoort, altijd heel hoog geschat. Hij is tamelijk vroeg gestorven, hij heeft kanker gehad.

Ik ben zelfs in Rotterdam wel bij hem op bezoek geweest. Toen liep ik met een NSB-speldje op en hij met zijn gebroken geweertje. Voor de oorlog, hoor. Je zou zeggen, dan vlogen we mekaar in de haren. Want hij was een hele hoge piet,

in de SDAP enzovoort was hij een toonaangevende figuur. Maar die man was ook tolerant. Hij stak de gek ermee. Ik scheelde zoveel jaren en hij nam het niet serieus eigenlijk. Hij probeerde mij wel uit m’n tent te lokken. Dat vond ik prachtig, want ik was iemand die erg graag een debat had. Ik discussieerde graag over iets. Het liefst met mensen die vierkant tegenover me stonden. Daar leefde ik in.

Die tante van mij was ook bijzonder socialistisch ingesteld. Zij was een tolerante vrouw. Ze waren ergens van overtuigd en dat vond ik sympathiek van deze mensen.

Hun dochter komt nog altijd bij ons thuis, daar zijn we bevriend mee. Een nichtje van me dus. Ze heeft me later opgezocht. Ik heb haar nog gezegd, je moet goed weten bij wie je terecht komt. Bij de hele familie lig ik er volkomen uit, dat begrijp je. Ze zegt, maar dat gaat mij toch niks aan, je bent een neef van me en ik heb al zoveel over je gehoord dat ik je eens wil komen opzoeken, ik wil wel eens kijken wat je voor een bruut bent. Nou, dat is een hele hechte vriendschap geworden.

Die aangetrouwde neef weet ook wat hij aan me heeft. Vorige week nog wel wat botsing gehad op het politieke vlak, maar dat is geen reden geloof ik dat ze wegblijven. Dat zou ik ook niet leuk vinden, want dan ga ik ze weer opzoeken.

Die grootvader van mij was een keiharde kerel. Hij leek als twee druppels water op Stalin. Ik heb later nog foto’s van hem gezien, heb hem ook persoonlijk wel gekend. Dezelfde manier van optreden, z’n geslotenheid en z’n cynisme. Deze man was buitengewoon cynisch. Van mijn jeugdtijd heb ik niet zo’n prettige indruk van deze man.

Mijn moeder mocht deze man niet zo bijzonder, omdat hij ook erg cynisch over godsdienst sprak en zo. Deze man moet toch wel een bepaalde gave gehad hebben, dat hij twaalf kinderen op een zo keurige manier opvoedde, dat hij zelfs z’n zoon in de leer kon doen. Dat was destijds een prestatie.

M’n vader kwam dan ergens daar in de provincie bij een smid. Hij moest ’s morgens om vijf uur op. Hij sliep bij een oudere knecht, een vrijgezelle knecht. Die vent kwam praktisch elke avond bezopen thuis en die kroop dan bij dat kind in bed. Daar moest dat kind bij slapen. En ’s morgens was het weer voor dag en dauw er uit en dat ging ’s avonds door tot een uur of zeven.

Dat zo’n jongen een vreselijke jeugd gehad heeft ligt voor de hand natuurlijk.

Maar hij heeft dit alles blijkbaar moedig gedragen en hij is toen tweede knecht geworden en daarna eerste knecht. Later werd hij meester. Was hij zo'n beetje klaar. Geen titel of naam eigenlijk, niet op papier, maar goed, hij was dan rijp om zelf een zaak te beginnen.

Toen is hij een zaak begonnen in het Noorden. Een oudere smid hield er mee op en hij heeft dat zaakje overgenomen. Vreselijk oud huis kan ik me nog herinneren. Oude boerderij was het eigenlijk. Hij is daar boer en smid geweest.

En daar heb ik dan eigenlijk mijn eerste jeugd gesleten. We hadden achter een kolossale grote tuin. Er stond een lindeboom in. Dat was een paradijs voor me.

Maar hij is erg door pech vervolgd. Die zaak ging goed. Hij was in de hele streek zo'n beetje de enige smid. Hij was een goede smid. Kon ontzettend hard werken bovendien. Maar hij was geen zakenman. Hij zocht het meer in zijn spieren. Hij was een uiterst goede kerel, maar geen zakenman. Dan had hij het veel verder geschopt.

Als de knechten bijvoorbeeld moesten voorslaan en ze deden het verkeerd, ze konden de slag niet te pakken krijgen, dan zei hij, ga es weg, joh, dat doe ik wel, moet je es even kijken, zo moet je het doen. Dan stond de knecht met z'n handen in z'n zakken er naar te kijken net zo lang tot hij klaar was met het geval. Kijk, op die manier. Geen gewiekste zakenman. Iemand die een echt werkerskarakter had.

Naderhand zijn we verhuisd naar een ander pand, want dat oude ding van ons, die oude boerderij, werd onbewoonbaar verklaard. We zijn toen verderop gaan wonen. Dat was een betere woning.

Mijn vader was een gesloten man. Hij was niet iemand die je nou elke dag es op de knie zou nemen en ook niet iemand die je in het voorbijgaan over je hoofd zou strijken. Hij deed het allemaal een klein beetje onbeholpen. Hij meende het goed, maar hij was geen man om te flikflooien. Hij was een goede kerel. Dat is eigenlijk het woord voor hem. Hij was ook niet iemand die sloeg of zo. Wel es een enkele tik, gelukkig wel. Maar hij was niet iemand die door het dolle heen raakte of zo.

En mijn moeder helemaal niet. Want zij was eigenlijk een, sentimenteel is het woord niet... een flinke vrouw, maar zachtmoedig. Niet zo gesloten als mijn vader. Zodat ik nou achteraf wel es denk dat dat niet altijd zo bijzonder geboterd heeft. Maar het was een goed doorsnee-huwelijk. Ze hebben tot het eind ook

geweldig met mekaar geprobeerd de boel bij mekaar te houden.

3

De moeilijkheden kwamen toen ik een jaar of elf was. Snotneusje nog. Moeilijkheden op het gebied van de godsdienst. Nou was het in onze kringen eigenlijk gewoonte dat een jongen, wanneer hij niet al te veel animo toonde om twee keer naar de kerk te gaan 's zondags, er zo ongeveer naar toe geknuppeld werd. Zonder enige discussie. Dat hoorde erbij.

Ik ging laat mee naar de kerk. Andere kinderen gingen al wanneer ze nog maar net konden lopen. Dan werden ze zoetgehouden met een paar pepermuntjes en dan zaten ze te schuiven anderhalf uur lang. Met ons zijn ze later begonnen. Omdat ze daar het nut niet van zagen. Ze waren wel iets verlichter dan hun omgeving, waardoor ze toch niet helemaal geaccepteerd werden. In ieder geval, ik ben dan trouw en braaf mee naar de kerk gegaan, waar ik in die tijd helemaal geen bezwaar tegen had. Wat je met de paplepel ingegeven wordt, dan vind je normaal. Dat is in alle gezinnen zo. Maar ik kwam tegen verschillende dingen, vooral tegen de uiterlijkheden, toch al tamelijk vroeg in opstand. Dat bracht me aan het denken. In de gereformeerde kerk was het dreigen met dood en verdoemenis en eeuwig verloren gaan, nou ja, noem maar op. Echt oudtestamentisch. Geen God van liefde, maar Jaweh, Jehova, dus de wrekende God. In die geest ben ik opgegroeid.

Dat vond ik niet juist. Bij mij kwamen er toch verschillende vragen op. Bijvoorbeeld de kinderen, of een kind dat per ongeluk nog niet gedoopt is, eeuwig verdoemd zou zijn. Er waren heel wat mensen, die vonden dat deze kinderen toch eigenlijk de bus gemist hadden en toch wel eeuwig de hel in zouden gaan. Dit vond ik een zo ontzettende onrechtvaardigheid. Ik nam dit serieus. Ik was toen een jaar of tien, elf, en ik vond dit onrechtvaardig.

Er kwamen wel mensen bij ons in de zaak die helemaal buiten de kerk stonden en ik kan mij herinneren dat ik wel eens (als pukkie, die man heeft nooit begrepen waarom) voor hem ging staan en die man zo es recht in zijn ogen keek. Hij zei dan, wat moet je joh? Niks. Dan stond ik te dromen, dan dacht ik, je bent toch eigenlijk wel een goeie kerel, hoe is het nou mogelijk, dat weet die man niet eens, maar hij gaat verloren.

Later werd ik obstinater en ging ik deze gedachten naar buiten uitdragen. Ik kwam op de knapenvereniging en op de catechisatie, die werd gegeven door de dominee. Daar kwam ik soms met, volgens hem dan, zeer arrogante vragen.

Bijvoorbeeld, Elia werd door kinderen uitgescholden voor kaalkop. Als straf daarvoor kwamen er wolven of beren en Elia liet ze op de kinderen los en die vraten die kinderen op.

Ze hadden een heilige man uitgescholden en daar stond de dood op. Dit vond ik een zodanig despotisme!

Elia ging ook niet dood, hij werd ten hemel opgenomen en verpleegd voor de rest van de eeuwigheid in de heerlijkheid des Heren. Toen heb ik es een keer gevraagd in mijn onnozelheid, hoe zit dat nou met dat lichaam van Elia? Is die daar nog altijd boven? Vergaat die man niet?

Er kwam geen antwoord op. Het antwoord was dat ik er vierkant uitgeschopt werd. Ik was toen vijftien, zestien jaar ongeveer, dus dat is ongeveer in '34 geweest.

Ik kwam toen op de jongelingsvereniging. Daar was het dan zo, je moest een onderwerp behandelen, een referaat schrijven. Dat moest je voorlezen en dan kwamen de vragen. Je moest het standpunt van de antirevolutionairen of van de gereformeerden verdedigen. Dat deed ik niet met plezier. Heel veel kon ik niet verdedigen, zodat ik juist de andere kant ging bekijken.

Over het vrouwenkiesrecht kwam ik bijvoorbeeld met misselijke vragen. Dan zei ik, goed, laten we nou even vaststellen, vrouwenkiesrecht is iets wat niet bijbels is, want de vrouwen van de oude Joden stemden ook niet mee. Laten we dat nou es vooropstellen. Het is een verordenering van God, dat vrouwenkiesrecht niet thuishoort in onze kringen.

Maar het vrouwenkiesrecht kwam er, omdat de meerderheid er vóór was. Wie in die tijd al een auto hadden, haalden alle oude vrouwtjes, waar ze in vier jaar niet naar omkeken en die ze op straat nog niet eens groetten, overal vandaan en die brachten ze naar de stembus toe. Ik zeg, waar blijft nou die eeuwige verordenering van God? Ja, ja, ja, maar als we dat niet doen verliezen we stemmen. Ik zeg, ja, maar dan moet je consequent wezen, m'n goeie mensen, dan moet je nóú ook zeggen, mijn vrouw blijft thuis, die gaat niet naar de stembus.

Nou, dat was iets vreselijks natuurlijk. Het spitste zich steeds meer toe. Ik was niet meer geaccepteerd.

4

In die tijd had ik al kennisgemaakt met het nationaalsocialisme. Het heeft zich allemaal geopenbaard op de avond van de machtsovername in Duitsland, in 1933. Toen was ik vijftien jaar.

Ik interesseerde mij voor die dingen. Politiek. Alles wat de buitenwereld betrof. Op die avond heeft Hitler die bekende rede gehouden bij de Machtsübernahme en die rede heb ik van a tot z helemaal afgeluisterd. Ik kan me herinneren dat wij in de keuken radiodistributie hadden. Dat ding hing helemaal bij het plafond. Ik heb er op een stoel voor gestaan, ik kon het eerst nog niet eens goed horen. Het heeft me bijzonder aangegrepen. Ik zat toen nog al eens in Duitsland.

Neerland en Oranje, in die geest ben ik eigenlijk groot geworden. Nou vond ik dit allemaal wel een beetje overdreven, ik wilde het groter zien. Maar ik was een zoeker in de woestijn. Ik was te jong om me zelf een richting te geven. Ik was ook te jong om uit de wirwar van verschillen iets te kiezen.

Het nationaalsocialisme was voor mij eigenlijk gevonden vreten. Het was socialisme en het was nationaal gericht. Het is eigenlijk een voorbeschikking geweest, dat ik die kant wel op móést. Ik wilde m'n nationalisme niet helemaal laten vallen.

Afgezien van het nationalisme ben ik ook in een heel erg anticommunistisch milieu opgegroeid. Het communisme was het beest. De antichrist.

In '32, veertien jaar na de oorlog, was dat eigenlijk nog het gesprek van de dag. Van de kansel werd er ontzettend tegenin gegaan. Op de scholen ook. Wij waren antirevolutionair. Tegen de revolutie het evangelie, was het slagwoord van Groen van Prinsterer. Nou de dramatiek van het hele geval: dat je eigenlijk door hun gevormd bent in het nationalisme en het anticommunisme, dat je dit later eigenlijk in de praktijk gebracht hebt en dat je dan als dank daarvoor een witte gummiknuppel in je gezicht krijgt!

Speciaal van deze lui. Die in m'n jeugd naast me gestaan hebben! Dat is altijd heel moeilijk voor mij te begrijpen geweest. Daar heb ik een grote onrechtvaardigheid in gezien. Niet dat ze me met open armen hadden moeten ontvangen, dat hoeft niet, maar dit is kortsluiting voor mij geweest. M'n hele leven lang al.

Na die avond van de Machtsübernahme hadden wij op de gereformeerde Ulo de volgende morgen het eerste uur les van de directeur van de school. Deze man heeft in zijn ochtendgebed de Machtsübernahme erwähnt (aangehaald) en hij heeft Onze Lieve Heer gedankt voor het feit dat hier bij onze oosterburen in Duitsland een man was opgestaan die een dam had opgeworpen tegen het bolsjewisme. Hij bad dat God deze man de hand boven het hoofd zou houden, want dit was onze redding.

Ik kon me met veel dingen niet verenigen. Logisch, ik was kritisch. Ik was bij voorbaat al kritisch. Toen in Nederland de NSB opkwam, heb ik gezorgd dat ik propagandamateriaal kreeg. Het nationaalsocialisme leek me in alle opzichten de oplossing voor onze moeilijkheden. De werkloosheid, de geweldige depressie. Ik kwam steeds meer tot de conclusie dat we daar op een of andere manier op een hardhandige manier uit moesten. De manier van Colijn: ga maar rustig slapen mensen, de gulden devalueert niet, dat was de mensen gewoon een aap voor houden. De radicale manier van oplossen heeft me toen werkelijk toegelachen. Ik ben in het begin heel kritisch in Duitsland zelf gaan kijken. De toestand van voor die tijd kende ik ook enigszins. Bijvoorbeeld een dak dat je van vroeger gezien had, waar de gaten in zaten, waarvoor de mensen geen geld hadden om het te laten repareren, daar kwamen lappen in met nieuwe pannen. Daar werd eens een schoorsteentje op gebouwd, daar kwam een nieuwe deur in die ingevallen was. Mensen die met planken voor de ruiten zaten, kregen een ruitje. Dat zijn hele kleine dingen, maar de hele opleving, de mensen zelf, de kleding van de mensen. De opgewektheid, enzovoort. Ze hadden weer hoop gekregen.

Toen ben ik steeds meer naar Duitsland gegaan. Ik groeide helemaal die kant op, ik kreeg er kennissen. Je kocht eens ergens wat, je maakte een praatje en je maakte je bekend als Nederlander. Je ging daar eens met die mensen een discussie opbouwen. Je zat es in een café en meer van die dingen.

Ik ben er zelfs nog wel naar de kerk geweest. De dominee had ons zien zitten en na afloop kwam hij naar ons toe en zei, willen jullie met mij eten vanmiddag? Met die vriend van mij. Die dominee is onze vriend geworden. Hij was gereformeerd.

Mijn vriend is steeds gereformeerd gebleven. Door z'n ss-lidmaatschap werd hij niet meer geaccepteerd in de kerk, maar toch bleef hij in hart en ziel gereformeerd.

Wij denken hier volkomen verschillend over, maar toch is het m'n boezemvriend, m'n beste vriend eigenlijk. M'n hele leven gebleven. Ofschoon we mekaar, wat karakter betreft, helemaal niet liggen, hoor. Maar we hebben samen tamelijk veel dingen meegemaakt. We zijn niet bij elkaar in de ss geweest, we zijn wel samen weggegaan. En we zijn er allebei doorgekomen.

Je weet van mekaar waar je over praat als je het over vroeger hebt.

Deze jongen is altijd zeer godsdienstig gebleven. Toen hij in de ss ging, heeft hij van z'n moeder een bijbeltje meegekregen, hoewel zij hem eigenlijk het huis uitgevloekt heeft. Dat heeft hij meegenomen naar de ss en in zijn kastje gezet. Elke dag heeft die jongen de tijd kunnen vinden om uit de Bijbel te lezen.

In de ss! Een idiote toestand eigenlijk.

Maar hij deed het uit overtuiging. Hij heeft daarover van de andere knapen heel veel last gehad. Wat ik absoluut niet goed kan keuren. Zijn superieuren hebben geprobeerd om hem op alle mogelijke manieren ervan af te brengen. Dat is niet gelukt.

Op een dag was er in de kazerne een Besichtigung van Himmler zelf. De Kompaniechef heeft die jongen laten roepen, want hij had het weer gehoord van zijn pelotonscommandant, dat die vent een bijbeltje in zijn kast had. Hij heeft hem toen onder druk willen zetten om dat bijbeltje er uit te nemen, want Himmler zou ook een appel afhouden op de kamers en de chef voelde zich zeer gecompromitteerd wanneer Himmler daar een bijbeltje zou vinden met o.a. het Oude Testament, dat was het ergste natuurlijk. Mijn vriend heeft gezegd, nee, dat doe ik niet, dat bijbeltje heb ik van mijn moeder meegekregen en ik heb haar beloofd dat ik er elke dag in lezen zal en dat heb ik tot nu toe gedaan en al komt wie dan ook, ook Hitler zelf, dat bijbeltje hoort bij mij en dat blijft er in liggen. Nou, dat hebben ze verschrikkelijk gevonden, maar ze hebben het hem niet afgenomen. Toen hebben ze alleen maar gehoopt, dat Himmler niet bij zijn kastje zou komen.

Himmler heeft die Besichtigung gemaakt, kwam op de bewuste kamer en die kerels allemaal bij de deur en op de kamer om hem heen natuurlijk en maar met de hakken klappen. Doodsbang. Ze deden het in hun broek.

Net of het zo zijn moest, Himmler trekt dat kastje open, hij kijkt er zo eens

in en hij ziet dat bijbeltje daar staan. Hij pakt het eruit en ziet dat opschrift van zijn moeder. Hij zegt, van wie is dat? Hij naar voren, z'n melding gemaakt, z'n naam genoemd enzovoort. Himmler zegt, zo lees jij dat? Ja, ja, zegt mijn vriend, jawohl, Reichsführer. Zo, heb je daar behoefte aan? Jawohl, Reichsführer. Doe je dat uit overtuiging? Jawohl, Reichsführer. Een heel stel vragen. Weet je wat er precies in staat? Jawel, ik ben er mee opgegroeid, Reichsführer. En die kerels stonden het gewoon in hun broek te doen. Himmler zegt, jij doet wat je moeder zegt, ik vind jou een principiële jongen, zo moesten we er meer hebben. M'n vriend was gelijk in ieders achting gestegen.

Daarvóór hadden ze steeds tegen hem gezegd, weet jij wel, dat jij met dat bijbeltje, vooral met het Oude Testament hier niet helemaal op je plaats bent? Jawel, dat weet ik wel, maar ik beleef het nationaalsocialisme op deze manier en hoe een ander dat wil doen, dat laat mij koud, maar ik beleef het op deze manier! Ik bedoel, deze knaap is altijd consequent gebleven, ook toen hij na de oorlog vastzat. Een bijzonder consequente knaap, door dik en dun.

6

Ik ben zoekende geweest. M'n hele leven ben ik zoekende geweest. Nou nog.

Ook toen ik bij de ss was. Men zegt wel, er was geen kritiek mogelijk, maar ik had toch wel over bepaalde dingen m'n eigen ideeën. Die heb ik ook wel naar voren gebracht. Zelfs bij de ss aan het front, dat ik zei, potverdorie, jongens dat is Schweinerei. En dan vielen sommige mensen me wel bij, maar je kreeg niet altijd de boventoon natuurlijk, logisch.

Ik wil me helemaal niet op de borst slaan en mezelf als heilige voorstellen. Dat ik tegen alles en altijd het goede verdedigd heb. Integendeel. Ik heb echt wel dingen gedaan waarvan ik later en ook wel op dat moment dacht... Zo'n moment zal ieder mens wel es hebben. Dat je denkt, ja, dit is de partijdiscipline, maar het is niet con amore, ik sta er niet helemaal achter. Maar ik hoor in deze gemeenschap en heb dat maar te doen.

Nu komen we op het heel moeilijke terrein: Befehl ist Befehl. Wat voor mij ook altijd een heel zwaarwegend probleem geweest is. Maar waar ik niet alleen mee te kampen heb en ook niet alleen mensen uit de ss of uit de Duitse Wehrmacht die in Rusland waren of waar dan ook. Dat moet ieder voor zichzelf klaarmaken. Als ik op het ogenblik Amerikaans soldaat ben en ik krijg opdracht,

zoals je voor de televisie ziet, om die kampongs met een fakkeltje in de fik te steken, dan zal zo'n jongen ook wel eens bij zichzelf denken, ja, doe ik het niet, dan gebeurt me wat, maar bovendien, we moeten die oorlog winnen, dit moet opgeknapt worden. En dan heiligt het doel wel eens de middelen. Dat heeft elk mens voor zichzelf op te knappen. Dat is ook voor ons vaak een probleem geweest.

Ik wil niet zeggen dat iedereen daarmee getobd heeft. Ik heb er ook niet echt mee getobd. Ik stond daar, ik had me er vrijwillig voor gemeld, niemand had het van mij gevraagd, ik wilde deze richting mee op. Ik had er dan ook maar voor te zorgen dat we tot een goed einde kwamen, wat wij dan als een goed einde zagen. Wat voor een ander niet altijd een prettig einde zou zijn.

Met dit probleem kampt elk mens die een uniform draagt. Met dit probleem kampt ook een ambtenaar, die achter een loket zit. Dit is een algemeen menselijk probleem. Daarom moeten ze niet steeds maar doen alsof dit voor ons geen probleem geweest is of dat alleen wij niet met deze innerlijke controverse te doen gehad hebben. Nee, ze moeten de hand in eigen boezem steken en zeggen, dit is ook ons probleem.

Daarom zou ik hier graag eens met iemand van de andere kant over praten.

Het is een rein menselijk probleem. Als ik de opdracht krijg om een dorp uit te kammen en je gaat er naar toe en je schiet er met Leuchtspur of met brandgranaten in, dan moet u niet denken dat je tot bezinning kan komen...

In een oorlog mag je niet tot bezinning komen. Zodra je tot bezinning komt, krijg je heimwee.

Je moet in een roes doorleven. Dat moet elke soldaat. Dat hebben de Fransen in Indo-China en Algerije gemoeten, dat moeten de Amerikanen op het ogenblik en dat hebben ze in de Tweede Wereldoorlog ook gemoeten.

Je moet jezelf eigenlijk in een roes brengen en laten brengen. Nou wil ik dit er bij zeggen: dit vind ik niet goed, ik zeg niet, jongens laat me alsjeblieft in een roes leven, helemaal niet. Maar zolang wij nog oorlog kennen, ontkomen we daar niet aan.

7

Als jongen vond ik de politici in Nederland praatgrage, seniele, oude heren. Toen hield ik al van radicale dingen, om, desnoods door omverwerping van

allerhande heilige huisjes, tot een betere sociale toestand te komen.

Ik kan me een gesprek met mijn oma herinneren, een buitengewoon christelijke vrouw. Een vroom, goed oud mensje. Een lief mensje. We hadden een gesprek over de Bijbel, over de trouwe dienstknecht of zo. Nou wist ik in die tijd al, dat als er in de Bijbel gesproken wordt over een dienstknecht, dat er slaaf bedoeld wordt. Want in die tijd was er niemand, die zich verhuurde tegen geld. Als iemand dienstknechten had, zoals in de Bijbel verteld wordt, dan waren het slaven. Het ging dan over de trouwe dienstknecht die de belangen zo goed behartigde van zijn meester. Daar kwam ik tegen in opstand. Ik zei, dit vind ik een absurde vent, die vent is niks anders dan slaaf. En als slaaf zou ik het met m'n zelfrespect niet overeen kunnen brengen om een tróúwe dienstknecht te kunnen zijn. Dan zou ik de boel zoveel saboteren als ik maar kon.

Dit nam mijn oma me bijzonder kwalijk. Ze zei, ja, maar het staat er toch. Ik zeg, ja, wat er staat interesseert me niet. Ik ga er vanuit hoe ik zelf zoiets apprecieer.

8

Wat me dus in het nationaalsocialisme bijzonder aantrok, was juist het socialisme. Het nationalisme was, met mijn jeugdachtergrond, geen probleem. Ik had met mezelf in het reine moeten komen, als ik uit een puur linkse richting gekomen was. Nee, dat was geen probleem.

Maar dat socialisme was nieuw voor mij en daarom trok dat mij speciaal aan, omdat in Calvinistische kringen het socialisme iets absurds was. Ze zeggen nu wel van niet, wij hebben ook onze Talma gehad, en we hebben onze zus en zo. Ja, toen hij er door de meerderheid toe gedwongen werd, maakte hij een sprongetje en was hij de fijne piet, hij was toevallig minister en hij heeft gezegd, ja jongens, we kunnen ze beter een stuiver toegooien want ze willen een kwartje hebben, laten we dat maar doen, dan houden we ze een beetje rustig. Dit was bij mij geen socialisme.

Juist in onze kringen was dat socialisme een volkomen achtergebleven gebied. De rechtvaardigheid, de onderlinge menselijke verhoudingen, alles was keihard oudtestamentisch. Speciaal de verhouding tegenover derden.

'Wij' zijn het uitverkoren volk, 'Wij' zijn het zout der aarde, 'Wij', steeds 'Wij'.

‘Wij’ vormen de beschaving hier, en al dat goddeloze zou allang door God weggevaagd zijn, als ‘Wij’ niet voorspraak zouden zijn. Die verwatenheid van deze mensen!

Dat heeft mij altijd ontzettend tegen de borst gestuit. Daarom heeft het nationaalsocialisme me aangesproken.

Niet omdat ik het persoonlijk zo nodig had. Ik ben wel een poosje werkloos geweest, door eigen schuld, maar niet ècht werkloos. Deze mensen, die ook bij ons elke morgen in drommen naar het stempellokaal gingen en met een gaatje in hun fietsplaatje reden, liepen als gediscrimineerd rond... Daar wilde ik tegenin gaan.

Voor mezelf heb ik de voldoening, dat ik geprobeerd heb daar stelling tegen te nemen. Want als ik dat niet gedaan had, zou ik mezelf achteraf een ontzettende labbekak gevonden hebben.

Dat ik niet ‘de goede route ben gegaan’, of ‘op het verkeerde paard gewed’ of ‘van het goede pad afgeraakt’, allemaal van die geijkte termen, goed, dat laat ik buiten beschouwing. Ik heb voor mezelf het gevoel dat ik een poging ondernomen heb.

9

In de NSB kwam ik ook in aanraking met mensen die helemaal niet uit mijn milieu stamden, er waren ook heel wat arbeiders bij. Ja, werd er verteld, logisch, als de boeren NSB’ers zijn moeten de arbeiders ook, want anders vliegen ze de straat op. Is wel eens gebeurd. Logisch. Kregen ze ruzie op het land en dan schopte die boer hem het land af. Ligt voor de hand. Andersom was dat ook zo. Als een arbeider NSB’er was, hebben we ook vaak meegemaakt, en hij werkte bij een liberale of roomse boer, dan werd die vent op staande voet ontslagen, omdat hij NSB-sympathieën had. Dat was ook over en weer. Ontzettend dom, maar in die tijd zat dat er in.

Ik heb die NSB-arbeiders, boerenarbeiders, fabrieksarbeiders enzovoort, altijd heel jofele jongens gevonden. Jongens, die ook hun hele milieu vaarwel toegeroepen hadden, die ook met de nek aangekeken werden. We zaten allemaal in één clan, van alle soorten richtingen: liberalen, protestant-christelijken, roomsen, communisten. Je had allemaal verbrande bruggen achter je. En dat gaf

juist het saamhorigheidsgevoel. Je wilde met mekaar naar één doel toe en dat gaf mij het gevoel van saamhorigheid in de NSB.

Ik las voor de oorlog wel eens in Volk en Vaderland over die relletjes in de grote steden. Dat kenden wij bij ons niet. Men respecteerde je hier. Het is wel eens gebeurd, dat ik was wandelen met een meisje de natuur in en ik had m'n fiets ergens neergezet (niet op slot, hoor) en dat dan m'n band doorgesneden was, omdat ik een NSB-vlaggetje aan m'n fiets had. Vreselijk irritant voor de mensen natuurlijk.

Wij erkenden niet de klassenstrijd, dat heb ik altijd een onding gevonden en dat vind ik nog. Wij willen gezamenlijk, ieder op z'n plaats, een steentje bijdragen aan de verbetering van de maatschappij. Een boer doet dat anders dan een arbeider en een fabrieksdirecteur doet dat weer heel anders dan zijn arbeider in de fabriek. Het geeft niet hoe groot je aandeel is, nee, het gaat er om dat je aandeel een groot percentage is van hetgeen je leveren kùnt. Ieder op zijn plaats, daar is hij belangrijk.

Onze districtleiders, kringleiders en groepsleiders waren over het algemeen mensen, die maatschappelijk beter gesitueerd waren. Dat is ons wel verweten. Logisch, zo'n boerenarbeider had zeker, wat moraal betreft, aanspraak kunnen maken op zo'n functie. Maar deze man woonde in een stubbetje achter in het veld, hoe wil zo'n man z'n mede- of tegenstanders ontvangen. Deze man ambieerde dat ook helemaal niet.

Er was bij ons in de buurt een gezeten boer, die kringleider was. Hij had een riante boerderij, nog nieuw, met een prachtige voorbouw, die man kon hoge NSB-functionarissen ontvangen.

Ze kwamen wel bij zo'n boerenarbeider, maar niet om te overnachten, want dan moest hij tussen drie kinderen in de bedstee slapen. Dat is een onmogelijke figuur, het is absurd om zoiets te verwachten. Maar als er hoog bezoek was, zat zo'n boerenarbeider er tot diep in de nacht bij. Hij was geaccepteerd, deze man, er werd naar hem geluisterd. En dát heeft mij aangetrokken en daarom ben ik met hart en ziel NSB'er geworden. Met hart en ziel.

Ik heb ook wel meegemaakt, dat ik met het verspreiden van ons krantje Vrijheid, Arbeid, Brood m'n hand in de brievenbus stak om de krant nog een duwtje na te geven, dat ik met m'n hand in een scheermesje zat. Nou, dan kwam je hand eruit, een bloedbad! Je had communistische wijken.

10

In ’36, ik was achttien jaar, ben ik lid geworden van de NSB. Een jaar ervoor was ik van school gekomen. Ik had eigenlijk geen toekomstplannen. Er waren jongens van mijn leeftijd, die maar zaten te blokken. En hadden ze zo’n diploma in hun zak, hadden ze er weer eentje bij, dan stonden ze nog op de keien. Of ze moesten voor een rijksdaalder in de maand werken. Mochten blij zijn als ze binnen mochten komen ’s morgens.

Daar zag ik het nut niet van in. Ze hebben wel tegen mij gezegd, potverdorie, waarom ga je niet nog wat leren. Ik zeg, het heeft geen zin, in Amsterdam staan de ingenieurs op de tram. Ik wil eerst meehelpen deze maatschappij te veranderen.

De dominee, waar ik indertijd ruzie mee had gehad, is ook nog bij ons thuis geweest. Hij heeft gezegd, die jongen moeten jullie er uit doen, die jongen is een nazi. Mijn moeder heeft altijd gezegd, hoor es even, daar is het gat van de deur.

Ik moet eerlijk zeggen, dat heeft mijn broer, die totaal aan de andere kant stond, ook gedaan. Toen hij er van hoorde, heeft hij gezegd, als er hier iemand uitgetrapt moet worden dan ben jij dat. Mijn broer had een haat tegen alles wat geestelijke en dominee was.

11

In de oorlog woonde er een gereformeerde slager bij ons, en tegenover hem woonde ook een slager, een Jood. Aardige vent, hoor, z’n vrouwtje was ook een leuk type. Moderne mensjes. Twee schatten van kinderen hadden ze. Deze mensen hebben ze nog heel lang laten zitten, hoe ze weggekomen zijn weet ik niet. Op een dag kwam die gereformeerde slager bij m’n moeder voor boodschappen en hij vroeg haar of zij invloed op mij wilde uitoefenen dat die Jood weggehaald werd. Dat was z’n concurrent! Toen is mijn moeder vreselijk kwaad geworden op die kerel. Ze heeft het mij niet verteld, pas veel later. Of ze nou nog in haar achterhoofd gehad heeft, dat ik dat misschien wel eens gedaan zou kunnen hebben, weet ik niet, maar ik geloof wel dat ze me zover kende dat ik zoiets toch echt niet gedaan had.

Maar laten we de praktijk even nagaan (afgezien van de ethische kant van het

geval): ìk was het schip ingegaan en hij was zijn concurrent kwijt geweest. Maar die smeerlap, die ss'er had die Jood opgehangen. Zó was het gegaan. Je moest maar zo stom zijn om er in te trappen, hè.

12

Bij ons in de buurt was een Jood, een jonge kerel, net meester in de rechten, die altijd met mij over politiek wilde praten. Hij wilde me uit de tent lokken. Hij vond het wel leuk, hij mocht dat wel, hij had er wel z'n lol aan, hè.

Toen zou Mussert komen spreken, op een grote rayonvergadering. Toen zegt die Jood, je baas komt, hè. Ga je er ook naar toe? Ik zeg, nou, daar zou ik niet naar toe gaan! Hij zegt, wat is dat precies voor een vergadering? Nou goed, we hebben erover gepraat, ik had geen geheimen voor die man.

Maar wat had die rotvent nu gedaan! Uit Finsterwolde en Beerta had hij bussen laten komen, vijf of zes bussen had hij betaald (want hij stonk van het geld), vol met arbeiders, communisten en anarchisten. De hele zaal zat minstens voor de helft vol met communisten!

En daar zat hij tussen, wel een beetje aan de kant, hij hoorde niet bij dat 'plebs', maar goed, hij had het toch gefinancierd, heeft hij ook toegegeven. Hij had de grootste lol.

Die vergadering is erg rumoerig verlopen en hij had er de volgende dag de grootste lol over.

Die kerels bleven allemaal met de pet op zitten! Toen zei Mussert, hoor es even jongens, zullen we nou es afspreken dat we allemaal de pet afzetten, we zijn hier onderdak, dus er hoeft niet nòg es een dak boven, hè. Mussert was soms ook wel ad rem.

Ben je besodemieterd, je zegt zo je woordje maar, op die manier ging het dan van de tribunes en uit de zaal. Mussert zegt, nou goed, laten we dan aannemen dat jullie er pietjes onder hebben en dat jullie bang zijn dat ze weglopen. Dat was niet zo leuk voor die lui. Nee, we zijn bang dat we pietjes van jullie krijgen, riepen ze dan weer. Dat waren wel leuke vergaderingen eigenlijk. Het was niet altijd keurig netjes, maar ik vond het wel leuk. Je ontzag mekaar nog ergens.

13

Ik heb heel wat moeite gedaan om in dienst te komen. Ik heb me laten keuren voor het KNIL, ik wilde naar Indië toe. Ik ben afgekeurd. Toen de mobilisatie kwam, heb ik nog een poging gedaan. Ik ben in Utrecht in het militair hospitaal geweest voor een herkeuring, die ik aangevraagd had, ik wilde graag in dienst.

Ik was zó nationalistisch, dat ik mezelf gezond voelde en ik vond het belachelijk dat ik afgekeurd was. Want ik was afgekeurd niet op mijn eigen constitutie, maar omdat ik opgegeven had dat én mijn moeder én mijn broer tbc gehad hadden.

Dat vond ik onrecht. Ik wilde wèl in dienst.

Die Partei hat immer recht, dat is een gevleugeld woord. Dat gold voor ons, maar ook voor anderen. De op democratische leest geschoeide partijen waren net zo gedirigeerd als wij, want de enkeling kwam toch nooit aan de top, die werd wel op een of andere manier uitgerangeerd.

De partijlijn is uitgestippeld. Dat is in alle partijen zo. Alleen wij kwamen er eerlijk voor uit. Als je als enkeling staat heb je maar achteruit te gaan staan, dan heb je de massa te volgen. Dat was een doctrine, waar ik wel eens moeilijkheden mee gehad heb. Maar dan dacht ik, verdorie, ik ga daar over iets onbelangrijks zitten kletsen en er staan zoveel andere belangen op het spel. Nou ja, goed, dan zei je, ik ben het er niet helemaal mee eens, maar dat was geen reden om uit de partij te stappen.

Als ik nou bijvoorbeeld gezegd had, hoor eens even, ik ga niet akkoord met het leidersprincipe in het nationaalsocialisme, dat was een droevere zaak geweest. Dan hadden ze gezegd, ja jongens, bij ons bestaat het leidersprincipe, ga je er niet mee akkoord, je mag naar huis toe gaan. Dan had ik dat kunnen doen en niet kunnen doen. Dat vond ik toch wel een zekere vrijheid. Ik kon er uitstappen wanneer ik dat wilde. Er zijn ook wel mensen uitgestapt, die met zoiets niet helemaal klaar kwamen en stapten ze er uit. Even goed: goeiedag of goeiemorgen.

Ik ben geen lid van de WA geweest. Wij hadden wel een WA, maar dat was een beetje dilettantisch gedoe. Er was bij ons eigenlijk geen aanleiding toe. In de grote steden wel natuurlijk. Want als je daar een vergadering of een optocht had van de Jeugdstorm, dan werd er een baksteen voor die kinderen gekeild en de WA had dan de taak om die kinderen in bescherming te nemen. Dat spitste zich toe en het werd natuurlijk ook keilen wanneer er geen kinderen meer in het geding

waren. Maar wij hadden zulke dingen niet.

Ik heb wel een zwart hemd gehad en dat deed ik wel aan als ik naar vergaderingen ging, maar een rijbroek, nee, dat vonden wij allemaal niet zo nodig. Mijn moeder had een mooie zwart-rode das voor mij gebreid en die deed ik dan om als ik naar vergaderingen ging. Goed, er kwam altijd een beetje bravoure bij. Op dat zwarte hemd had je dan een insigne. Er werd ook wel gezegd, jongens, doe een zwart hemd aan, want als er dan wel eens vergaderingen waren, waar gebakkeleid werd, kreeg je in ieder geval geen stomp in je gezicht van iemand die naast je stond. Je was wel het mikpunt van anderen, maar dat vond je niet erg.

De vergaderingen waren tamelijk rumoerig. Maar niet iets waar bloed uit liep, niet een tot de top gedreven haat. Er ontstond wel eens een flinke kluwen, die dan steeds heen en weer deinde. Dat wel. Maar geen messenstekerij of zo.

Er was altijd een zekere sportiviteit bij. Je bent jong, je wilt er bij wezen, daar geneer ik me helemaal niet voor. Ik vond dit wel machtig. Kijk, als er nou bloed gevloeid was en geschoten, dan had ik gezegd, hoor es, dat vind ik toch niet leuk, kan dat nou niet anders. Dat we mekaar een blauw oog sloegen, dat vind ik nog niet erg. Je had wel eens een blauw oog, je fiets lag wel eens in mekaar en meer van die dingen. Dat vond ik allemaal zo erg niet. Dat was het risico van wat je was.

Zaken als de bloed en bodemtheorie vond ik wel belangrijk, maar het lag eigenlijk meer op het contemplatieve vlak. Dit zijn dingen, die niet zozeer de werkelijkheid raken.

Ik kan mezelf slecht schilderen, maar ik neem aan dat ik... radicaler was. Ik had meer zin voor het sociale, voor het tastbare, voor het directe resultaat. Als je om je heen keek in die tijd en je zag die ontzettende ineenstorting van de economie en je zag de buitengewone laksheid van de mensen die het voor het zeggen hadden, dat ze allerhande lapmiddelen uitprakkezeerden die volkomen de plank missloegen, terwijl ze toch eigenlijk een eureka hadden kunnen roepen door gewoon te zeggen, jongens, we moeten aan het werk met mekaar. Dat was niet eens een experiment geweest. Bij onze oosterburen lag het voorbeeld voor het grijpen.

Het heeft bij mij kwaad bloed gezet, ik heb alles opgevat als valsheid en als om-de-tuinleiderij van de regering, omdat ze helemaal niet van plan waren er

ook maar iets aan te doen. Ze gooiden de mensen steeds een visje toe, allemaal beloftes en lapmiddelen, jongens, nou hoeven jullie geen fietsplaatje te kopen, nou krijg je er gratis een, maar er kwam zó'n groot gat in. Dat soort dingen maakte me hels. Een werkloze kon blikken vlees krijgen voor twaalf cent, van die kiloblikken. Dat de nood al zo hoog gestegen was, dat ze deze mensen in natura moesten helpen vond ik op zichzelf zo'n absolute misstand! Het was gewoon een brood en spelengedoe: jongens, morgen kun je een hap vreten halen. Dat was er eigenlijk de achtergrond van. Dit heeft mij speciaal aangegrepen.

Ik heb mij soms ontzettend kwaad gemaakt en dat leidde natuurlijk wel eens tot domme dingen, dat je wat zei wat niet oirbaar was, of dat je in je jeugdige overmoed wel eens te ver ging en dat je je wel eens de haat van de mensen op je nek haalde.

14

Ik wil echt geen zoete koekjes bakken met de buitenwereld, niet van: jongens, mogen we alsjeblieft weer meedoen, we zullen het nooit weer doen. Helemaal niet. Maar ik vind wèl, dat men zich af moet vragen, wat zijn de achtergronden van het hele geval geweest.

Laten we met onze tegenstanders om de tafel gaan zitten en laten we zeggen, jongens, potverdorie, we hebben stom gedaan met mekaar! Dit is natuurlijk heel burgerlijk gesproken, maar ik vind toch dat er ergens een aanknopingspunt moet zijn.

Onze mensen hebben geen enkele schijn van kans, al zouden we willen, om ooit nog es een keer tot een reveille te komen. Daar maken ze zich altijd bang om! Ik moet er altijd om lachen.

Als je nou weet, hoe moeilijk het is om met vrienden van vroeger in contact te komen! 'Ach joh, ben je gek, daar wil ik niks meer mee te maken hebben, waar klets je over, heb je nog niet genoeg ellende meegemaakt?' Zo is over het algemeen de opinie. Met zo'n troep zou je dan een reveille moeten veroorzaken? Dat is toch krankzinnig! Nee, we hebben volkomen afgedaan.

Ik vind het belangrijk dat onze Gedachte bij enkelingen blijft leven. Want deze Gedachte was op zichzelf niet verkeerd. Daar kan niemand mij van overtuigen.

Wij zijn volkomen uitgespeeld als organisatie. Maar ik vind het heel

belangrijk dat er hier en daar nog van die kleine eilandjes zitten, mensen, die zeggen, laten we nou eens even de boel op de zeef gooien, wat was nou eigenlijk belangrijk in onze ideeën en wat was fout. Zodat we het foute overboord kunnen gooien. Want er was een hoop overbodige ballast bij. Zonder meer.

15

In '39 heb ik nog een trektocht door Duitsland gemaakt. Eigenlijk meer een toeristisch uitstapje. Ik kan me nog herinneren dat ik hevig geschrokken ben. Ik lag daar ergens bij Gelsenkirchen te slapen en ik moest er 's nachts even uit om een plasje te doen, toen zag ik ineens dat het hele Ruhrgebied in brand stond. Er dreigde al oorlog. Ik denk, potverdorie, de oorlog is al begonnen, zonder dat ik er wat van weet! Ik was doodsbang, ik ben gauw boven in m'n hooischelf gekropen.

Het was nog geen oorlog, het waren de Hüttenwerke, de hoogovens. Die kende ik niet. Ik was doodsbang. Ik dacht, de hele boel staat in de fik.

Toen inderdaad de oorlog uitbrak, moest ik terug. Maar ik kon niet meer over de grens komen. Ik ben op een heel avontuurlijke manier toch in Holland gekomen. Er liep een grote sekundaire weg langs de grens, waarvandaan allemaal kleine weggetjes liepen naar een grenskantoortje, maar toch zo'n vijftig kilometer van de grote weg af. Steeds reed ik naar zo'n grenskantoortje en dan zei ik, vertel me es even, waar is de grens open, ik wil naar Holland toe. Ja, zeiden zij dan, dat weten wij ook niet, probeer het verderop maar. Nou, wéér een twintig of dertig kilometer verder, en wéér zo'n vijftig kilometer zo'n weggetje heen en weer, want de grens was daar ook gesloten. Ik ben daar heel avontuurlijk een paar dagen aan het scharrelen geweest.

Bij Gronau kom ik er eindelijk over. Maar ik had in Duitsland mijn fietsplaatje verloren, ik kwam aan de grens en daar stond een marechaussee. Hij zegt, waar kom je vandaan? (En een van de oorzaken van zijn houding was natuurlijk dat ik een NSB-vlaggetje aan mijn fiets had, zoals altijd.) Hij zegt, je hebt geen fietsplaatje. Ik zeg, dat klopt, dat heb ik verloren, kerel. Hij zegt, dan mag je niet fietsen. Ik zeg, kom nou, ik moet helemaal naar het Noorden. Hij zegt, dan moet je maar gaan lopen, maar je mag niet fietsen zonder fietsplaatje. Ik zeg, nou, dat is een mooie mop, ik ben een paar dagen bezig om in Nederland te komen, nu kom ik hier en ik mag niet fietsen, omdat ik geen fietsplaatje heb.

Dáár mocht ik overal fietsen, zonder fietsplaatje. Hij zegt, ja, met die moffen hebben we niets te maken, maar hier heb je maar te zorgen dat je een fietsplaatje hebt, dan koop je er maar een op het postkantoor. Ik zeg, ja, man, ik heb geen geld meer. (Ik had in het totaal een rijksdaalder mee of zo, en daar leefde ik al die tijd van, je ving hier eens wat, je ving daar eens wat. Het was echt een soort zwerversbestaan, een soort Swiebertje-gedoe.)

In ieder geval: die kerel zei, als je op de fiets gaat zitten, dan gaan we je verbaliseren. Ik zeg, nou, dat doe ik dan maar niet, want dat kan ik helemaal niet betalen. Ik ben lopend een bospaadje ingegaan. En verdorie, kwamen ze me toch in het bos weer tegen! Hadden ze hun dienst verlaten en op de fiets gestapt om te kijken waar ik gebleven was. En ze spoorden me nog op ook. Op dat moment zat ik net niet op m'n fiets. Ik heb ze vriendelijk toegelachen natuurlijk.

Ik bedoel, dit was een mentaliteit! Dat ambtelijke, spitsvondige gedoe van die kerels. Daarom heb ik misschien ook nu nog zo'n hekel aan dat fietsplaatje.

16

Ik was in de eerste plaats Nederlander. Ik was nationaalsocialist. Duitsland probeerde nationaalsocialistisch te zijn. Ikzelf ook. Maar ik voelde mij in de eerste plaats Nederlander. Ik was buitengewoon duitsgezind. Zonder meer. Maar om nou te zeggen, jongens, wij moeten er voor zorgen, dat Duitsland ten koste van alles deze oorlog wint, nee, dat gevoel leefde toen nog niet bij me. Voor mij was het een ideële zaak. Ik had wél het gevoel, dat het nationaalsocialisme tot een overwinning moest komen. En dan maar liefst op een vreedzame manier. Een economische machtsovername, laten we het zo zeggen.

Ons nationaalsocialisme van de NSB was heel anders dan het Duitse nationaalsocialisme. Een bewijs daarvoor is dat wij in het begin, hoelang weet ik niet eens, Joden accepteerden, procentsgewijze hadden wij aardig wat Joden in de NSB. Van rassendiscriminatie was geen sprake!

Wèl vonden wij ook, en dat was een van de oerbronnen van het nationaalsocialisme, het eigene moet weer zijn oude plaats terugkrijgen. Dus niet zoals na de Eerste Wereldoorlog in Duitsland, dat de Joden een ontzettende overmacht op verschillende delen van de samenleving kregen. In de kunst en in de geldwereld vooral. En dát hebben wij vanaf het begin wel gezegd: dat is verkeerd, dat moeten we niet hebben. Een minderheid moet niet meer macht

krijgen dan hem toekomt.

Het moet niet zo zijn, zoals na de Eerste Wereldoorlog, dat elke Jood in Gallicië wel ergens in Duitsland een ver familielid had en daar ging hij dan op een schoen en een slof naar toe en hij kwam met een grote baard aan en binnen een jaar of anderhalf jaar liep meneer ook in prachtkloffie met een dikke buik rond, zat hij in de zwarte handel enzovoort, en heeft hij zich op een hele handige manier verrijkt ten koste van de ellende van anderen. Zo is het gegaan, al ontkent men dat altijd!

Ze zeggen ook wel, ja, maar de Jood had meer brains. Onzin. Het gaat er maar om of je een bepaalde methode van rijk worden wilt toepassen of niet.

Over het algemeen vinden wij Westerlingen, laat ik het zo noemen, die methode nog altijd niet juist, hou me ten goede, hoor. Het is bij ons niet geaccepteerd om je op een oneerlijke manier te verrijken. De Jood staat daar anders tegenover.

De Jood heeft door de eeuwen heen in een vijandige maatschappij geleefd, want het antisemitisme is echt geen uitvinding van Adolf Hitler, dat is altijd geweest, er is altijd antisemitisme in de wereld geweest. Hoofdzakelijk vond dat zijn oorsprong in het Christendom. Omdat ze nog altijd aan die ene domme legende vasthielden, vooral in rk-kringen, de Joden hebben Jezus aan het kruis gehangen, daar zullen ze voor boeten. En ze hebben geroepen, zijn bloed kome over ons en over onze kinderen, en ze zullen het weten! Dat was eigenlijk de gedachtengang van de mensen, die destijds het antisemitisme uitten.

Maar de tijd van na de Eerste Wereldoorlog tot Hitler vind ik een volkomen verkeerde periode, vooral op het gebied van de kunst. Tegenwoordig zeggen ze altijd (ik moet er altijd om lachen), na Hitler's machtsovername is er geen enkele goeie film en geen enkel goed toneelstuk meer uitgekomen, want hij had alle goeie krachten de deur uitgejaagd. Dat is een volkomen verdraaiing van de feiten, want die roaring twenties, zoals ze het tegenwoordig noemen, was een volkomen ten top gevoerde decadentie. De kunst, die ze brachten, was volkomen decadent. Als dat kunst moet zijn, geef mijn portie dan maar aan fikkie.

Ik heb ook de kunst zien beleven in het nationaalsocialistisch tijdperk, ik heb nog tentoonstellingen gezien vóór de oorlog, door de ss georganiseerd, ook van entartete Kunst. Daar hebben ze tegenwoordig zo'n ontzettend grote mond over. Maar die tentoonstellingen kan ik volkomen onderschrijven!

En nou hoeven dat nog helemaal geen Mondriaans te zijn, maar er waren heel andere dingen, die te vies waren om op te noemen, die gewoon tot kunst

met een grote K werden verheven. De meest intieme menselijke smerigheden werden aan de wand gehangen en dan zeiden ze, dat is kunst. Toen heeft de SS gezegd, nou zullen wij de mensen eens iets anders laten zien. Ik vond het prachtige tentoonstellingen.

Tegenwoordig heb je dezelfde tendens weer, dat ze de grootste kolder kunst noemen. En de experts trappen er in, als ze het ding op de kop hangen, zeggen ze, het is mooi.

Ik ben helemaal geen expert op kunstgebied, maar ik vind datgene mooi in de kunst, wat mij aanspreekt. Het interesseert mij niet, wat die man in zijn vaak ziekelijke brein voor spookbeelden gezien heeft, daar wil ik mij helemaal niet in verdiepen. Dat is een aangelegenheid van die man. Ik wil hebben dat de kunstenaar doet wat ik niet kan. Die man moet de natuur zó voorstellen dat ik daar iets aan heb, dat zijn medemensen er iets aan hebben. Is dat niet het geval, dan is deze kunst voor mij volkomen waardeloos.

In gesprekken met andere mensen, als je het zo eens over kunst hebt, hoor je vaak: die flauwekul kunnen ze van me cadeau krijgen, heb je dat gezien gisteravond op de televisie, hebben ze een half uur besteed aan die flauwekul. Dat zijn eenvoudige mensen, net als ik. Ik ben ook maar een heel eenvoudig mens op gebied van kunst, een volkomen buitenstaander. Maar je moet iets brengen waar de gewone man, de normaal werkende mens iets aan heeft. Als hij dat mooi vindt, vind ik dit een bijdrage aan de cultuur.

17

De wanhopige manier, waarop ze hier in Nederland problemen aanpakten! In een wanhoopssfeer! Terwijl het in Duitsland met groot optimisme ging. Bewonderenswaardig.

De mensen leefden daar helemaal op. Er kwamen weer kleren. Je had er de kinderbijslag, die een geweldige opleving heeft gebracht, want kinderen liepen er haveloos bij.

En dan had je Ehestandsdarlehen, dus als je ging trouwen kreeg je zo’n 3000 mark. Daar mocht je je huisje van inrichten, je kreeg een huisje toegewezen. Dat kon je in zoveel jaren weer aflossen aan de staat. Een huwelijksstaatlening dus.

Maar volgens onze tegenstanders was er toch weer een addertje onder het gras. Als die jonge mensen getrouwd waren en je kreeg je eerste kind, dan werd

er 500 mark kwijtgescholden van je schuld. Een tegemoetkoming bij de geboorte van dat kind. Ha, zeiden ze dan, geen wonder, Hitler wil soldaten hebben. Dat is een dooddoener!

De helft viel toch al weg, want dat waren meisjes. Maar goed, de andere helft werden dan de soldaten. Maar daar had Hitler pas over twintig jaar iets aan! Er werd van Hitler altijd gezegd, ja, die vent maakt binnen drie jaar oorlog. Maar dat klopt dan helemaal niet, want hij had aan die kinderen niks, dat was een blok aan het been van een oorlogvoerend land.

Nee, die kinderbijslag en het Ehestandsdarlehen en meer van die dingen, dat was werkelijk om sociaal recht te doen! Om de mensen, die volkomen onderop zaten een klein beetje moed en een klein beetje hoop te geven. Om een gezond volk te kweken. Om de excessen op seksueel gebied, de hele decadente Weimarrepubliek te bestrijden. Hij wilde een gezond volk hebben met jonge gezinnen, die op de duur een arsenaal van gezond bloed zouden opbrengen, dat het Duitse volk zou maken.

18

Nee, ik ben geen antisemiet. Ik zou pas antisemiet zijn, als de Joden een plaats in de maatschappij innemen die buiten de proporties groeit. De laatste tijd heeft het daar wel weer iets van.

Ik wil helemaal niet beweren, dat vijftien procent van de bevolking ook precies vijftien procent aandeel moet hebben in de verschillende facetten van ons leven, helemaal niet. Ze mogen twintig procent hebben, of vijfentwintig, als het knappe lui zijn ook wel dertig, maar ze moeten niet met hun vijftien procent de publieke mening injecteren en de mentaliteit van de mensen op een verkeerd spoor brengen.

Dat doen ze als ik zo naar de televisie kijk, als ik de pers lees.

Toch heb ik ook Joden gekend, die zeiden, Hitler heeft groot gelijk, wij hebben een veel te grote bek, wij zitten ook overal met ellebogen te werken en dat moeten onze Joden ook niet doen.

Er zijn heel wat verstandige Joden. Ik heb Erejoden gekend. In Westerbork zaten Erejoden, die de Eerste Wereldoorlog meegemaakt hadden, die een IJzeren Kruis, het EK eins hadden. Die zeiden, wij hebben het er zelf naar gemaakt, wij hebben ons ontzettend unbeliebt gemaakt.

19

In ’40, toen hier de oorlog uitbrak, was ik thuis. Dat twee broedervolkeren mekaar om de oren sloegen, vond ik heel erg, dat kwam even heel raar aan. Ik had Nederland veel liever gezien met Duitsland samen, liefst ook nog met Frankrijk en Engeland. Ik vind het heel spijtig dat Engeland een andere kant opgegaan is. Samen hadden we een bastion kunnen opwerpen tegen alle kwade invloeden van buiten.

Dat het tot een broedertwist moest komen paste helemaal niet in mijn schema. U moet niet vergeten, ik was nog heel jong, 22 jaar.

Ik had altijd met hart en ziel aan de kant van Duitsland gestaan. Voor de oorlog heb ik een kennis in Duitsland geschreven (achteraf zouden ze me dat nog als landverraad kunnen aanrekenen) jullie krijgen elke nacht die luchtvloten op visite, maar als jullie luchtmacht nu eens luistert naar de Nederlandse radio, dan zijn ze al gewaarschuwd wanneer ze boven ons zijn. Heel kinderachtig van mij, een beetje kinderlijk natuurlijk, maar hij heeft het doorgegeven. Een eenvoudige man, is naar Mainz toegegaan, heeft het zo’n instantie verteld. Ze hebben hem, nou, niet uitgelachen, maar ze hebben gezegd, ga maar gerust weg, wij hebben echt onze luisterposten, hebben wij echt wel, we weten wel dat ze komen. Wij hebben ook op de Noordzee onze luisterposten en misschien wel op het vliegveld waar ze starten, maar dat mogen we je niet vertellen. Maar bedankt voor de goeie geste.

We waren niet zo erg neutraal! Neem maar het geval Venlo, en meer van die dingen, waar onze niet-neutraliteit uit bleek. Al onze kazematten waren op het Oosten gericht. Ja, behalve aan de kust, daar verwachtten ze de Duitsers buitenom.

Bij ons waren alle kazematten over de bruggen naar het Oosten gericht. Hebben we altijd om gelachen, hebben we gezegd, verdorie, kunnen het niet anderen zijn dan de Duitsers. Nee, dat kon niet. Ik zei, nou, dan hebben jullie een standpunt ingenomen, hè. Dat geval bij Venlo, daar weet ik iets meer van. Dat weet ik van een ooggetuige, die heeft mij zwijgplicht opgelegd, dus ik zal helemaal niemand noemen. Hij heeft mij in vertrouwen gezegd, nog in de oorlog: dit was zo’n gemeen zaakje, zo gemeen!

Het is een onverkwikkelijke zaak geweest en we hebben daar toen nog veel in

geroerd om aan te tonen dat wij absoluut niet neutraal waren.

Maar de Duitsers zouden evengoed gekomen zijn. Al waren wij nog zo neutraal geweest. Zonder meer.

Ze wisten veel te goed, dat als ze het niet zouden doen, de Engelsen en de Fransen het wél zouden doen. En dat die dan met gejuich zouden worden binnengehaald en dat het bij hun niet het geval zou zijn. Maar als legeraanvoerder moet je weinig scrupules hebben.

Voor een gewone burgerman is het niet netjes om ergens binnen te vallen, maar voor mij was die hele oorlog voor Duitsland een verdedigingsoorlog en niet een aanvalsoorlog. Hij moest zijn posities kiezen in Europa, hij moest punten bezetten en hij moest dat natuurlijk op een radicale manier doen. Want als je een oorlog half voert kost het je twee keer zoveel mensenlevens. En in het begin bleek deze tactiek ook buitengewoon goed, want het kostte Duitsland niet veel mensenlevens. Trouwens aan de andere kant ook niet zo bijzonder veel. Dat is pas later gekomen. Nee, ik heb het Duitsland niet kwalijk genomen. Alleen is het voor mij even een moeilijk te verwerken puntje geweest. Ik vond het uiterst pijnlijk, dat wij op deze manier verder samen moesten. Niet dat ik een Duitserhater geworden ben. Helemaal niet, want ik ben later broederlijk met ze opgetrokken!

Ik ben in de meidagen van '40 niet gedetineerd geweest. Ik was zeker niet belangrijk genoeg. Wel hoorde ik later dat een buurman de hele tijd met zijn jachtgeweer achter het raam gestaan had. Als hij bericht had gekregen dat zijn zoon gesneuveld was, had hij mij omgelegd op straat. Daar wist ik niets van. Die vent heeft een paar dagen achter het raam gezeten om op mij te loeren!

Ik heb mij in ieder geval gauw hersteld van deze koude douche, om het zo maar es te noemen, want in juni, de volgende maand dus, was ik al op weg naar München, naar de Freimannkazerne. Samen met die vriend van me. Naar de ss. We waren van de hele provincie de enigen. Er was natuurlijk nog geen sprake van een Oostfront, maar ik wilde toch de uiterste consequentie van mijn nationaalsocialisme beleven, ik wilde deelnemen aan de oorlog om die zo gauw mogelijk tot een eind te brengen.

Men heeft wel beweerd dat het een soort sportopleiding zou worden, of een politieopleiding, maar voor mij was het zonder meer een daadstelling.

Ik kan me niet anders herinneren dan dat ik, op het moment dat ik mij meldde, niet anders wist dan dat het een onderdeel van de ss was, die de

aanwerving verzorgde.

Ik wil er wel bij zeggen, dat het niet zo maar een onbezonnen daad geweest is. Ik heb toen heel goed beseft, dat ik hier een hele grote mijlpaal in mijn leven bereikte. Dat besef drong wel tot me door. En dat dit consequenties kon hebben, heb ik echt wel overlegd. Ik ben niet iemand die zo gemakkelijk een grote stap neemt. Ik ben eerder een treuzelaar dan dat ik zo maar met m'n ogen open ergens inspring.

De oproep voor dienstname ging toen natuurlijk niet via affiches en zo, maar via recommandatie. Ik kreeg contact door een man, die bij ons woonde en contacten had met Duitsland. Hij was NSBer en had een zaak, waar geen mens in- of uitkwam. Hij was altijd onderweg. Hij had geen kinderen.

Ook voor NSB'ers was hij een beetje een obscure vent. Men vertrouwde hem niet, hij had veel te goede contacten met Duitsland, volgens ons dan, en ofschoon hij helemaal geen functie in de NSB had, was hij toch iemand waar wel naar geluisterd werd. Hij wist ontzettend veel. Ik wil absoluut geen namen noemen in dit verband.

Het ging in ieder geval om jongens, die op een of andere manier een staat van dienst hadden in het nationaalsocialisme. Dus niet, zoals later, de Kommissbrot-SS'ers, de 'kunsthoning'soldaten die het dan voor ons, in vele opzichten, heel erg verpest hebben. Maar goed, dat komt later.

20

In München kregen we sterk de indruk dat ze niet op ons voorbereid waren. Zoals we werden ontvangen...!

We hadden natuurlijk niet gedacht dat de loper uit zou liggen, helemaal niet, maar we werden door niemand verwelkomd. We werden op een groot kazerneplein neergeplant op het gras. Het was heel heet, bijzonder heet. Daar hebben we gestaan, met onze koffertjes enzovoort. Dat duurde zo verschrikkelijk lang! Afijn, we zijn gaan zitten. Net alsof we totaal vergeten waren door die lui. Er was niemand om ons te verwelkomen. We zaten in de brandende zon te plakken.

Er werd afschuwelijk gekankerd. Dat ging van kwaad tot erger natuurlijk. De rebellie begon al z'n kop op te steken. Nederlanders kùnnen kankeren! Dat zijn veel te veel individualisten om als een hond ergens te gaan liggen, en dat er dan

nog niemand naar je omkijkt!

Er kwamen nou en dan wel eens kerels naar buiten, die ons bekeken op de manier van, ja, wat moeten we met het zooitje, wat sturen ze ons nou?

Uiteindelijk werden we ergens naar binnen geleid en daar kregen we eten. Een idiote ontvangst.

Als je een hond te eten geeft die een paar dagen onderweg geweest is, nou ja, dan luwt het even weer. We werden een vleugel van de kazerne binnengeleid en opgedeeld op kamers. Ja, het begon er enigszins op te lijken. We zaten daar een poos en toen kwam er weer niemand kijken! Nou en dan kwamen er een paar kerels om de hoek kijken, nieuwsgierig.

Toen sloeg de stemming weer om. Nee, dit werd werkelijk een openlijk gekanker. Het liep zo hoog op, dat we zeiden, laten ze stikken met de hele rotzooi, wij gaan weer naar huis toe, daar kunnen we onze tijd veel beter besteden.

Toen hebben ze ons de kazerne laten schoonmaken, dat wil zeggen, we moesten met oude kranten de ramen schoonmaken. En dan stond je een uurlang op een raampje te draaien met een krant! Nou ja, daar waren we niet voor gekomen. Dus toen werd het werkelijk een openlijke rebellie. Officieren begonnen tegen ons te schreeuwen, echt kazernemässig, maar we hebben gezegd, moet je eens horen vriend, je kunt nou wel een grote bek hebben, maar zorg nou maar es eerst dat we op een fatsoenlijke manier behandeld worden.

Het werd een grote heibel. We hebben gezegd, laten ze hun eigen ramen maar schoonmaken. Wij zijn weer op de kamers gegaan en dat is allemaal zo hoog opgelopen dat er niemand meer bij ons binnen durfde te komen.

Wij gingen Nederlandse liedjes zingen, WA-liedjes en we hebben zelfs gezongen (dat kan ik me nog heel goed herinneren) 'We willen Holland houden, we geven Holland nooit'. Er kwam echt een geweldige oppositie tegen die strenge militaire tucht.

Nogmaals, wij Nederlanders zijn geweldige individualisten, en dit heeft zich op dat moment gewroken. Die kerels kwamen met een grote mond binnen, jullie moeten je mond houden, jullie mogen wel liedjes zingen, maar liedjes die wij kennen. En dan wij weer: wij hebben niets met jullie liedjes te maken, wij hebben onze eigen liedjes! Zo ging dat over en weer tot de deuren dicht gingen en er helemaal niemand meer kwam kijken. Op verschillende kamers zijn ze er gewoon uitgegooid!

Ze zijn natuurlijk helemaal verlegen geweest met het geval. Ze hebben

gezegd, wat voor zooitje komt hier nou binnen, dat hebben we nog nooit meegemaakt, een soldaat die tegenspreekt en die je op je smoel wil slaan. Wij werden zelf ook een beetje angstig, want het werd heel stil op de gang. We zeiden ook, jongens, dat zal ons zuur opbreken. Nou, zeiden we dan, goed, laten ze maar komen. In die bravourstemming raakten we zo'n beetje.

Toen kwam er, ik zal het nooit vergeten, een kleine Oberjunker, een klein kereltje, een Noordduitser, de kamers op. Hij durfde. Hij kwam rustig binnen, gaf ons allemaal een hand en zei, jongens, dit is helemaal verkeerd gegaan, ik ken de Nederlanders, ik ben zelf een Noordduitser. Hij zegt, dit hebben wij volkomen verkeerd aangepakt. Ik bied jullie mijn excuses aan en het zal vanaf dit moment beter worden. Nou, toen ging er een hoera op voor die Oberjunker. Het was een klein pittig kereltje, een leuke vent.

's Avonds hebben ze op een weide onder de bomen stoelen neergezet en daar kwam een hele lange kerel aan, de Schulungsführer, een vent uit Sleeswijk-Holstein. Een bijzondere gentleman deze vent, een rustige kalme vent, hij schreeuwde niet. Een intellectueel eigenlijk. Waarschijnlijk hadden ze hem ergens vandaan laten komen of zo, hoor, ik heb die man nooit meer gezien. Hij heeft de boel gesust en gezegd, komen jullie maar met jullie bezwaren, ik voel wel wat het is, maar zeg het zelf maar, ik zal hier direct verandering in brengen. Nou, toen is het ook wel beter geworden, maar de wrok zat er in bij ons. We zeiden, ja, dat is nou wel een heel aardige kerel en die begrijpt ons wel, maar straks zijn we weer aan die andere schreeuwlelijken overgeleverd.

Die grote bekken wekten alleen maar ergernis en weerstanden op. Kregen ze ons niet klein mee. En dit heeft die kerels hoogst verwonderd natuurlijk. Maar deze twee lui lieten een bijzonder prettige indruk bij ons achter.

De volgende dag hebben ze ons weer bij mekaar getrommeld in een leslokaal en weer toegesproken. Ze wilden wel naar ons luisteren, echt wel. Ze zeiden zelfs, hoor es, jongens, we moeten er zelf nog een hoop van leren, we moeten zelf nog leren hoe we met jullie moeten omgaan. Want jullie mentaliteit ligt volkomen anders dan van ons Duitsers. Bovendien zijn jullie vrijwilligers en wij hebben het hoogste respect voor jullie, maar jullie moeten heel anders behandeld worden dan onze Duitsers. Niet dat die slecht behandeld werden, maar ja, die kenden dat, die kwamen uit de Arbeidsdienst enzovoort. Dat hele militante optreden lag ons eenvoudig niet. We hadden er in de verte wel een diep respect voor, voor Duitsland, voor z'n geweldige prestaties in die tijd op militair terrein, maar om daar nou helemaal aan de lijve zoiets... nee, dat was niet prettig.

Ze hadden met ons meer naar buiten moeten gaan, ze hadden ons een flinke wandeling moeten laten maken, een flinke mars of zo. Desnoods nog in burgerkleren. Maar ze hadden ons niet alleen moeten laten. Dat is altijd verkeerd om soldaten alleen te laten en zonder bezigheid. Dat is funest voor soldaten. Nee, het zat niet goed.

Op een dag hebben ze ons weer bij mekaar getrommeld en gezegd, wie van jullie weer naar huis wil, wordt sans rancune door ons weer naar huis gebracht.

Er gingen bij ons wel stemmen op, ja, had hij gedroomd, thuisgebracht, moet je eens kijken waar je terecht komt. Dit is ook de reden geweest van veel jongens, dat ze het niet gedaan hebben, dat ze wél gebleven zijn. Uit angst feitelijk.

Ik heb het risico gelopen, ik ben naar de Schreibstube gegaan en heb gezegd, ik wil naar huis toe. Ik kon het niet verwerken, ik kon het niet verwerken.

Van de ongeveer 300 jongens is zo'n tien procent weggegaan. Een stuk of dertig, denk ik. Mijn vriend is gebleven. Met z'n tweeën hebben we heel lang en breed overwogen, wat gaan we doen. Hij nam vanaf het begin het standpunt in, ik blijf, ik heb a gezegd, ik ga ook b zeggen. Ik was wat kritischer, ik heb gezegd, nee, dit ligt me niet, het hele geval ligt me niet. Nou ja, we zijn als volkomen vrienden uit mekaar gegaan. Ik ben weggegaan en hij is gebleven. Ik heb later brieven van hem gehad, hij had het bijzonder moeilijk, vooral de eerste tijd.

Die andere jongens hebben een infanterie-opleiding gehad en later zijn ze ook ingezet tegen Rusland. Ze zijn dus volkomen bij de Duitse SS ingelijfd. Ze hebben zo'n beetje dezelfde baan gevolgd als ik later. Alleen zijn ze er vroeger bij geweest. Zij hebben de hele ontwikkeling vanaf het begin mee kunnen maken. Zelfs nog van vóór Rusland.

21

Op een zondagmorgen, juni 1941, heel vroeg, kwam de radio aan en ik hoorde (ik lag nog in bed) dat er iets bijzonders aan de hand was. Goebbels hield een gloedvolle rede, hij vertelde dat de oorlog met Rusland uitgebroken was.

Voor mij stortte de hele boel zo'n beetje in. Ik kreeg het met de angst te pakken, ik dacht, potverdorie, op twee fronten vechten dat gaat nooit, dat bestaat niet. En dat nog niet alleen, ik dacht ook nog, goed, Hitler heeft Duitsland nou wel oppervlakkig nationaalsocialistisch gemaakt, maar op het moment dat hij aan

de macht kwam, waren er praktisch vijftig procent communisten. Houdt hij dit in de hand? Zien die niet hier een kans om een ommezwaai te bewerkstelligen?

Ik geloof zelfs dat ik nog een beetje gehuild heb, ik vond het bijzonder beangstigend allemaal. Ik ben wel niet zo'n huilebalk, maar ik was te jong om dit te kunnen verwerken. Ik vond het buitengewoon tragisch allemaal.

Tamelijk direct is bij mij een spontane reactie gekomen: nou moet ik weer terug, nou moet ik er ook bij wezen. Als het tegen het bolsjewisme gaat, voel ik me echt moreel verplicht om niet achter te blijven. Wat er ook verder met me ging gebeuren, hoe onprettig het voor mij ook kon worden.

Ik heb me direct gemeld.

Bij de keuring kon je kiezen tussen een dienstverband van twee jaar, van vier jaar en van Kriegsdauer. Daar werden de nodige grapjes bij gemaakt: nou, ik geen twee jaar hoor, geef mij maar Kriegsdauer, ben ik in drie maanden weer thuis.

Ik heb lang nagedacht. Vier jaar was me te lang. Ik had wel het gevoel, dat duurt hoogstens twee jaar. Twee seizoenen, twee offensiefseizoenen. Dan moet de zaak bekeken zijn. En om dan nog twee jaar, wanneer er, in mijn ogen, een ongekende economische opbloei in Europa komt met een pakkie aan te lopen en niet bij die ontwikkeling zelf aanwezig te wezen en niet volledig hier in Nederland je eigen volk en land te dienen... Nee, vier jaar vond ik toch te gek.

Ik heb voor twee jaar getekend.

Het Malieveld in Den Haag was ons verzamelpunt, er waren er ontzettend veel. Dit contingent bestond voor een groot gedeelte uit Nederlandse SS, de zwarte SS. Ik ben daar nooit in geweest, dat was eigenlijk niet bij ons. We konden met moeite een WA bij elkaar halen.

Ik heb wel de indruk dat er op de jongens uit de zwarte SS pressie uitgeoefend was, dat deze jongens, zoals wij dat noemden, vrijwillig gedwongen waren. Dit was niet altijd con amore gegaan. Wij namen deze kerels niet helemaal serieus, we noemden ze de Kartoffelkönige, omdat ze altijd een hele hofhouding om zich heen hadden.

Mijn ouders zijn er op het Malieveld nog bij geweest. Dat is een zware gang voor die mensen geweest. Ze moeten het gevoel gehad hebben, dat besef je pas achteraf, of ze me naar de slager brachten. Een heel zware gang voor ze, ook omdat ze praktisch nooit wegkwamen. Voor mij kwamen ze helemaal naar Den

Haag, op zichzelf al een heel feit.

We werden toegesproken door Rauter of Seyss Inquart of zo, ik ken al die kerels eigenlijk niet. Ja, uit de kranten, maar er waren heel veel jongens, die zo konden zeggen, dat is Rauter, dat is Seyss Inquart. Maar voor mij waren dat allemaal onbekende grootheden.

We zijn in Sennheim in de Elzas terechtgekomen. In Sennheim was de ontvangst beter geregeld. Je kon echt zien dat ze al meer met dat bijltje gehakt hadden. Trouwens, ònze houding was ook anders. Van weerskanten was er water bij de wijn gedaan. Je werd niet ontvangen als een meisjesvereniging of zo, maar op een keiharde manier. Goed, daar was je op voorbereid, dat vond je niet erg, dat accepteerde je.

We kregen hier een vooropleiding. Je moest tot in den treure leren hoe te groeten en leren exerceren. Er waren ook Nederlandse Ausbilder, jongens die er al langer in waren, misschien nog van die Münchener jongens. Dat waren godheden voor je, ze leken zo hoog als een generaal, dat werd je wel ingeprent.

Er werd veel aan sport gedaan, ik heb er nog gebokst, je kon overal aan meedoen. Het was allemaal heel schappelijk, maar toch ook niet al te zachtzinnig, hoor. Zachtzinnig was het zeker niet. Want er werd goed gedrild. Ik kan me nog het Maskenball herinneren, gemaskerd bal noemden ze dat, dan werd je wel op een verschrikkelijke manier uitgekafferd. Met gemaskerd bal wordt er geroepen en gefloten op de gang door de onderofficier van dienst, alle mensen moeten naar beneden op het exerceerveld en daar wordt even appel gehouden met een zaklantaarn in het hartstikke donker, dan word je weer naar boven gehetzt en er wordt gezegd, jullie staan hier binnen drie minuten met jullie uitgaanspakje aan. Je moest dan in het hartstikke donker de trappen op, je vertrapte mekaar bijna, zo'n haast had je allemaal. Een paniek! Je schoot je kleren aan, maar de rest ging je natuurlijk niet netjes opvouwen en weer in je kastje leggen. Je trapte het onder in je kast en dan vloog je weer naar beneden. Wie te laat was werd opgeschreven en die kon de volgende dag een strafexercitie maken. Soms ging dat wel drie, vier keer achter elkaar, tot je helemaal bekaf was.

Eén keer hadden ze mij te pakken. Ze zeiden toen, je Knobelbecher aan, dat waren onze korte laarsjes. Ik dacht, het is toch hartstikke donker, ik zal wel gek wezen, die vent met z'n zaklantaarn ziet niet dat ik geen Knobelbecher aan heb. Dus ik met m'n gymnastiekschoentjes naar beneden.

Daar stond ik op de drassige wei en ik denk, we gaan zo weer naar boven toe, ik heb ze lekker beduveld. Maar ze hadden me tuk. Er werd gezegd, rechtsomkeert en de hele nacht werd er gemarcheerd. Ik met die gymnastiekschoentjes aan. Ik had geen voeten meer.

Nou liep je met dat ssmarcheren erg dicht op mekaar, zodat de benen bijna in mekaar schoven. Stapt die vent achter me op de hak van mijn gymnastiekschoentjes! Een vloog er uit, de hele kolonne er overheen en iemand heeft het ding een trap gegeven de sloot in. Ik de rij uit, dat zagen ze niet, en ik op de tast die schoen zoeken. Tot zo'n vent me in de gaten kreeg, een onderofficier, hij wilde weten wat ik aan het doen was. Ik zeg, ik ben m'n gymnastiekschoen kwijt.

Dat was het einde van de wereld.

Gymnastiekschoen kwijt, had je die onder je arm? Ik zeg, nee, die had ik aan, kijk maar. Nou, dat was helemaal mis. Kom eens hier, riep hij, hier loopt een vent met gymnastiekschoenen! Zwaar moeten exerceren de volgende dagen. Maar och, dat was allemaal zo tragisch niet. Je moest ook het komische zien. Dat je dacht handig te wezen en dat je er op die manier toch nog intrapte. Nee, dit was wel een hele leuke opleiding.

Er is daar in Sennheim nog een geheimzinnig geval geweest. Een kennis van me, een jongen uit de top van de NSB, ontdekte in het kastje van z'n slapie kaarten van het hele Noordzeegebied hier. Stafkaarten. Met aantekeningen er op. Deze jongen is een spion geweest.

Die kennis van me heeft hem van tevoren nog zelf ter verantwoording geroepen. Hij heeft gezegd, hoor es, wat betekent dat, wat is dat. Hij heeft niets uit hem kunnen krijgen. Toen is hij naar de Kompaniechef toegegaan.

Ik heb hem later nog gevraagd, hoe zit dat nou. Hij zegt, daar praat ik niet over, maar het zat niet goed. Die jongen is weggehaald en ik heb hem niet meer gezien. Maar hij heeft het overleefd, ik heb zijn naam later weer gehoord.

We hebben er nog eentje bij gehad, die was in het uniform van de marechaussee, in vol ornaat naar Sennheim gekomen. Een lange kerel. Hij deed gewoon mee, hoor, we hadden niets in de gaten. Op een morgen, bij het appel, was hij weg. Sennheim ligt tamelijk dicht bij de grens van Zwitserland, dus heeft die jongen 'm 's nachts gepiept op een handige manier.

Ze hadden natuurlijk iemand nodig die precies kon vertellen wat er eigenlijk

met ons gebeurde en die de hele weg meemaakte. Vanuit Sennheim heeft hij zich hier of daar ergens gemeld en is toen onmiddellijk over de Zwitserse grens ontkomen. Een handige jongen.

22

Van het huidige Nederlandse leger hoor je wel eens staaltjes, dat je zegt, nou, ze weten wel kras met de jongens om te gaan. Heel kras. Voor de oorlog was het een slappe boel, maar na de oorlog is er wel een beetje meer pit in gekomen. Ik wil niet zeggen, dat pit een grote mond betekent, helemaal niet, maar ze hebben zich wel een andere toon aangemeten.

Ja, bij ons ging het buitengewoon rumoerig toe. Daar staan de Duitsers ook om bekend. En de Duitse taal ìs hard. Ik vond dat op het laatst niet meer zo erg. Wij zeiden altijd, die kerels met hun grote mond, die hebben over het algemeen maar een heel klein hartje.

Als je met zulke lui in de kantine es een keer aan 't praten kwam, dan zat je zo'n beetje te bibberen dat zo'n vent naast je kwam zitten. Maar dan ging hij gewoon als mens naast je zitten, je kon een biertje van hem drinken of zoiets. De man was heel normaal, maar hij vatte zijn dienst zó op, dat het schreeuwen er bij hoorde. Hoe harder je schreeuwde, hoe beter soldaat was je!

Goed, ze hebben er een hoop mee bereikt. Ze kregen ze toch maar aan het hollen. En dat was de hoofdzaak.

Ze *lieten je niet tot rust, tot bezinning komen. Ik heb scherp aangevoeld, dat ze een bepaalde tactiek hadden, namelijk om je zo gauw mogelijk te leren aanvaarden dat je je persoonlijke wil en je persoonlijke mening uitschakelen moest.*

En nou zullen de mensen zeggen, ja zie je wel, het was een volkomen uitschakeling van persoonlijkheid. Toch niet. Laten we het zo zeggen, dit heb je in elk leger. Zodra je onderdeel van een leger bent, zodra je volkomen in een gemeenschap leeft, en je daaraan overgeeft. Doe je dat niet, dan heb je een hel op aarde!

Je bent als militair, in welk leger ook, een niks. Je stelt niks voor. Je bent niet belangrijk. Je bent alleen belangrijk door de massa, waarin je opgegaan bent. En hierop maakte de SS geen uitzondering. Misschien bestaat er wel een gradueel verschil, maar geen principieel verschil.

In feite was de SS gelijk aan de Wehrmacht, behalve dat er dan bij de SS niet een schepje, maar een schep opgedaan werd. Maar wij hadden dezelfde HDV, het Heeresdienstvorschrift, dat de gewone Wehrmacht ook had.

Het werd je wel steeds ingeprent, dat je er trots op moest zijn, dat je bij een elitekorps was. En, noblesse oblige, dat je je moest onderscheiden van de gewone Wehrmacht.

En ik wàs er trots op.

Later aan het front is mij wel gebleken, dat bij ons de mentaliteit en de gevechtswaarde heel wat beter vertegenwoordigd was dan bij de Wehrmacht. Later heb ik de Italianen, de Roemenen enzovoort meegemaakt, dan voelde je toch wel dat je daar als soldaat boven stond. Maar ze hadden je wel bij voorbaat zo geïnjecteerd, dat je je al iets ging verbeelden, zonder dat je het onderscheid had gezien. Maar aan het front bleek wel dat je wérkelijk een andere opleiding gehad had.

Het is ook een kwestie van hardheid, een kwestie van incasseren. Onze hele mentaliteit was anders, en dit hebben ze toch wel met de opleiding bereikt.

In de Kaukasus en in de Koebanvlakte hebben wij veel met de Gebirgsjäger samengewerkt. Ik wil niks van deze mensen zeggen, absoluut niet. Het waren flinke, brave kerels allemaal, die meestal zonder mokken hun plicht deden. Die jongens waren gewoon voor hun nummer. Maar zij deden uit zichzelf niet een schepje d'r bovenop. Wij wel.

Het is vaak gebeurd, dat wij invallen moesten op een Abschnitt, dus een frontsektor, die zij in handen hadden, waar ze uitgeslagen werden, of waar ze in paniek teruggetrokken waren. Er ging ook een preventieve werking van ons uit bij de Russen, want op een Abschnitt, waar Roemenen, Italianen of Gebirgsjäger of gewone Duitse Lanzer waren, werd over het algemeen veel harder aangevallen dan bij ons. In het begin vonden we dat gek. Later begrepen we dat, want bij hun was een veel zwakkere plek in het front dan bij ons. Ze kregen bij ons de kous op de kop!

Maar als zij terugtrokken, werden wij opgetrommeld uit een andere Abschnitt of we werden opgedeeld, en we moesten soms met de halve sterkte van het bataljon dezelfde Abschnitt vasthouden.

Het werd even hard bakkeleien over en weer, maar we hadden het front weer zo rechtgetrokken, hè. We gingen dan weer terug en de Gebirgsjäger volgden ons weer op, maar, dan na een paar dagen had je het verdomme weer, moesten wij er weer naar toe!

Dat zette kwaad bloed bij ons. Als die Gebirgsjäger terugkwamen met hun muilezeltjes en alle rompslomp, dan zeiden we, potverdommese Feiglinge! Sla dan van je af, rotzakken, nou moeten wij er weer tussen! Tegen ons zeiden zij weer, uitslovers, Kriegsverlängerer!

Kriegsverlängerer, daar scholden ze ons vooral op het laatst voor uit. Omdat de hele boel nog zo'n beetje op de SS draaide. Dat zette bij hun weer kwaad bloed, want ze wilden naar huis toe. In het laatst van de oorlog hadden de meesten maar één gedachte, laat ons in godsnaam weer naar huis, kan niet schelen hoe het afloopt, als er maar een eind aan komt.

Dáárom zijn wij in de hele wereld zo gehaat! Wij zijn de kurk waar alles is op blijven drijven, toen de strohalm allang onder water was. En wij hebben ook de anderen steeds weer meegesleurd.

En dat is, zo verklaar ik het tenminste, een van de redenen waarom ze ons als misdadige organisatie bestempeld hebben. Ik blijf er bij, als Duitsland niet een SS had gehad, was de oorlog veel eerder in mekaar gezakt. De hele boel was al veel eerder ineengestort!

Dit is voor mij ook een van de redenen, dat ze ons wel bijzonder onprettige mensen vinden.

23

De Russen kunnen betere oorlogsfilms maken dan hier. De manier waarop de Duitsers bijvoorbeeld hier in toneelstukken optreden... Dat getuigt van amateurisme! Ze weten er geen fluit van. Je lacht je soms wild.

Ze hebben duizenden foto's, ze hebben mensen bij de hand die het zo kunnen verklaren, ze hebben mensen van onze kant, die graag willen vertellen hoe het in mekaar zit, mensen die nu aan hun kant staan. (Hoeven ze het òns niet te vragen. Zou er toch niet aan meewerken.) Dat dilettantische gedoe van die lui...

Maar wat ik van die Russen gezien heb: als het over Duitsers ging, lieten ze de Duitsers Duits spreken en goed Duits spreken. Want in zo'n toneelstuk voor de TV of zo hoor je wel eens iemand hard een Duits commando schreeuwen. Ik ben wel eens van mijn stoel gerold! Zo'n commando bestond helemaal niet!

Dat doen de Russen niet. Ze werkten de details perfect uit. Maar de geest is zelfs anders. De Russen tekenen niet zo zwart-wit als ze het hier doen. Ergens

laten ze altijd nog wel een klein beetje mens doorbreken in de vijand. Niet dat de Duitsers er goed afkomen, hoeven ze ook niet van mij, maar ze kunnen het genuanceerder voorstellen. En ik geloof zeer zeker dat de Russen daar psychologisch meer mee bereiken dan hier met hun zwart-witschildering.

In een documentaire over Vietnam zag ik pas een nieuwslezer, die dan bekend maakte, dat er morgen op dat en dat plein een vent terechtgesteld zou worden. Ik vind dat altijd een griezelige aangelegenheid. Om in het openbaar iemand terecht te stellen vind ik iets vreselijks. Niet dat ik zeg van doe het dan maar lekker stilletjes. Überhaupt vind ik het een trieste aangelegenheid. Maar je komt er niet altijd onderuit.

De Amerikanen hebben toch maar de treurige moed om dit voor hún soldaten bekend te maken. Niet dat ze er overheen moeten lopen, dat is de bedoeling niet, maar als je zoiets bekend maakt, dan heb je ergens in je achterhoofd de wens dat de mensen er naar gaan kijken. Op het laatste moment werd de terechtstelling ook vertoond. Niet prettig, maar goed, dat is de keiharde werkelijkheid. Het bleek een bijzonder moedige vent, net zo moedig als wij de partizanen meegemaakt hebben. Die kerels gaan door dik en dun. Deze man bracht de moed op om voor het vuurpeloton nog es een keer te roepen: leve Ho Tsji Minh. Toen werd hij neergeknald. Hij bleef eerst nog een poosje staan, het ging niet goed geloof ik, toen kiepte hij om, ze raapten hem op en donderden hem zo in een doodkist die er naast stond. Een onsmakelijke vertoning.

Wat de Amerikanen gedwongen zijn te doen in de binnenlanden tegen de Vietcong... Daar heb ik wel taferelen van gezien, dat ik dacht, tsjonge, jonge, jonge. Er komt dan wel eens een klein duiveltje bij me op, ik kijk er dan wel met een zeker leedvermaak naar! Niet omdat die mensen op een beestachtige manier afgemaakt worden, ook niet omdat de Amerikanen dat doen of dat ik zeg, goed zo, zo moet je ze aanpakken, helemaal niet. Maar om de vertwijfelde situatie waarin de Amerikanen gekomen zijn. Waar wij ook in waren.

Want wij zijn echt niet dáárvoor naar Rusland gegaan. Slagers loop je altijd en overal tegen het lijf, logisch, maar de grote massa, ik mag wel zeggen 99 procent is niet met de gedachte naar Rusland gegaan, nou zullen we es lekker tot de ellebogen in de bloedplas. Maar je kwám daar van lieverlee toe, omdat je vijand ook ontzettend meedogenloos was. En dan kun je de hele situatie wel betreuren, maar je hebt geen tijd om te betreuren!

De Amerikanen hebben daar ook geen tijd voor. En dit zal zich zozeer

toespitsen, dat zij ons straks met lof slaan in beestachtigheden, in smerigheden. Nou zitten ze nog maar tegen zo'n kleine Vietcong-rebellen-eenheid, een partizanenlegertje te vechten. Gesteld nou dat het werkelijk scheef gaat en ze zouden wérkelijk met China te doen krijgen, en het zou hun gelukken om China binnen te dringen. Ze stuiten dan op een tegenstand! Zoals wij die ook in Rusland meegemaakt hebben, maar dan nog tien keer fanatieker en hysterischer. Dit wordt een ten top gevoerde hysterie, waar de Amerikanen niet tegen opgewassen zijn.

Laten we direct zeggen dat de Amerikanen het niet willen, maar wij wilden het ook niet zo sterk toespitsen. Maar ze zijn straks gedwongen om dingen te doen, waarbij wij nog heilige jongens waren! Zij zullen massaexecuties moeten uitvoeren in China, als zij daar terecht komen. Ik hoop nooit dat ze daar terecht komen, maar op een zeker ogenblik móéten ze wel. En dat vind ik het tragische van dit hele gedoe.

Maar eerlijk, nogmaals, het is niet fijntjes, maar ik kijk soms met een zeker leedvermaak...

Tsjonge, jonge, jonge, jullie gaan precies dezelfde kant op als wij. Op het ogenblik behoor ik, dat verbeeld ik me dan nog wel, tot de Westerse wereld, dus ergens wil je het nog wel goedpraten, dat die Amerikanen zo doen, ik vind dit een bijzonder trieste aangelegenheid. Ze komen er niet uit, ze komen er niet uit. Ze worden van buitenaf gedwongen om dingen te doen, waar ze zichzelf voor zullen schamen.

24

Van Sennheim gingen we naar Klagenfurt, een bijzonder mooie, nieuwe kazerne. Daar kregen we onze gevechtsopleiding, we hebben daar een flinke Schliff gehad.

Lichamelijk hebben we daar een hele moeilijke tijd gehad. Het eten was bijzonder slecht. Je kreeg soms aardappels, meestal in Röckchen, dus mét schil, die zó slecht waren dat als je ze in je hand nam en je kneep er in, dan spoot het eruit en je had niks meer over. Brood kreeg je ook veel te weinig. Er was soms haast niet te eten en wij vroegen ons maar af, is dat nou nodig. Wij doen zware dienst en is er nou werkelijk zó weinig in Duitsland te eten dat wij zo'n beetje aan het uithongeren zijn. Daar kwam nog bij, 's avonds kreeg je brood, nou ja

goed, we waren allemaal jonge kerels, en heel veel aten ’s avonds het brood al op. ’s Morgens voor dag en dauw je bed uit, de sneeuw in, zware dienst de hele dag, op een nuchtere maag, zodat er heel vaak jongens omkiepten in de sneeuw.

Toen hebben we een delegatie samengesteld en bij de bataljonschef over het eten geklaagd. Het bleek dat onze Kompaniechef de jongens nog eens een extra hardingsduwtje wilde geven door ze slecht eten te geven, hij liet voor zijn Kompanie slechte aardappelen aanrukken enzovoort. Een superuitslover. Ik weet het nog goed, het was een heel sportieve vent, beroemdheid op het gebied van ijshockey. Hij is naar een strafbataljon gestuurd en daar is hij dadelijk het hoekje omgegaan.

Er heerste een buitengewoon strenge discipline. Ik kan me een voorvalletje herinneren van twee jongens, die de euvele moed hadden om op zondagmiddag stiekem nog es een keer aan te sluiten en een tweede portie pudding te halen. Daar werd een geweldige ophef van gemaakt. Het was ook niet juist, want bij ons werd dat beschouwd als Kameradendiebstahl.

De porties waren tamelijk krap allemaal en in theorie kon het mogelijk zijn dat iemand anders niets zou krijgen.

Die jongens wilden het niet toegeven. Toen hebben ze gezegd, nou ja goed, als jullie dat niet willen toegeven, dan zullen we wel zien of er twee porties pudding in jullie zitten. Ze hebben feldmarschmässig, dus het uniform aan en een met stenen gevulde ransel mèt nog een dikke overjas onder in de kelder gezeten, de verwarming extra aan. De ene onderofficier, die ze daar onderhanden moest nemen, was in z’n overhemdje, want die kon het ook niet harden van de hitte. Ze hebben die jongens daar zwaar laten exerceren, dat wil zeggen, aufstehen, hinlegen en meer van die dingen, zodat er inderdaad bij ieder twee porties pudding uitkwamen. Dat waren glasharde methodes. Die jongens wisten niet meer waar ze het zoeken moesten natuurlijk. Met hun zware jassen aan. Ach, dat vond je allemaal wel een beetje cru, hè.

Het was natuurlijk helemaal geen bewijs. Hoe kun je dat nou zien? Als je braakt kun je niet zien of er een of twee porties pudding uit komen. Maar goed, in ieder geval, ze gingen door de knieën en ze gaven toe dat ze het gedaan hadden om er maar een eind aan te krijgen.

We werden in Klagenfurt ontzettend hard aangepakt. We hebben heel wat door de sneeuw moeten robben, het geweer voor je houdend. Je mocht niet op je

knieën, je moest vlak liggen en je op je ellebogen naar voren werken, je hielen mochten ook niet omhoog steken. Ik heb gezien, dat ze het tegenwoordig wel op de tenen mogen. Dat mochten wij niet, want het gaat om de achillespees, die was heel kwetsbaar. Dus we moesten onze voeten helemaal plathouden. En het achterwerk mocht ook niet omhoog komen. Ze stonden altijd op je achterwerk te dansen.

Ik kan me nog herinneren, op een keer was ik een van de voorste, ik was het hardste opgeschoten. We kwamen voor een bergbeek, die niet kon bevriezen, omdat hij veel te hard ging, tussen rotsen en stenen. Een heel eind verderop was een bruggetje waar we over moesten. We dachten, laat ons hier maar blijven liggen tot we weer bij mekaar zijn. Niks ervan. Er stond een officier bij ons, en hij zegt, er is helemaal niet gezegd van stoppen, je gaat maar gewoon door. We keken die vent es aan. Hij zegt, ga maar door. We moesten door dat beekje robben! Het was winter, het was ver beneden nul. Dat was een koude douche. Verschrikkelijk. Na een paar minuten stonden de broeken stijf. Je kon je knieën bijna niet meer buigen en je robde nog vrolijk verder naar de kazernepoort toe. Op dat moment vloekte je natuurlijk.

Maar als je dit in het raam van de hele opleiding ziet, dat je er later toch ergens voordeel van had, was het achteraf bekeken helemaal zo gek niet. Maar op dat moment was het keihard, het was té erg. En je mocht ook niet door de bergbeek lópen, je moest er door robben, en je geweer mocht niet nat worden. Een bijzonder moeilijke opgave.

We zeiden wel eens, wat is dat potverdorie voor een manier van doen, je kunt wel longontsteking oplopen, wat hebben ze dan aan je? Maar dat was niet hun gedachtengang. Ze zeiden, nou ja, wie daar te slap voor is, knapt af. Een prachtige selectie.

Ik heb in die maanden ook nog voor de radio gesproken. Daar werden de opnamen gemaakt en hier in Hilversum afgedraaid voor de radio. Een propagandistisch woordje.

M'n ouders en de kennissen, die je er voor opgaf, kregen van tevoren bericht dat je dan en dan voor de radio kwam. Ze hebben het beluisterd. Het was natuurlijk om van je standvastigheid blijk te geven. Wáárom je je gemeld had. En hoe je de toestand op het ogenblik zag en dat je klaar was om naar Rusland te gaan enzovoort. Het werd zuiver uit propagandistisch oogpunt gedaan.

Je was erg blij als je het mocht doen, dat je er überhaupt voor in aanmerking

kwam. Het was een soort eer. Bovendien hield je er een leuk tochtje aan over. Je kreeg bonnen mee, papieren, iedereen moest je helpen. Je was een beter soort soldaat. En dat alles maakte het zeer aanlokkelijk om het te doen.

25

In '42 ben ik via Krakau naar de Oekraïne gegaan. Met de trein bleef je wel eens midden in het veld staan om een onverklaarbare reden, waar wij niet achter kwamen. Maar in Polen nog, kwamen soms hele scharen kinderen de trein overvallen, ze riepen om klebbe, klebbe, dat is brood. Ontzettend haveloze kinderen, de honger stond op hun gezichten te lezen. Er waren wel van die schurken, die de kinderen bij de trein wegjoegen. Bij ons Nederlanders bestond echt het streven om een klein beetje naar ze over te gooien. Het kwam niet eens op de grond, want het werd meteen opgevangen en gelijk opgevreten. Waarom daar zo'n ontzettende honger was, weet ik niet.

Later in Rusland, ben ik wel meer in aanraking geweest met hele grote scharen kinderen. Die zijn er vanaf de Revolutie geweest. Horden kinderen, soms wel honderd tegelijk. Een of andere lefknaap met een mooie rijbroek aan en een zweep was dan de hoofdman. Een knaapje van een jaar of twaalf, dertien, hoor, maar die had zich een soort uniform toegemeten en zwaaide dan de scepter over die kinderen. Een ordeloze horde was dat.

Of dat nog zo is, weet ik niet. Het waren ouderloze kinderen, die zich aaneensloten en dan op een of andere manier van roven en plunderen leefden. In Rusland vormden ze een militante groep. Als je zoiets tegenkwam was je aan de leeuwen overgeleverd. Ze waren gevaarlijk!

Maar die anderen, dus in Polen, kwamen alleen naar je toe, omdat ze honger hadden. Dat kon je echt wel merken.

De achtergrond ervan heb ik nooit begrepen. Nou ja, je was altijd met jezelf bezig. Je moest het zelf overleven. Zo was het eigenlijk. Maar ik kan me wel herinneren, dat een jongen uit Groningen dat beeld niet verwerken kon. Hij zei, dit vind ik zoiets verschrikkelijks, dat zoiets bestaat. Het deed hem echt pijn. Hij heeft het er nog dagen over gehad. Over die kinderen. Wij ook wel, maar je had wel wat anders te verwerken.

Maar wat het geweest is, weet ik niet. Het kan de schuld van de Duitsers geweest zijn, het kan de schuld van de mensen zelf geweest zijn. Ik heb de

achtergrond niet begrepen. Ik weet ook niet meer of het nou in een gebied was dat in ’39 door Duitsland bezet was of in het gebied dat door de Russen ingepikt was, dat weet ik niet meer. Dus ik wil hier niemand de schuld van geven. Ik heb dit feit geconstateerd.

26

Uit die tijd kan ik me nog een voorval herinneren wat erge indruk op me gemaakt heeft. We kregen nog regelmatig pakjes van thuis toegestuurd. Op een van de kamers verdwenen steeds pakjes. De jongens klaagden er vaak over. Ze moesten er wat aan doen, want er kwamen steeds meer meldingen binnen, steeds van die ene kamer. Die vent hebben ze er in laten lopen, er is er eentje wakker gebleven of hoe dan ook.

Wij stonden op een morgen aangetreden, de Spiess stond voor de troep en las op, wat hij te zeggen had. Dat duurde veel langer dan anders. Ik stond op de linkervleugel, vlakbij het gebouw en ik stond zo te luisteren naar de Spiess, ik stond voor me uit te dromen of zo, ineens hoor ik een schot binnen.

Hé, wat gek. We staan toch allemaal buiten. Ik vertrouwde het niet, misschien was het wel een soort intuïtie. Ik denk, ja, dit moet ik toch melden. Ik riep tegen de Spiess, Stabsscharführer, ik wou wat melden. Hij zegt, ja, ga maar staan. Ik weer in de rij. Toch had ik er een heel unheimliches Gefühl om, ik was er niet rustig om. Ik heb weer een stap naar voren gedaan en me weer gemeld. Dat moet je dan verzoeken: bitte, Meldung machen, een heel verhaal moest je maken. Hij wilde me nog niet aanhoren. Ik vond het allemaal zo wonderlijk, want het was de knal van een geweer, geen pistool.

Het liet mij niet los. En toen hij klaar was, ben ik wéér naar voren gegaan en toen heeft hij me aangehoord. Ik zeg, Stabsscharführer, ik heb een schot gehoord. Hij keek me met een paar glazige ogen aan. Hij zegt, zo.

Ineens riep hij een paar onderofficieren bij zich en ze stoven met z’n allen naar de deur toe. Ze gingen naar binnen en ik ben er achteraan gelopen. Waarom weet ik niet. Ik was helemaal niet uitgenodigd. Maar ik had een angstig gevoel. Ik er achteraan.

In de kamer ligt een vent op de grond, een geweer naast zich. Z’n hersens zaten tot aan het plafond en de muur, z’n hele schedel hing er bij.

Het was het eerste erge wat ik te zien kreeg.

Maar ik wist nog steeds niet wat er aan de hand was. Toen zegt de Stabsscharführer, deze jongen heeft een ongeluk met z'n geweer gehad. Hij keek me daarbij zo gemeen aan. Maar wat was nou het geval: de dief was betrapt en de Stabsscharführer heeft hem met z'n geladen geweer achtergelaten en heeft hem gezegd hoe hij het doen moest. Die vent heeft z'n kop op de loop gehouden en afgetrokken. Z'n hersenpan zat tot aan het plafond! Het was een rotgezicht. Ik schrok me wild, ik was zo wit als een lijk.

Het was een jongen van een vooraanstaande familie. Zodoende hebben ze 'm zo gek kunnen krijgen. Ze hebben 'm verteld dat hij een schande voor de familie was, als hij voor het Kriegsgericht kwam wegens kameradendiefstal. Desertie en kameradendiefstal, dat lag zo'n beetje op één lijn. Feigheit vorm Feinde en Kameradendiebstahl.

Ik heb 'm nog mee helpen begraven. De Stabsscharführer zal wel gedacht hebben, laat hem het maar goed meemaken, dan houdt hij z'n mond wel.

Als een hond is die knaap in de grond gestopt. Heel stilletjes. Hij werd in een Zeltplan gerold, wij moesten 'm op de nek nemen. Hij is toen heel ver weggebracht, in de akkers. Daar hebben we hem zo aan de kant van een akker in een kuil laten zakken.

Dat komt wel koud op je af zoiets, hè. Nou ja, dit was de gang van zaken bij ons. Ik moest er erg aan wennen. Maar ja, het was een oplossing.

27

Ik werd ingedeeld bij de Divisie-Germania, helemaal een Duitse eenheid. Ik kwam bij de 13e Kompanie, de SIG-Kompanie, dat is zwaar infanteriegeschut. Kanonnen zijn dat, hoor, ze noemden het infanteriegeschut. Hele aardige dingen.

Ze hadden daar koeriers nodig. Ik denk, dat is een baantje voor mij. Nou, wie kan motorrijden? Ja, ik kan motorrijden. Nou, kom maar es hier. Wil je koerier worden? Ik wel, ik wou graag koerier worden. Ik had al gezien dat ze met zeven man zo'n kanon door de modder moesten slepen, nou, dat leek me al niks. En met dat ding exerceren was helemaal geen lolletje. Ze vermoordden zich met dat zware ding. Bovendien leek me koerier zijn een beetje zelfstandiger. Zo werd ik dan motorkoerier. Kradmelder. En ik heb m'n verdere leven daar als

Kradmelder gesleten.

Het was een afwisselend baantje, maar ik heb later wel eens gedacht, jongen, wat ben je begonnen, zat ik maar lekker bij de andere jongens, bij het geschut.

Je reed soms dagenlang van het kastje naar de muur, en die jongens zaten achterop de Mannschaftwagen, waar het geschut achter hing. Nou, je vond dan toch wel dat ze een leven als een prins hadden. Je hobbelde daar op je motor achteraan en de rotste baantjes moest je opknappen. Je was wel zelfstandig, maar je kon je aan niemand vastklampen. Het was een heel gevaarlijk baantje, ik heb de gekste dingen meegemaakt.

Toen de voormars begon te rollen, woelden de vrachtwagens, de pantserwagens en de tanks die vooropgingen, de boel zó om, dat ik doorlopend met m'n motortje bleef steken. Zúlke diepe voren trokken ze.

Ik reed op een DKW. Ik heb ook nog met zijspan gereden. Pracht motoren. Je kon er mee achteruit rijden, je kon er alles mee, ik heb er wel vrachtwagens mee uit de sloot getrokken. Als je in zo'n kolonne zat, moest je zien dat je in het spoor bleef, want in de modder had je geen schijn van kans met zo'n motor, dus je bleef in het spoor. Je zakte met je benen aan weerskanten tot zover in de modder om je af te stoten of je slierde er met je knieën door. Halsbrekende toeren! Bleef je es een keer steken of je viel onderste boven dan lag je in de modder. Dat zoog vast en je kwam niet meer omhoog, terwijl je de hele kolonne achter je had. Die kerels vloeken! Wat doe je, stomme ezel. Nou ja, zoals ze dan wel prettig met je kunnen omgaan.

Je was altijd maar alleen. En dan sloeg je motortje niet direct aan, want de bougie was vuil geworden. Wat een vreselijke ellende... Zo ging het de eerste dag van de voormars, ik zal het nooit vergeten. Ik heb soms gehuild van radeloosheid, ik wist niet meer waar te zoeken.

Soms moest je je achteruit laten zakken, om de achterblijvers op te zoeken. Je nam nog even contact op met een andere koerier, en je zei, hoeveel wagens komen er nog?

's Nachts was het vooral luguber. Je stond in zo'n dorp, ergens op een dorpsweggetje, moederziel alleen. Hartstikke donker. En partizanen zaten overal. Je wachtte maar tot er weer een wagen aankwam, het konden best partizanen wezen die je aanhield...

Kwamen die ontbrekende wagens helemaal niet opdagen, dan ging je zelf op zoek. Was ook niet altijd gemakkelijk, want ze hadden wel eens pech, en dan

hadden ze zo'n wagen net achter een boerderij of zo kunnen duwen, dus je vond die kerels vaak niet. Je ging moe-der-ziel alleen over de steppe, achter je troep aan. Op sommige plekken zat het vòl met partizanen! Je was aan de heidenen overgeleverd! Je zat 'm echt wel es te knijpen op die motor, hoor.

In 't begin had je een geweer, gewoon een karabijn, op je rug. Je had daar altijd een grote bloedblaar. De motor ging over hobbelige wegen en als je een klein beetje voorover zat, sloeg de kolf of het slot net op je ruggegraat. Je had op het laatst geen rug meer!

Later hebben ze dat veranderd. We kregen pistolen en zo. Maar ja, wat moet je met een pistool? Je kunt hoogstens iemand even van je af houden. We kregen ook Beutewaffen, machinepistolen. Je mocht ze niet voorop je buik dragen. Dat was tegen het dienstvoorschrift. We deden het wel, hoor. Het werd stilzwijgend toegelaten. Ze wisten zelf ook wel dat je soms geen rug meer had.

Toch werd ik soms ook wel eens benijd door de andere jongens. Die op die Mannschaftwagens wisten niet waar ze het zoeken moesten van de hitte en van de stof. Maar ik ging, als ik had bekeken waar de wind vandaan kwam, gauw aan díé kant van de kolonne rijden. Ik zat dan in de frisse lucht en die jongens zaten de hele dag in de hitte en in die stof. Dat ging overal in zitten.

Voor die jongens was het een heel onprettige manier van vervoer. Ze zijn praktisch niet geveerd, houten banken, je wordt doodmoe. Ik heb er gelukkig niet vaak in hoeven zitten. Je wordt alleen al moe van het zitten, je kunt ook niet de hele dag praten. Je zit maar voor je uit te kijken, iedereen is uitgepraat, je stikt bijna, je voelt je hoogst onprettig en dan waren er wel die zeiden, potverdorie, jij hebt toch maar een goed baantje. Jij zit maar lekker in de frisse lucht.

Een keer reed ik met een andere Kradmelder door de steppe. Er was steeds geweervuur. Dat is wel niet zo spectaculair, maar we konden het loopvuur zien, en als je loopvuur ziet, kan je wel aannemen dat het op je gericht is. En op dat hobbelige veld kon je er niet de sokken in zetten, want dan viel je van je motor af.

Ineens stond ik stil.

Floep, ik stond stil, ik kon niet verder. Ik ging staan. Er kwam een lucht omhoog, dat was niet mooi meer. Ik denk, verrek, waar sta ik op, wat sta ik zacht. Ik roep die andere jongen. Ik zeg, verrek, ik zit vast. Je kon niks zien

eigenlijk, hè, het was een donkere nacht. Ik zeg, ik sta op heel wat weeks en wat stinkt dat, man. Hij zegt, waar zit je dan in? Ik weet het niet. Het bleek een lijk te zijn.

Dat lijk lag met het hoofd naar me toe. Ik ben ergens bij de schouders op hem gereden, met het wiel bij hem naar beneden. Met het spatbord heb ik de buik opengescheurd! Die man heeft daar vermoedelijk al langer gelegen, hij was al vergaan. Ik heb dat lijk opengescheurd!

Ik stond zo, wijdbeens, over het lijk. We hadden een klein zaklantaarntje. Potverdorie, zegt die andere jongen, je staat met je poten boven op een Rus, joh. Ik vond het zo luguber!

We zijn met z'n tweeën aan het scheuren geweest. Achteruit, want vooruit ging het niet. Ik ben dagen vies geweest van dat spatbord. Ik heb het direct afgeboend, ik ben er mee naar een beekje gereden en ik heb het daar flink schoongemaakt.

Het heeft op mij een grote indruk gemaakt, omdat het nog tamelijk in het begin was. U kunt me geloven of niet, maar ik vond het voor de man, die daar dood lag, vreselijk zielig. Ik wou hem haast mijn excuses wel aanbieden!

Maar we konden er niks aan doen. Bovendien knetterde het overal en we gingen echt voor zo'n dooie ons leven niet in de waagschaal stellen. Dus we hebben de motor er afgetrokken, we zijn er weer opgesprongen en we hebben een hele poos niks tegen mekaar gezegd. Dat weet ik wel. We waren allebei nogal tamelijk onder de indruk.

En vooral die stank! Een vreselijke lucht. Zo'n zoete weeë lucht.

Toen de boel opdroogde, was het voor mij op een andere manier weer moeilijk. Die opgewoelde wegen waren uitgedroogd en hard geworden. Het was van dat harde leem, zodat je op maanlandschappen moest rijden. Op het laatst zat je met je nieren in je hals. Je kreeg buikpijn en rugpijn. Wat een toestand...

Ik had een nierengordel. Moest je ook wel hebben. Maar toen het smoorheet werd, was je blij dat je zo weinig mogelijk kleren kon aandoen. Je transpireerde onder dat brede ding om je buik, dat ging knellen en dan ging het vel kapot. Er zat wel een hemdje tussen, maar dat schuurde steeds heen en weer, zodat je helemaal rondom een rode gordel had van kapot vel. Dus die gordel deed ik niet meer om.

Daar heb ik mijn nieren kapotgereden, pas na twintig jaar komt dat naar

buiten.

We kwamen in de Koebanvlakte met als grote stad, de oliestad Maikop. Daar is zwaar gevochten! De hele stad stond volkomen in de brand! In Maikop, waar pijpleidingen samenkomen van Bakoe, waren raffinaderijen. Een soort Pernis, zeg maar. En dat stond allemaal in de brand. Een verschrikkelijke brand! En in de brandende stad werd hard gevochten. Een buitengewoon imposant schouwspel! Ik zie die jongens nog, die infanteristen, om de brandende olietanks heensluipen en er ook nog op schieten. Het was heel erg, hoor.

Trouwens, we moesten steeds een goed heenkomen zoeken, want dan vloog er ergens een tank in de brand, dat ding spatte uit mekaar en dan moest je maar zorgen dat je niet benzine of olie op je kreeg, op je wagen of op je motor.

Het was hel en verdoemenis, kun je wel zeggen.

28

Een frontsoldaat ziet er nooit erg appetijtelijk uit. Bij ons probeerden ze dat zoveel mogelijk op peil te houden, er was een ontzettend strenge discipline op het uiterlijk, ook aan het front. Je voelde je onprettig, je stónk van de viezigheid en van de stof en van de rotzooi, het was hartstikke droog op die steppe, dus als er ergens ook maar een druppeltje water was dan wilde je van je zelf er wel in.

De Russen zagen er eigenlijk nooit erg fris uit. Ik kan het die mensen niet kwalijk nemen, want wij hadden een heel andere opvatting over hygiëne dan die mensen. Zó al. Dat wil niet zeggen, dat wij er zo patent uit zagen, hoor. We hebben ons ook wel eens voor onszelf geschaamd, zo beestachtig vies als je er soms uit zag. Die Russen waren over het algemeen beste, goedmoedige kerels. Nu kun je wel zeggen, als je krijgsgevangene bent ben je vanzelf wel goedmoedig, maar ach, dat heb je gauw door, hoor. Over het algemeen waren het eigenlijk zielepoten.

Ik heb een keer meegemaakt, dat er een tamelijk hoge Russische officier, die krijgsgevangen was gemaakt, werd verhoord. Het bleek dat hij bokser was, een tamelijk bekende Russische bokser. Wij hadden een bataljonscommandeur, die was ook bokser. Hij hoorde dat van die Rus en hij heeft hem zelf onderhanden genomen. Hij zegt, zo, ben jij bokser? Ik ben ook bokser. Dat zullen we eens

uitboksen. Ze hebben het voor de troep uitgebokst. Een prachtvertoning! Geweldig! Die Duitse officier kreeg nog op zijn donder ook. Maar fair, hè, op een keurige manier.

Goed, je zag die Rus nooit meer terug. Wat ze daar achter met hem deden, weet ik ook niet.

Aan het front is er niet zoveel smerigheid gebeurd als achter waar de partizanen waren. Wij hadden met geregelde troepen te doen. Met Russische soldaten. Wij waren zelf soldaat. Als die kerels het ròt hadden dan kon je je daar in verplaatsen, want je had het soms zelf ook ontzettend rot. Al waren het vijandelijke troepen, je kon toch enigszins meeleven met deze lui. Maar achter, waar de partizanen de baas waren, werd dat anders. Vooral later werd het hoe langer hoe gekker, je hoorde de wildste verhalen. Dit waren geen geregelde troepen, dit was volkomen in strijd met de Conventie van Genève of wat dan ook. Deze mensen hoefden niet ontzien te worden.

De oorlog in Rusland was heel wat harder en primitiever dan tegen de Engelsen en Amerikanen. Ik wil niet over beschaafde mensen praten, hoor, want als er oorlog is zijn we geen van allen beschaafd. Maar je keek er toch wel iets anders tegenaan. Ik heb bijvoorbeeld Australiërs gezien in een groot werkkamp, in Duitsland of in Oostenrijk. Ze waren in een grote houtopslagplaats aan het werk, alles ging bijzonder gemoedelijk. Maar ik heb ook grote concentraties van Russische krijgsgevangenen gezien. Voor deze lui was niet voldoende emplooi, wat moest je met ze? Fatsoenlijk werk was er niet voor deze mensen. Ze zaten eigenlijk maar te zitten ergens, ze werden dan weer verder achteruitgestuurd.

Inderdaad, de behandeling van de Russen zal wel minder geweest zijn dan van de Engelsen, dat is heel goed mogelijk. Maar daar staat tegenover dat we voldoende inlichtingen hadden, dat ònze krijgsgevangenen bij de Russen op een heel andere manier werden behandeld dan bij de Engelsen en bij de Amerikanen. Met een Engelsman, al was het een vijand, had je meer gemeen dan met een Rus. Bovendien, heel veel van die Russische krijgsgevangenen waren geen Europeanen, maar Aziaten. Ik kan mij herinneren dat ik es een heel groot transport gezien heb, op een grote verkeersweg. Er lag een dood paard aan de kant van de weg, het was al niet goed meer, het had al te lang gelegen. Maar die kerels, verdorie, vielen met mekaar, ze hebben honger gehad, dat kan heel goed zijn, vielen over dat paard heen, ze gingen gewoon met de tanden in het

paard bijten! Allemaal van die Mongolen en zo.

Als ze zich zo naar beneden haalden, ja, dan kunnen ze haast niet verwachten dat je ze dan op een keurige manier behandelt.

Ze werden natuurlijk direct bij dat kadaver weggejaagd, maar ze vielen steeds weer in drommen op dat paard aan.

Het was zonder pardon van weerskanten. Zonder enig pardon.

En je bent al hard. Je wordt vanzelf harder.

Ik kon voor de oorlog geen kip slachten. En nog, als ik een mugje vang, breng ik hem naar buiten met de kinderen. Dat leer ik ze ook.

Maar dáár keek je niet zo nauw.

Ik heb een hekel aan slagers, niet persoonlijk, maar ik zou niet de hele dag tot mijn ellebogen in het vlees en het bloed kunnen zitten. Maar als er geen waren zou ik het jammer vinden. Ik ben eigenlijk een lafaard, ik ben inconsequent, hè, ik zou vegetariër moeten zijn. Maar de mens is van nature inconsequent.

Als je aan het front zit... In Malgobek heb ik kippen met een knuppel doodgeslagen, omdat ik ze anders niet krijgen kon. Ja, je wordt een half dier. In de loopgravenoorlog van '14-'18 waren het ook beesten. Dieren. Je wordt een dier aan het front. En daar moet je natuurlijk zoveel mogelijk tegen vechten. Jezelf steeds weer een klein beetje tot de orde roepen. Dat is moeilijk. Daar ben je bewust mee bezig.

Ik kan me een geval herinneren: in de Koebanvlakte ging ik met een oudere vent, een Duitser, met een emmertje zo'n dorpje in, om te vragen of we abrikozen mochten plukken. We deden dat zoveel mogelijk keurig netjes, want die mensen waren voor tachtig procent aan onze kant.

Een oude man en een oude vrouw hingen daar over een hekje naar de straat te kijken. Wij groetten ze. We stonden even met die mensen te praten, toen er een klein hondje aankwam en die had een grote bek tegen ons. Goed, wij waren vreemden, wij zagen er raar uit. Wie maakt zich nou over zo'n hondje kwaad! Maar die vent, die bij me was, hij was hoger in rang dan ik, trok zijn pistool. De gek! Hij wilde op dat hondje schieten!

Die oude stakkerds begonnen om dat hondje te smeken. Ik zeg, potverdomme, dat is een rotstreek, wil je dat hondje... Hij zegt, laat hij zijn grote bek houden! Ik kreeg grote bonje met die vent. Hij heeft het niet gedaan. Hij zegt, je bent een Feigling. Ik zeg, dat heeft niets met Feigling te maken. Jij bent

een Feigling als je een hondje doodschiet.

Wat een rotmentaliteit. Niet alleen dat het op zichzelf een rotstreek is om als grote vent een hondje dood te schieten, maar je zette die mensen ook nog tegen je op.

Ik weet wel, als er partizanen gevangengenomen werden, werden ze gefusilleerd.

Als je dat niet deed was het eind zoek. Dan kon je wel naar huis gaan. Met het fusilleren van franc-tireurs lig je niet overhoop met de Conventie van Genève.

Ze werden ook wel opgehangen. Het was keihard, nogmaals.

Ze hebben es een Kompaniechef van ons (dat is nog vóór mijn tijd gebeurd) gevonden, die was achtergebleven op de een of andere manier. Z'n ogen waren uitgestoken en z'n geslachtsdelen afgesneden. Ze konden vaststellen dat dit bij zijn leven gebeurd was.

De volgende Kompaniechef heeft toen gezegd, geen pardon meer, wàt we in de vingers krijgen gaat om zeep. Ook krijgsgevangenen.

Dat is een poosje zo geweest. Maar toen is die Kompaniechef ook weer naar de andere wereld vertrokken. We kregen weer een andere en die zei, nou is het mooi genoeg, we scheien er mee uit. Maar de jongens wilden er mee doorgaan.

Ja, dat is bitter en hard allemaal. Maar het was represaille. Een uitbarsting van haat! Het is niet goed te praten, maar ik kán er in komen.

Een burger kan zich niet verplaatsen in een toestand aan het front. Je bent een half beest. Als je een kameraad vindt...

Ik heb zelf ook gehad, dat een kameraad, met wie je heel goed omging, op de een of andere manier omkwam; je werd dan de eerste dagen ook wat pittiger. Je dacht, potverdorie, de volgende ben ik, ik zal eerst dan toch zoveel mogelijk proberen mee te nemen. Ja, dat is je verbetenheid, dat is het dierlijke in de mens. Heel primitief allemaal. Ze kunnen mij niet wijsmaken dat dit nou iets specifiek Duits is. Of specifiek ss. Absoluut niet.

Als wij ergens kwamen, in de Oekraïne, in de Koebanvlakte, in de Kaukasus (en we waren praktisch altijd voorop) dan stonden er altijd vrouwen, mannen en meisjes, kinderen, in de dorpen ons met manden met eieren, emmers bloemen en vruchten op te wachten. Net zoals de Canadezen hier. Heb ik ettelijke malen

meegemaakt. Deze mensen hadden echt het gevoel, dat ze bevrijd werden door ons.

Duitsland heeft daar stomme streken uitgehaald. De Duitser is niet tactvol. Ze hadden dit meer moeten uitbuiten. Dat komt door hun gevoel van superioriteit. Je moet dat niet laten voelen, je moet gemoedelijk tegen die mensen doen dan blijven ze je vriend. Daarom draaiden er wel eens later mensen om natuurlijk.

Voor mijn gevoel vindt dat hele partizanenbestaan hoofdzakelijk zijn oorzaak in het feit dat Stalin zo handig is geweest te appelleren aan de vaderlandsliefde van de mensen en de godsdienst weer enige vrijheid gaf. Allemaal opportunistisch natuurlijk. Een bijzonder handige zet.

En aan de andere kant door de dwang en de terreur die ze uitoefenden op de burgerbevolking. Als ze alleen maar weigerden om met de partizanen mee te doen waren ze al verkeerd.

Het ging als een sneeuwbal met die partizanen. Hoe verder wij terugtrokken, hoe meer er bij kwamen. Omdat die mensen allemaal een goed heenkomen zochten en zagen dat het voor ons verkeerd zou aflopen. Ik kan ze daar echt geen schuld aan geven. Ik heb wel meisjes meegemaakt, die bij ons in de lazaretten werkten, die smeekten om met ons mee te mogen. We hebben er ook heel wat van meegenomen. (Het heeft ze later niets geholpen, ze zijn allemaal uitgeleverd door de Engelsen.) Maar ze zeiden echt tegen ons, in godsnaam, neem ons mee, want ze snijden ons helemaal open, van onder naar boven.

De mensen konden niet anders. Ze durfden niet anders. Hier in Holland is het ook niet veel anders geweest. Als een leger terugtrekt, krijg je de ommezwaai. EKWW: eerst kijken wie wint. Een laag standpunt misschien, maar voor de gewone mens een normale reactie.

29

Ik ben aan het front geweest tot november ’42. De kansen gingen op dat moment keren. We zaten toen in de Kaukasus, op het verste punt, in Malgobek. Ik heb heel Malgobek meegemaakt.

Op een nacht zag ik ineens, zo tegen een glooiing, een vent. Ik denk, wat een

idioot, hij liep gewoon als schietschijf daar voor de Russische infanterie. Hij liep over de kant van dat heuveltje!

Ik riep, hé, ben je levensmoe? Ze schieten je ondersteboven! Hij zegt, wat kan mij 't verdommen. In het Hollands, hè.

Ik zeg, kom eens naar beneden. Hij zegt, kom jij maar naar boven, ik wil geen poot meer verroeren.

Nou, ik naar die vent toe. Ik zeg, jongen, wat ben jij nou aan het doen? Hij zegt, val dood, leef jij ook nog? We kenden elkaar namelijk van vroeger. Hij zegt, joh, ik hoop dat ik er eentje in m'n sodemieter krijg, dan ben ik tenminste uit die rotzooi hier. Ik ben een van de zes van onze hele compagnie, we hebben hier een Abschnitt van een paar kilometer, die moeten we met z'n zessen bewaken. Als ze komen, wandelen ze binnen. Hij zegt, het zit me tot hiér.

Ze waren volkomen gedecimeerd, die lui. Helemaal uitgeroeid! Ik heb ook nooit meer van die vent gehoord, ik denk dat hij z'n zin gekregen heeft. Die zullen ze wel overlopen hebben of zo.

Dat was Malgobek.

We hebben daar een harde strijd gehad. Het ellendige was, je kon niks terugdoen, het was alleen maar een kwestie van wegkruipen. We gaven wel eens vuur, hoor, maar dat was opschepperij. Het was altijd maar: jongens, wees zuinig met de granaten, we kunnen ze nog eens nodig hebben.

30

Dit was echte oorlog, hoor, we hadden geen last van partizanen. Het was daar wel bijzonder tragisch voor ons, als ik het zo noemen mag, want we hadden zo'n gebrek aan munitie, dat we niet veel tegenstoom konden geven.

We hadden wel goede stellingen betrokken, we zaten goed. Ik heb zes weken in de grond gezeten. Overdag nu en dan es even schieten. Ik had een twee en halve meter diepe kuil gegraven. Ik heb 'm tot boven vol met stro gegooid, ik ben er ingesprongen, het was mooi droog, het was niet nat en zó'n dik kussen had ik. De kuil was zo'n twee meter lang, een prachtgat! Ik had er nog planken over, daar weer zand op en er was een klein gaatje met een trappetje. Daar zat ik alleen in. Een goed hotel. Ik heb me rot gewerkt om dat ding zo diep te krijgen. De anderen lachten me allemaal uit, maar later lachten ze niet meer. Daar hebben

we zes weken in gezeten.

Lopen mochten we niet, het was de hele dag maar stalinorgels, de hele dag was het vuren. Een angstaanjagend geluid! Je hoorde ze niet aankomen. Ineens boem... Dan was het overal om je heen granaattrechter.

Die kerels hadden ontzettend veel munitie. En wij konden niet terugschieten. Wij konden hun stellingen niet terugraken. Toen kwam eigenlijk de terugtocht.

Om me heen lagen dooie paarden en dooie Russen, het stonk er als de pest. Vlak naast mijn kuil lag een dood paard, dat paard werd maar steeds dikker. Zó dik was het op het laatst. En helemaal zwart, hè.

Om een of andere onnaspeurlijke reden waren er heel veel kippen. Waar ze vandaan kwamen, weet ik niet. Dat paard ging steeds meer verrotten, het was niet meer te hàrden, dat rottende beest. En als de wind er vandaan kwam... ach, man, je kon het niet volhouden. Je kon 'm ook niet gaan verslepen, dan lag hij bij een ander z'n kuil.

Dat beest was zó verrot dat uit z'n ogen, z'n bek, uit z'n achterwerk, golven van binnen naar buiten gingen. Golven met maden! En die kippen zaten daar de hele dag op te pikken, ze pikten zich rot in die maden. Na een paar weken waren die kippen zó dik, het waren geen kippen meer, het waren kalkoenen ongeveer, hè. Ze liepen maar te waggelen, ze konden zich haast niet meer bewegen.

Nou zaten we al die tijd op Hirse, gierst was dat, een heel bekend voedsel uit die tijd. De ene dag was het zoet, de andere dag was het zout, om een beetje afwisseling te krijgen. Maar dat was dan ook de hele afwisseling. 's Nachts kwam de keukenwagen met de Kanisters Hirse. Het zat je tot hiér, je kon geen Hirse meer zien! Trouwens, je kreeg er ook scheurbuik van.

Ik denk, potverdorie, ik had al een paar keer zo es naar die kippen gekeken, ik vond het toch wel vies, maar ik kon het niet meer laten. Ik heb een knuppel opgezocht, een dik stuk zwaar hout, ging naast het paard liggen, hield me doodstil en ineens klapte ik tussen die kippen. Er was er altijd wel eentje die liggen bleef. Nou, dan draaide ik zijn nek om en ging dat beest slachten. En dan zo goed en zo kwaad als het ging, als het mocht tenminste, een vuurtje maken en die kip d'r op. Halfgaar at ik die kip op.

Nou, dat heeft niet lang geduurd. Ik begon al Ruhr, een soort cholera, te krijgen. Bloedpoep noemden we dat.

Het werd steeds erger. Voor mij was het afgelopen. Het bleek later tyfus te

zijn.

Ik heb compleet madenvlees gegeten!

Ik had over de veertig graden koorts. Ik werd steeds slapper. Ik takelde helemaal af. Ik wou niet eens weg, hoor. Want je kwam praktisch nooit weer bij je eigen jongens terecht. Maar ik was zo ziek, het liep me m'n schoenen in.

Een paar dagen heb ik hoofdzakelijk gelopen. Achteruit. Steeds maar achteruit. Het begon al te sneeuwen in de Kaukasus.

Ik kon niet lopen. Maar wat moet je dan? Ze zeiden, ga maar die kant op, daar kom je wel ergens een veldlazaret of zoiets tegen. En dan moest je over die bergpassen! Het was glad. En ik was zo ziek! Ik was zo vreselijk ziek!

Ik zag er uit als een beest. Ik kon mezelf niet meer ruiken.

En dan kwamen de luizen er nog bij.

Onderweg in een dorp reed er een kolonne voorbij. Ik stond aan de kant van de weg. Er viel een Tornister naar beneden van een open wagen af, een ransel. Ik denk, ja, het is niet van mij, ik mag er niet aan komen, maar die jongen heeft er toch niks meer aan. Er zat een hele mooie blauwe trui in. Het was handwerk, die had die jongen misschien van z'n moeder gestuurd gekregen. Een hele dikke trui. Mooi met zo'n rolkraag en zo.

Ik dat ding aan. Dat was funest, want dat ding was natuurlijk een broeinest van luizen. Ik zat es een keer in een bunker, ik denk, ik heb meer luizen dan een ander, hoe komt dat nou? Ben ik nou zo'n viespeuk of moeten ze bij mij wezen? Toen zegt zo'n boer uit Sleeswijk-Holstein, trek dat ding maar eens uit, daar zitten ze in, hij is grijs van de neten. Nou, ik dat ding uit en ik heb hem zo in de hoek gegooid. Dat ding bewoog helemaal van de luizen, zeg! Hij ging steeds een beetje zo op en neer.

Hij zegt, gooi dat ding weg, joh, ze vreten je op. Ik zeg, ja, maar ik wil 'm graag houden, want we krijgen straks kou en dat ding is lekker warm. Hij zegt, die neten krijg je er nooit meer uit. Die boer had er verstand van blijkbaar.

Ik heb 'm uitgewassen en buiten gehangen in de kou. Toen heb ik hem weer een poosje aangehad. Als je buiten was ging het wel. Die neten wachtten op een warm moment en dan barstten die eitjes allemaal tegelijk open, en die jonge luizen willen tegelijk vreten, hè, die zijn gelijk volwassen, dat zijn moordenaars! Zat je es in een bunker of zo, zat je es lekker prettig warm, dan sprongen er wel duizend neten open, had je dat hele leger op je lichaam. Verschrikkelijk, je was

helemaal rood. Op je rug, op je borst, op je onderlichaam. Allemaal luizen! Allemaal luizen! En dan zat je maar te pantserknakken, zo noemden wij dat. Als je even tijd had, zat je zo met je twee duimen, zag je een luis, dan deed je 'knak' en dan 'knak'.

Wij gebruikten Kuprex. De Amerikanen zijn met DDT begonnen. Dat kenden wij niet natuurlijk. Wij hadden Kuprex. Daar was ook niet genoeg van.

Luizen waren je grootste vijand. Ik heb een luizen gehad, hoor. Verdorie! Het lééfde gewoonweg. Het waren kleerluizen. Kopluizen zijn nog gemener, die kruipen onder je huid, leggen daar eitjes en werpen hun koot af, de afval spuiten ze onder je huid en komt in de bloedbaan. Dan worden je hersenen aangetast. Ik heb een knaap gekend, een Konrad, hij kwam uit de Elzas. Dat was toen ik in het lazaret lag. Die jongen had vlektyfus. Nou, dat was iets verschrikkelijks. Die jongen lag de hele dag te brullen, hij werd steeds gekker. Volkomen krankzinnig werd die jongen! In het begin zei ik nog wel es, Konrad, hou je bek. Maar dan zeiden die oudere jongens, laat Konrad nou maar, Konrad haalt het niet, Konrad wordt volslagen gek, daar kunnen we nog wat mee beleven. Nou, we hebben wat met Konrad beleefd, hoor! Op een morgen kwam de Stabarzt bij ons bed, hij zegt, jongens, ik kan jullie een blijde mededeling doen, Konrad is vanmorgen gestorven. We waren allemaal opgelucht. Hij was ongeneeslijk. Zijn hersens waren aangetast. Hij schold die Stabarzt uit! Dat was niet mooi meer! De man trok zich daar geen fluit van aan. We hebben wel eens gezegd, Herr Stabarzt, laat die vent stikken. Het was een kinderarts. Fijne kerel! Hij heeft mij er ook door gesleurd. Hij zegt, nee jongens, daar kan Konrad niks aan doen, dat moeten jullie hem niet kwalijk nemen. Wij zeiden, maar laat hij verdomme zijn grote bek houden. Hij zegt, dat kan Konrad niet, Konrad is al krankzinnig, dus jongens, help hem er maar een beetje doorheen, hè. Dat waren taferelen. Ik heb nooit iemand zó horen vloeken. Hele series wist hij achter elkaar. Erg, hoor.

31

Eindelijk kwam ik in een Feldlazaret terecht. Dat was me een lúcht daar in die kamer. Drie bedden hoog, met de neus tegen het plafond aan. En daar lagen de zwaarste gewonden. Amputatiegevallen, uit-mekaar-gescheurd. En die jongens lagen maar te brullen. Niet om aan te horen!

En bevriezingsgevallen lagen daar ook. Dat stónk als de pest! Ze kregen niet

op tijd nieuwe verbanden en zo, was geen personeel genoeg voor. Die bevriezingsgevallen rotten helemaal weg. Dat heeft iets van een lijkenlucht, zo'n zoete lucht. Verschrikkelijk! Ik werd kotsmisselijk daar.

Iets later kwam ik in een ander ziekenhuis, daar hadden ze meer ruimte. Ik heb er mijn ziektecrisis overwonnen. Ik ben een dag of veertien buiten Westen geweest. Toen ik weer bijkwam was ik zo blauw als dat potlood.

Ik had het gevoel dat ik aan een stuk door één ding gedroomd heb: bij ons was een boer, die zo'n karnhuis had, en daar stond nog van vroeger zo'n grote koperen pomp. Ik heb al die tijd over die pomp gedroomd, dat ik daar aan stond te zwengelen, zodat er zo'n mooie stroom helder water uit kwam. En ik maar drinken.

Na veertien dagen woog ik nog zeventig pond of zoiets. Ik was aan de achterkant helemaal doorgelegen. M'n schouderbladen waren één bloedmassa, het bekken enzovoort, m'n rug, was allemaal bloed en allemaal rood. Ik lag gewoon op m'n botten. Er zat helemaal geen vlees meer op. En m'n handen, daar kon ik zo doorheen kijken. Zó dun en zo doorschijnend, er zat haast geen vlees meer op. Ik was een levend lijk.

Er was daar een Russische Arztin, een lieve meid, die heeft me er echt doorgesleept, ze heeft veel aan m'n bed gezeten. Een bijzonder lieve meid. Als háár wat overkomen zou zijn, zou ik dat nog het ergste van alles vinden! Ze was echt humaan, hè, ze heeft zich helemaal weggecijferd. Ik hoefde maar te roepen en dan was ze er alweer.

Ik had ook steeds het gevoel dat ik normaal m'n behoefte moest doen, maar ik had helemaal niks in m'n ingewanden. Ik wilde steeds m'n bed uit, ik wilde weer een fatsoenlijke jongen worden. En zij maar weer tegenhouden, blijf nou maar liggen, er komt niks bij jou. En ik had een vreselijk gevoel, ik had echt aandrang. Op 't laatst zei ze, nou, probeer het maar. Ik heb een hele poos daar voor m'n bed op een pan gezeten, ik had zo'n pijn en er kwam niks, het was net of ik een hele lange stok in m'n achterwerk had, die er uit moest. Dat kwam natuurlijk omdat die ingewanden op mekaar gekleefd hadden gezeten.

Ik mocht niet eten, ik mocht helemaal niks hebben. Ik heb tegen die Stabarzt gezegd, zo peiger ik helemaal af. Hij zegt, je mag niet eten, je mag ook niet drinken. Ik zeg, schiet me dan maar door m'n raap. Hij zegt, weet je wat, ik heb een verrassing voor je, weet je wat je hebben mag? Jenever.

Ik kreeg toen zo'n grote literfles jenever voor m'n bed. Ik zeg, schei nou uit: jenever! Hij zegt, ja, drink dat nou maar eens goed, Dat brandde de ingewanden, dat regelde de bacteriën-afvoer. Jenever gedronken! Ik ben er nooit dronken van geweest! Héle bekers vol dronk ik achter mekaar op. En m'n maag was toch volkomen leeg. Maar dat hief mekaar op blijkbaar. Ik bleef net zo nuchter als wat. Ik mocht net zoveel drinken als ik wou. Andere medicijnen kreeg ik niet. De jenever was mijn medicijn.

Ik had geen haar meer op mijn kop. Al m'n tanden stonden los. De dokter zei, je moet oppassen, als je een boterham gaat eten, breken ze allemaal af. Ik moet er verschrikkelijk uitgezien hebben.

32

Ik kan me nog herinneren, toen de Stabarzt de eerste keer bij m'n bed kwam, toen ik weer bij kennis was. Hij pakte m'n hand en feliciteerde me. Hij zegt, nou, hoe was het in de hel? Dat kan ik me nog altijd herinneren. Een beetje rauw klonk het, maar het was hartelijk bedoeld.

33

Ik mocht al lopen, toen we om het ziekenhuis kerels zagen lopen met schoppen, het was een oud schoolgebouw, ze gingen vlakbij de muur kuilen graven. Ik zei, verdomme, wat zijn die kerels aan het doen? Maken ze een leiding er onder door of zo? Ze hebben explosieven onder die muur gebracht.

Ineens was het, jongens, je bed uit, we moeten als de bliksem in autobussen. Wij zaten er net in, toen het hele gebouw de lucht in ging. En toen kwamen de Russen ook al.

Op het station stond een lange trein met allemaal pantserwagens er op. Die trein konden ze niet meer weg krijgen, zeg, allemaal pantserwagens, die net uit Duitsland kwamen! Ze hadden er geen benzine voor, ze hadden ze daar maar zolang laten staan. Veertig à vijftig pantserwagens, gloednieuwe dingen, die bleven allemaal staan!

De Russen pikten zo die dingen in. Die hadden er wel benzine voor. Die Russen kwam je later weer tegen met je eigen pantserwagens! Zo ging dat.

Zoiets werkte echt deprimerend. En de jongens maar vloeken, hè, ik heb ook nog meegevloekt. Verdomme, is er nou niet een mogelijkheid om die dingen mee terug te nemen, hang ze achter onze trein. Maar dan doet de locomotief het niet, dan blijven we allemaal staan. Ja, in godsnaam, laat ze dan maar staan, want wij willen er toch echt wel uit, hè.

34

De Russen hadden een eigenaardige gevechtstactiek. Kijk, wij hadden onze Schützenketten en Schützenreihen, dus òf achter mekaar òf verspreid over het veld. Bij een inslag of bij geweervuur zo weinig mogelijk schietschijf spelen. Maar die kerels kwamen in hele drommen, naast mekaar, net als bij Napoleon. Nou, dan hoef je maar sssst... te doen, en je had er veertig uitgepikt, je kon ze maar afknallen.

Ik heb die lui nooit begrepen, of dat nou een patriottisch vuur was of zoiets, dit was volkomen verouderde gevechtstactiek. Daarom zijn er vooral in het begin ontzettend veel Russen neergemaaid, ze werden door hun officieren gewoon opgeofferd.

Het werd als een soort elan beschouwd, geloof ik. En dan maar Hoeree roepen en daar kwamen ze aan over het veld... Goed, je hoefde maar af te trekken, missen kon je nooit. Ik vond het misdadig van die kerels om die tactiek toe te passen.

35

Bij de Koeban hadden we een Brückenkopf. Daar is ook zo zwaar gevochten. Onze genie was een brug aan het slaan over de Koeban, een snelstromende rivier. Ze konden dat ding maar niet klaar krijgen, want aan de overkant zat de Rus in betonnen bunkers op ons te knallen.

Ik heb ze beklaagd die kerels. Man, ze vielen als vliegen van de brug af, in de rivier. Als ze aangeschoten waren, verdronken ze natuurlijk.

Wij stonden zo'n beetje onder de bomen, ik zat op de motor en er zat een jongen naast mij in de B-wagen. Wij zaten te wachten op een signaal dat wij over de brug moesten. We mochten ons niet meer verplaatsen, we moesten er bij blijven, maar de genie kwam er maar niet door, die jongens stonden in het water,

ze hingen aan dat ding, ze werden kapotgeschoten. Er kwam maar geen eind aan.

Toen ze dachten dat de brug klaar was, zijn ze met infanterie en ook met zwaardere dingen naar de overkant gegaan, tegen dat vuur in. Nou, er kwamen er niet veel aan de overkant. Ineens sloeg er een bres in de brug, de kolonne bleef doordrukken, en daar vielen ze, floep, floep, floep, ze konden niet meer stoppen, ze schoten zo over de rand de rivier in...

Wij zaten maar te kijken. Het floot wel erg natuurlijk, maar ja, je kon niet van je plaats af. We hadden allebei onze stalen helm op, die jongen in het zijspan en ik. We praatten zo over dat gevecht, moet je daar eens kijken, moet je daar eens kijken, ik zat een poosje zo te praten, zonder naar die jongen om te zien. Hij deed geen mond meer open, wat ik helemaal niet gek vond, op dat moment tenminste niet, maar het duurde zó lang... Ik zeg, joh! Toen zag ik het wel, die vent was lijkwit en het liep hier met een straaltje bij z'n hoofd langs.

Ik trek hem die staalhelm af, zeg, laat nou z'n hele hersenpan in die staalhelm zitten! Precies hier een gaatje vóór in zijn kop. Z'n hele kop lag uit mekaar!

En die jongen zat maar gewoon rechtop. Zó. Met glazige ogen zat hij te kijken, z'n hoofd zo'n beetje gedraaid naar me toe. Met een doodverwonderd gezicht. Ik schrok me wild.

Aardige kerel was het. Een Duitser. Een lange, blonde jongen.

Ja, dat is pech, maar die jongen heeft een mooie dood gehad. Heeft niks meer gemerkt.

36

In die tijd moest ik ook wel eens een leiding leggen, repareren, van een vorgeschobene Beobachtung naar de batterij toe.

Altijd 's nachts. Er moest altijd iemand van ons met de man, die speciaal voor dat werk was, mee. Dan was het, jongens, wie gaat er even met hem mee? Je liep dan vanaf de batterij zo met je hand die leidingen door, je moest als de duvel oppassen dat je je leiding niet kwijtraakte, want als je hem kwijt was kon je weer helemaal naar achteren, opnieuw beginnen. Hopeloos!

Bij een inslag of zo sprong je weg, je liet je leiding los en dan lag die weer

tussen de hele rijstebrij vermicelli, er lagen wel tien of twaalf leidingen. Kwam je weer achter terug, ja, ik ben m'n leiding kwijt.

Een keer zaten we met z'n tweeën, in het hartstikke donker, in een soort duinpan, zo'n kom, en daar hoorden we: uhh, uhh. We zaten daar en dat duurde maar, hè. Ik zeg, god, daar ligt er eentje op apegapen. Die vent begon steeds harder te kreunen, te steunen, te brullen. Ik zeg, god, dat kan ik niet langer aanhoren. Hij zegt, kun je dat niet verdragen? Ik zeg, nee, dat vind ik vreselijk, we moeten er naartoe.

Wij ons achteruit laten zakken in het hartstikke donker, op het geluid afgegaan. Lag die man daar, helemaal... heel z'n lijf lag uit mekaar.

Ik zeg, ja, wat moeten we nou? Wegslepen kon je hem ook niet, je was blij als je er zelf met een gezond lichaam doorkwam. Hij zegt, nou, weet je wat, ik geef hem een nekschot.

Hij werd ook week, hoor. Ik zeg, god, kun je dat nou doen, je doet die man er wel een plezier mee, dat begrijp ik wel, want dit was onherroepelijk het einde... Alles lag naast hem! Het was een hartstikke sterke kerel blijkbaar. Hij wou maar niet dood.

Hij zegt, nou, weet je wat, ga jij maar naar de leidingen toe. Ik ben teruggekropen en daar hoorde ik een pistoolschot. Toen was het... toen was het geschreeuw afgelopen.

Hij was toch ook wel een beetje ontdaan. Ja, ze zeggen wel eens, een kerel een nekschot geven. Maar wat moest je met zulke stakkerds.

Van de ss hebben ze op de terugtocht mekaar ook nekschoten gegeven. Dan zeiden ze, jongens, schiet me even dood. Op die kleine pantserwagentjes lagen soms drie, vier gewonden, en de paarden waren doodgeschoten, dan zeiden de jongens, god, laat ons niet zo achter! Ze liepen er dan gewoon bij langs en gaven ze nekschoten. Ja.

Ach, dit doet je toch allemaal wel wat. Dit is heel erg.

37

Na de oorlog heb ik es een kat overreden. Ik was met een kennis. We gingen bijna over de kop.

Die kat bleef liggen en wipte maar steeds op. Ik zeg, joh, stop es even. Hij zegt, laat me doorrijden, dat kan ik niet zien. Ik zeg, je bent een lafaard! Nou, hij

stopte toch. Hij zegt, kun jij dat nou zien? Ik zeg, ik kan het ook niet zien, maar wat moet ik dan? Moet je dat beest laten liggen? Ik zeg, ik ga een dikke stok zoeken. Ik wou het niet met mijn hak doen, dat vond ik vies. Hij zegt, o ja, je wou ’m doodmaken. Ik zeg, wat wou jij dan doen? Het is een taaie kat, die kan nog wel een nacht daar zo liggen.

Hij zegt, je kunt toch wel zien dat je een ss’er bent.

Zo begon hij tóén! Hij zegt, je bent toch wel een beest ook! Kun jij zo maar een dier doodslaan dat al zo gewond is? Ik zeg, ja, jij wou hem laten liggen, wie is nou eigenlijk degene die zich over dat beest ontfermt? Ik heb een paar flinke meppen op zijn kop gegeven. Ben even bij hem blijven staan of hij nog weer omhoog kwam, had ik ’m weer een tik gegeven.

Maar ja, dan kom je op het terrein van euthanasie. Ik heb daar niks tegen, hoor. Als ik zo uit mekaar lig, mogen ze me gerust voor m’n kop schieten. Ik zou ze echt dankbaar zijn.

38

Dit staat voor mij als een paal boven water: het nationaalsocialisme, zoals wij dat voorstonden en zoals wij het beleefd hebben, is niet dood! Dat leeft niet alleen bij ons, maar het zijn oerprincipes van het leven. En nu kunnen ze hard lachen om dat bloed en bodem enzovoort, maar elke doodgewone boer, die nog nooit van bloed en bodem gehoord heeft, zégt dat iets. Ergens is dat niet dood. En ik zie ook de noodzaak er niet van in dat het dood moet wezen.

Ras ook bijvoorbeeld, ik zie er absoluut niets kwaads in om een ras zuiver te houden, om je van vreemde smetten vrij te houden. Trouwens, we hebben schoolversjes, die nog zingen van vreemde smetten vrij. De pioniers in Amerika, de pioniers in Zuid-Afrika en waar je maar pioniers hebt, die over het algemeen agrarisch waren, voor deze mensen was dit iets vanzelfsprekends. Het is gewoon een antibiotica, waardoor ze hun zelfzijn op peil kunnen houden. Ik zie er absoluut geen kwaad in.

De Joden bijvoorbeeld, ja, ze zijn flink door de mangel gehaald en het is te betreuren dat het op deze manier gegaan is, maar er is geen volk op aarde dat zó op z’n ras staat, altijd gestaan heeft als de Joden. Nou verliberaliseren ze helemaal. Het is nog niet zo lang geleden: als een Jodenmeisje met een christen ging trouwen, dan hoefde dit kind bij haar oude vader met zijn baard niet terug

te komen. Dan was ze doodverklaard in de familie. Deze mensen hebben juist zo ontzettend aan hun ras vastgehouden. Ergens kan ik ze groot gelijk geven. Ik heb ergens respect voor ze. Zij denken dat zij, door water bij de wijn te doen en zich te vermengen met andere rassen, hun specifieke raseigenschappen, waar ze trots op zijn, te kort doen, ik geef ze daar groot gelijk in.

Een neger is een prachtmens, hij heeft hele goede eigenschappen, op heel veel punten heeft hij betere eigenschappen dan wij. Echt. Maar zo gauw als ze dat door mekaar gaan futselen zie ik daar een teruggang van het negerras in. Als ze er toe kunnen komen, dat ze zich trots gaan voelen dat ze neger zijn, ik geloof dat we dan op de goede weg zijn. Maar het is niet zo, dat je, omdat de een zwart is en de ander blank, die zwarten mag afranselen omdát hij zwart is. Dat is onzin, hè. Net zomin als een zwarte een blanke mag afranselen. Maar zoiets krijg je alleen als er mensen met een minderwaardigheidscomplex rondlopen, als zij steeds nog tegen ons op kijken, alsof wij halve goden zijn. Dat wekt bepaalde ressentimenten op. Als deze mensen het gevoel hebben, wij staan naast ze, dan zullen ze echt niet aan ons komen.

Was het bij de Duitsers ook niet een bepaald minderwaardigheidscomplex? Zij wisten wel, dat het Duitse volk niet raszuiver was. Het eigenaardige verschijnsel doet zich voor, dat ze in de Scandinavische landen, waar de mensen veel raszuiverder zijn, germaans raszuiverder, veel meer voor de zwarten doen dan hier. Omdat deze mensen zich wérkelijk superieur voelen.

De Duitsers wisten voor zichzelf wel dat ze niet raszuiver waren. Er is heel veel Slavisch bloed ingekomen, vooral in de Oostelijke gebieden. Berlijn trouwens ook. Tot en met Brandenburg.

Ik geloof dat dit schreeuwen naar zuiver ras (tot op zekere hoogte, hoor, en het is ook maar een proeve om dit probleem te benaderen) kwam, omdat ze voor zichzelf het gevoel hadden dat het niet helemaal goed zat met hun raszuiverheid.

Ik kan me nog goed herinneren, als kind noemden wij wat ze in Holland de boeman noemen, de 'boesjeude'. Een jeude is een Jood in het Noorden, boes is boos. Als ze je als kind bang wilden maken, dreigden ze je met de boesjeude. De boze Jood.

Voor de oorlog heb ik wel over de grens, in Duitsland, meegemaakt, dat als de boer zaken deed met veeJoden, er altijd een aparte stoel in huis was voor de Jood.

Dat was daar overal de gewoonte. Als hij kwam, werd die stoel aangerukt. En dat wist de Jood ook. Hij accepteerde dat.

Dat kenden wij niet. Ik kan mij wel herinneren (mijn vader deed ook wel eens zaken met ijzerJoden), dat ze niet op een aparte stoel kwamen te zitten, maar de stoel, waar de Jood op gezeten had, ging een poosje de kamer uit. Ja, nu lach ik er om.

Nou had mijn vader ook een aparte stoel, hoor, of er kwam een krant op of zo. Ik zie hem nog wel op zijn knieën bij de tafel liggen als hij even koffie kwam drinken. Omdat hij de lucht van de paarden aan zich had.

In Krakau heb ik de Joden wel eens in de parken bezig gezien. Dat is alles wat ik ervan gezien heb. Er waren wel jonge meisjes bij, leuke vlotte meisjes, van wie je het helemaal niet zou zeggen. Soms zei je, god, moet je eens kijken, dat moet nou ook een Jodin wezen. Op die manier praatten wij er wel over.

Er was altijd gezegd, de Joden hebben nog nooit een poot uitgestoken in de maatschappij, nou laten de nationaalsocialisten ze ook es de handen uit de mouwen steken. We vonden dat helemaal zo tragisch niet. Als het daarbij gebleven was.

Dat er hele gezinnen uit elkaar geslagen werden, dat realiseerden wij ons niet. Daar ga je als jonge jongen niet over piekeren. Kijk es, na de oorlog zijn onze gezinnen ook helemaal uit mekaar geslagen. Wij werden weggehaald en de vrouwen en kinderen hebben ze ergens heengebracht. In onze kringen zijn ook heel tragische dingen gebeurd. Maar ik wil niet van de normale mensen, die er niet rechtstreeks mee geconfronteerd werden, verwachten, dat ze er een probleem over maakten hoe onze gezinnen uit mekaar gescheurd werden.

Een vrind van me was met een Duitse vrouw getrouwd, wat werd er op hem geen druk uitgeoefend om dat huwelijk te ontbinden. Ze zeiden, je bent met een moffenmeid getrouwd, denk maar niet dat dat nog ooit goed wordt, dat laten ze toch niet toe hier, zie maar dat je van dat wijf afkomt. Dat was nu eenmaal een algemene hysterie.

Precies hetzelfde was het met de Joden destijds in Duitsland. Het is heel moeilijk, om je onder een collectieve opinie uit te werken. Er zijn altijd maar heel weinig moedige mensen die zich daar tegen durven te verzetten, ze zijn praktisch altijd in de minderheid. Als je tegen de grote stroom oproeit moet je het bijna altijd opgeven. Of je wordt er de dupe van en je gaat onder.

Ik kan het de mensen hier niet kwalijk nemen. En ik kan er het Duitse volk in z'n geheel ook niet de schuld van geven dat er zulke dingen met de Joden gebeurd zijn.

Ja, wie hebben er dan wel schuld aan?... Dit zijn mensen geweest die het op zichzelf zo gek niet bedoelden.

Nu zult u lachen misschien. Maar ik vermoed, dat dit volkomen theoretici geweest zijn. Dit zijn mensen geweest, die alleen maar theoretisch konden denken. Die alleen maar in zóveel mensen konden denken. Studeerkamergeleerden.

Ze dachten naar een bepaald punt toe, maar ze sloegen een hele fase over. Wat juist een hele belangrijke fase is: de praktische, de menselijke.

Kijk es, ik zou onmiddellijk willen zeggen, ik ben er vóór dat de rassen gescheiden blijven. Ik ben met hart en ziel een aanhanger van de politiek van Zuid-Afrika. Maar om nou te zeggen, tot elke prijs moeten wij ervoor zorgen, dat Nederland raszuiver wordt...

Goed, theoretisch lacht mij dat wel toe. Maar hoeveel fasen moet je doorlopen om dat te bereiken? En waar komen deze fasen in de praktijk op neer? Nu ben ik al wat ouder, je hebt geleerd wat genuanceerder te denken. Ik zie nu wel dat praktijk en theorie ontzettend ver van mekaar af liggen. Theoretisch zou ik er dus voor zijn, maar het is praktisch onuitvoerbaar, je zou er ontzettend veel leed mee berokkenen. Je zou weer families uit mekaar scheuren enzovoort. En dan ga ik het op de weegschaal leggen en dan moet ik zeggen, kijk, dit vind ik theoretisch wel aanlokkelijk, maar wat moet er gebeuren, om het te bereiken? En is het ene het andere waard?

Je moet toch in de eerste plaats mens zijn, je moet een ander mens ontzien. En dan kun je theoretisch zeggen, goed, ik zou dat en dat willen bereiken, maar het is in de praktijk onuitvoerbaar.

Daarom zou ik er echt niet vóór wezen.

Deze stap hebben deze mensen wèl durven nemen. Zuivere rastheoretici, die het theoretisch heel goed bedoeld hebben, maar die een hele grote sprong gemaakt hebben, zonder te kijken wat ze voor een ellende opriepen.

39

Ik heb vaak genoeg gezegd na de oorlog: idealisten moesten ze allemaal tegen de muur zetten. Dat zijn gevaarlijke mensen.

Ik weet het van mezelf ook. Een idealist kun je nooit overreden. Als hij iets in zijn hoofd heeft gezet en een bepaalde route heeft uitgestippeld, dan kun je deze man niet meer overtuigen. Hij is tot alles in staat en hij aanvaardt elke consequentie. En dat zeg ik van mezelf ook. Dat is heel gevaarlijk.

Ik ben nu niet zo'n idealist meer, ik ben meer een praktisch mens geworden.

40

Wat hebben levensbeschouwingen en kerkgenootschappen door de eeuwen heen geen ellende veroorzaakt? Alleen omdat er altijd maar kerels achter de schrijftafel zaten en precies wisten uit te dokteren hoe het nou eigenlijk moest. En er zijn altijd weer mensen die zich achter zo'n vent scharen, die gaan uitvoeren wat hij uitgedokterd heeft. En omdat deze mensen de tussenfasen niet voldoende kunnen overzien, niet voldoende onderscheidingsvermogen hebben om dit mee in te calculeren, krijg je altijd de ellende.

Ik ben ook een tegenstander van elke vorm van godsdienst. Maar ook weer zuiver theoretisch. In de praktijk kun je niet zonder godsdienst. Je moet de massa in toom houden.

Wat is de middenweg? Het is allemaal zo ontzettend moeilijk.

Het antisemitisme is zo oud als de wereld. Zo oud als de Joden aan het dwalen geraakt zijn. Waar geen Jood ooit z'n neus heeft laten zien, daar is geen antisemitisme. Alleen waar ze komen opduiken heb je kans dat je pogroms krijgt. Dus ergens is hij er zelf ook de oorzaak van.

De minderheid is altijd in de verdrukking. Overal. Je bent vreemd. Je bent wezensvreemd als het ware. Daar verzet elke gemeenschap zich tegen. En of je nou nationaalsocialist bent of communist of wat dan ook, dit zal altijd weer optreden. Iedere soort mens, iedere categorie, ieder ras zal elk vreemd lichaam afstoten. In het menselijk lichaam heb je dat ook: het is altijd een afstoten van Fremdkörper, van vreemde lichamen.

Wij, oud-ss'ers zijn op het ogenblik in de minderheid. Ik beschouw me als

behorende tot een minderheid die heel erg in de verdrukking zit. Nou kunt u lachen, maar ik voel dat wij ons (en nou kunnen ze heel hard schreeuwen, daar heb je het zelf naar gemaakt, goed), dat wij ons in de positie bevinden van een minderheid, van een soort Jodendom.

Nee, wij maakten er in Krakau, toen we daar Joden zagen werken, geen probleem van. Net zomin als de buitenwacht hier er een probleem van maakt, dat ze ons altijd maar in de hoek trappen. Dat ze alles maar kunnen zeggen, dat er nooit iets tegengesproken wordt. Dat ze alles maar over ons kunnen verzinnen en dat er nooit es gezegd wordt, ja maar jongen, dat klopt toch helemaal niet wat je daar zegt.

Nee, ze laten ons niet met een ster lopen. Nee, logisch niet. Maar: als mens word ik al of niet geaccepteerd, maar zodra ik ergens als oud-ss'er kom, word ik toch met heel andere ogen bekeken. Je bent eigenlijk een gespleten iemand.

Dit is voor mij het bewijs dat ik als oud-ss'er tóch eigenlijk met een ster op loop.

Ga ik een café binnen en er zit iemand die m'n ss-verleden kent en die vent begint te schreeuwen, dan trappen ze me dat café uit. Omdat ik een ss'er ben.

41

Ik lag op een keer ergens in de Oekraïne in een ziekenhuis met dyfterie, ze dachten tenminste dat ik het had. Ik lag in quarantaine. Ik heb me dood verveeld.

Maar toen ik weer wat opgeknapt was, ik had alleen een keelontsteking, ging ik wel eens achter het gebouw, je zag dan zo de velden voor je. Op een voorjaarsavond zaten we daar zo wat te praten, reed er een wagen over een landweggetje in de verte. Het is me een beetje als een nachtmerrie bijgebleven.

Er zat daar een man stil op, en de anderen waren mensen van de Miliz. We zagen die kerels van de bok afspringen, die vent werd afgeladen, hij ging met de schop aan het werk, een kuil graven. Ik zat bij jongens, die het misschien wel meer gezien hadden, ik vond het nogal angstig. Ze zeiden, nou, die vent wordt omgelegd. We hoorden een knal, die vent rolde eraf, ze gooiden hem in de kuil, een paar scheppen zand er op en ze reden weer weg met mekaar. Midden in de akkers! Zo maar.

We zeiden, ja, het zal wel een Jood geweest zijn of een partizaan.

42

De laatste oorlogsjaren hoorde je wel eens iets over wat ze met de Joden deden. Er werd wel eens een opmerking gemaakt, verrek, waar is dat nou eigenlijk goed voor? Als ze vinden dat ze moeten werken, laat ze dan werken, maar waar gaan ze er mee naar toe? Op die manier. Waar is dat goed voor? We zijn soldaat, we zijn geen kattenslachters. Op die manier werd er wel eens over gepraat.

Er waren er natuurlijk ook wel die riepen, die rotjoden! Ze moeten ze allemaal omleggen. De een zei het zus, de ander zei het zo. Maar van vergassingen hoorden we pas na de oorlog.

43

Toen ik in Breslau lag, was m'n slapie een volksduitser uit Roemenië. Die jongen schreeuwde 's nachts soms, hè. Ik zei dan, Rudie, jongen, wat lig je toch te brullen, hou toch je mond, niemand kan slapen. Hij had nachtmerries. Ik heb es tegen 'm gezegd, je moet me es vertellen, jongen, wat slaap jij onrustig, wat is er met jou aan de hand eigenlijk? Toen heeft hij mij, als boezemvriend, verteld dat hij bij executiecommando's geweest was. Daar namen ze bij voorkeur volksduitsers voor, omdat deze mensen al meer met het bijltje gehakt hadden. Daar op de Balkan hebben ze andere methodes en minder scrupules dan wij in het Westen hier. Hij heeft massa-executies met partizanen meegemaakt. De mensen moesten dan een kuil graven, op het randje staan en ze kiepten ze er zo in.

Het was een goedzak, die vent. Hij was er helemaal niet geschikt voor. Hij was blij dat hij er uit was.

Ik ben wel even geschrokken van z'n verhalen. Maar aan de andere kant, als ze onze mensen in de vingers kregen werd er precies hetzelfde gedaan. Ik kon in ieder geval niet in die tijd zeggen, ja, dat moeten ze niet doen, terwijl ik wist dat zij precies hetzelfde deden. Je had dit maar te aanvaarden.

En wat zou ik als enkeling daar tegen doen, als ik er überhaupt iets tegen had willen doen? Want als ik kameraden vind met uitgestoken ogen en ze vertellen je later, we hebben het hele zooitje tegen de muur gezet, dan vind je het op dat

moment helemaal niet erg, daar maak je echt geen probleem van. Dan zeg je, verrek, goed dat ze die snotneuzen te pakken gehad hebben.

Maar ja, een oorlog is altijd iets verschrikkelijks. Dit soort dingen heeft het mensdom echt niet overleefd door Hitler de nek om te draaien of het nationaalsocialisme de kop in te drukken. Ze hebben ons hier na de oorlog ook voor rotte vis geslagen. Sloegen ze me ook links en rechts met de gummiknuppel in het gezicht, dat ik het gevoel had dat ik zó'n kop had. Maar er stonden dan vrouwen, die m'n moeder hadden kunnen zijn, op de weg te schreeuwen, jongens, geef 'm nog een tik, die vuile ss'er! Sla 'm in mekaar! Dan denk je ook bij jezelf, potverdorie, zijn jullie nou helemaal van god los? Ik bedoel maar, dat gebeurt overal.

44

Ik neem wel aan dat ze Joden vergast hebben. Dat zal dan wel. Maar in die mate zoals ze zeggen...

Ik heb dat nu al twintig jaar aan moeten horen, alle Joden zijn vergast, ze zijn allemaal omgebracht. Als ik alles bij mekaar optel, als ik dan weer ergens over een proces hoor, over een vent die twintigduizend Joden op zijn geweten heeft en morgen komt er weer een vent, die heeft zestigduizend Joden op zijn geweten, en als ik dat zo allemaal eens bij mekaar optel dan vraag ik me af of ik misschien zelf ook niet een Jood ben, want dan moet de hele wereld wel Jood geweest zijn. Want dan ben ik allang over de zoveel miljoen heen. Nee, ik neem dat echt met een korreltje zout.

Maar wat er gebeurd is, keur ik absoluut niet goed. Heel afkeurenswaardig. Toen ik het in het begin hoorde, was ik nog tamelijk onder de indruk van bijvoorbeeld Leipzig, Dresden en Hamburg, dat daar vrouwen en kinderen als fakkels over de straten liepen en in het water sprongen, het water weer uitkwamen als ze geluk hadden en weer gingen branden. Dat ze in Leipzig in één nacht er zestigduizend om zeep gebracht hebben. Ik vind dat heel wat erger dan dat je in een gaskamer gaat.

Dat is ook niet netjes, nogmaals. Maar ik vind het heel wat erger dan in een gaskamer gaan, waar je misselijk wordt, inslaapt en weg bent. Ik vind dit een

heel humane dood.

Ik zeg niet dat ze doodgemaakt móéten worden. Helemaal niet. Maar als je over die bombardementen gehoord en gelezen hebt of veel zelf hebt meegemaakt, deze meedogenloze manier van oorlogvoeren, dan zeg ik je, waar praten jullie eigenlijk over? Wat matigen jullie je aan om daar nou zo'n kapsones over te maken. Jullie zijn ook zulke lekkere jongens niet!

Trouwens, wij nationaalsocialisten waren verdwenen, wij waren lamgelegd, het was helemaal niet meer nodig en toen gingen ze met atoombommen gooien! Zij hebben de primeur, hè, en daar kunnen ze dan wel heel trots op zijn, maar ze hebben er toch een onherstelbare schade mee aangericht voor de toekomst en voor zichzelf ook.

Maar dit wil helemaal niet een pleidooi zijn voor het feit dat de Joden vergast zijn. Al is het nou maar tien procent van wat ze nou bij mekaar tellen, dan vind ik het nog een groot schandaal. Ik vind het echt een schandaal.

Dit is niet soldatesk. Dat past een soldaat niet.

Mijn opvattingen van soldaat-zijn is: je moet vechten, je moet niemand ontzien, je moet zien dat je het eerste de trekker overhaalt, schiet die vent om. Maar als hij z'n geweer weggooit of je overrompelt hem of je hebt hem aangeschoten, dan moet je er met je poten afblijven. Of je moet hoogstens die vent helpen. Dat is een soldateske manier van menselijkheid.

(Nou ja, menselijk, je schiet tenslotte een mens dood, hè, een heel eigenaardige gewaarwording om een mens dood te schieten. Maar goed, daarvoor zijn we mensen. En ik hoop dat het nog es een keer afgelopen is. Maar dat is een utopie. Dat is onzin.)

Als er iemand op de grond ligt en zich overgeeft of hoe dan ook uitgeschakeld is, dan moet je er met je poten afblijven.

(Dat is soms heel moeilijk, omdat hij je natuurlijk veel leed berokkend heeft, veel leed had kunnen berokkenen, zodat je nog even doorstoomt, hè.)

Deze opvattingen heb ik bij de ss, in Rusland, altijd meegemaakt. Als er een gevangene was, dan werd hij... niet gerespecteerd, dat is overdreven, maar hij werd niet als... Dit was niet soldatisch.

En nou kunnen ze ontzettend hard lachen, maar praktisch ieder van ons zal mij daar in bijvallen. En ze kunnen zeggen, ja, potverdorie, waar zijn al die dooie Russen van?

Dat hebben ze voor een groot gedeelte aan zichzelf te danken. Soldaten

moeten ze een goed moreel bijbrengen, dat kan ik mij voorstellen. Maar als ze vanuit Moskou met slinkse lagen de burgerbevolking tegen ons opzetten, zodat de mensen de meest godvergeten dingen uithaalden en moesten uithalen, dan moeten ze zich later niet beklagen en zeggen, jullie hebben zoveel partizanen omgelegd.

Laatst zag ik op de TV een interview met de commandant van een of andere partizanentroep. Goed, ik vind het een bijzonder moedige man. Hij heeft z'n kwaliteiten als partizanenleider, hij heeft zeer zeker de dood vaak in de ogen gezien. Maar als zo'n man zich er op beroemt dat hij en z'n groep zo'n ontzettend groot gevaar waren voor het Duitse leger en dat ze zoveel dat en dat gedaan hebben, in burgerkleren, dan moeten ze niet aankomen met: de Duitsers hebben hier zó huisgehouden. Dan zeg ik gewoon: maar goeie mensen, daar hebben jullie om gevraagd!

Ik zal echt niet zo stom zijn om, als de Russen hier nog es komen, van mij uit een beetje verzet te spelen. Ik ben gek! Denk er niet aan! Al ben ik nog zo antibolsjewiek. Ik vind dat niet soldatesk! Als je vechten wilt, moet je een uniform aantrekken! We zijn niet meer in de Middeleeuwen, toen ze op een schoen en een klomp kwamen. Je moet vragen of je een karabijn hebben mag en je moet er voor uitkomen dat je gaat vechten. Dan zeg je, jongens, ik ga vechten!

Dat is een normale opvatting van oorlogvoeren. En als je het zo doet, hou je 't tamelijk in het nette, behalve dan dat je mekaar uitroeit. Maar dan hou je in ieder geval de non-belligerenten erbuiten. Dus de vrouwen, de kinderen, de mannen, die niet meer mee kunnen doen.

Hier in Nederland is het precies hetzelfde geweest. Voor heel veel mensen van het Verzet heb ik een diep respect. Ik neem m'n pet voor ze af. Die kerels waren buitengewoon moedig. Maar toch, dat hele Verzet vind ik zo'n onding, zoiets...

Daarmee slepen ze de onmenselijkheid de poort in. Het is een klein kunstje, als je een greep op de massa hebt, om dan van heel ver te gaan zitten schreeuwen en de mensen op te ruien. Dit vind ik bijzonder minderwaardig.

45

Als Koningin Wilhelmina gezegd had: goed, mijn volk gaat een tijd van

beproeving tegemoet, maar ik hoor tussen mijn volk, dus ik blijf hier, dan was haar persoonlijk geen haar gekrenkt. Dat is punt één. Want dat is de koning van Denemarken ook niet. Maar zij had dan zeer zeker bij de Duitsers een stem in het kapittel gehad. Die hadden haar houding gerespecteerd. Ergens was ze een flinke vrouw, ze had zeker gehoor gekregen, ze had heel vinnig van zich af kunnen bijten.

Als zij hier gebleven was, had het hele Nederlandse volk zich om haar geschaard. En dan waren de Duitsers er echt wel een beetje met de handen afgebleven.

Nergens anders zijn de Joden zo weggehaald als hier, maar als zij gezegd had, dat zijn onderdanen van mij en daar blijven jullie met jullie fikken af, dan waren de Duitsers misschien niet helemaal teruggeschrokken, maar het had niet zo'n ontzettende omvang aangenomen.

En je had óók nog meegemaakt, dat de van huis uit rechtsgeoriënteerde jongens in de SS en in de NSB loyaal gebleven waren aan de Koningin. Wij hadden het woord van Mussert, 'de slechtste regering in Den Haag is mij liever dan de beste in Berlijn', echt wel in de praktijk gebracht. En nou kunnen de tegenstanders verschrikkelijk hard lachen, maar dit is mijn heilige overtuiging.

Wij waren wel nationaalsocialist geweest, wij hadden desnoods ook gezegd, goed, wij zijn een ander tijdperk ingetreden, wij moeten de bakens verzetten. Dat heeft tenslotte Colijn ook gedaan, die bevond zich ook op de grens van twee werelden.

Mussert was zeer zeker bij elke maatregel even naar het Loo gegaan en hij had gezegd, Majesteit, kan ik daarmee doorgaan? De hele situatie was hier anders geworden. Misschien is het primitief van mij, maar voor mij staat nog altijd als een paal boven water: de kapitein, die het eerst het schip verlaat, is een waardeloze vent.

De jongens, die ik uit mijn omgeving ken, de Noorderlingen dus, zouden, laten we het heel zacht uitdrukken, in grote verwarring gekomen zijn. Misschien waren wij toch wel naar de SS gegaan. Je had ook Denen, die bij de SS waren. Ik ken een SS-jongen, die in de lijfwacht van de koning zat. De koning heeft nog persoonlijk afscheid van hem genomen.

Om op een afstand te gaan zitten schelden, van een plaats, waar je zelf veilig zit, de bevolking tegen een tot de tanden gewapende vijand ophetzen, ja, dan krijg je bloedvergieten.

Maar dan vraag ik me af, bij wie ligt de schuld? Bij die tot de tanden

gewapende vijand, die zich nu eenmaal franc-tireurs van het lijf moet houden? Of bij degenen, die de Urheber van dat verzet zijn.

Als ik van mijn onderdanen trouw durf te eisen, dan moet ik, al schiet ik er het hachje bij in, zelf ook zeggen, ik blijf bij jullie. Maar niet het commando overdragen en aan generaal Winkelman zeggen, kijk es, wat je ervan maakt. En zelf de benen nemen.

Dit vind ik een zeer onwaardige houding voor een hoogstaande dame.

44

Na m'n ziekte ben ik naar Breslau gestuurd. Er was daar een grote nieuwe ss-kazerne, een prachtkazerne. Het waren daar praktisch allemaal rekrutencompagnies. Jonge jongens. Volksduitsers uit Roemenië, uit de Banaat en meer van die jongens. De volksduitsers werden niet automatisch bij de Wehrmacht ingeschakeld, maar bij de ss. Veel van deze jongens spraken zo krom Duits, die konden maar half Duits.

Ik kwam bij de Stab en ik kreeg de opdracht om nieuwe divisies op te stellen. De Hitler Jugend Division en de Götz von Berlichingen Division heb ik opgesteld. Tenminste voor het gedeelte SIG, zwaar infanterie geschut. Ik werd apart in een kamertje gezet. Op een groot zwart bord, dat een hele wand besloeg, had ik de organisatie-schema's staan. Ik heb er een paar maanden aan gezeten om die divisies op te stellen. Met mensen vullen.

Dat was heel moeilijk werk. Verantwoordelijk werk. Er mocht niemand bij mij binnenkomen. Mijn collega's uit de Stab ook niet. Ik kreeg eerst grote moeilijkheden. Ik was nog maar Rottenführer, korporaal zeg maar. Maar de officieren kregen op de duur door waar ik zat en wat ik deed, ze kwamen bij me binnen en wilden me beïnvloeden. Toen heb ik erover geklaagd bij de bataljonscommandeur. Die heeft toen gezegd, dat is afgelopen. Ik zeg, ja, ik kan die kerels niet de deur uit jagen. Het zijn mijn Vorgesetzten. Hij zegt, daar vinden we wel wat anders op. Ik kreeg een bordje op de deur dat het streng geheim was en dat de officieren ook niet naar binnen mochten.

Mijn chef mocht ik erg graag, een beschaafde vent. Hem heb ik verteld, dat ik voor twee jaar getekend had, en dat m'n tijd er bijna op zat. Hij zegt, dat is eigenaardig, daar heb ik nog nooit van gehoord. Hij was Duitser. Voor de

Duitsers bestond dat niet, die waren altijd voor Kriegsdauer. Ik heb het hem goed verteld. Ik zeg, ik wil er uit. Hij zegt, ja, dat zal wel moeilijk wezen, maar ik zal het in ieder geval officieel indienen, het intrigeert mij ook, ik wil wel eens zien of je werkelijk na twee jaar vrijkomt.

Ik had jongens gesproken, die ook twee jaar hadden en die zeiden, jongen, doe helemaal geen moeite, ik heb het ook geprobeerd, ze lachen je hard uit! Nou ja goed, dat was met mij misschien ook gebeurd, als m'n chef niet een goed woordje voor me had gedaan bij het Reichsführungshauptamt.

Hier in Breslau trof ik ook Kees de B., die was bij een van die compagnieën als Ausbilder. Een aardige vent. Ik zeg, nou Kees, ik heb het voor mekaar, het is op een oor na gevild. Hij zegt, ik snap het niet. Hij zat helemaal in de put. Hij zegt, ik heb het ook gedaan, ik ben zelfs nooit dóórgekomen. Ik zeg, ja, maar dat is nou het geluk bij mij, ik heb deze voorspraak, anders was het mij ook nooit gelukt. Deze jongen is gebleven ook. Ik heb hem nooit weer gezien.

Inderdaad zijn m'n Entlassungspapieren gekomen. Ik kon naar huis gaan en m'n kloffie uittrekken. Ik heb de boel ingeleverd. Ja, toen stond ik op straat. Maar ik had allang iets in m'n achterhoofd: als ik m'n Entlassungspapieren kreeg, zou ik naar Utrecht gaan. Ik wilde naar Mussert.

47

Ik wilde Mussert zeggen, hier sta ik, ik ben aan het front geweest en ik stel me beschikbaar. Zegt u maar wat ik doen moet.

Niet dat ik daar een prachtbaantje wilde hebben, daar ging het helemaal niet om. Maar ik ben naar de Maliebaan gegaan, omdat ik wist dat de hele omgeving van Mussert zo rot was als een mispel. Ik probeerde er eigenlijk in te komen om daar misschien een of andere invloed aan te wenden. Dat zat zo'n beetje in m'n achterhoofd.

Ik kreeg er helemaal de kans niet toe. Ik ben niet bij Mussert toegelaten.

Ik werd in een wachtkamer gelaten. En toen kwam er zo'n jonge vent met een hele bos sterretjes. Een snotneus. Nooit aan het front geweest of zo. Een knaap van goede huize, zal het wel geweest zijn. Een praatjesmaker. Hij kwam op een hautaine manier naar me toe, hij zegt, en u wenst? Ik zeg, ik wil naar de

leider toe. Toen begon die vent te lachen.

Ik zeg, u hoeft er niet om te lachen, het is mij volle ernst, hoor. Hij zegt, maar dat gaat zo maar niet, wat wilt u daar dan? Ik zeg, ja, daarvoor wil ik nou naar Mussert toe om hem dat te vertellen. Hij had een hoop kapsones die vent. Ik zet gelijk m'n stekels op en ik kreeg woorden met die vent. Hij zegt, als je dan een persoonlijk onderhoud wilt met de leider, moet je mij toch niet wegvlakken. Ik zeg, wat verbeeld je je wel, je bent een apie. Als je een flinke vent bent dan ga je hier achter je schrijftafel vandaan en dan ga je naar het front toe. Dat was heel erg tegen het zere been. Ik zeg, als je nou zo'n flinke jongen bent, dan moet je eens je poten uit je mouwen steken. Je moet in ieder geval mij niet zo staan aan te blaffen, want daar hou ik helemaal niet van, hè.

Ik kreeg een rel en er kwamen nog andere kerels bij. Die trokken partij voor hem natuurlijk. Die kwamen vragen, wat is er aan de hand. Ik zeg, ja, zo en zo. Ik zeg, die jongen... Dat mocht ik niet zeggen, 'die jongen'. Daar maakten ze me meteen attent op. Ik zeg, die titels van jullie zeggen me allemaal niks, maar ik wil dat en dat. Ja, maar dan had ik hem toch niet weg moeten vlakken, zij stonden achter hem. Toen ben ik giftig geworden. Ik zeg, barsten jullie met jullie hele zooi, ik kom toch wel waar ik komen wil. Het is me nooit gelukt. Hahaha. Ze hadden toch wel gelijk.

Mussert is volkomen ingekapseld geweest. Dat heb ik ze ook gezegd. Ik zeg, jullie zitten gewoon de leider in te kapselen met mekaar. Ik ben nationaalsocialist, ik was eerder nationaalsocialist dan een van jullie misschien, ik heb mijn sporen verdiend voor de oorlog. Ik heb de consequenties getrokken, ik ben naar het front gegaan. En nou denk ik toch wel, dat ik er recht op heb om onze leider persoonlijk te spreken. Ik zeg, ik kan me niet voorstellen dat de leider daar ook maar dit op aan te merken zou hebben, als jullie naar hem toe gaan en zeggen, hier is een vent, die komt van het front en die wil u graag onder vier ogen spreken.

Ik had al wel gezien, dat ze hier dapper rondstapten, die kerels. Het front hadden ze nog nooit gezien, ze wisten niet wat een ontzettende ellende er in de wereld was. Ze hadden alleen maar hun drinkgelagen in hun hoofd. Ze vlogen van het ene drinkgelag naar het andere. Ik had al wel zo'n beetje ontdekt, dat die decadente sfeer hier hing. Bij-de-dag-levers, genieters en meer van dat tuig. Ze waren niet allemaal zo, hoor.

Ik heb na de oorlog nog twee kerels getroffen, die waren bij de lijfwacht van Mussert geweest. Ze waren ook bij de SD geweest. lang na de oorlog (ik was allang weer vrij) bleek mij, dat die kerels voor de BVD werkten onder onze mensen. Nà de oorlog. Ik heb ze gelijk overal gesignaleerd. Je hebt dat soort lui hier nog wel. Onze Nederlandse politie heeft ze ook. Verlinkers.

Ik bedoel maar, zulke lui zaten in de lijfwacht van Mussert. Wat die slecht gescreend waren. Dat waren helemaal geen nationaalsocialisten. Ik snap niet hoe die kerels hebben kunnen doordringen. Ik snap het niet. Maar dat zijn van die gladakkers, die komen overal terecht. Volgens mij was Mussert te snel van vertrouwen, omdat hij volkomen integer was. Ik geloof, dat hij niet heeft kunnen begrijpen dat de mensen zo gemeen waren om een heel apparaat om hem heen op te bouwen.

48

Toen ik een paar weken thuis was, kreeg ik een oproep uit 's Hertogenbosch van de landstorm Nederland. Op een toon van: wil je hier maar even bij ons komen met een tandenborstel en een washandje en neem desnoods ook nog maar een handdoek mee, want je wordt bij ons ingedeeld als Ausbilder. Instructeur dus voor het kader.

Ik wilde dit principieel stellen en ik zeg, nee, ik vertik het. Ik ben ontslagen, dus ik kan over mezelf beschikken. Nou pikken ze je door de achterdeur weer in. Ik denk, nou ja, je doet maar.

Een week daarna weer zo'n ding. M'n moeder zegt, wat moet ik daar nou mee? Ik zeg, ik trek me er geen bal van aan.

Op een dag kom ik thuis, zegt m'n moeder, ze zijn van de Grüne Polizei geweest, je bent deserteur. Ik zeg, maak het nou helemaal, nou wordt ie helemaal prachtig! Kerels met karabijnen waren er geweest, met Stahlhelmen op, ze hadden de deur half ingetrapt. In die tijd trok je je eigenlijk nergens een bal van aan. Je zag eigenlijk het gevaar er niet van. Ze hebben twee keer een inval gedaan bij me. Op zichzelf vond ik het een vermakelijke geschiedenis. Want ik dacht, goed, als ik mijn Entlassungspapieren laat zien, dan moet dat goed wezen. Dat bleek achteraf niet zo te wezen. M'n moeder zei, ik schrik me dood van die kerels, je moet daar een eind aan maken. Ik zeg tegen m'n moeder, goed, ik zal

er achteraan gaan.

Ik ben toen verzeild geraakt in de landwacht. Er werd me gezegd, verdorie kerel, kom bij ons, we kunnen je goed gebruiken, dan maak je een kleine stoomcursus mee en je wordt officier van de landwacht. Ik denk, nou ja goed, ook een instelling van de NSB, dus dan kom ik toch nog ergens terecht.

Het bleek me alras, dat het een allegaartje was. Jan Rap en z'n maat. Ook dat zogenaamde kader. Misschien had ik een beetje een superioriteitsgevoel, omdat ik aan het front geweest was en ik had iets op mijn borst hangen. Maar ik kon niet uitstaan dat al deze kerels een goed heenkomen zochten in een instelling als de landwacht. Deze kerels hadden een grote mond! Dat was niet mooi meer! Van die blafferds. Zonder de bedoeling ervan te kennen hadden ze het van de Duitsers afgekeken. Ze hebben natuurlijk gedacht, als ik maar een grote bek opzet haal ik het ver.

Nu wordt wel es beweerd, dat ze geprofiteerd hebben. Dat is niet zo, want die jongens vlogen tegen de muur op van de koolsoep. Het was elke dag koolsoep. De ene dag de ene soort kool en de andere dag de andere soort kool. Het was ontzettend slecht eten. Dus daar hoefden ze het niet voor te doen.

Er was daar een vent, die had zo'n gemene grote mond! Die koejeneerde die jongens, man! Ik weet niet meer hoe het kwam, met aantreden of zo, hij gaf mij een grote bek en toen gaf ik hem een grote bek terug. Nou, die vent giftig natuurlijk. Hij zegt, jij moet er een beetje aan wennen, dat je hier maar te doen hebt, wat de anderen zeggen. Op een vaderlijke toon, wat ik helemaal niet kon uitstaan. Ik zeg, ja, dat vind ik best, maar dan moet de meerdere ook tonen dat hij meerdere is. Ik zeg, maar niet op zo'n grove manier hier die jongens staan afbekken, want dat is niet de manier, dat kan ik je wel vertellen. Nou, toen kreeg ik daar een ruzie met die vent! Hij zegt, ik zal je voor het rapport melden. Ik zeg, ja, dat zou ik heel graag willen, want ik wil wel es praten over jouw optreden. De jongens stonden te gniffelen natuurlijk. Ik ging bijna op de vuist met die vent. Toen ben ik uit het gelid gelopen en ik heb gezegd, nou, ga maar door. Wou hij me terughalen. Ik zeg, jongen, doe nou geen pogingen, want ik ben toch wel echt besloten jou niet meer mee te maken.

Toen kwam ik op het rapport bij de commandant van dat geval. Nee, ik noem geen naam. Die vent dacht dat hij me bang kon maken, geloof ik. Hij zegt, dit is een ergerlijk geval van insubordinatie. Ik zeg, zo. Hij zegt, ja, want je hebt het gezag van deze man ondermijnd. Ik zeg, ja, dat is waar, maar deze man

heeft nooit gezag gehad, tenminste niet wat ik onder gezag versta. Want gezag is bij mij een voorbeeld geven en een toonbeeld wezen van iets meer te zijn dan de mensen die je loopt te commanderen. Hij zegt, dat doet er niet toe, hij heeft nou een keer die streepjes en je hebt maar te doen wat die knaap zegt. Ik zeg, laten we nou heel kort zijn, ik stap er uit hier. Hij zegt, dat gebeurt niet. Ik zeg, nou, maak het nou!

Ik zie het nog, het was zo'n mooi landhuis met een open vuur. Een hele idyllische achtergrond, die knaap met zijn rijbroek aan, en dan ging hij voor me staan om me aan te schreeuwen. Ik zeg, tegen me schreeuwen hoef je helemaal niet, want ik ga toch weg. En ik bèn weggegaan.

Ik had toen al meer gezien, hoor. Onprettige dingen van wat je noemt de Bonzen.

We moesten daar 's nachts ook wel op wacht staan. Bij dat landhuis met een grote oprijlaan. Het was al behoorlijk koud 's nachts. Daar liep je dan met je halfbakken uniform. Op een schoen en een slof. Je leefde op koolsoep, dus je liep daar te rammelen van de honger. Dan heb je het nog kouder.

Tegen de morgen ging dan de deur open. Mevrouw schreed naar buiten. Ze liep niet, ze schreed. Voor haar uit liep dan haar dienstmeisje met een grote schaal, gevuld met echte rijst. Siamrijst. Geen gort wat wij als rijst gebruikten, nee, siamrijst. Met zùlke brokken vlees er in. Geen long, nee, goed vlees. En dan ging ze naar de kennel. Mevrouw had een kennel. Met drie of vier van zulke kalveren er in. En dan begroette ze haar honden. Het dienstmeisje moest dan het hekje van de kennel opendoen en dan werd die grote bak met rijst naar binnen geschoven. Wij stonden er zó bij natuurlijk, snuivend!

Ik heb wel eens gezegd, hoe is het in godsnaam mogelijk, hoe bestaat het. Wat een profiteurschap! Die rothonden, hè!

Nou, dat had zich voor die tijd al afgespeeld, voordat ik bij die commandant was. Dat heb ik hem trouwens ook verweten.

Ach, nog zoveel andere staaltjes. Bijvoorbeeld: een van die lui had een renstal. Ik begrijp niet, waar je midden in de oorlog een renstal voor nodig hebt, maar in ieder geval, die had een renstal met vier, vijf paarden. Mevrouw kwam dan 's morgens tegen een uur of tien met een pracht sportwagen. Met echte benzine, niet met een pot achterop. Mevrouw kwam dan voorrijden en dan ging de commandant met mevrouw uit rijden in de bossen. Dit was allemaal zo feodaal, die hele troep. Het stonk m'n hals uit!

49

Ik wil met deze verhalen eigenlijk aantonen, dat een deel van de leiding gefaald heeft. Uit het oogpunt van gewoon zuiver, eenvoudig mens-zijn. Ze zijn doorgeslagen. Moreel doorgeslagen. Heel veel van die lui. Ik heb het veel meegemaakt.

Dat wil helemaal niet zeggen, dat ik mezelf op een sokkel wil zetten en zeggen, jonge, jonge, wat heb ik het... wat ben ik een toonbeeld van... Ik heb ook mijn fouten. Logisch. Je hebt zelf ook momenten gehad dat je zegt, verrek, je innerlijke Schweinehund wordt je toch wel eens de baas. Ik ga zelf niet vrijuit. Ik wil dit alleen signaleren als een verschijnsel dat altijd optreedt als je alle rede laat varen.

Daar moet elke groepering tegen vechten. Het is een algemeen menselijk probleem. Het is niet zó, dat er bij ons alleen zulke toestanden geweest zijn. Of dat het de terminus, het eindpunt van onze ideologie was, dat we niet anders hadden gekund.

Nee, dit is een algemeen menselijk verschijnsel, dat overal optreedt. Zelfs in de meest hooggestemde ideologie. Dat heb je door de hele geschiedenis heen gezien. Rome was totaal verpest en verknoeid in de tijd van Luther. Niet omdat het Christendom op zichzelf verkeerd was, nee omdat de mensen struikelden over algemene menselijke onhebbelijkheden.

En dat hebben wij ook gekend. Wij zijn daar niet aan ontkomen. Maar het was niet een uitvloeisel van onze levensbeschouwing. Dat ontken ik ten stelligste.

50

Ik was eigenlijk aan alle kanten teleurgesteld. Ik had er tabak van. Niet van de idee zelf, maar van alles wat er om heen hing.

Toen ben ik naar de arbeidsbeurs gegaan. Ik denk, ik zoek gewoon een baantje op een kantoor. Op de arbeidsbeurs vroeg zo'n man wat ik was, wat ik kon en waar ik vandaan kwam. Ik zeg, nou ja, ik kom net van de Waffen-ss. Hij zegt, o meneer, dan hebben we een mooi baantje voor je, ga maar naar het Binnenhof. Wist ik wat van het Binnenhof! Nou, ik naar het Binnenhof, toen zag ik al op zo'n groot bord staan: Sicherheitspolizei. Nou ja, nou zei me dat eigenlijk niet zoveel. Ik wist wel wat Sicherheitspolizei was, maar ik dacht, nou

ja, gewoon schrijfwerk.

Het was daar zo koek en ei. Ik sprak perfect Duits in die tijd. Schrijven ook. Dus ik werd aangenomen.

Na een dag of drie zei mijn chef, je moet bij die en die op het rapport. De naam zei me niks. Zo kwam ik bij Josef Schreieder, een klein kort gedrongen kereltje, een echte gemoedelijke Beier. Een heel aardige vent.

Hij heeft mij echt es gescreend, dat heb ik later begrepen. Hij testte alle nieuwelingen, vooral jongens met frontervaring. Voor het England-Spiel vermoedelijk. Het is niet doorgegaan.

Ik ben weer teruggegaan naar m'n chef. Ik had daar heel zelfstandig werk. Zo moest ik de aanvragen van huwelijken tussen Duitse militairen en Nederlandse meisjes behandelen. Ik moest rapport uitbrengen over het gezin van het meisje, en of ze arisch waren. Verder had onze afdeling te maken met feindliche Staatsangehörigen: Engelsen, Fransen enzovoort, die hier werkten. Ik moest ze eigenlijk 'betreuen'. Als er meldingen over die mensen binnenkwamen, dat ze een gevaar voor de Staat konden opleveren, dan werden ze weggehaald. Dat ging allemaal keurig netjes, hoor. Ze werden dan naar de Elzas gebracht, daar had je een groot kamp van Engelsen. Ik had hoofdzakelijk met Engelsen te doen, omdat ik tamelijk goed Engels sprak. Ze kwamen ook wel bij ons op het Binnenhof. Ze kwamen dan iets vragen of ze zeiden, meneer, wilt u mijn papieren verlengen enzovoort. Dus die betreude je als het ware. Ik vond dat een heel prettig werkje.

Op een dag kreeg ik het bevel om een paar mensen te laten verdwijnen.

Omdat ik toevallig in de buurt was, de anderen waren ergens achter aan. Een officier zegt tegen mij: ik heb een urgent gevalletje en dat moet jij even opknappen. Toen heb ik gezegd, nee, (z'n secretaresse was er ook bij), nee, dat doe ik niet.

Ik had gewetensbezwaren en ik hield m'n poot stijf. Hij had het zelf moeten doen, als hij dacht dat dat gebeuren moest. Maar het hoefde helemaal niet te gebeuren. Dat was ook mijn bezwaar er tegen. Ik heb een hooglopende woordenwisseling met die man gehad en toen gaf hij mij een dienstlichen Befehl. Kijk, dan sta je, dan kun je niet meer achteruit.

Maar op het moment komt er iemand binnen, ook een officier. Hij is na de oorlog gehangen door de Engelsen, omdat hij Engelse vliegers van de Murderer Incorporated had opgeknoopt. Dat waren echte terroristen. Op hun rug hadden

ze met grote letters Murderer Incorporated staan. Ze schoten bijvoorbeeld de boeren achter de ploegen vandaan. Een ware luchtterreur. Als de Duitsers die in de vingers kregen gingen ze voor de bijl. Want ze beroemden zichzelf er op dat ze een terreur-organisatie waren.

Het was een fijne vent. Ik zie hem nog staan: een magere vent met bruine ogen. Net een hond. Hij zegt, zo, zo, wat zitten jullie met rode koppen tegenover mekaar, wat is er aan de hand? Toen hij hoorde wat er aan de hand was, zegt hij tegen die andere, deze kameraad heeft gelijk, dat hoeft hij niet te doen. Een pak van mijn hart! En toen kregen die twee elkaar bij de haren. Ze kwamen tot hele theoretische uiteenzettingen over bevoegdheden enzovoort. De tweede officier zegt, goed, laten we er zand over doen, ik knap dat zaakje wel op.

En toen heeft hij het zelf gedaan.

Hij zegt, dit is een officiersopdracht en als je denkt dat het gebeuren moet dan moet je het doen, doe je het niet dan ben je te laf. Nou, dat was een heel lelijk woord bij de Duitsers: feig. Die twee hebben een dodelijke haat tegen mekaar gekregen door mij. Ik ben er een poosje kapot van geweest, van mijn ‘narrow escape’ en het lot van die stakkerds.

Er moesten drie mensen doodgeschoten worden. Dat hoefde helemaal niet. Het was absurd. Hier gingen die lui zo hun bevoegdheden te buiten. Hemeltergend! Ook die tweede, die het gedaan heeft.

Het waren kostwinners. En juist die sloeberds moesten ze omleggen. Voor iets, nou ja, waar je iemand nog geen pak slaag voor geeft: ze hadden een kleine zielepoot van een Joodje in hun tuin zitten. En daar kwamen ze bij ons mee aanzetten!

Als je geluk had en je weigerde consequent en je kwam op een goeie plaats of je trof de goeie man, dan werd dat bevel ingetrokken. Maar wanneer kwam je op de goeie plaats? Praktisch nooit. Hoe meer zich die oorlog toespitste, hoe onmenselijker de praktijken werden. Van alle kanten.

Je was eigenlijk een speelbal van lui die boven je stonden. Heel wat Nederlandse jongens, ook de Duitsers zelf trouwens, zijn daar zo ingerold. Ik wil helemaal niet zeggen, dan hadden ze een consequente houding moeten aannemen en moeten weigeren. Want dat is ook niet gemakkelijk. Dat kàn niet, hè! Ieder hangt aan zijn eigen leven. En dan ga je je eigen leven afwegen tegen dat van degene, voor wie je het opneemt. Waar nog bij komt, dat degene, voor wie je het dan opneemt, er helemaal niet mee gebaat is, want het gaat toch gebeuren. Als jij het niet doet dan doet een ander het. Dus dan ga je je eigen

zielepotige leventje op de weegschaal zetten en je zegt, het mijne tegenover het zijne. Als hij mij had kunnen omleggen had hij het ook niet gelaten. Op die manier. Waarom zou ik nou zo principieel naast een vent gaan staan, die met een dodelijke haat voor mij bezield is.

Dit zijn ontzettende gewetensconflicten geweest.

Er waren er natuurlijk ook, die er een soort sport van maakten. Die van tevoren een fles jenever of een fles wijn kregen, zich eerst eens moed inzopen en dan voor de lol iemand voor zijn raap schoten. Kijk, dat zijn de inferieure lui, die ook in vredestijd een criminele aanleg hebben. Voor deze mensen wil ik nog geen nagel missen.

Ik heb wel van die knapen meegemaakt, maar ik heb ze altijd laten voelen dat ik ze diep verachtte. Deze kerels waren alleen maar op-het-witte-voetje-halen uit. Bijvoorbeeld de v-mensen van de SD, vertrouwenslui, aanbrengers zeg maar. Deze mensen waren helemaal geen nationaalsocialist. Die kwamen alleen maar uit opportunisme hun diensten aanbieden. Om bij drinkgelagen te kunnen zijn. Om een goed leventje te kunnen leiden. Ik kende ze, die knapen.

Maar ze stonden altijd met één been in het graf.

Ik heb wel meegemaakt, dat je ergens naar toe moest met zo'n vent en dat er dan gezegd werd, als we gaan schieten moet je hem eerst omleggen. Zo'n man wist al te veel. Of ze waren hem zat. Ze konden 'm niet meer gebruiken. Dat gebeurde, hoor. Het eerste schot was voor hem. Het is heel veel gebeurd, dat de SD z'n eigen v-mensen omlegde. Zogenaamd per ongeluk. Er werd dan gezegd, god, god, wat een ellende dat zo'n vent er bij omgekomen is, hè!

Ja, dat is spionagewerk.

Ik weet, dat er zogenaamde Dauervernehmungen waren. Dat waren die langdurige verhoren, waar de ambtenaren elkaar aflosten. Maar dat is niet specifiek iets van de Duitsers. Dat er bij geslagen werd... Ik kende verschillende van die ambtenaren, die werkelijk bijzonder goede vaklui waren, politievaklui, en die op een keurige, humane manier...

Bijvoorbeeld Schreieder, was geen man, die sloeg, hè. Hij liet ook niet slaan, hij wilde het niet hebben. Dat kwam z'n vakeer te na. Ik heb wèl eens gemerkt, zo uit de verte, dat ze kerels doodgeslagen hebben. Die zaten ergens in de bossen, met hele wapenarsenalen. Op zichzelf was dat nog geen reden om iemand halfrot te slaan, maar als daar in die buurt een Duitse soldaat liep, dan

werd hij omgelegd vanuit een hinderlaag. En dat was zo vaak gebeurd dat ze gezegd hebben, we moeten die bossen es uitkammen.

Ik weet er de details niet van, ik weet wel dat ze geprobeerd hebben ze met knuppels aan het praten te maken. Ze hebben geen stòm woord gegeven! Behalve dan wat bij het doodknuppelen past.

Die kerels waren glas- en glashard.

Tot op het laatst hebben ze hun mond gehouden. Buitengewoon dapper. Heb ik alle respect voor.

Zulke lui, die toch zeg maar doodgeslagen werden, die ze de nieren in mekaar sloegen, dat kan niet anders... ondanks die angst en die ontzettende pijn... die kerels moeten hun broek wel vol gehad hebben, dat heeft ieder mens, dat is allemaal heel menselijk. En dat ze toch zo keihard zijn om hun mond te houden! Om hun kameraden niet te verraden!

Dit vind ik buitengewone staaltjes van trouw, en van... van... principe!

Ik vind deze mensen lichtende voorbeelden. Ook al hebben ze aan de andere kant gestaan. Die hebben een hoogte bereikt, die een gewoon mens nooit zal bereiken.

Maar om nou a priori te zeggen, ieder die bij de SD binnengebracht werd, kon er op rekenen dat hij mishandeld werd, dat is absoluut niet zo. Dat moet ik ten zeerste bestrijden. Je zag veel mensen naar binnen komen en die gingen er ook weer op een keurige manier... Ze werden naar Scheveningen gebracht, of waar dan ook, maar...

Kijk es, een gevangene wordt nooit op een voorkomende manier behandeld, dat heb je hier ook niet. Zodra er enige verdenking tegen je ontstaat, ben je ontrecht. Je hebt bewijslast. Dat is de praktijk. Dus er werd geen loper uitgelegd voor deze lui, maar de doorsnee verhoorambtenaar had toch wel een zekere erecode, een beroepscode, dat hij dat met fijne middeltjes moest proberen te bereiken. Zoals iedere politieambtenaar. Waar zeer zeker wel eens tegen gezondigd is. Logisch. Maar dit waren dan mensen die hun vak niet beheersen.

Je had bij de Sicherheitspolizei een Abwehr nach Links en een Abwehr nach Rechts. Nou hadden die lui van Abwehr nach Links wel andere methoden dan Abwehr nach Rechts. Dat is misschien ook een beetje een afspiegeling van de in wezen burgerlijke Duitser. Dat ze de mensen van rechts eigenlijk meer op hun niveau voelden dan die van links. En natuurlijk, dat zal ook wel een rol gespeeld

hebben, oorspronkelijk was de dienst voor een zeer groot gedeelte gericht op Abwehr nach Links. Dus tegen de communisten. Toen Hitler aan de macht kwam, was dat de grootste vijand.

Je had dus ambtenaren die gespecialiseerd waren op links en anderen op rechts. Zo kende ik een Sturmbannführer, die had uitsluitend met dominees te maken. Hij was professor in de theologie, een Duitser. Deze man moest altijd ingeschakeld worden als het iets met confessie te maken had. Dus als een dominee gearresteerd werd, als ze ergens onder een preekstoel een arsenaal van wapenen vonden, dan mochten ze daar zelf verder niets aan doen, dan werd het naar hem afgeschoven.

Een keurige vent, hij lustte alleen graag een borreltje.

51

Tijdens de slag om Arnhem hebben we al de papieren van het Binnenhof, een berg zo hoog als een huis en wel 50 meter lang, in de fik gestoken. Dat is een brand geweest...

52

Natuurlijk is er geslagen bij de SD. Logisch, dat zal niemand willen ontkennen. Er zijn praktijken toegepast, waar ik ab-so-luut niet achter kon staan. En nu nog niet kan staan.

Ze hebben de mensen soms op een schunnige manier behandeld. Bijvoorbeeld een handgranaat gooien in het huis van een spoorwegambtenaar, die ondergedoken was. Deze mensen waren dat niet eens in de eerste plaats, omdat ze niet voor de Duitsers wilden rijden, maar omdat ze het in de broek deden van angst voor de vliegers. Onder het mom van vaderlandsliefde konden ze hun hachje redden. Ze hadden een ondersteuningscomité, dus financieel kwamen ze ook rond. Dit waren geen gevaarlijke sujetten. Maar een handgranaat in die mensen hun bedoeninkje gooien vind ik kinderachtig. Belachelijk. Dat past niet zoiets. Zeg dan, goed, we doen een zegel op dat huis, zodat iemand anders erin kan trekken. Maar toch niet een handgranaat. In de kamer, waar de mensen hun meubeltjes hebben staan! Vind ik zó absurd. Dat is vernielerij, dat is vandalisme.

Ik kan me best in de toestand van een verzetsman verplaatsen, dat hij jacht maakte op een bepaalde ambtenaar, omdat die gevaarlijk was, te veel wist, of een groep achter de broek zat. Dan kan ik me goed voorstellen dat ze zo'n vent onschadelijk maken. Daarvoor is het oorlog.

Maar van de andere kant zitten ze ook niet stil. En die gaan dan die groep weer achter de broek. En dan weten ze dat iemand uit die groep hun collega doodgeschoten heeft, ze willen weten wie het gedaan heeft. En dan zeggen ze niks, ja, dat vind ik heel flink, maar dat ze ze dan zo lang op d'r donder slaan, dat ze d'r mond open doen, dat is van menselijk oogpunt bekeken niet goed te praten, maar ja... 't is oorlog. 't Is erop of eronder.

Van beide kanten zijn de praktijken niet zo netjes. En dan kun je niet de goeie piet gaan uithangen en zeggen, ja, jongens, ze hebben nou wel Jan in z'n rug geschoten, maar daarvoor kun je toch niet die hele groep oprollen. Ja, dit is een kwestie van mekaar afmaken natuurlijk. Daarmee wil ik helemaal geen pleidooi houden voor de SD of wat dan ook, maar ik wil dit in het algemeen stellen. Ze hebben in Indonesië ook de opdracht gekregen een kampong in brand te steken. In Algiers zijn ook de meest misdadige en beestachtige dingen gebeurd.

Ja, daar ben ik tegen, daar zullen alle mensen tegen zijn, maar laten we dan afspreken dat we geen oorlog meer krijgen, dan zijn we er.

53

Laten we het even juist stellen: ik heb nooit overwogen om eruit te stappen en bij het Verzet te gaan. Helemaal niet. Nonbelligerent, dat is geen rol voor mij!

Maar ik heb toch, ook al in die tijd, enige afstand proberen te nemen van wat er zich allemaal afspeelde. Niet dat ik zo'n bijzonder knappe vent was, maar dit hadden meer mensen.

Ik heb SD-officieren gezien...

Bij de SD hing op elke dienstkamer, behalve een foto van Hitler, ook een grote foto van Himmler. Ik heb SD-officieren zó, met gebalde vuisten, voor Himmler zien staan: 'Du Schwein!'

Dat heb ìk gezien!

Wanneer er weer iets heel aparts was gebeurd, om het even fijntjes te noemen, dan

kregen deze mensen toch echt wel es het gevoel, god, laat het afgelopen zijn.

Bij deze mensen ging het toch ook om Duitsland en het nationaalsocialisme! Maar ze hadden echt het gevoel, dat deze zaak zó op de spits gedreven was, dat ze het moreel niet meer konden dragen. Ik ken hun namen. Ze deden dat in mijn bijzijn. Terwijl ik toch een ondergeschikte was! Ik had maar een tip hoeven geven, die kerels waren zó opgehangen!

En er zijn er opgehangen van de SD-ambtenaren. Ik kan me twee gevallen herinneren. Ze zijn opgeknoopt.

En dan niet gesproken van degenen, die het zelf konden opknappen...

Ik zie dit alles als een machine, die één keer loopt en die niemand meer kan ophouden. Een locomotief, waar de machinist vanaf gevallen is. En dit gaat van kwaad tot erger, tot hij ergens tegen opbotst. De kolen raken nooit op met zoiets, en dan komt het ergens tot een geweldige catastrofe. Dat is dan het einde...

54

De laatste weken van de oorlog deden ze bij ons in Den Haag aan een lachwekkende stemmingmakerij. Hoge officieren van de Sicherheitsdienst hielden in de eetzaal nog toespraken: we moesten nog maar even geduld hebben. Het was nota bene al afgelopen! Maar er zou nog heel wat gebeuren. We zouden naar een Stützpunkt gaan en we zouden tot de laatste patroon vechten. Ik dacht, ik ben toch niet zo gek dat ik na een oorlog nog wil sneuvelen. Daar zie ik geen brood in, hè. Ik denk, god, hoe kom ik er uit? Want echt, ik voelde er niets voor om naar dat Stützpunkt te gaan. Ze waren het helemaal niet van plan trouwens. Ze deden het in de broek. Maar ze wilden het moreel nog een beetje ophouden.

Ik heb het zó gespeeld: ik heb een jongere vriend van me weggestuurd met een boodschap, dat was een krijgslist van mij. En hij kwam de wacht door. Ik heb tegen hem gezegd, je komt niet terug, je begrijpt wel wat we nou gaan spelen. Ik heb een poos gewacht. Eén uur, twee uur. Toen ben ik naar de wacht gegaan. Ik zeg, is hier die knaap naar buiten gegaan? Ja, ja, die had een papiertje van jou bij zich. Ik zeg, ja, dat klopt. Maar die rotzak zou in een half uur terug zijn, die snurker heeft de benen genomen. Maar die zal ik krijgen, ik zal gaan zien waar hij zit. Ik m'n jas aangetrokken. Ik zeg, nou, ik kom straks terug, ik haal die knaap wel even terug. Ik ben ook niet meer terug geweest! Hahaha.

We zijn toen naar mijn huis gegaan. Ik kan mij nog herinneren, wij fietsten over de Laan van Meerdervoort. Hier en daar liepen nog een paar patrouilles van de Duitse Wehrmacht. Wij liepen nog steeds met die strepen op van de Sicherheitspolizei. Of er stond alleen maar SD op, dat weet ik niet meer. En we liepen er gewoon tussen. Idioot eigenlijk. Geen mens die ons wat deed. We bevonden ons gewoon tussen de Nederlandse bevolking! Er was geen mens die ons ook maar met de vinger aanroerde. Ik heb het gevaar eigenlijk helemaal niet beseft op dat moment.

En toen kwamen de bommenwerpers met die droppings over. De mensen stonden voor de ramen, op de straten, op de daken, tegen de vliegtuigen te wuiven. En ik had nog een bosje bloemen gekocht, voor wie dat weet ik niet meer, daar reed ik mee in m’n hand op de fiets. En ik kan me nog herinneren, dat die mensen vanaf de daken ook nog applaudisseerden voor ons! Waarom, dat heb ik nooit begrepen. Zo van: fijn jongens, het is afgelopen! Applausje voor de jongens van de Wehrmacht of zo, hè. Het ging allemaal zo gemoedelijk. Geen vuiltje aan de lucht.

Dat is het eigenaardige, de buren hebben al die tijd wel gezien en geweten, wat ik was. Ze hebben me tot op het laatste moment met m’n uniform aan gezien. Ze wisten duvels goed dat ik bij de Sicherheitspolizei was. Ze hadden maar een kik hoeven te geven, of ze hadden me gelyncht op straat. De hele buurt.

Beneden ons woonde een advocaat, die was ondergedoken en dat wist ik al die tijd, hoor. En ze wisten dat het mij bekend was. Tegenover mij woonde een dominee, die had een heel huis vol met onderduikers. Wist ik allemaal. Ik heb er niet ièts aan gedaan, niet omdat ik dacht, het is gauw afgelopen, want ik wist het ook al in de tijd dat daar nog helemaal geen kijk op was.

55

Mijn vrouw zat in Duitsland, dus ik zei tegen m’n vriend, we moeten zien dat we erdoor sluizen. We zijn op de fiets vertrokken. Ik had gewoon Nederlandse papieren. We hadden ontzettend veel controles onderweg. Steeds weer ging je hart achtentachtig. Afstappen! Mannen, waar moeten jullie naar toe? Ja, ik ga naar mijn moeder toe. Ja, naar je moeder toe, dat kan best zo zijn, maar waar zit je moeder? M’n moeder is in het Noorden en daar heb ik al die tijd niets van gehoord. Nou ja, dan ging je zo’n heel verhaal ophangen, dat deed het iedere

keer wel zo'n beetje. Maar toen kwamen we dan op de Veluwe...

Op de Veluwe zaten nog jongens van de SS in de bossen. Daarom gingen ze daar zo op de bloedgroep letten. Want die jongens namen, de een na de ander, met een boeren pakje aan, de benen. We kwamen bij een huisje. Ik zeg tegen m'n vriend, dat zit niet goed hier, daar komen we niet door. Er stond een hele lange rij, die moesten allemaal nog naar binnen. En daar werd verteld dat ze op het bloedgroepteken letten. Op een stukje gras zaten kerels met zo'n band om van de BS. We zijn er heel gemoedelijk tussen gaan zitten. Waar komen jullie vandaan? Van Den Haag. Jongens, hoe is het daar? Hahaha. En ik maar meekletsen met die lui.

Ik heb tegen m'n vriend gezegd, kijk es, een van ons beiden moet er door komen. Ik kom er niet door, dus ik heb er niks aan dat ze jou ook pakken. (Hij had geen bloedgroepteken, want hij kwam van de Arbeidsdienst.) Achter dat huisje heb ik hem m'n goeie spullen meegegeven. Hij is toen in de rij gaan staan en ik heb me nog een beetje rondgedrukt. Ik kreeg een sigaretje van die lui en ik ging verhalen ophangen uit Den Haag om tijd te winnen.

Op een zeker ogenblik kwam hij weer naar buiten toe. Ik had tegen hem gezegd, wij moeten vanaf dat moment niet meer met elkaar praten, ze moeten ons niet meer samen zien. Je pakt je fiets en je verdwijnt. Nou, hij kwam weer naar buiten en hij heeft nog wel even zo'n klein wenkje gegeven. Beetje weemoedig...

Ik heb toen héél lang gewacht. Die kerels zeiden zelfs, zeg, moet jij niet naar binnen? Toen die jongen een flink eind uit de buurt was, ben ik naar binnen gegaan. Papieren! In orde. Toen kwamen ze met abrupte vragen: ben je bij de SS geweest? Ik had zo'n beetje de leeftijd. Misschien had ik ook wel een uiterlijk wat er op wees... Ik zeg, ja.

Wat moest ik dan? Ik had dat ding onder m'n arm. Ja, ik had het allang opgegeven. Ik had alleen nog op de vuist kunnen gaan. Dan hadden ze me omgelegd. Hadden ze gelachen.

Het was overigens een beschaafde vent. Hij sprong van achter zijn bureau omhoog, hij zegt, maak het nou! Hij dacht, dat ik hem voor de gek hield! Hij zegt, trek die man z'n jas es uit. Nou, ik m'n jas uit en m'n hemdsmouwen omhoog. Toen gaf die vent een schreeuw! Hij zegt, nou, hiermee ben je gearresteerd, man. Ik zeg, ja, dat begrijp ik wel.

Dat was het begin van m'n verdere, 40 maandelijkse loopbaan als

staatsambtenaar. Hahaha.

56

Er waren jongens, die zich, begeleid door twee marechaussees, meldden voor de ss. Dat is gebeurd. Die jongens waren door de Nederlandse rechter veroordeeld en hadden gehoord, dat ze je, als je je voor de ss meldde, moesten uitleveren. Kwamen ze dus vrij. Meestal werden ze wel goedgekeurd. Dan kregen de marechaussees een getekend papiertje mee, dat ze die vent afgeleverd hadden. Goed, ze deden die bij de akte en dan was dat dossier afgesloten.

Er waren wel jongens bij de ss, waarvan je, door hun verhalen en door hun manier van reageren, wel es dacht, er is zeker wat aan je los, knaap. Ik papte wel eens met zo'n vent aan, uit nieuwsgierigheid. Er kwamen dan verhalen los, dat je dacht, maar jongen, jij hoort hier helemaal niet tussen, hè.

57

Ik wil helemaal niet zeggen, dat we blank en rein geweest zijn, maar als ik nu, na ruim twintig jaar, in de pers, voor de televisie, voor de radio, de commentaren hoor en de kant noch wal rakende opmerkingen over ons, Nederlandse ss'ers...

Gesteld dat ik als volkomen buitenstaander deze verhalen voor het eerst zou horen, mijn eerste opwelling zou zijn, ja, verdomme, maar als die kerels dat allemaal gedaan hebben, waarom hebben ze ze dan niet tegen de muur gezet? Dat hebben ze dan toch dubbel en dwars verdiend, hè. Als het allemaal waar is, wat ze ons in de schoenen schuiven, god, dan heb ik helemaal geen reden van bestaan meer! Dan moeten ze me alsnog tegen de muur zetten! Wij hebben toch collectief aan die misdaden deelgenomen, want ze willen ons collectief straffen. Laten ze dat hele zootje van ons alsnòg ophalen! Laten ze ons allemaal tegen de muur zetten, want we hebben niet verdiend dat we nog leven. Zo extreem wil ik dat stellen.

Hieruit blijkt wel dat de mensen, die de verantwoordelijkheid dragen, al die vreselijke verhalen zelf ook niet geloven. Maar het past allemaal in het raam van een tactiek, die ièts moet dienen. Ik kom er maar niet achter wat.

Ik heb me er wild over geprakkezeerd! Wat is nou de reden dat mensen als Lou de Jong, die de toedracht wel moeten weten, die ook van hun kant gegevens

hebben die er niet om liegen, steeds maar doorgaan met hun vreselijke verhalen. Er moeten bij Oorlogsdokumentatie ook dingen liggen, die ons, collectief of individueel, ontlasten. Of dat ze van onze kant gegevens hebben, waarover ze zouden kunnen zeggen, ja, dat is eigenlijk nooit uit de doeken gedaan, maar dat was toch smeerlapperij. Dat deze mensen nog steeds maar dat vuurtje brandende houden... Het is gewoon een sleurhouding ten opzichte van ons geworden. Ik vraag me wel eens af: waar moet dat heen?

Het Nederlandse volk (en wie daar schuld aan heeft wil ik nou even buiten beschouwing laten) heeft ontzettend veel meegemaakt, dat is zonder meer waar. En als ik daar op een of andere manier schuld aan heb, goed, dan wil ik die schuld graag aanvaarden, als mij dat heel duidelijk gemaakt wordt. Niet met een gummiknuppel of zo, want daarmee bereiken ze bij mij niks. Nee. Als ze me op een redelijke manier werkelijk kunnen aantonen dat wij willens en wetens een misdaad begaan hebben, terwille van de misdaad, dan wil ik graag mijn hoofd buigen en zeggen, ja, daar heb je gelijk aan.

Maar dat wil niet zeggen dat ze mij daarmee voor de rest mondjesdood gemaakt hebben. Daar buig ik mijn hoofd nièt voor.

Ik weet als oude calvinist maar al te goed, dat ieder mens schuldig is. Wat van de een bekend is, is van de ander niet bekend. Dus ik durf de mensen gerust recht in de ogen te kijken, ook wanneer ik iets gedaan zou hebben, wat niet klopt, want ik weet dat de ander ook wel iets heeft wat niet klopt. Behalve als ik natuurlijk iets gedaan heb waar je je als man en als mens diep voor zou moeten schamen, bijvoorbeeld het verkrachten van kinderen of zoiets. Dit vind ik een van de ergste dingen die een mens kan doen. Dan zou ik echt in een hoekje kruipen.

Ik kruip nièt in een hoek, omdat ik op een of andere collectieve manier, met anderen samen, ergens op een punt gekomen ben, waar het een klein beetje de schreef over ging. Want ik weet heel goed dat de andere kant overal de schreef over gegaan is. We zijn met mekaar de schreef over gegaan! En daarover wil ik echt niet mijn mond houden.

Nou kunnen ze mij wel het etiket opplakken: jij behoort tot een organisatie, die door ons als misdadig bestempeld is. Dat zegt mij niks. Dit was niet neutraal. Zo'n uitspraak erken ik helemaal niet. Deze hetze tegen ons zit systematisch zó goed in mekaar! Vlak na de oorlog was het een opwelling, ze grepen ons in de nek omdat wij de verloren partij waren. Of je nou iets gedaan hebt of niet, je

status van verslagene brengt consequenties met zich mee. En dat heb je maar te ondergaan. Maar zoals het op het ogenblik gaat... Ik zie het als een zuiver geplande, commerciële haat. Dit hele geval heeft een commerciële achtergrond.

Als je een steen in het water gooit komen er golfjes, die gaan naar alle kanten. Maar de eerste golven zijn de hoogste. Ze kabbelen steeds verder uit en het water is weer vlak. Ik wil dit vergelijken met een haatexplosie, een reactie op wat iemand heeft ondergaan. Dat kan ik heel goed begrijpen. Is heel normaal. Ik wil niet zeggen, dat wij die steen gegooid hebben, maar àls die steen is gegooid, dan kan het niet anders of er moeten kringetjes op het water komen. De golfjes kabbelen dan weer uit, en het is afgelopen.

Maar stel nou, dat er iemand naar die golfjes staat te kijken, iemand die er commercieel interesse bij heeft. Een heel idioot idee van mij: een vent, die een openluchtbad heeft, denkt, dat is een idee voor mij, ik maak een golfbad! Hij bouwt een groot apparaat en gaat golfjes maken. Dan zijn dit commerciële golfjes en die vent kan er nog goed aan verdienen ook, want de mensen komen in zijn zwembad!

Zó zie ik die hele hetze tegen ons. Dat er een vent is, die een golfzwembad heeft en die daar commercieel golfjes maakt. Maar als dat niet kunstmatig in stand gehouden wordt lopen die golfjes ook uit. Dus ik vermoed dat er een bepaald slag mensen achter zit, die daar op een of andere manier belang bij hebben.

Als je zelf niet zoveel voorstelt in het leven en je hebt toch een bepaalde geldingsdrang, dan gaat het vaak zo: kun je het zelf niet bereiken, dan moet je die ander naar beneden halen. Dan steek je er toch nog boven uit.

Er is een bepaalde categorie, die zich zelf op een voetstuk moet zetten, omdat ze zelf niet zo'n hoog geestelijk niveau bereikt hebben. Dat zou een verklaring kunnen zijn. Bepaalde sujetten van pers, radio en televisie, die het woord voeren, nou ja, die zouden tot zo'n categorie kunnen behoren. Maar ik wil dezen geen trap alleen geven. Het komt in alle kringen voor. Het gaat door alle groeperingen heen. Het is een categorie mensen, die zichzelf wil verheffen door een ander ver naar beneden te halen.

Het is decadentie. Geestelijke verwording. Voor de oorlog spraken ze in onze kringen van 'een bolsjewistische geest'. Ik zou het liever willen noemen 'der Geist, der verneint'.

Wij hebben alleen en uitsluitend onze eigen koppen geriskeerd. Wij hebben voor onszelf (het gros tenminste) de consequentie getrokken uit onze nationaalsocialistische levensbeschouwing. En daar hebben wij niemand kwaad mee berokkend. Dat wij ons wilden laten kapotschieten, dat is onze zaak. Dat zij ons het Nederlanderschap afgenomen hebben (ik heb het voor 400 gulden moeten terugkopen) wil ik dan als normaal beschouwen, hoewel het mij staatsrechtelijk twijfelachtig lijkt. Maar verder komt ons, als collectief, geen enkele straf toe. Alle straf die daar bovenuit komt is voor mij een justitiële dwaling.

Ik wil het zelfs nog omdraaien en misschien begeef ik me wel op een glibberig pad: het aantal slachtoffers, dat gevallen is door het optreden van het Nederlandse Verzet is legio meer dan het aantal van degenen, die door ons toedoen gevallen zijn.

Wij hebben onze eigen kop geriskeerd. Maar door hun toedoen zijn er ontzettend veel slachtoffers gemaakt. Door de inspiratie vanuit Londen zijn de mensen tot een bepaalde hysterie gekomen. We tellen de jongens, die bij ons aan het front gevallen zijn niet mee, dat is hùn zaak geweest en de onze. Maar die door òns toedoen slachtoffer geworden zijn en die op indirecte of directe wijze slachtoffer geworden zijn van de Nederlandse regering in Londen of van het Verzet geworden zijn: als ik die op een weegschaaltje leg slaat de weegschaal heel hard door.

Goed, zegt dan het andere kamp, wij waren staatsrechtelijk volkomen gerechtigd om zo op te treden. Zelfs op dat punt wil ik nog iets terugwijken en zeggen: laten we er dan even van uitgaan dàt jullie daar het recht toe hadden, maar heb je dan uit menselijke overwegingen nog het recht gehad?

(Mij gaat het dus om de verhouding tussen de slachtoffers onder het Nederlandse publiek. Ik wil niet de Russen noemen, daar hebben wij slachtoffers gemaakt, hè, maar dat was ver van huis. Maar het gaat hier om slachtoffers in de Nederlandse gemeenschap.)

58

Goed, het nationaalsocialisme heeft een pogrom op grote schaal onder de Joden gehouden. Het is waar en ik wil dit helemaal niet verdedigen. Maar nou ga ik

weer met modder gooien: laten de anderen zich nou echt niet op de borst kloppen als het Joden betreft!

Laten we er dus vanuit gaan dat het nationaalsocialisme de Joden uitgeroeid... nee, niet uitgeroeid, want er zijn er nog ontzettend veel, dat blijkt steeds meer achteraf, maar toch wel het lichamelijke Jodendom een zware slag heeft toegebracht. Het is allemaal heel erg. Maar het Christendom heeft nooit anders gedaan!

Het orthodoxe Jodendom, wat nog altijd de kurk is waar het Jodendom op drijft, heeft nìèt zo'n grief tegen ons nationaalsocialisme als tegen het Christendom. Het Christendom is eigenlijk een plagiaat van het Jodendom. Daar beroemen ze zich, vooral de laatste tijd, heel speciaal op. De oerbron van het Christendom is het Jodendom. Het monotheïsme. Ook de Joodse levensbeschouwing is door het Christendom eigenlijk overgenomen. Want dat is de Paulinische wereldbeschouwing. Van Paulus. Daar heeft het Christendom zijn ontstaan aan te danken. Niet eens aan Jezus Christus. Helemaal niet. Het is de Paulinische levensbeschouwing. Dát is het Christendom. Toen is het Christendom begonnen met het Oude Testament, dat een zuiver Joods geschiedenisboek is, naar zich toe te trekken en zich toe te eigenen; dàt is hun door de Joden heel erg kwalijk genomen. Dat is hun geestelijk goed geweest!

Pogroms zijn er altijd geweest. Goed, wij zijn dan de laatsten geweest, wij krijgen er de schuld van, wij hebben ze half uitgeroeid. Een lichamelijke pogrom vindt een Jood niet zo erg, dat zegt hem niet zoveel als een geestelijke pogrom. En dàt heeft door de eeuwen heen het Christendom, speciaal het protestante Christendom, toegepast. Die hebben zich het Joods geestelijk goed toegeëigend.

Bij ons ging er wel eens de vraag op, waar ligt nou eigenlijk de belangrijkheid van het Oude Testament? Voor ons christenen dan. Dan werd er altijd gezegd, omdat door het hele Oude Testament de Messiasverwachting zich manifesteert. Ja, dank je de koekoek, voor de Jood! Maar niet voor de Christen! Het is gewoon diefstal van geestelijk goed! En dát nemen de orthodoxe Joden de christenen verschrikkelijk kwalijk. Dàt vinden zij veel erger, want door hun godsdienst hebben zij een unieke plaats in de wereld. Niet door hun kromme neus of door hun zwarte haren, die hebben alle semieten. Ze zijn er altijd trots op geweest, dat ze met hun godsdienst een unieke plaats in de wereld innamen. Maar het Christendom heeft ze dat afgegapt!

Het Christendom heeft ook veel verdraaid. Neem nou het Hooglied. Dat

hele Hooglied is niks anders dan een doodgewone liefdesbrief van een jongen aan een meisje. Gewoon een stukje Joodse letterkunde. Nee, zegt de Christen, dat is vulgair. Zo moet je dat niet zien. Dit is de Messiasverwachting.

Daar maakt de Jood zich woest over! Ik heb wel es een Jodin daar een rede over horen houden. Speciaal over dit Hooglied. Het is mij heel lang bijgebleven. Ze stond zich woest te maken! Ze schold het Christendom uit voor dieven!

De Christenen hoeven zich echt niet op de borst te kloppen, want door de eeuwen heen hebben zij, tenminste voor de orthodoxe Jood, een grotere misdaad aan het Jodendom begaan dan wij.

De pogroms hebben de Joden altijd overleefd. Je kunt het Joodse volk niet lichamelijk uitroeien. Het is door de eeuwen heen al gebleken. Dat krijg je niet voor mekaar. Je kunt ze lokaal hier en daar een zware klap toebrengen, maar verder niet. Dat krijg je niet klaar.

4

1

Hier in het dorp was een derde van de boeren lid van de NSB. Al onze buren. Ze zijn het tot het laatst toe gebleven. Allemaal geïnterneerd geweest. Ik praat nog dagelijks met ze op het achtereind van de wei. Hahaha.

2

Bij mij was het min of meer een jeugdaangelegenheid. Ik was 19 jaar toen de oorlog uitbrak. Mijn vader was in 1933 al lid van de NSB en daarvoor was hij lid van een voorloper, het Verbond van Nationalisten. Ook min of meer een fascistische beweging, van professor Van der Mijle uit Amsterdam. Ik werd er dus in mijn jeugd met de neus opgedrukt.

Mijn vader was nationalistisch. Hij is jaren ziek geweest en heeft een kuur gedaan in Zwitserland. Het was een internationaal sanatorium, dus hij maakte daar mensen mee van allerlei nationaliteit. Er lagen veel Duitsers, veel oud-soldaten uit de vorige wereldoorlog, bij hem in de lighal en die jongens vertelden hem veel. Daardoor was vader pro-Duits geworden. Toen kwam Mussolini in Italië aan de macht en later Hitler, die werkelijk verbetering brachten uit sociaaleconomisch oogpunt...

Wij boeren werden in die crisistijd economisch naar iets nieuws gedreven. Het nationaalsocialisme of fascisme was iets anders en had iets in z'n vaandel geschreven wat ons boeren in economisch opzicht wel goed paste.

Toen ik in 1945 in het kamp zat, had je tijd om te prakkezeren en de hele zaak was toen kersvers. Om nou voor een Tribunaal met je mond vol tanden te staan en je niet te kunnen verdedigen of je niet te willen verdedigen, dat vertikte ik. Ik heb daarom een verweerschrift geschreven. Daar staat alles in wat de boeren aantrok in het nationaalsocialisme. Bijvoorbeeld dit: 'Omdat zij een autarkische en geleide economie voorstond. Als plattelander en aanstaande boer zag ik hierin een verbetering voor de plattelandsbevolking en de boerenstand. U zult zich waarschijnlijk nog beter dan ik de crisisjaren herinneren. Hoe destijds de boerenstand in het bijzonder de eindjes niet aan elkaar kon krijgen. Er waren

boeren, die geheel kapot gingen, meestal de financieel het minst sterken, maar ook velen die er onder normale omstandigheden goed bij zaten. Er waren er, die noodzakelijke herstellingen aan de gebouwen niet konden betalen. Er is mij een geval bekend, dat een boer zijn grote deur niet kon laten herstellen. Evenzo een ander geval, waarin de boer bij stormweer zijn schuur niet dorst te betreden, omdat hij bang was, het hele dak op zijn hoofd te krijgen.

Kortom, de nood was groot.

Wij moesten concurreren tegen de buitenlandse markten in eigen land. De heren importeurs en aandeelhouders van Unilever enz. maakten grote winsten – veelal was het zo, dat regeringschefs en hoge autoriteiten hierin financieel betrokken waren.

Een graanimporteur in Rotterdam zei zelfs eens, dat het beter was goedkoop graan in te voeren dan de Nederlandse boer, door middel van steun en betere prijzen een bestaan te geven. (Wie is het daar tegenwoordig nog mee eens? Ik geloof naar de pers te oordelen wel niemand meer, gelukkig!) Ik ben geen econoom, doch men kon toch in Europa zien, dat in landen die het autarkische en geleide-economiesysteem ingevoerd hadden, een gezondere boerenstand kregen, tot heil van het gehele platteland.'

Nou ik het weer gelezen heb, ondervind ik het weer net zo. Ik zal maar zeggen, ik was toen 25 jaar en dat kun je er wel uit lezen. Ik zou het misschien op het ogenblik anders zeggen, maar toch wel met dezelfde intonatie, met dezelfde overtuiging.

3

Ik herinner me nog heel best, dat toen Hitler aan de macht kwam, wij de hele nacht voor de radio gezeten hebben. We waren er niet voor weg te slaan. Ik ook niet. Ik was nog maar 13 jaar, maar dat enthousiasme heeft me destijds heel erg aangegrepen. Als jongen van 15 jaar praatte ik over dingen waar een andere jongen van 15 jaar nooit over zou praten. De andere jongens voetbalden, hè, maar dat lag mij helemaal niet, ik voetbalde praktisch nooit. Kaarten deed ik ook nooit. Ik las liever en ik las heel veel.

In 1938, het jaar van de Anschluss van Oostenrijk, zat ik in Groningen op de Landbouwschool. Het hele spul bewoog mij zó, dat ik, kwajongen van een jaar

of achttien, soms in debat stond met mensen, die achteraf kopstukken van de plaatselijke afdeling van de SDAP bleken te zijn. Ik wil maar zeggen, daar prakkezeerde een andere jongen van mijn leeftijd helemaal niet over. Dat kwam, ik was zelf ook in Zwitserland geweest, ik verstond de Duitse taal toen ik dertien was, net zo goed als het Nederlands. Dus mijn hele mentale voorbereiding gedurende de jaren voor de laatste oorlog moest en kon maar één kant uit: díe kant.

Ik verveelde me wel es bij mijn vrienden in het dorp. Ik kon uren zoek brengen hier in huis met lezen. Als er bezoek was en vader zat hier met andere mensen te praten over de Beweging en over de toestand in de wereld en al dergelijke dingen meer, dan sliep ik niet eerder, voordat die mensen weg waren.

4

Voor de oorlog had je Landbouw en Maatschappij. Dat was zuiver een agrarische beweging. Maar de NSB had ook bepaalde voorstellingen van de verhouding tussen landbouw en maatschappij. En nou was het eigenaardige, dat lag in de geest van de tijd: het landbouwprogram van de NSB leek eigenlijk als twee druppels water op dat van Landbouw en Maatschappij.

Alle boeren waren lid van Landbouw en Maatschappij en tot diep in de oorlog hebben al die mensen de NSB in dat opzicht als de avantgarde beschouwd. Tot Stalingrad. Toen begon een heroriëntatie, de toespitsing. Wij hielden vol, sommigen vielen weg en sommigen draaiden helemaal andersom.

Hier was een derde lid van de NSB. Toen ik in 1945 in Amersfoort was, na de capitulatie, kwam daar op een goeie dag Je Maintiendrai op tafel en daar stond een verhaaltje in, dat Nieuwe Pekela de gemeente was waar verhoudingsgewijs de meeste mensen opgepakt waren. Dat trof mij toen, omdat dat hier zo in de buurt is. Van de vormingslectuur van de Beweging interesseerde mij vooral het culturele. De hele bloed en bodemtheorie had nogal mijn aandacht. Daar zat ik nogal erg in. De volkskunde en dergelijke meer. In het nationaalsocialisme was het volkseigene de basis van het nationale. Ik had gevoel voor het nationalisme, dus ik zocht natuurlijk naar de fundering ervan. En dat was bij het nationaalsocialisme de Blut und Bodentheorie.

Toen ik een jonge jongen was, stelde ik mij het nationalisme voor als:

koningin, vaderland en de vlag. Het romantische, hè. Maar toen ik daar wat dieper op inging en de motivering zocht, kwam je tot: wat is een volk? wat is nationalisme? wat is een staat? Later werd mij ook duidelijk dat volk en staat twee heel verschillende begrippen kunnen zijn, die elkaar niet altijd behoeven te dekken.

Toen de Anschlussbewegingen kwamen (het Saargebied, de Oostenrijkse Anschluss, Sudetenland) vroeg je jezelf af: hoe staat het eigenlijk met onze grens hier? Wij hadden langzamerhand wel in de gaten dat die Oost-Friezen en Groningers veel meer met elkaar verwant zijn dan wij Groningers met Brabanders en Vlamingen, bij wijze van spreken. De hele staatsgrenzerij in Noord-West-Europa is trouwens maar kunstmatig. De werkelijke grenzen liggen ten zuiden van Brussel en ergens aan de andere kant van de Elbe, hè.

5

De ss legde zichzelf boven de gewone Duitse wetten nog een bepaalde verplichting op. De ss-man aanvaardde meer verplichtingen dan iedere willekeurige andere staatsburger. Juist op het gebied van het ras. Dit moest natuurlijk allemaal administratief behartigd worden en een van die Amten was het Rasse- und Siedlungshauptamt. Op het Rasse- und Siedlungshauptamt ben ik een poos werkzaam geweest. Het was eigenlijk het wereldbeschouwelijke orgaan van de ss.

De ss had bepaalde stukken woeste grond in Brandenburg laten ontginnen, daar hadden ze nieuwe boeren op geplaatst. Je had daar een paar dorpen, waar louter boeren woonden die lid van de ss waren. Maar toen de oorlog kwam en het Oosten openging, huldigde Duitsland en vooral de ss dit principe: wanneer wij niet in staat zijn de veroverde leefruimte, zoals ze dat noemden, te zijner tijd met Germaanse mensen te ‘besiedeln’, te koloniseren, dan is deze oorlog bij voorbaat verloren.

Zo dachten wij in de ss erover. Alles werd ingesteld op de tijd na de oorlog. Achteraf zeiden we: we hadden maar beter eerst die oorlog kunnen winnen. Tenminste, zo denk ik erover. We hadden beter die oorlog kunnen winnen en dan hadden we later wel es met die muggenzifterij kunnen beginnen.

Het was de bedoeling om in dat Siedlungsamt een aantal mensen op te leiden, die ná de oorlog leiding konden geven voor de kolonisatie. Zoals er na de

oorlog velen naar Canada geëmigreerd zijn, was er ongetwijfeld na de oorlog ook een campagne gekomen om te koloniseren naar het Oosten.

6

Ik geloof dat het niet juist is dat men mensen van zeer grote verscheidenheid en met zeer grote rasextremiteiten met mekaar laat samenleven, en ook met elkaar laat trouwen. Ik geloof (en nu word ik misschien een klein beetje godsdienstig) dit: blanken en zwarten zijn er nu eenmaal, dat ligt in de natuur besloten; ik geloof niet dat het goed is dat men dat maar door elkaar hutselt. Niet dat ik de Neger minacht. Absoluut niet. Maar de Apartheid, laat ik het Zuid-Afrikaanse woord maar gebruiken, moet ik wel onderschrijven. Daar kom ik wel in.

Ik geloof wel dat men wel eens te scherp geslepen heeft. Wij als SS'ers mochten bijvoorbeeld in Rusland niet aanpappen met een Russisch meisje. Wilde men per se niet. Maar dat was naar mijn gevoel te scherpslijperig. Er waren meisjes genoeg en ook jongens genoeg die zich niet van een Duitser onderscheidden, wat hun raseigenschappen betreft.

Ten opzichte van de Joden is mijn standpunt: ook de apartheid. De Neurenberger wetten, die de Joden een aparte status gaven, wil ik wel onderschrijven. Vergeet niet: in Israël gelden de Neurenberger wetten praktisch óók. Als je morgen naar Israël toe gaat en je wilt met een Joods meisje trouwen, dat gaat maar zo niet. Dat wil niet zeggen, dat ik nou meen dat iedere Jood maar geliquideerd moet worden. Zó denk ik daar niet over. Want persoonlijk heb ik 't ook nooit zo gevoeld. Toen 't zo op de spits kwam met die Joden en de Duitsers en wij hier zoveel Joden over de grens kregen, zoveel Duitse Joden, heeft Mussert een keer een artikel geschreven, voor de oorlog dus nog: wij kunnen ons voorstellen (wij hadden zelfs Joden in de NSB), dat een bepaald volk de Joden niet langer in zijn midden duldt; maar zoals het nou gaat, zo gaat het niet, wij moeten zien dat wij die mensen ergens krijgen waar ze hun eigen gang kunnen gaan.

Hij heeft toen voorgesteld om de Guyana's tot Joods Nationaal Tehuis te maken. Suriname, Brits- en Frans Guyana. De drie grote koloniserende staten zouden daar ieder een stukje grond weggeven dat ze zelf niet zo op waarde schatten. Daar is niets van gekomen. De NSB was misschien ook te klein, in

internationaal opzicht, om gehoor te krijgen.

Zó heb ik mij altijd tegenover de Joden gesteld: niet kwijt in de zin van weg met dat vuil, maar zien dat je die twee verschillende mensensoorten die zo ver uit mekaar staan en die op het ogenblik samen moeten wonen, met alle gevolgen en herrie vandien, zorg dat je ze uit mekaar krijgt. Doe net als de rechter, die op een goeie dag man en vrouw scheidt, die niet meer goed met mekaar overweg kunnen.

Ik geloof ook niet dat ik een antisemiet geweest ben. Nee. Absoluut niet.

Ik ben in Litouwen geweest. Toen wij er kwamen, waren de Joden op menige plaats al door de Litouwers afgemaakt. Mij is daar meermalen verteld, dat de Duitsers niet hoefden te komen om de Joden aan kant te maken; de Litouwers hadden 't zelf al gedaan. En dat is ook wel verklaarbaar.

In het noordoosten van Litouwen had je bijvoorbeeld een plaatsje, daar woonden tienduizend mensen, waarvan vijfduizend Joden waren. En over het algemeen verdroegen die Balten de Joden heel slecht, waarschijnlijk doordat ze er in groten getale waren. Er was geen Jood meer toen wij daar kwamen. Het had zich allemaal in een paar dagen tijd voltrokken, vertelde mij een oude dame van een Russische vorstenfamilie die een Gut hadden gehad in Litouwen en waar zij nog altijd woonde. Die was wel zo antisemitisch, die dame. Ze sprak Frans, Duits en Engels. Ze was gouvernante geweest bij die vorstelijke families.

Dat er wel degelijk verschil in rassen is, bewijst de grote turbulentie die om die rassen gaande is. Als alle mensen gelijk waren, ja, dan waren er geen moeilijkheden.

Disraeli, een man uit de geschiedenis, heeft gezegd, de sleutel van de wereldpolitiek ligt in de rassenverscheidenheid der mensen. In die zin heeft hij zich uitgelaten. En ik geloof wel degelijk dat daar iets van waar is. Ik ben helemaal niet zo dat ik een Neger discrimineer, helemaal niet. Ik wil niemand discrimineren die van een ander ras is. Maar als mijn dochter thuiskwam met een Neger... Ik vind dat maar een onheilspellend gevoel.

Dat wil niet zeggen dat ik die vent niet respecteer, maar ik vind dat het niet bij mekaar past. Zo'n grote verscheidenheid in karakter, hè. Het zou al een wonder zijn, als ze met mekaar overweg kunnen, laat staan hoe het met de kinderen zal gaan.

Wij hadden vroeger, voor de oorlog, de zogenaamde katjangs. Kent u dat boek De Katjang? Wat werd het dualisme, wat die jongen had, prachtig

beschreven! Die katjangs hadden immers een minderwaardigheidscomplex, omdat zij nergens bijhoorden. Waarom zul je nou mensen gaan produceren die nergens bij horen? Dat is immers verschrikkelijk!

Ik geloof dat het een ‘naturwidrige’ houding is, als je die verscheidenheid in de rassen niet respecteert. Dat verschil in de rassen heeft de natuur ons gegeven.

Nee, dat verschil in rassen is nu eenmaal zo en daar hebben we ons maar bij neer te leggen. En nou kunnen we het spul wel door elkaar heen hutselen, maar zijn gevoel zegt dat dat niet verstandig is. Als wetenschapsmensen een blanke en een zwarte helemaal uit mekaar leggen en iemand hutselt het spulletje door mekaar heen, dan kan ik me voorstellen dat ze in de war komen, behalve wat de huid betreft en de schedel. Ik kan mij voorstellen dat men niet meer weet of die spier nou in dit lichaam thuishoort of die spier in dat lichaam.

Maar daar zit het hem niet in. Het zit hem in datgene wat je niet ziet. Het zit hem in de ziel. Die is er immers niet. Het is de mentale aangelegenheid vooral. De mentale verschillen worden ons kenbaar gemaakt door de huidskleur en door de raskenmerken. Zo zie ik het.

7

Het marxistisch socialisme deed een streep door het nationalisme. De internationale klassenloze maatschappij kwam daarvoor in de plaats. Dat wakkerde natuurlijk het nationalisme juist aan, want dat wilde wèl een maatschappij met standen. Een maatschappij, waarin wij boeren dus een stand waren.

Als mijn vader er straks niet meer is dan ben ik eigenaar van deze boerderij, als alles goed gaat, als alles normaal verloopt. Mijn vader praat nooit van ‘mijn’ boerderij, maar die praat van ‘onze’ boerderij. En ik zal nooit anders praten als van onze boerderij. Ook op het ogenblik, terwijl ik van mijn vader pacht. Ik wil maar zeggen, een boer voelt intuïtief aan: de boerderij is niet het bezit van jezelf, maar het bezit van je familie, van je geslacht. En dat geeft bepaalde verplichtingen. Wij mogen er niks toe bijdragen, voor mijn gevoel, om boer-af te worden.

Mijn vader zei wel eens, de beste bescherming tegen het communisme is de boerenstand. Die is van nature het meest negatief ten opzichte van het

communisme ingesteld.

Waarom waren al die mensen in de omtrek lid van de NSB? Misschien wel omdat ze 's morgens met het boterham-halfuurtje op het land al tegenover mekaar in de wei gingen zitten praten. Dan zeiden de mensen uit de omgeving, ja die en die is ook lid van de NSB geworden en dat is een boer, hè, die heeft een boel van de wereld gezien en die weet ook een boel, het zal wel goed wezen. Ja, zo ging dat. Ik wil maar zeggen, door mijn vader zijn een heleboel mensen lid geworden van de NSB, omdat ze dachten, die heeft zo'n kijk op de wereld, die heeft zoveel meegemaakt, en als die zegt het is goed voor ons boeren dan zal het wel goed zijn. Vader overreedde ze helemaal niet, hoor. Maar het is altijd zo in de wereld, men heeft een bepaald voorbeeld en dat was nou toevallig mijn vader.

Een rare gewaarwording, want zo had hij het nooit ondervonden. Toen hem dat op een zeker moment na 1945 dan ook ter kennis gebracht werd, toen stond hij min of meer versteld. De notaris zei: jij was het paradepaardje. Ja god, zegt mijn vader. Dat wist hij helemaal niet!

Vader was ook helemaal niet het type. Hij is meerdere malen aangezocht om zich beschikbaar te stellen voor een burgemeestersfunctie, maar dat wou hij niet. Zolang als hij lid van de NSB is geweest, heeft hij praktisch nooit een functie gehad. Wou hij niet. Hij wilde wel es midden in de nacht met pamfletten op straat, hij wilde wel alle vergaderingen bezoeken als het nodig was, als ze meenden dat hij er bij aanwezig moest wezen, maar hij wou geen functie hebben. Want het ging hem niet om een baantje. Dat was zijn ambitie niet. Mijn vader wilde alleen maar boer wezen. En toen dan de Landstand werd opgericht en men graag had dat hij hier boerenleider werd, was hij dan hier de hoofdman in de gemeente op landbouwgebied. Buurtboerenleider heette dat. Nou, dat heeft hij schoorvoetend gedaan. Die anderen hadden allemaal al functies, dus moest vader dat maar doen.

Vader heeft nooit een uniform gedragen. Hij had geen uniform. Nee, dat lag hem niet. Wat moet ik daarmee, zei hij altijd. Al die kerels met die pakkies aan!

Als je een flinke boer bent en je hebt veel verbouwd en je bent alle dagen op je bedrijf aan het werk en iedereen komt bij je op het bedrijf kijken of de zaak er goed bij staat en zien dat je niks verwaarloost, dat geeft je het meeste prestige. Vooral voor de oorlog was dat zo. Daar keken ze tegen op. Je moet wat kunnen in de wereld. En dat dat respect afdwingt, dat vind ik goed. Mijn vader was net

zo. Nu nog.

Moeder was veel feller dan mijn vader, maar is nooit lid geworden. Nee. Alleen omdat vader haar stiekem ingeschreven had.

Mijn vader was geen scherpslijper. Ik was veel scherpslijperiger dan mijn vader. Dat ben ik eigenlijk nog.

Ik kon ook helemaal niet stilzitten vroeger op school, een dik debat met de meester en leraar, hè, daar maakte ik een sport van.

8

Ik was 17 jaar, toen ik bij een groepje van de Jeugdstorm kwam. In 1937. We hebben nog een keer een Landdag meegemaakt, in Zandvaart meen ik. Maar toen moest ik naar de Landbouwschool en ben ik op non-actief gekomen, tot aan 1938/1939 toe. Zo lang duurde dat met die Landbouwschool. Ik was geen vlotte leerling.

Maar in 1940 zou er een Landdag zijn en daar wou ik graag mee heen. Gezien de oorlogsomstandigheden, wij waren toen nog niet betrokken in de oorlog, was het consigne afgegeven: de Landdag was alleen voor een besloten kring, dus alleen voor leden van de NSB. Ik was geen lid, en ik wou die Landdag graag meemaken. Toen, het was 8 mei 's avonds, met mooi weer, ga ik naar de kringleider toe. Ik zeg, ik wil graag naar de Hagespraak, kan ik mee? Ik ben er in 1937 al geweest en in 1938 en 1939 ook, nou wou ik deze toch ook graag meemaken. Hij zegt, dat kan niet, dan moet je maar lid van de NSB worden. Ik zeg, ja, de ouwe heer voelt er nog niet veel voor dat ik lid ben. Want zo was vader ook wel weer. Hij wou ons er ook niet bij betrekken, bij de daad, hè. Nou, 9 mei was ik weer bij de kringleider en ik zeg: ik mag, ik word lid. Goed, zegt hij, ik zal je even inschrijven. Hij maakte toen de formulieren klaar en die zijn weggegaan. De volgende morgen werden we wakker en stonden de Duitsers voor de deur, bij wijze van spreken. Dus ik ben nog net 's avonds voor de 10e mei, lid van de NSB geworden.

Wat later in mei ben ik ingeschreven. Een nummer vlak vooraan in de 100.000. En toen voelde ik mij ontzettend beledigd, want dat waren de nummers die uitgegeven waren nadat de oorlog begonnen was, ná 10 mei. Vader had er één vooraan in de 5.000. Als jongen maak je je daar druk over, hè, over een nummer.

9

Wij hebben hier in de meidagen ’40 nooit een Duitser gezien. Dat kwam eerst een maand later. Op dat moment vond ik het rot. Ik kreeg er de doodschrik van.

Je pro-Duitsheid en je nationalisme, dat kwam toen met mekaar in botsing, hè.

Ik had maar liever dat ze weggebleven waren. Dat meen ik. Maar toen die eerste trammelant voorbij was en op een zeker moment de oriëntatie kwam, toen hebben wij bewust Duitsland gekozen.

Het eerste waar je naar uitkeek, was Volk en Vaderland. Hoe zou die daar nou op reageren? Niet uit een soort partijdiscipline, helemaal niet, maar hoe we d’r nou mee aan moesten. En toen de leiding van de Beweging besloot om door te zetten, met de bekende motieven, toen zeiden wij met mekaar van ja. Maar wat het sterkste geweest is: die toeloop van leden werd ineens zo groot. Dat was later eigenlijk min of meer ook mijn bedenking tegen dat nummer vooraan in de 100.000, want ik wilde eigenlijk helemaal niet tot die tweede 100.000 behoren, maar tot de eerste ‘ban’.

Ik wilde geen ‘meikever’ wezen.

Later maakten we ze in het kamp wéér mee en een heleboel bleken toen eigenlijk... Die ontmoet je nooit meer, nou ook niet. Voor een groot gedeelte zuiver opportunisten.

Ik wil maar zeggen, wij zeiden in de oorlogstijd heel vaak tegen mekaar als lid van de NSB: die vooroorlogse tijd was toch veel mooier. Wij hadden allemaal het gevoel dat we min of meer stonden met de Duitse bajonetten, hè, en dat zinde ons eigenlijk helemaal niet in de NSB. De oude leden van de NSB waardeerden dat helemaal niet. Wij hadden veel liever op eigen kracht gewerkt en dan waren we desnoods een minderheidsbeweging gebleven. Maar er zat veel meer geest en veel meer pit in, zonder bijbedoelingen. Je vocht voor een betere wereld om het es hoogdravend te zeggen en heel veel mensen, die ons voor de oorlog zeiden, och ja, dat wordt toch nooit wat en dit en zo, die traden na ’40 met het grootste gemak toe als lid van de NSB. Waarom? Ja, toen gaf het perspectief, hè.

Als nationaalsocialisten, met onze voorstelling ten opzichte van de maatschappij, vonden wij het beter dat Duitsland de oorlog won dan het liberalistische Engeland. Dat was dan het economische, maatschappelijke motief.

En verder vonden wij dat wij ook veel met het Duitse volk gemeen hadden. (En dat vind ik nog. Vooral hier bij de grens, begrijpt u wel.)

Daarom kozen wij de Duitse kant.

10

Ik was afgekeurd voor het Nederlandse leger. Te smal, zeiden ze. Ik ben nou nog geen brede. Een paar jaar later ben ik wel goedgekeurd voor de SS. Heel strenge keuring. Mijn vader heeft wel eens gemeend dat ze mij destijds bewust afgekeurd hadden. Als zijnde de zoon van een NSB'er.

Ik wou graag in Nederlandse dienst. Ik vond dat erbij horen. Je kunt wel het Wilhelmus zingen, maar per slot van rekening moet je het ook met de daad bewijzen. Mijn vader was blij dat ik afgekeurd was. Die vond dat wel gemakkelijk, geloof ik.

Toen ik later bij de Waffen-SS ging, vond hij dat ook niet goed. Maar persoonlijk heb ik het wel als beroerd ondervonden. Ik heb zelfs herkeuring aangevraagd.

11

Mijn latere vrouw haar vader en broer waren ook lid van de NSB. Toen ik weerkwam in 1945 waren d'r ouders weg, m'n zuster was weg, zij was ook weg, allebei de broers van haar vader waren lid, dus ook weg. En de verloofde van mijn zuster. Het was hier praktisch allemaal zo. Wij hadden 13 familieleden in het kamp en daar moesten mijn vrouw en zuster allemaal voor wassen en in 't begin ook eten brengen.

12

Ik was dus eerst bij de Nederlandse SS in Nederland. Daarna ben ik naar de Waffen-SS gegaan. Maar was ik hier gebleven dan had ik net als ieder ander lid van de Nederlandse SS op zeker moment opgeroepen kunnen worden en had ik aan die Silbertanne-acties mee moeten doen. Och, je stond nu eenmaal onder eed en je behoorde bij de revolutionaire strijdbare groepering van de bevolking. Mensen van ons werden langs de straat doodgeschoten door de Illegaliteit,

gemotiveerd of ongemotiveerd, daar wil ik verder niet over praten. De Nederlandse politie kon ze niet vinden, dus wat moest er gebeuren? Er moesten tegenzetten gedaan worden. Nou, de mentaliteit was toen zo, precies als bij de soldaten aan het front: schiet hij het eerst of schiet ik het eerst. Een van beiden, is niet zo! Dus dan voelde je op een zeker moment, wat je aan het front ook verplicht bent: ja, daar moet ik ook maar aan mee doen. A la bonheur. Op zeker moment werd je d'r voor gezet, je werd bij een of andere fijne meneer voor de deur gezet en dan zeiden ze, nou, schiet maar. Maar dat was niet leuk. In het licht van die tijd gezien, is dat heel iets anders dan op het ogenblik, als je met je nuchtere verstand 25 jaar na de oorlog hier zit en zegt, ja, dat had je niet moeten doen.

Je stond nu eenmaal aan die kant en daar had je de consequenties van te trekken en dat alles heb je op dat moment ook niet zo ondervonden als je het na die tijd ondervonden zou hebben.

Sta maar op dat moment zo en wees dan maar es lid van de avantgarde, laten we het zo maar zeggen, en er worden verplichtingen van je gevraagd en je komt zelf ook tot de conclusie dat het niet anders kan en dus eigenlijk wel moet, hè. Niet zo eenvoudig, hoor.

Dat vind ik ook het beroerde van die hele bijzondere rechtspraak: 't is allemaal van één kant en de goede bedoelingen die voorgezeten hebben, komen nooit ter sprake. Ofschoon, iemand doodschieten is nou ook geen sinecure.

13

Toen de WA opgericht werd, werd ik lid. Mijn vader had daar niets op tegen. Dat vond hij normaal, dat hóórde er toen bij. Hijzelf wou niet in zo'n ding. Dat deed hij niet. Ik geloof, dat zijn statusgevoel dan in het gedrang kwam.

Wat me tot de WA bracht, was de weerbaarheidsgedachte. Dat sprak mij aan. Een gewone militaire opleiding vind ik goed. In de eerste plaats is het een opvoedingskwestie, is het niet zo. Je ordenen onder een bepaald gezag. Bovendien: ergens zijn alle mensen gelijk en dat moet dan ook maar een keer zijn, dat alle mensen gelijk zijn. En je hebt de gelegenheid om op sportieve wijze te proberen er bovenuit te groeien.

Als ik in militaire dienst had gemoeten, had ik mij vast en zeker niet onttrokken aan de opleiding tot onderofficier (voor officier had ik niet voldoende

geleerd). Had ik mij niet aan onttrokken. En bij de Waffen-SS heb ik er werkelijk naar gestreefd om een hogere rang te krijgen. De tijd is te kort geweest. Ik heb het maar tot Sturmmann gebracht, de laagste rang boven de manschappen, korporaal ongeveer.

Als ik de tijd had gehad, had ik mij absoluut voor een officiersopleiding in Bad Tölz gemeld. Was ik graag geworden.

Er is maar voor één zoon plaats op de boerderij, maar als ik meerdere zoons zou hebben, dan had ik het wel prettig gevonden als zo'n jongen officier had willen worden. Dat meen ik nog. Ik ben helemaal geen militairist, maar het militaire vind ik niet altijd een overbodige zaak. Ik vind het goed dat iedere burger zich op zeker moment onder een direct gezag geplaatst weet. Dat vind ik goed. En vooral zoals dat in het Duitse leger was: je werd ook in je vrije tijd niet losgelaten. Zelfs de vrije tijd was dienst. Voor menige kameraadschapsavond werden de meisjes uit de stad genodigd. In Duitsland was 't helemaal niet zo, dat je dan een bepaald soort meisjes kreeg van de lagere bevolkingsklassen. Helemaal niet. Die kwamen uit alle klassen van de bevolking. Dat was in Duitsland anders dan hier.

Ik weet nog heel best, dat, toen de Nederlandse militairen hier in de buurt lagen, de vaders en moeders uit betere kringen tegen hun dochters zeiden, je laat je niet met een soldaat in, hoor. Dat vond ik verschrikkelijk, hè. Een soldaat was iets minderwaardigs. Dat vind ik niet. Ik vind de dienst goed. Zoals de Arbeidsdienst, nou, dat zou wel es goed zijn voor die Provo's. Laat ze maar es op de schop staan, dan weten ze wat werken is. Hoewel, ik geloof dat er ook wel Provo's zijn, die wèl willen werken.

De WA deed je naast je beroep. 's Avonds had je je oefenavonden, je vormingsavonden. Je leerde marcheren, er werd aan sport gedaan, maar er ontbrak een kader. Het was allemaal te geforceerd, het was nog niet genoeg gegroeid.

In Duitsland was de SA groot geworden in de Arbeitslosigkeit, iedereen had tijd. Die mannen deden hun dienst op dezelfde manier als politie, bij wijze van spreken, ieder had z'n diensturen.

Dat kwam in Nederland helemaal niet ter sprake, was ook niet nodig, want wij hebben nooit in een halve revolutietijd geleefd. In Duitsland was er een politieke strijd met de communisten. Hier had je een WA, die alles nog moest leren. Marcheren. In de houding staan. Al dergelijke dingen meer. Daarvoor ontbrak het kader, omdat het Nederlandse volk nou eenmaal geen militair volk

was. Wij hadden nooit een oorlog meegemaakt. Als wij de oorlog hadden gewonnen, was dat heel anders geweest, dan hadden wij door de Waffen-ss voldoende kader gekregen. Dan hadden wij overal mensen voor gehad.

Bovendien, mensen leiden is een vak op zichzelf. De eerste de beste boer of de eerste de beste schoolmeester kun je niet voor een troep mensen neerzetten en dan discipline laten leren. Dat gaat nou eenmaal niet. Er kwam dan ook niet veel van terecht.

Ik ben ook nog op een WA-school geweest, in Terborg. Daar kregen wij min of meer een kaderopleiding. Ik was intern, ongeveer drie weken. We werden opgeleid tot een soort hulppolitie. Dat hadden ze verstandig bekeken, het werd geen militaire aangelegenheid, dat lukte nou eenmaal niet.

14

In 1941 ben ik, vlak na het uitbreken van de Russische oorlog, zo in november, als een van de honderd boeren naar het Oosten gegaan. Dat had de Nederlandse Heidemaatschappij georganiseerd. Het is zo gegaan: de Duitsers wilden Hollandse boeren naar het Oostland toe hebben. Dat hebben ze eerst via het Nederlands Agrarisch Front gespeeld. Dat was de samenvoeging van Landbouw en Maatschappij met het Boerenfront van de NSB. Roskam was de leider. Op een goeie dag kregen wij een oproep of we daar aan mee wilden doen. Ik heb mij toen bij het Agrarisch Front opgegeven.

Toen de oorlog met Rusland begon trok heel veel van het kader van de Kolchozen en Sovchozen (in Rusland is de landbouw haast allemaal staatsbedrijf) met het Rode Leger terug. Voor zover ze gelegenheid hadden. Het waren over het algemeen eersteklas communisten. De Duitsers hebben geprobeerd om daar een nieuw kader mensen naar toe te brengen, zodat de zaak beter zou lopen. In de eerste plaats was de productie in dat grote land belangrijk voor het leger en verder was de voedselproductie daar voor Europa natuurlijk welkom, want wij konden ons hier niet zelf voeden. Lang niet helemaal voor de volle honderd procent.

Later kwam er al gauw een oproep voor de Nederlandse agrariërs om dienst te nemen bij de Landeswirtschaftgesellschaft Ostland GmbH. Dat ging via een arbeidsbureau. Van het Agrarisch Front vernamen we niets meer. Er schijnen

controverses geweest te zijn tussen het Agrarisch Front en de Duitsers. De Nederlandse Heidemaatschappij had op vrijwillige basis een kader beschikbaar gesteld. Ir. Staf was toen de president-directeur. Ik hoorde bij de eerste honderd boeren. In Oldenzaal hadden we een afscheidsfeestje. De heer Staf was aanwezig. Roskam was er ook, maar die stond op het tweede plan. Ir. Staf stond veel meer op het eerste plan.

Hij heeft ons toegesproken: dat wij als eerste Nederlanders op vreemde bodem zouden gaan werken aan de voedselvoorziening. Hier, uit een kranteknipsel: ‘Gij hebt,’ aldus spreker, ‘een prachtige opgave te vervullen. In u wordt een groot vertrouwen gesteld, want gij hebt tot taak de graanvoorziening, ook die van ons land, veilig te stellen. Toont niet alleen dat gij goede boeren zijt, maar ook goede Nederlanders en goede kameraden door ginds een gemeenschap te stichten, waarin het parool geldt: een voor allen, allen voor een’. Dat zei Ir. Staf. Wel erg nazistische stijl, hè?

15

We zijn naar Ostland gegaan. Ostland, dat waren de Baltische staten met Wit-Rusland. We werden eerst ondergebracht in Litzmannstadt (tegenwoordig en vroeger heette dat Lodz) en vandaar zouden we verder naar de Baltische staten gaan. Toen kwam net de strenge winter ’41-’42. De boel was eigenlijk wel een beetje ontwricht, hoor. Daar waren ze niet op berekend. En toen zijn we heel lang in de stad blijven liggen en op mijn verjaardag, de 23ste januari, zijn we daar vandaan naar Riga gebracht. Paar dagen in een trein gezeten, die niet gestookt werd. Wat een kou. Tsjonge, jonge, wat was dat koud!

Onderweg, in Tilsit, was er net een trein met oorlogsgewonden uit Rusland. Daar zag ik de eerste Nederlandse vrijwilligers terug. De eersten van het Legioen. Die jongens hadden het oranje-blanje-bleu-speldje op de mouw.

Ze hadden bevroren voeten, bevroren ledematen en zo. Ik zie nog een jongen lopen, een hele jonge vent, met beide benen helemaal in het verband. Het was één witte massa. En daar liep hij ook nog op! Verschrikkelijk gezicht, man.

De hele trein hebben wij overgedragen. Vanuit de wagons in het stationsgebouw. Op de nek. Man voor man.

De stemming was helemaal niet beroerd. Helemaal niet. Dat is mij zo opgevallen. Geweldig moreel. Jan en alleman zat er bij. Officieren,

onderofficieren en manschappen. Allemaal gelijk, hoor. Toen werden we naar Riga gebracht, de hoofdstad van het Ostland. En vandaar uit zijn we verdeeld over de verschillende bedrijven. Ik kwam in Litouwen.

Mijn werk was toen hetzelfde als later bij de Landwirtschaftliche Einsatz van de Waffen-ss: gewoon de voorbereiding van de kolonisatie. Op de hoogte komen met toestanden en omstandigheden en klimaat. Het was er om te doen dat we ons oriënteerden. Ik was toen nog erg jong, 21 jaar.

We hadden contact met de leiding van de bedrijven daar, niet met de mensen zelf, want in Litouwen verstond je ze niet. De chef van de Gütergruppe, waar ik bij gedetacheerd was, was een volksduitser met een Litouwse vrouw getrouwd, hij verstond Duits. Deze meneer was dus een landwirtschaftliche Verwalter. Min of meer een bedrijfsleider. Och, achteraf bekeken, een man, die naar mijn gevoel met alle kanten meekon. Ik had het zeer slecht getroffen, hij beschouwde mij als pottenkijker, want hij schijnt illegaal werk gedaan te hebben. En daar kon hij mij natuurlijk niet bij gebruiken. Uit ons oogpunt bekeken een beetje een onbetrouwbare vent. Wij droegen olijfgroene eenheidskleding, een uniform was het niet helemaal. Wij droegen ook laarzen. Dus we konden er ook in werken, het was een soort dienstkleding.

Ja, dat was Litouwen. Daar ben ik toen weggegaan en hier weer thuis geweest. In die tijd heb ik mijn vrouw leren kennen, nader leren kennen. Wij kenden elkaar natuurlijk wel van het dorp. We hebben mekaar eigenlijk meer intiemer leren kennen, laten we het zo zeggen. Toen ben ik in 1943 in de ‘Landwirtschaftliche Osteinsatz der Waffen-ss’, het Siedlungsamt gekomen. Ik moet eerlijk zeggen, dat is een van de interessantste tijden van mijn leven geweest.

16

Ik was WA-man tot februari 1941, daarna ben ik in de Nederlandse ss gekomen. Later is dat Germaanse ss in Nederland geworden. Kijk, je had de WA en je had de Mussertgarde. Van die Mussertgarde was Feldmeyer de man. En later is die Mussertgarde gereorganiseerd tot de Nederlandse ss. Die Nederlandse ss moest leden hebben en daarom ging men zo es de mensen langs. Er is hier een keer iemand geweest en die heeft ons es bekeken. En op een goeie dag kregen we bezoek, of ik lid van de Nederlandse ss wilde worden. Och, daar had ik eerst

helemaal geen idee voor. Waarom ze dat wilden? Nou, ze wilden graag een bepaald soort mensen hebben, met bepaalde raskenmerken. Ze vonden dat ik wel geschikt was. Of ik mij wilde laten keuren. Ik ben naar een café gegaan, hier in de nabijheid, waar ik mij heb laten keuren en ik ben goedgekeurd.

De Nederlandse SS werd in het begin beschouwd als een soort selectie uit de WA. Verder ging alles hetzelfde, maar je werd natuurlijk meer in de SS-gedachte gevormd. Ik moet eerlijk zeggen, daar was ik in principe niet zo afkerig van, want dat lag ook weer in nauw verband met die gebondenheid aan je ras, aan die rasgedachte, en die onderschreef ik wel. Ik paste daar wel tussen. Ik voelde me daar heel best thuis.

Bij de WA waren over het algemeen de ruwe bonken, en och ja, niet om te pochen, maar ik stamde uit een beetje ander milieu dan de massa. Op de eerste SS-avonden ontmoette je ook jongens van een ander karakter, een beetje ander soort mensen als de grote massa, laten we het zo zeggen.

Bij de WA waren meer de volksjongens. Niet dat die minder waren, helemaal niet, maar ik voelde mij bij de SS qua mijn opvoeding, die ik in het huis van mijn ouders genoten had, wel beter thuis.

Bij de Nederlandse SS was een heel andere geest. Het was veel ideologischer. Zo heb ik veel oudgereformeerden bij de Nederlandse SS meegemaakt. Die gereformeerden hebben over het algemeen meer geestelijke inhoud meegekregen. Die waren door hun opvoeding so wie so al een beetje ideologischer ingesteld. Want de gereformeerden zijn ideologisch, hoor.

Het was toen uiteraard nog helemaal niet de bedoeling om in Rusland te gaan vechten, maar we werden later, toen het zover was, op de verplichting gewezen, dat wij als Nederlandse SS-mensen ons nòg meer moesten inzetten. Dat lidmaatschap verplichtte ons tot méér doen.

Bij mij is het uitgedraaid op de landwirtschaftliche Einsatz van de Waffen-SS. Mijn ouders (ik was de enige jongen) hadden er niet veel zin aan dat ik regelrecht bij de Waffen-SS ging, terwijl ikzelf eigenlijk wèl wilde. Het lag niet helemaal in hun bedoeling dat ik daar nou op een goeie dag onder de sneeuw lag. Dat was ouderlijke bezorgdheid.

Maar ik voelde mij hier niet meer thuis. Ik moest er uit! De meeste jongens waarmee je bij de Nederlandse SS was, waren bij de Waffen-SS en jij zat hier nog maar en je wilde wel, maar ik wilde ook per se toestemming hebben van m’n

ouders. Ik ben toen bij de Landwirtschaftliche Einsatz van de ss gegaan. In '42, omstreeks de kerstdagen.

17

We kregen eerst een kleine militaire vooropleiding in Avegoor, bij Arnhem daar in de buurt. Zodat je bij eventuele 'bende'overvallen, die je in Rusland veel te duchten had, vooral als je in het bosrijke gebied was, kon verdedigen, dat je dus van de krijgstechniek een beetje kaas had gegeten.

In Rusland had ik op m'n werk een geweer bij me. Maar ik heb er gauw voor gezorgd dat ik een pistool kreeg, want het was geen doen. Soms moest je twee dagen met zo'n ding op de weg lopen. Je gaat toch niet met een geweer bij je met arbeiders staan praten of aanwijzingen geven.

Ik heb nooit van dat pistool gebruik hoeven maken. In de Oekraïne was dat niet zo. De Oekraïners waren een prettig volk. Ze waren pro-Duits, ze vonden het wel goed dat wij er waren, ze waren helemaal niet anti. Toen wij terug moesten, gingen ze in massa met ons mee.

Ik heb geelzucht gekregen en ben met de trein teruggebracht, maar ik heb later horen vertellen, dat tijdens de terugtocht de wegen vol waren met Russische vluchtelingen, de inheemse bevolking dus, die voor de Russische troepen wegtrokken. Helemaal niet dat die mensen met ons gecollaboreerd hadden, helemaal niet, maar alleen de beduchtheid voor het Rode Leger deed ze met ons terugtrekken.

Als ik in de Oekraïne een keer een dienstreis moest maken, ver weg, naar een vergadering of zo (we gingen dan met een panjewagen, met een paard er voor, een soort boerenwagentje), dan kon ik wel eens niet in een dag weer over komen. Maar dan kon je je rustig inkwartieren in net gelijk welk huis. Daar was helemaal niets bij, daar werd je de hals niet afgesneden, daar werd je 'met brood en zout ontvangen', hoor.

En was je er een poosje, dan begon de vrouw te koken en ze zorgde ook wel voor warm eten en als ze drank in huis hadden, kreeg je vast en zeker een glas wodka. Je kreeg ook geen ongemak, het was er schoon. Eenvoudig, sober, maar schoon. Maar als je nou in de buurt van Minsk kwam, hoorde ik wel van de jongens die daar geweest waren, dan kon je niet in een burgerlijk huis verkeren, want je kreeg luizen.

Zo'n verschil! Oekraïners willen ook helemaal niet dat je tegen ze zegt, jullie zijn Russen. Ze voelen zich zwaar beledigd. Ze zijn in wezen anti-Russisch.

Het werk voor de landwirtschaftliche Einsatz van de Waffen-ss was eigenlijk hetzelfde als bij de Oostcompagnie. We stonden regelrecht onder de gewone militaire Kreislandwirte. En zo'n Kreislandwirt deelde ons in op de verschillende bedrijven, en daar hadden wij er voor te zorgen dat de productie behoorlijk liep, dat de bedrijven van de nodige productiemiddelen werden voorzien. De Kreislandwirte moesten voor hun gebied er voor zorgen, dat de voedselvoorziening van de inheemse bevolking behoorlijk gewaarborgd was. En wat er over was werd zo snel mogelijk naar West-Europa vervoerd.

Ik heb het aangename gehad, dat, toen ik het een en ander had afgevoerd naar het station en eens ging kijken waar het bleef, er een laadbrief aangeplakt werd: bestemming Rotterdam! Dat werd niet om mij gedaan, maar dat zag ik toevallig.

In heel veel kringen voorzag men, dat er geen uiteindelijke overwinning op geheel Rusland kon behaald worden. Men rekende er wel mee, dat Rusland zich op een zeker moment niet meer zou kunnen verweren. Maar aan de andere kant was het bezetten van Aziatisch Rusland voor het Westen een onmogelijkheid. Als ze bij de Wolga zouden komen, zouden ze zeggen, aldus die kringen, nou gaan we niet verder. Men zou daar een betrekkelijk zware linie bouwen met een sterke militaire bezetting, want er zouden nog wel schermutselingen voorkomen. Op grote schaal verder vechten was voor de Russen niet mogelijk, als Europees Rusland met zijn industriecentra helemaal bezet was.

De voedselvoorziening van de blijvende troepen aan de Wolgalinie moest zo goed mogelijk gewaarborgd worden. Grote landbouwgebieden in Rusland moesten die verdedigingsgordel bevoorraden met consumptiemiddelen. Daarom waren wij Nederlanders daar nogal gezocht, zo werd destijds verteld, omdat men juist de groentevoorziening graag op peil wilde brengen. De leider van de werving landwirtschaftliche Einsatz van de Waffen-ss was ook een tuinder, was bewust gekozen als tuinder.

Vlakbij het bedrijf waar ik werkte, stond het watervoorzieningsstation voor een nabijgelegen stad. We hadden daar een heuvelrug. En nou dachten we zo, als wij water op de heuvelrug hadden, konden wij het er van alle kanten af laten lopen en het hele terrein, het hele land en ook de aarde van de bodem zou zich uitstekend lenen voor de groenteteelt.

We zijn er die dag nog aan begonnen, we kregen ook toestemming van de autoriteiten uit Berlijn. De buizen voor de watervoorziening hadden wij al georganiseerd. We gingen dus veel verder dan alleen maar een beetje toezicht houden. We schiepen ook werkelijk daar voorwaarden voor de komende, blijvende periode, in betrekkelijk gewapende vrede, laten we het zo zeggen. Maar ook om daar werkelijk positieve werkzaamheden te verrichten.

Ik heb daar natuurlijk het kolchoz-systeem leren kennen, en ik ben tot de conclusie gekomen dat er lang niet genoeg verbouwd werd. De mensen hadden zelf ook een stukje grond (dat was onder de Duitser weer toegestaan) en daar werd veel meer op verbouwd dan op die kolchoz. Want dat zit zo: die kolchoz werd in gemeenschap bewerkt, och, en zolang als er nog wat op hun stukje grond te verbouwen was, zaten ze daar verduveld lang op, maar op die grote lap kwamen ze niet veel meer. Ik wil maar zeggen, het eigenbelang...

De landbouwgrond was gedurende de communistische periode voor de oorlog met een derde toegenomen. Maar de productie was met een derde afgenomen. De totale productie was met een derde afgenomen.

De mensen hadden geen interesse. Degenen, die zich vóór de Revolutie boven de massa uit gewerkt hadden, waren de zogenaamde Kulakken, die hun goederen bestuurden in de zin zoals ik mijn bedrijf nu bestuur, maar dan hadden zij een veel groter stuk land, met een Verwalter en al dergelijke dingen meer. Die Kulakken hadden na de Revolutie geen zeggenschap meer. Wie moest nu de leiding uitoefenen? Degene, die het nooit tot Kulak gebracht had. De maatschappij kent nu eenmaal het selectieproces, je komt van klein tot groot en tot nog groter. Maar dat betekent ook, dat door de bank genomen de grotere meer inzicht heeft dan de kleinere. Dus de leiding kwam in handen van, maatschappelijk gezien, mensen van de tweede rang.

Goed, dat is nou anders. Na zoveel jaren... U moet niet vergeten, die Kolchozen werkten toen nauwelijks tien jaar. Technisch zat het allemaal goed in mekaar. Ook organisatorisch. Maar wat heb je aan een goeie machine, als hij niet loopt? Dat de productie met een derde gedaald was, schijnt een van de oorzaken geweest te zijn, dat men enige jaren geleden graan moest kopen in het buitenland om de zaak op gang te houden. Wat de val van Chroesjtsjew mede veroorzaakt heeft, meen ik.

18

Wij hadden de oogst net achter de rug (het was september ’43), toen de Russen nader kwamen. De Duitsers voerden de tactiek van de verschroeide aarde, ze namen alles mee wat het Rode Leger zou kunnen passen. Zo kregen wij order om alles af te laten transporteren, behalve wat voor het volgende oogstjaar van de kolchozbevolking, de bevolking van het dorp, achter moest blijven. We moesten ons daarvoor in verbinding stellen met de burgemeester van het dorp, hij was meestal ook de bedrijfsleider van de kolchoz. Nou, dat hebben we gedaan.

Ik heb ze laten houden wat zij zeiden dat ze nodig hadden. En dat is daar gebleven. Het zaad voor het volgend jaar ook. Die boeren moesten toch zaad hebben. Wij hebben het systeem van de verschroeide aarde dus niet zó toegepast, dat wij de inheemse bevolking het leven onmogelijk maakten. Dat deden wij niet.

We lieten zoveel achter dat ze het jaar zouden kunnen overspringen. Wat het Rode leger zou doen met die voorraden, daarvoor hadden de Duitsers geen verantwoordelijkheid. Maar later hebben we wel eens gehoord, dat het Rode leger de voorraden onmiddellijk opgeslokt heeft, onmiddellijk geconsumeerd heeft. Dat was misschien een oorlogsnoodzaak, maar men moet in 1944 in die gebieden honger hebben gehad. Of het waar is, weet ik niet, maar ik heb dat eens gehoord.

Ik moest ook voor de afvoer van de kuddes dieren zorgen. Om die terugtocht vlotter te laten verlopen. En dàt was een ervaring! Dat was zo interessant, dat was wel zo interessant!

U weet niet half, als er duizend koeien voorbijkomen, wat voor lawaai dat geeft. Die hoor je op kilometers afstand! Schapen doen niets anders dan bè, bè, bè. Maar als je tienduizend van die schapen aan ziet komen, dat is één grote stofwolk en één groot geluid. En dan dat getrappel van die voeten. Onheilspellend! Zo’n geluid als dat was.

Ik ving de kuddes op. Al die dieren moesten dan gelaafd worden. Daar hoefde ik me niet mee te bemoeien. De zieke en kreupele dieren werden afgezonderd. Die werden gekeurd of ze voor het volgende transport geschikt waren om de overtocht over de Dnjepr mee te maken. Heel erg interessant. Er waren ook dieren, die afgemaakt moesten worden. We hebben er goed van

gegeten in die tijd!

We lagen dicht achter het front, de eerste gewonden kwamen bij mij op het dorp in de Hauptverbandplatz. Het geschutsvuur en het krijgslawaai hoorde je aldoor.

Het was een tijd vol spanning. Die hele frontsfeer met al zijn emotionele toebehoren... Maar toch ook met al zijn nuchterheid.

Want je weet niet half, hoe nuchter zo'n krijgsbedrijf verloopt. Daar sta je versteld van.

Je staat er tussen en je ondervindt alles als het meest natuurlijke. Dat moet zo wezen en dat gaat zo. De gewonden komen terug, ze worden verbonden. Er kwamen ook doden terug.

Op een zeker moment moest ik met een kudde over een stuwdam heen. Nou, dat was een belevenis op zichzelf. We vertrokken 's middags om een uur of vier, het was helderlichte dag. In de buurt van een staalfabriek hebben we overnacht, gewoon in de buitenlucht. 's Morgens, het was nog nacht, gingen we verder. Bij de brug moesten we wachten, tot de brug vrijgegeven was. Intussen moesten wij dat vee uit het gewoel van het verkeer, dat naar het front toe ging en terugkwam, houden. Het was een verschrikkelijk iets. Nou was de ruimte bij de ingang van de tunnel die onder de stuwdam uitgespaard was, heel breed. En die vent van de Feldgendarmerie lachte al zo sarcastisch en gemeen, hij was zo vriendelijk, en dat waren ze over het algemeen niet. Maar ik ging als een veldheer vroeger voorop, voor m'n kudde, hè. Op zo'n panjewagen met een span paarden ervoor en een koetsier naast me. De tunnel in.

Er was geen verlichting. Het was er lek, er sijpelde water door, het regende binnenin. En de dieren werden achter mij aangedreven. Ik had veel beter kunnen wachten tot het vee er in was en dan er achteraan drijven. De gang was namelijk helemaal niet breed, de panjewagen kon er amper door.

En toen werd me het daar een lawaai! De dieren, die achter mij liepen, gingen er van benauwdheid vandoor, aan weerskanten van m'n wagen. Ze gingen ons voorbij in die tunnel! Een lawaai! En een gehinnik!

Ja, we konden niks doen, we konden alleen maar recht vooruit. Een luguber idee, hoor. Toen wij dan aan de andere kant het daglicht weer zagen, was de hele kudde voor ons. Dat was wat! Ik heb dat vee afgeleverd aan de overkant van de Dnjepr en daar was m'n taak beëindigd.

Een paar dagen later lag ik, alleen, (de mannen van het dorp waren uit angst

voor het Rode Leger gevlucht, de vrouwen en kinderen waren door de Wehrmacht geëvacueerd), in 'n dorp te slapen, en ik denk bij mezelf, tjonge, wat een lawaai. Ik hoorde het wel, het waren pantsers. Ik dacht, wat zou het wezen, vriend of vijand? Toen kneep ik 'm toch werkelijk, hoor. Ik heb mij maar koest gehouden. Ik ben m'n bed uitgegaan en onder de vensterbanken gaan liggen, dan keken ze over je heen. De volgende morgen ging ik heel voorzichtig kijken, het waren gewoon Duitsers. Maar het was mogelijk, hè, je kon plotseling een doorbraak krijgen.

Ik heb toen alles overgedragen aan de compagniecommandant, een Ridderkruisdrager. Er werd even een kleine inventarisatie van de voorraden van het dorp gemaakt, hoeveel van dit en hoeveel van dat, en ik heb dat ondertekend.

In het volgende dorp kon je met een Fernrohr, als we op de top van de heuvel lagen, de Russen zien. Je zag hier het Duitse front en in het andere dorp de Russen. Zo dichtbij was dat.

Wat een spanning! Je sliep niet, je waakte niet, je was koortsachtig. Toch ook wel een spanning, die... die mij wel beviel. Avontuurlijk, laten we het zo zeggen.

Stelt u zich zo'n heuvelachtig landschap voor, waar zo van de drie zijden van een dal zonnebloemvelden zijn. Op de hoogte, die het verste naar het oosten lag, sloegen soms granaten in. In het dal daar stonden wij zonnebloempitten te dorsen. De bewoners hielden we met wodka aan het werk.

Ze stonden te bibberen! We waren allemaal zo'n beetje in de lazarustoestand, want als we die kerels aan het werk wilden hebben, dan gingen we toasten. Dan dronken we hun toe, hè! Op zeer bravoure wijze. Hahaha.

19

Ik kon me op het laatst niet meer op de been houden, ik was zo ziek als een otter. Ik zeg tegen mijn chef, ik heb geelzucht. Nou, zei hij, ik zou zo zeggen, man, dan moet jij weg. Ik zeg, nee man, net nou het interessant wordt, ik wil niet weg. Ja, zegt hij, ga dan eens even naar de dokter. Ik zeg, ja, als ik bij de dokter kom, dan zegt die misschien van weg. Ik zeg, ik ga niet naar de dokter. Nou, zegt m'n chef, zal ik je wat vertellen, ik ga zelf wel even naar de dokter en ik vraag wat voor consequenties het heeft als iemand met geelzucht rond blijft lopen. Nou, zei die dokter, der Kerl soll sofort zu mir kommen, das ist

Selbstverstümmelung. Dat is als je jezelf te kort gaat doen. Je mag met zo'n ziekte niet rond blijven lopen.

Maar ik wilde toch niet terug. Toen zegt m'n chef, kijk es, ik ken je vader en moeder goed, je bent nog pas 23 jaar, je kon mijn zoon wezen en als je daar nou iets blijvends van overhoudt, voel ik mij voor je familie niet verantwoord. Als je nou een wildvreemde voor mij was, à la bonheur, dan is het een andere zaak.

Nou, en toen moest ik weg. Ik kreeg een kaartje aan m'n uniformjas gestrikt, waarop stond wat je mankeerde, ik moest in een auto stappen waar gewonden in lagen, ook wel lopende gewonden. Een van de jongens overleed onderweg. Er zat een luitenant naast mij, hij had een verwonding aan de arm, waar het bloed uitkwam. Bij een hobbeling stootte hij tegen me aan, deed hij zich weer pijn. Dat zijn van die belevenissen, die je achter het front meemaakt.

Er was ook een mobiele operatiewagen. Je zag er een man naar binnen gaan en een poosje later met een been in een emmer er weer uitkomen. Dat zag je dan en dat is normaal. Op het stro in de koeienstal waren zeilen uitgespreid en daar lagen gewonden op. Dat was dus een ziekenkamer. Als er wel es iemand overleed, werd hij ter plaatse begraven.

Op een zekere morgen stond daar een draagbaar met een doek erover en iemand van het Sanitätspersoneel liep er bij langs en hij zegt, hé, wat staat hier. Hij tilt de deken op en daar lag een dode onder. Hij zegt, hé, ein Toter. Ik wil maar zeggen, dat wordt gewoon aanvaard als de normaalste gang van zaken. Mij bewoog dat wel. Meer als zij.

Als er jongens op de Hauptverbandplätze stierven, moesten ze begraven worden. Het protocol schreef geloof ik voor, dat ze met militaire eer begraven moesten worden, met een krans, als dat maar enigszins mogelijk was. Niet voor aan het front natuurlijk, maar bij zo'n Hauptverbandplatz met Sanitätspersoneel. Nou, dan stonden een stuk of wat van die hospitaalsoldaten met een Stahlhelm op en een geweer over de schouder, en een beetje haastig werd dan een dode op een draagbaar naar een graf gebracht, dat al klaar lag, hè.

Nou, de heren stelden zich in ijltempo aan weerskanten van het graf op, schoten in de lucht en dan werd er ingerukt en weg. Er kwam ook nog even een veldprediker aan te pas en die deed ook datgene wat er dan bij hoorde. Nou afijn, ze gingen weer tot de orde van de dag over.

Ik wou maar zeggen, men was zó met de dood vertrouwd, het sprak niemand meer aan, om u de waarheid te vertellen. *De dood sprak niemand meer aan.*

Aan de overkant van de Djnepr kwam ik in een zaal, waar we met vijftig man lagen. Allemaal geelzucht. Dat kwam door het vele vlees eten waarschijnlijk, het schijnt ook een infectieziekte te zijn. Allemaal zo geel als Chinezen.

En als we naar de wc geweest waren, zeiden we tegen elkaar, hoe was het. Dan zeiden ze, weer als kalk. De ontlasting was net zo wit als die vaas daar.

Nou, d'r overkwam je wat, hè, in zo'n lazaret. Allemaal witte lakens! Dat was wat. De meesten van ons hadden die in geen maanden gezien. Zo lekker schoon, hè. Jongens, die gewond waren, hadden allemaal nieuw verband gekregen en ze voelden zich veel beter.

Een paar weken later werden we teruggebracht naar het Heimatgebiet. Schwestern van de NSV, een nationaalsocialistische organisatie, heetten ons hartelijk welkom. Ieder kreeg een flesje Schnapps. En een flesje wijn. En sigaretten. En appels en noten. Daar werd je mee verwelkomd. Ook een ervaring op zichzelf.

Leuke meisjes. We lachten er een beetje tegen, maar wij waren niet in tel, we waren niet echt gewond. We kregen wel verzorging, zoals ieder ander, maar geen extra glimlach. Dat vonden wij niet prettig. Hahaha.

20

Na mijn Genesungsurlaub heb ik mij vervoegd bij het Rasse- und Siedlungshauptamt in Berlijn en daar hebben ze me gestuurd naar het Siedlungsamt in Praag. Daar ben ik praktisch een vol jaar geweest.

Wij van het Siedlungshauptamt droegen het Waffen-SS-uniform. Met het Odalteken. Vroeger moet het zo geweest zijn dat eigen erfboerderijen aangeduid werden door de Odalsrune. Ter aanduiding van het tegenovergestelde van een feodale boer, dus het eigene vrije tegenover het geleende gebondene. Odaal en feodaal.

Ik heb daar lichte bureauwerkzaamheden gedaan en dienstreizen gemaakt. Ik kreeg er wel een inzicht in de hele organisatie van het Siedlungsamt. Interessant om te zien wat daaraan ten grondslag lag. Maar door de afloop van de oorlogshandelingen zijn de plannen van het Siedlungsamt niet doorgegaan. We

waren totaal overcompleet geworden. Ik ben toen in Den Haag, bij de chef van het Fürsorgekommando gekomen. Die man kende mij, ik was al een paar keer op dienstreis naar Den Haag geweest, hij wist uit welk milieu ik stamde, ik werd altijd heel prettig door die man behandeld. Een aardige man, hij had veel begrip voor ons Nederlanders. Hij zegt, wat wil je nu. Ik zeg, stuur me maar naar huis. Nee, zegt hij, daar komt niks van in, wil je bij de SD? Ik zeg, nee daar heb ik geen zin aan.

Want daar had ik inmiddels al een beetje van gehoord. Ik wil de activiteiten van de SD helemaal niet afwijzen, hoor. Maar ik wenste niet betrokken te worden in zulke dingen, vooral niet in je eigen land. Toen zegt de chef, dat vee in de Betuwe moet afgetransporteerd worden. Ik zeg, nee, dat doe ik ook niet. Dat vee is hier iets anders dan in Rusland. In Rusland is het vee in het bezit van de staat of van de gemeenschap, maar hier is het particulier eigendom. Ik zeg, u kunt toch moeilijk van mij verlangen dat ik naar de Betuwe ga, vlak achter het front, en ik haal daar een koe bij de boeren van stal af. Ik zeg, dat doe ik niet. Nou, toen heeft hij mij bij de Fürsorgewerkzaamheden ingedeeld. Mijn standplaats was Groningen en dat was heel prettig, want 's zaterdags en zondags kon ik naar huis toe gaan. Naar mijn verloofde.

21

Ik geloof, dat Mussert tot in 1941 Duitsland nog altijd als vijandelijke mogendheid beschouwde. En toen de oorlog met Rusland begon, heeft hij over die Meidagen van '40 veel beter heen kunnen kijken. Zo heb ik het altijd aangevoeld. Hij heeft gedacht ja, nou moet de lotsverbondenheid zwaarder wegen dan de differenties die er nog waren.

Het nationaalsocialisme, de NSB hier ook, had bepaalde reserves ten opzichte van de liberalistische gedachte van het kapitalistische systeem. Ik wil maar zeggen, daar dachten de NSB'ers en de Duitsers gelijk over. Waarom wilden wij dus bij de Duitsers staan? Omdat die nou eenmaal streefden naar een maatschappelijke orde, zoals wij die ongeveer aanvoelden. Dus niet zozeer uit vriendschap voor de Duitse Staat, maar uit vriendschap en uit respect voor de nationaalsocialistische ideologie. Zo heb ik dat altijd gevoeld. Ik ben ervan overtuigd: als Engeland nationaalsocialistisch geweest was, dan waren wij pro-Engels geweest. Zo zie ik het.

22

Ik erger mij altijd aan de opvatting van sommige ex-ss'ers van de Waffen-ss: wir waren Soldaten wie alle anderen auch. Dat is gedeeltelijk waar. Natuurlijk waren wij soldaten als alle anderen, maar wij trachtten méér te wezen dan alleen soldaat.

Dat was de grondslag van de Waffen-ss: meer zijn dan doodgewoon soldaat.

Als je zegt, wir waren Soldaten wie alle anderen auch, misken je het ideologische van de ss. En dat staat mij min aan.

Maar bij de Duitsers was dat vaak anders dan bij ons. Er zijn er genoeg, die gewoon van de Wehrmacht overgeplaatst werden naar de Waffen-ss, dáár hun ss-nummer kregen, maar verder met de ideologie niks te doen hadden. Zo waren er ook veel jongens, die niet bij het Heer wilden, maar bij een garde-eenheid, want daar was hun vader ook bij geweest. Voor die jongens was de ss een garde-eenheid. Ze kregen dus ook een ss-nummer. En op een vormingsavond hoorden zulke jongens het Weltanschauungsunterricht, nou, dat geloofden ze wel.

Ik wil maar zeggen, dat is een heel anders lid zijn van de Waffen-ss dan zoals wij die uit de Nederlandse ss kwamen. Ik heb wel eens jongens bij de Waffen-ss meegemaakt, die, als ze hun mond opendeden en zeiden, hoe ze over bepaalde dingen in de maatschappij dachten, eerder bij het Rode Leger hoorden en niet bij de Waffen-ss! De Nederlandse vrijwilligers bij de Waffen-ss, die uit de Nederlandse ss kwamen, dachten er vaak ideologischer over. Ook de Denen en de Noren en de Vlamingen.

Ik heb na de oorlog verschillende malen zo'n Treffen meegemaakt, in Rendsburg en in Malente. Een fijn soort mensen daar in Sleeswijk-Holstein, nauw aan ons verwant. Na een of twee keer kreeg ik er dan ook vrienden bij. Ze zijn ook een keer bij mij geweest, die Duitsers. Prettige jongens.

Sleeswijk-Holstein was een van de Hochburchten van het nationaalsocialisme. Er zijn daar heel veel bij die via de Allgemeine ss al bij de Verfügungstruppen waren, dus meer uit een nationaalsocialistisch milieu kwamen, zoals ik.

Toch wordt er over ideologie nooit meer gesproken op zo'n Treffen. Wij praten nooit onder mekaar over communisme of over liberalisme of over

kapitalisme of over de Blut und Bodengedachte. Daar praten wij nooit meer over. Maar je voelt mekaar aan, je weet wat je aan mekaar hebt.

De laatste jaren hebben ze nogal trammelant gehad met de journalisten, hè. Ach, die jongens gedroegen zich ook niet netjes. Ik heb me geërgerd, hoor. Wat heb ik me geërgerd aan die Hollandse journalisten. Laten ze toch, als ze daar willen wezen, een behoorlijk pakkie aantrekken. En laten ze zich dan ’s morgens toch even wassen, hè. Ze kwamen ongeschoren en ongewassen. Tenminste, zo leken ze.

Nee, nee, dat leek er niet op! Dan kwamen de Oost-Duitse journalisten correct. Tsjonge, jonge, jonge, dat waren correcte kerels, hoor!

Ik vind het helemaal niet erg, dat die journalisten er zijn. Laat ze maar rustig komen, we doen niks geen verkeerds en er wordt nooit gesproken over ideologische aangelegenheden.

Ja, wat de buitenlanders misschien opvalt, dat is de Duitse pathos en de sentimentaliteit. Dat is een Duitse volksaard, daar verander je nooit wat aan. Dan moet je er honderd jaar Hollandse schoolmeesters en Engelse pastoors of Engelse geestelijken en Franse journalisten heensturen, dan krijg je het misschien een klein beetje anders. Maar zolang de Duitsers onder mekaar blijven, heb je dat. Dat is hun volksaard. Dat kun je niet veranderen.

Als je de Oost-Duitsers wel es een keer voor de radio hoort, die kunnen het ook, hoor! Die kunnen het net zo goed als de West-Duitsers. De intonatie is anders, maar verder is het precies hetzelfde. Maar dat ligt nou eenmaal in het Duitse volkskarakter, dat is hun methode van een vergadering afwikkelen.

Ik kan er niks aan doen, maar ik word er altijd door gegrepen. Daar ben ik niet nuchter genoeg voor.

Dan heb je zo’n dodenherdenking, hè, dat gaat met zó’n plechtigheid en met zó’n stilte... Nou, daar kom ik altijd van onder de indruk. Jaap, een kameraad van me, zegt altijd, doet me niks. Nuchtere Hollander. Maar mij doet het wel wat.

Ik ben naar de begrafenis geweest van Sepp Dietrich, vond ik ook zo indrukwekkend. Toen de begrafenis officieel achter de rug was, werd er geroepen, die Feier ist geschlossen. Toch bleef alles doodstil staan en toen ineens... hieven ze spontaan het ss-Treuelied aan, hè.

Nou, ik heb dat tijdens de oorlog honderden keren gezongen, want bij een beetje plechtige bijeenkomst werd het ss-Treuelied gezongen. Dat zong je normaal mee. Maar op het moment dat het dáár gezongen werd, kon ik het niet

meer zingen.

Ik had een brok in mijn keel. Het wou niet!

Al die Duitsers zongen het toen wel, maar ik kon op dat moment niet zingen, omdat ik geen geluid voort kon brengen. Daar kan ik heel slecht tegen, hè, tegen dergelijke dingen.

23

De SD, die hier ook in Nederland geweest is, dat waren ook SS-mensen, hoor. Net zo goed als ik en ieder ander. Maar die Duitse jongens hebben het ongeluk gehad om op een zeker moment, omdat ze politieambtenaar waren en ook lid van de SS, naar de SD afgecommandeerd te worden. Toen de tijd van de bezette gebieden kwam, moest de SD ook zijn taak vervullen, maar nu in bezet gebied, met alle beroerde gevolgen die daaraan vastzaten. Was de SD er niet geweest, dan waren de ouders en familieleden van de jongens aan het front helemaal onbeschermd geweest te midden van het onbegrip en de daaruit voortvloeiende terreurdaden van de Ondergrondse. Ze kregen met franc-tireurs te doen, want dat waren de mensen van de Illegaliteit die de Duitse soldaten doodschoten en aanslagen op Wehrmachtsgoederen en verbindingen deden. Dat waren franc-tireurs, naar de oorlogswetten bekeken, is het niet zo? Deze Duitsers hadden dus op een zeker moment met een heel andere materie te maken dan iemand bij de Waffen-SS. Die stond voor aan het front. Het was maar net bij welke dienst je werd geplaatst.

Alle hiërarchie eindigde bij Himmler. Het was voor mijn gevoel wel zo dat de SS eigenlijk een staat in de staat was. Maar niet met de bedoeling om de staat in de staat te wezen. Helemaal niet. Maar het was helemaal een apart iets.

Want wij stonden onder nòg strengere wetten, wij stonden onder wetten, die veel verder gingen als de gewone, normale wetten. Zo kan men het ongeveer stellen. Maar als soldaat waren zij inderdaad zoals alle andere soldaten ook.

Er golden voor ons strengere wetten. Een Wehrmachtsoldaat kon het zich wel es veroorloven om met een Russisch meisje uit te gaan, maar een Waffen-SS-soldaat niet. Bij wijze van spreken. Van ons werd iets positievers verwacht. Dat positievere stond weer rechtstreeks in verband met de nationaalsocialistische wereldbeschouwing. Zo kan men het eigenlijk zeggen.

Dat er op alle z.g. misdaden van de oorlog altijd het stempel van de SS

gedrukt wordt, is de grootste flauwekul. Er zijn bepaalde dingen ook wel door de Wehrmacht gedaan, maar daar wordt niet over gepraat. Ik wou maar zeggen, die kregen ook wel es een onsympathieke opdracht.

De Waffen-SS als zodanig heeft met de concentratiekampen nooit iets te doen gehad. Maar jongens, die kapotgeschoten waren aan het front en niet meer kriegsverwendungsfähig waren, werden teruggecommandeerd via het Amt voor de Waffen-SS naar het Führungshauptamt, en die zei, zo, en nou ga je naar de SD of nou ga je naar Buchenwald. Daar had die man niets meer aan te doen.

Dat heeft het misverstand in de hand gewerkt.

Bij de Nederlandse SS werd er al geleerd, de SS is een ordegemeenschap van Duitse mannen en van Duitse vrouwen. Dat was eigenlijk het begrip van de SS. Een ordegemeenschap. Die voor zichzelf strengere maatstaven aanlegde, als voor de massa werden aangelegd. Een elite dus.

24

Het Duitse leger ging ook met een revolutionaire opdracht de oorlog in. Toen men eenmaal over de grenzen heenging, voerde niet het Duitse Rijk als zodanig een oorlog, maar het nationaalsocialisme. Het was naar mijn gevoel geen oorlog als '14-'18, het was een ideologische oorlog.

Wij kunnen niet achter de schermen kijken, maar als je nou die Amerikaanse professor Hoggan hoort, is Duitsland niet als enige schuldig aan deze oorlog geweest. De Engelsman Taylor heeft ook eens in die zin gepubliceerd geloof ik. Dat zal men later wel uitmaken hoe dat nou eigenlijk precies geweest is. Dat vertellen ze onze generatie nog niet, dat worden wij als generatie nog niet gewaar. Maar *wanneer* de oorlog van Duitsland uitgegaan zóú zijn, dan is het mijn volle overtuiging dat 't door de Duitse leiding als een ideologische oorlog bedoeld is. Niet in de eerste plaats tegen het Westen want dat was maar het voorspel, maar tegen Rusland.

Ik geloof, dat men het zo ook heeft aangevoeld in de leiding van de NSB. Want Van Geelkerken en Mussert waren nationalisten, met een opvoeding als Nederlanders. Een man als Mussert, die nog zelf vrijwillig in het Nederlandse leger geweest was in de vorige wereldoorlog, was een Oranjeman tot en met. Helemaal nationalistisch.

Geen man om nou de minderwaardige rol van landverrader te spelen. Daar was Mussert geen man naar. Die man heeft dat ook gezien als een ideologische strijd. Een strijd voor een nieuwe maatschappelijke orde. Hij meende (en zo dachten wij nationaalsocialisten er over, anders hadden we er niet aan hoeven te beginnen), dat de kapitalistische en de socialistische tijd ondervangen moest worden door een andere gedachte. Zo hebben die mensen dat naar mijn gevoel gezien en gevoeld.

Ik heb Mussert nooit ontmoet. Niemand van de groten. Daar was ik nog te jong voor. Feldmeyer wel. Een aardige kerel. Voordat ik naar Duitsland toe ging.

Toen ik de eerste hagespraak in de oorlog meemaakte, hadden we allemaal het zwarte hemd aan, dat mochten we toen weer dragen. Daar liep toen een hoge functionaris van de WA met een witte uniformjas aan. Zo'n ijdeltuit was dat, hè.

Kijk, dat lag ons hier in het Noorden helemaal niet. Je had nu eenmaal een uniform en dat was een zwart hemd met een zwart jasje. Een van onze hogere functionarissen hier in het Noorden droeg ook nog een mooie koperen gesp in z'n koppelriem. Dat vonden we al idioot. Laat staan die hoge van de WA in z'n witte jasje!

Toch moet die zich na de oorlog karaktervol gedragen hebben. Hij moet niet een man geweest zijn die, zoals heel veel andere hoge functionarissen defaitistisch is geworden.

De praalhanzerij van sommigen, dat heeft me geërgerd bij de NSB. Je kwam met verlof en dan hadden ze nog mooiere spiegels, nog mooiere sterren. Ach man, daar werd je misselijk van!

De oude WA-mannen begonnen in '33 en '34 met een doodgewoon zwart hemmetje, een gewoon zwart hemmetje. En dat viel in dit klimaat niet mee. Daar moest je eigenlijk wel een jas over aan hebben. Daarom deden ze hele dikke borstrokken onder het hemd en dat maakte hen tot hele dikke kerels. Hahaha.

Daar zat nog een zeker idealisme in. Maar na '40 moest de een nog prachtvoller dan de andere. Ik ben wel een man die van decorum houdt, u moet me goed begrijpen. Maar niet in de zin van, hoe vinden we het nou uit om een nog mooier uniform te krijgen. Nee, daar hou ik niet van. Zo simpel mogelijk, zo eenvoudig mogelijk en met stijl.

Van zo'n man als Göring kon ik het accepteren, hè. Die was immers ook zo

praalziek, had mooie sterren en zo. Maar die dreef de spot met zichzelf. Göring stond er voor bekend dat hij een man was, die zei, nou jongens, wat is de nieuwste mop over mij? En dan moesten ze hem de nieuwste mop vertellen.

Mussert bleef altijd een doodeenvoudige man. Een doodeenvoudige man. Hij moest zich altijd erg uitrekken om nog een beetje groot te lijken en daarom leek hij arrogant. Maar Mussert was niet arrogant, hoor. Vader heeft hem wel eens ontmoet.

25

Hitler was een man die tot de verbeelding sprak. Veel mensen vonden Hitler zo pathetisch. Ik niet. Niet pathetischer dan welke andere Duitser ook.

Iedere Duitse redenaar kan zich zo in een zekere staat van doordringend praten brengen. Wat Nederlanders niet zo kunnen! Het is zelfs zó: ik geloof, dat ik in het Duits beter een redevoering zou kunnen houden dan in het Nederlands. Om iets mee te slepen, dat wil in het Duits beter dan in het Nederlands. Nederlands trekt minder. De Duitse taal leent zich er veel beter voor. Duitsers kunnen veel doordringender iets zeggen.

Neem nou een Duits liedje. Een Duits liedje wordt eerst mooi, als het een beetje sentimenteel is. Vind ik tenminste altijd. En als je een Duits liedje gaat vertalen in het Nederlands, dan is het banaal, dan blijft er niks over.

Hitler heeft de mogelijkheden, die zijn taal hem bood, ten volle uitgebuit. Hitler was een redenaar, zoals er niet veel geweest zijn, en dan op de Duitse manier. Als je nou de Duitse Bondsdag hoort, die Tweede Kamer, nou, die kerels kunnen ook praten met stemverheffing. Ik heb wel es gedacht, nou...

Het is wel een fenomeen geweest, die Hitler, geloof dat maar gerust. En nou kunnen ze hem op het ogenblik wel afschilderen als een idioot of wat ook (ik ben er van overtuigd dat hij dat niet was), en dat die man in het laatst van de oorlog doodop was, ik kan me dat drommels goed voorstellen. Wij zouden toch ook overspannen geweest zijn. Churchill was het toch ook, volgens zijn lijfarts.

Hitler werd de Duitse jeugd als voorbeeld gesteld. En terecht, die man verlangde niet veel voor zichzelf. Hitler was nou een man, die zich, naar mijn gevoel, gewoon weggegeven heeft. Aan datgene, waarvoor hij meende te moeten leven. En hij heeft het niet uit eigen profijt gedaan. Hij moet wel een geweldig eergevoel gehad hebben, anders was hij daar niet toe in staat geweest m.i. Ik

begrijp niet dat men hem afschildert als een soort idioot of een minderwaardig individu. Een idioot krijgt geen tachtig miljoen mensen achter zich aan.

Hitler was in zijn normale menselijke omgang héél normaal. Degenen, die rechtstreeks onder hem hebben gestaan, zeiden, hij was een goeie chef. Z'n chauffeur zegt dat bijvoorbeeld. En de man, die Hitler altijd vloog, zegt dat. Z'n chauffeur zegt, als ze op toer waren van de ene plaats naar de andere, nou, dan smeerde Hitler de boterhammen voor hem. Hij wou nooit achterin de auto zitten. Altijd naast de chauffeur om met hem te praten over dit en over dat. Hij informeerde naar de man z'n familieomstandigheden en al dergelijke dingen meer. Dat moeten werkelijk hele normale menselijke verhoudingen geweest zijn.

Op zo'n Treffen heb ik Sepp Dietrich eens over Hitler gevraagd. Hij zei tegen mij dat het een goeie kerel was. En hij had met Hitler op zodanige voet gestaan, dat hij gewoon, normaal z'n mening kon zeggen. Dat zei Sepp Dietrich. (Ik heb hem de laatste keer in Malente ontmoet.) Sepp Dietrich zei, tegen Hitler kon je normaal je mening zeggen, als het op je eigen werkterrein lag. Als hij maar van je wist, dat het ook eerlijk je mening was.

Ik heb Hitler zelf nooit gezien. Maar ik heb in hem geloofd.

Er zijn zoveel NSB'ers, vooral bij die laatste honderdduizend, die zeggen: we zijn misleid. Nee, ik heb mij nooit misleid gevoeld. Dat gevoel heb ik nooit gehad. Ik heb 'dapper' meegedacht in die tijd. Meegedacht.

We hebben doodgewoon verloren. Meer niet. We hebben verloren. Meer niks. Maar om nou te zeggen, ik ben misleid? Nee. Mussert heeft ons wel degelijk gezegd, volhouden. En dat is zo. Je moet volhouden, als je wat bereiken wilt.

Ik heb nooit het gevoel gehad, dat ik misleid was. Je moet je niet laten misleiden. Het is een andere zaak, als iemand zegt, ik heb dat destijds anders gezien en dat is niet juist geweest. Dat kan ik me voorstellen. Ik kan me voorstellen, dat iemand zegt, nou, ik ben te idealistisch geweest en ik heb dit niet goed overdacht en ik ben tot andere gedachten gekomen. Kan voorkomen. Ik kan me heel best voorstellen, dat iemand in 1933 socialist was en in 1939 nationaalsocialist werd en in 1965 weer meer socialistisch gaat denken, bij wijze van spreken. Dat kan ik me wel voorstellen. Een mens is nu eenmaal iemand, die denkt, dus tot verschillende conclusies kan komen. Een mens mag gerust veranderen. Maar hij mag nooit zijn oude medestanders verloochenen! Dat mag hij niet!

Je mag niet iemand verloochenen. Dat mag niet.

Ik ken ook mensen, die in de Illegaliteit zaten. Ik heb eens een boek over Johannes Post gelezen. In die geesteshouding, in die gedragshouding kan ik heel best komen. Dat ligt mij wel. Maar voor de houding van Staf heb ik geen goed woord over.

Want als wij de oorlog gewonnen hadden, was hij misschien ook Minister van Defensie geworden. Zo'n kerel kan alle kanten uit, man. Dat zijn gevaarlijke individuen als het er op aan komt.

Ze zeggen dat Hitler een gangster was. Nee. Zo'n man heeft niet anders gedaan dan zijn mening verkondigen. Hij heeft er voor gevochten en alles in het werk gesteld om zijn mening doorgedreven te krijgen. Misschien te sterk en te ver doorgedreven, kan wel wezen, maar het was zijn eigen verantwoording.

Maar neem nou Staf. Die is in staat om morgen met díé mooi weer te spelen en overmorgen met een andere.

Ik kende een Duitser, die net als ik deed aan familieonderzoek, een heel aardige man. Hij was in de oorlog op een van de eilanden hier in ons land te werk gesteld bij het bouwen van verdedigingswerken, hulpgebouwen en zo, voor de Marine. Een van de betrouwbaarste organen bij het te werk stellen van Nederlandse arbeiders bij alles wat er dan gebeuren moest was de Nederlandse Heidemaatschappij, die zelfs het predikaat gekregen heeft van Koninklijk! Daar konden ze heel best mee overweg.

Daar heb ik niks op tegen, maar dat was nou de dienst van Staf, heb ik altijd gezegd. Maar de arbeiders-collaborateurs hebben achter het prikkeldraad gezeten, maar de collaborateurs van de Heidemaatschappij niet.

Een heel àndere figuur is die ingenieur, die het REM-eiland heeft gebouwd. Hij was standaardchef van de Nederlandse SS in Utrecht meen ik. Is aan het front geweest. Een sympathieke kerel, een aardige man om mee om te gaan. Maar hij is in de SS gegaan met de vooropgezette bedoeling om voor de Secret Service te werken. Dus het was gewoon een spion.

Maar hij heeft na de oorlog niemand te kort gedaan heb ik gehoord. Hij heeft over die hele SS-tijd principieel geweigerd voor het Tribunaal te verschijnen. Om bijvoorbeeld bezwarende verklaringen te doen over Feldmeyer, de leider van de Nederlandse SS. Dat vind ik een kerel. Dat vind ik sportief.

Kijk, daar kan ik in komen. Spionnen moesten er wezen. Die waren bij ons ook, het hoort er nou eenmaal bij.

Ik zou het niet kunnen, maar het lijkt me verduveld boeiend. Ik zou het niet kunnen. Zo'n man heeft toch iets heldhaftigs in zich, anders kon hij dat niet. Hij moet een zekere opofferingsmentaliteit gehad hebben. Opferbereitschaft. Ja.

26

Veel van onze mensen houden zich min of meer afzijdig of willen het niet weten dat ze er bij geweest zijn. Soms uit een oogpunt van levensnoodzaak, dat kan ik me wel voorstellen. Maar ten opzichte van ons onder mekaar past dat naar mijn gevoel niet.

Zo ken ik een jongen (z'n arm is tamelijk kapotgeschoten), die is nu vertegenwoordiger. Zijn baas weet dat hij bij de ss geweest is. Ik heb hem er es een keer naar gevraagd, maar hij heeft heel erg bangelijk geredeneerd: ik wil er helemaal niks meer mee te maken hebben, want mijn chef dit en mijn vrouw dat.

Maar ik sta er borg voor, als morgen de rente voor de Kriegsbeschädigten loskomt (die jongen heeft genoeg gepresteerd in de oorlog, hoor) en er worden op een goeie dag b.v. vierduizend gulden per jaar voor hem neergelegd, omdat hij daar op grond van zijn invaliditeit recht op zou hebben, dan haalt hij het vast en zeker op. En dat vind ik niet met mekaar in overeenstemming. Dan moet je zeggen, ik breek er helemaal mee. Dat is dan de houding die, naar mijn gevoel, past.

Maar ik heb makkelijk te redeneren, ik ben onafhankelijk en zij niet.

Toch is het niet nodig om je verleden te verzwijgen. Als ik morgen ga solliciteren bij iemand, die in de illegaliteit gezeten heeft en ik kijk die man aan en ik zeg, bovendien ben ik dat en dat nog geweest, dan heeft hij meer respect voor mij als ik dat direct bij het eerste gesprek zeg dan dat ik mezelf afvraag, zou hij het weten of zou hij het gewaarworden. Dan ben je te bangelijk.

We waren een keer op zo' n Treffen, toen een van de jongens tegen een Duitser zo'n verhaal ging ophangen van bij ons in Holland en dit en dat, hij liet voorkomen of wij alle dagen nog vervolgd werden. Dat vind ik misselijk, hè.

Hij vertelde dat hij gesolliciteerd had: 'Ja, die man zat daar tegenover mij en hij keek aldoor naar mijn benen, die zijn geamputeerd en ik kon aan zijn gezicht zien dat hij dacht, o, die man is zo en zo oud, en hoe zou hij dat been verloren hebben, dat kon wel eens iemand wezen die bij de Waffen-ss geweest is. 'En als

ik weg ga,' zei hij, 'dan pakt hij de telefoon en belt de politie en vraagt, 'wat voor vlees heb ik in de kuip'.'

Nou kijk, dat is helemaal niet waar, de politie geeft helemaal geen inlichtingen. Dat is een veronderstelling, die voortkomt uit een soort minderwaardigheidscomplex, want de politie mag over mijn verleden helemaal niks vertellen.

En als de BVD mijn telefoon wil afluisteren mogen ze dat rustig doen. Als men bij mij in huis komt, vindt men lectuur van uit de oorlog en ik zie niet in waarom dat wel in de musea mag en niet bij mij in de kast. Dat zie ik niet in. Het is toch niet verboden.

Ik verzamel die boeken. En als de heer Lou de Jong bepaalde uitspraken mag citeren van net gelijk wie, dan mag ik dat ook. Ik zie helemaal niet in waarom dat niet zou mogen. En als ze dat spul bij mij in beslag zouden nemen, dan doen ze dat omdat ze het graag zelf willen hebben. Ze willen het graag in hun verzameling onderbrengen waarschijnlijk om de materie alleen ter beschikking te hebben voor zichzelf. Zo zie ik dat. De BVD mag rustig hier komen. Ik ben helemaal niet van plan om staatsgevaarlijke dingen te bedrijven. Laat ze maar rustig komen.

Ik mag wel stemmen. Ik heb op Koekoek gestemd. Hahaha. Terwijl ik tamelijk ideëel ingesteld ben, principieel ingesteld ben. Er is geen groter verschil dan tussen de denkbeelden van Koekoek en die van mij, dat moet ik er eerlijk bij zeggen.

Koekoek is geen slechte vent. Koekoek is wel een leuke kerel, maar hij is een liberalist tot en met. Hij is nog liberalistischer als de liberalen. En dat is wat ik tegen de heer Koekoek heb. Liberalistisch ben ik net niet.

Ik heb al een paar keer tegen hen gezegd, als jullie wat willen bereiken, dan moeten jullie er voor zorgen, dat jullie in alle gemeenten, waar jullie flink stemmen hebben gekregen, een vergadering beleggen voor het oprichten van een plaatselijke afdeling. Want het is een algemeen bekend feit dat het aantal leden van een partij zich verhoudt tot het aantal kiezers op die partij. Een partij moet in het volk geworteld zijn door zijn leden, niet door zijn kiezers. Maar daar besteden ze helemaal geen aandacht aan.

En waar komt dat door, naar mijn gevoel? Ze weten met de leden geen raad! Ze weten ze geen ideologie mee te geven. En daarom is het ook een partij, naar mijn gevoel, die op onlustgevoelens gebaseerd is.

Koekoek kàn ook niet met een ideologie komen. Dat is een onmogelijkheid. Want als Koekoek met een ideologie komt, daar ben ik van overtuigd, dan staat die zo dicht bij het nationaalsocialisme, dat zijn partij onmiddellijk verboden zou worden.

Het marxisme hebben we achter ons. Liberalisme hebben we achter ons. En als er iemand met iets nieuws komt, dan zitten daar vast en zeker elementen in van nationaalsocialisme. Dat is werkelijk zo. Koekoek weet dat naar mijn gevoel heel goed.

27

Het nationaalsocialisme huldigde dus de Blut und Bodengedachte, en dat komt hier op neer, dat de landbouw als het fundament van de maatschappij wordt beschouwd. 'Landbouw en Maatschappij' huldigde dat principe, maar de NSB ook. En Hitler zei geregeld: het Duitse volk moet een boerenvolk zijn of het zal als volk teloor gaan. In die geest. Deze gedachten van Hitler, mèt z'n ideeën over de economische nood, spreken de boerenstand natuurlijk erg aan. Dit zijn de beweegredenen geweest, dat mijn vader, dat wij, nationaalsocialisten zijn.

Ontzettend veel boeren hier en in Drente waren in het begin van de dertiger jaren pro-nationaalsocialistisch. Ze zagen het opkomende marxistisch-socialisme, in het bijzonder het communisme in Rusland als een dreiging. En die boeren kwamen wel eens in Duitsland, en Duitsland werd vlak na de Eerste Wereldoorlog ook socialistisch geregeerd. Hitler bouwde daartegen een bastion op en kwam aan de macht. Maar toen hij eenmaal aan de macht was, en het marxisme onderdrukt was, ja, toen keerden zij weer terug tot de dingen van alledag en zeiden, nou willen we hier geen buitenbeentje meer zijn, dat is niet meer nodig. Zo ging dat.

In 1935 stemde tien tot vijftien procent op de NSB, en in 1937 kreeg je ineens een slag terug. Toen aanvaardde men wel de toestand, zoals die hier was, er bestond geen angst meer voor het oprukkende marxisme. Daar was men niet meer bang voor.

Er zijn natuurlijk boeren, die de beweging trouw gebleven zijn, omdat ze dachten, kijk es even, datgene wat zich nou voor ons verdienstelijk gemaakt heeft, moeten we ook trouw blijven. Daar stond de overtuiging achter: zo gauw

als wij weer loslaten, dan wordt dat andere weer sterker.

De Blut und Bodengedachte was nodig. Een ideologie, die ons boeren heel erg paste. Ik geloof nog steeds, dat deze theorie wetenschappelijk gebaseerd is.

Het is altijd zo geweest, met de verstedelijking kwam de verslapping en vooral de degeneratie van een volk. Dat is altijd zo geweest.

Oswald Spengler heeft gezegd, Hitler, je kunt doen wat je wilt, maar gezien mijn wetenschappelijk gefundeerde overtuiging kùn je iets niet regenereren, wat bezig is te degenereren. Hij beschouwde Hitler als een vertegenwoordiger van het caesarisme, want Caesar wilde ook de zaak regenereren toen Rome in verval raakte. Caesar heeft scherp ingegrepen om weer tot nieuwe opbloei te komen. Maar dat is Caesar mislukt, en, zei Spengler, Hitler zal ook mislukken.

Maar dat kon Hitler niet hebben, want Hitler wilde niet mislukken, dus Spengler moest de mond gesnoerd worden. Hitler beschouwde dat als defaitisme. Dus het verloop van de voorafgaande beschavingen, hun bloei en hun verval, zal zich waarschijnlijk ook hier zo voltrekken. De enige kans op redding is een ideologie onder de mensen te brengen, die tot regeneratie leidt en niet tot degeneratie.

De plattelandsbevolking, das Bauerntum, zoals de Duitsers het noemen, vervult in die regeneratie een belangrijke rol. Prins Bernhard heeft enige jaren geleden nog es gezegd: uit de plattelandsbevolking komen vaak juist díé mensen voort, die in een stedelijk milieu extra doorzetten. De nieuwe impulsen schijnen, volgens wetenschapsmensen, te moeten komen uit het plattelandsmilieu.

Ik wil natuurlijk niet zeggen, dat stedelingen slechte mensen zijn, dat is helemaal niet zo.

28

Ik, als Nederlander, vond, als ik met superieuren te maken had, een beter gehoor bij een ss-officier dan bij een Wehrmachtsofficier. Een Wehrmachtsofficier zag mij vaak slechts als een Hilfswillige en een ss-officier zag mij als zijn gelijke.

Bij ons in de ss dachten wij al over de Nederlandse staatsgrens heen. Door de ervaring waren wij al een beetje boven het eng-nationale uitgegroeid. Wij waren al méér Europees gericht. En de Duitsers begrepen dat ook door de ervaringen,

die zij met ons aan het front opgedaan hadden. Het bleek, dat wij geen verschillen hadden, hè. Wij waren immers allemaal uitgezocht naar ras en niet of je nou Duitser of dat je nou Nederlander was. Verhoudingsgewijze waren er net zoveel Nederlandse jongens die officier konden worden als Duitsers. Er waren wel Duitsers die onder Nederlandse officieren hebben gediend. Bij de Waffen-ss. Dat viel bij ons helemaal weg. Dat viel bij ons helemaal weg.

Maar er waren ook imperialisten onder de Duitsers. Die had je bij de Wehrmacht veel meer dan bij de ss. Die hele naoorlogse propaganda, dat de ss'ers de Duitse imperialisten zouden zijn. Helemaal niet waar. Dat waren eigenlijk de eersten die zich van het imperialisme hebben losgemaakt.

Bij de oudere Wehrmachtsofficieren zaten de imperialisten. Voor hen kwamen wij uit de binnenlanden van Nederland en nou ja, we deden wel mee, maar eigenlijk beschouwden ze ons in hun hart toch wel een beetje als landverraders, geloof ik. Hoe kan nou een Nederlander in het Duitse leger dienen? Ze hadden geen idee van onze wereldbeschouwing.

Maar die mensen waren ook geen nationaalsocialisten. Ze waren achter Adolf Hitler aangelopen omdat hij in Duitsland een situatie had geschapen, waarin zij zich veiliger voelden. Daarom kunnen zoveel hoge officieren, die overgebleven zijn, zich nu zo gemakkelijk weer van Hitler afkeren. Dat was na de oorlog min of meer een teleurstelling voor mij. Ik had gedacht dat zoiets niet zou kunnen. Maar nee, Hitler is voor hen alleen een werktuig geweest en op het moment dat hij geen werktuig meer was, was het mis. Toen kwam de aanslag ook.

Het zinde heel veel Duitse officieren niet, dat, als ze een Nederlander tegenkwamen in een uniform, waarvan zij meenden dat het een Duits uniform was, ze terug moesten groeten. Maar dat had je pertinent niet bij de ss.

Ik heb op dergelijke dingen heel erg gelet. Dat kwam door mijn werkzaamheden bij het Rasse- und Siedlungshauptamt. Wel een leuke ervaring: na een Genesungsurlaub moest ik me melden bij het Rasse- und Siedlungshauptamt in Berlijn, maar dat zat daar toen niet meer. Zo kwam ik terecht in het Siedlungsamt in Dimmokur, ongeveer 80 kilometer van Praag.

Ik ben daar ongeveer een jaar gebleven. Omdat het in praktijk brengen van onze wereldbeschouwing een van de hoofdtaken van het Siedlungshauptamt was, kreeg ik daar met allerlei soorten mensen te doen. Niet alleen gewone vechtofficieren, maar ook wetenschappelijke mensen, professoren en dergelijke

mensen. Dat was een heel ander slag mensen dan de militairen.

Daaruit blijkt wel, dat de SS eigenlijk veel meer was dan alleen een militaire groepering. Het was veel meer. Je hebt nou eenmaal geen filologen en volkskundigen die dienst doen in een militaire eenheid. Maar zulke mensen had je daar wel.

Bij dit Siedlungsamt had nog nooit een buitenlander gewerkt. Toch bekeken zij mij niet met andere ogen dan een Pruis of een Beier. Zo moet u zich dat voorstellen. Er werd wel degelijk rekening mee gehouden dat ik een Nederlander was, maar ik stond mee in de rij, laat ik het zo zeggen.

En toen mijn chef de eerste Kameradschaftsavond daar opende, zei hij, ik stel het op bijzonder hoge prijs hier een Nederlander te kunnen begroeten. Hij zei, nou wil ik nog één ding zeggen, ik ben meermalen in Nederland geweest en nou moeten jullie niet menen dat deze Hollandse kameraad hier gekomen is, omdat hij het bij ons zoveel beter zou hebben dan in zijn eigen land. Wat wij nog moeten bereiken voor de grote massa van ons volk, is in Nederland reeds lang gemeengoed.

Hij wees toen op onze Polstermöbel en op onze radio en dat was inderdaad zo. Vóór de oorlog was praktisch in ieder Nederlands arbeidersgezin, al was de werkloosheid nog zo groot, een radiotoestel en de stoffering bij een gewoon middenstandsgezin was inderdaad al met Polstermöbel. Waar Duitsland in die jaren nog lang niet aan toe was. Is men zelfs nou nog niet aan toe. Behoorlijke, goedgesitueerde mensen in Duitsland hebben nog gedeeltelijk geverfde vloeren. Ik kan mij als kind, als jongen, nog herinneren dat wij hier geverfde vloeren hadden, maar daar zijn wij al jaren overheen.

De chef zei dus tegen die Duitsers, denk er wel om, deze man is niet bij ons gekomen uit een soort baantjeszucht of om een betere positie te verkrijgen, maar omdat hij meent dat wij met mekaar iets moeten maken in Europa. In die geest sprak hij zich uit.

Dat trof mij toen, dat welkom. En al die jongens naar mij kijken, hè. Op die leeftijd vind je dat pijnlijk, maar achteraf heb ik het bijzonder gewaardeerd, dat die man mij zo inleidde.

Later had ik eens moeilijkheden met een Oberscharführer, die een beetje de pik op mij in had en die mij met mijn nationaliteit meende te moeten koejeneren. En met Duitse soldaten was het zo, je mocht wel tegenpraten, maar je moest in de houding staan, en ik gaf die Oberscharführer flink van repliek.

Toen de chef dat hoorde, liet hij die Oberscharführer boven komen en een

paar maanden later was de Oberscharführer verdwenen. Want dat wilde de chef niet. De Oberscharführer heeft mij zijn excuses aangeboden. Terwijl hij toch Oberscharführer was en ik maar een doodgewone Schütze, een doodgewone ss-man. Daaruit bleek dus wel, dat er geen verschillen in dit opzicht binnen de ss werden geduld. Dus afstand van het beperkt nationale en een streven naar een grotere eenheid, streven naar vervaging van grenzen, die eigenlijk geen werkelijke grenzen waren. Ik vond in die geesteshouding ook een waarborg, dat, als Duitsland de oorlog zou winnen, wij Nederlanders niet als mindere zouden worden beschouwd. Dat er werkelijk iets geschapen zou worden, waarin wij, Duitsers, Nederlanders, Noren en Denen, althans voor de wet, gelijk waren.

Ik kan mij wel voorstellen, dat in zo'n Europa Duitsland op bepaald gebied de leiding zou hebben. Dat is in ons land nu ook zo. Wij in het Noorden vinden ook dat wij er altijd maar een beetje bijhangen. Ik vind zelfs hier in onze gemeente, dat wij als dorp er maar een beetje bijhangen.

Kijk, in die orde waren er waarschijnlijk wel verschillen gebleven, maar die zullen er in iedere staat zijn, zullen er in iedere organisatie zijn, in iedere staatsvorm. In ieder Staatsgebilde, zoals de Duitser zegt, zullen die er zijn.

29

Iedere jonge kerel wil graag verder kijken dan z'n neus lang is. Het avontuur, dat hoort bij de jeugd. Spoorzoeken en al dergelijke dingen meer. Het begrip heimwee was mij vreemd. Ik hield ervan om een beetje de vreemde op te zoeken, een beetje op avontuur te gaan. Dat was zo en dat is nog zo, want mijn vrouw verwijt mij altijd dat we, als we es een toertje maken, altijd vastlopen. We komen altijd op een doodlopende weg, we lopen altijd ergens vast.

Zondag reden wij met vader en moeder nog hier in de streek en ik sloeg op zeker moment een weg in, omdat ik wilde weten waar die eindigde. Ik zag al direct aan de straatstenen dat hij anders was dan de andere wegen. Hij liep absoluut dood. Nou, toen wist ik dat.

Kijk, zo hè. Die zucht naar avontuur heb ik nog. Niet dat ik een avonturier ben. Dat is iets anders, geloof ik.

30

Toen ik bij het Siedlungsamt kwam, werden mij haast alle dienstreizen toegewezen. Het reizen was toen avontuurlijk. Hahaha. Ik vond het mooi. Half Europa door, in de trein en hartstikke vol, overal, allemaal bezet. En als je de koffer in de trein had, dan was je niet zeker dat je er zelf ook in kwam. Of omgekeerd, als je er zelf in was dan was je niet zeker dat je je koffer er ook in kreeg. De stemming was altijd prima. Je had nooit kankerderij. De aanslag op Hitler heb ik nog meegemaakt, niet van nabij, maar ik moest een dienstreis maken naar Berlijn. Ik had in die tijd een paar steenpuisten en zweren, dus mijn arm in verband. En dat moest om de zoveel tijd vernieuwd worden. Op de stations had je overal die Rode Kruisposten, daar kon je dan heengaan en het opnieuw laten verbinden.

In Praag was het doodstil op het station. Er hing een heel vreemde sfeer. Op de Rode Kruis-Stelle hoorde ik dat de aanslag op Hitler was gepleegd. Ik ben direct met de volgende trein naar Berlijn gereisd.

De andere dag, 's morgens, kwam ik in Berlijn. Heel vroeg, om een uur of half acht. U weet niet hoe verontwaardigd de duizenden Duitse arbeiders in die eerste U-bahn waren! De mensen waren stil en rustig, maar de stemming was geladen.

En ik, als SS-man, werd door de Berlijnse arbeidersbevolking met nog meer

sympathie behandeld dan een gewoon soldaat. Zo reageerde de Berlijnse bevolking op de aanslag op Hitler.

De stemming was prima. Ik ben ervan overtuigd dat de aanslag op Hitler helemaal geen weerklank in het Duitse volk heeft gehad. Dat het op het ogenblik nog zo in de discussie staat of het nou landverraden was of niet, tekent de mentaliteit in Duitsland. Ze zullen er niet meer over praten, maar als je de Duitsers van mijn leeftijd nou op de man af vroeg, hoe vond je in die tijd de aanslag op Hitler, dan zouden ze allemaal zeggen, dat ze het negatief vonden. Daar ben ik van overtuigd.

Ik heb een van de eerste grote luchtaanvallen op Berlijn meegemaakt. Herfst 1943, november. 's Morgens kwam ik in Berlijn aan en de grote luchtaanval was net geweest. Ik kwam uit Nederland, Genesungsurlaub.

Even voor Berlijn moest de trein stilstaan en we zijn niet verder gekomen. Ze lieten ons maar zitten, we stonden daar maar. Ineens zei een van de jongens, zou er wat bijzonders in Berlijn wezen. Wij de trein uit.

Uit de verte zagen we over Berlijn een kwalm hangen. We zeiden, man, dat zal een Luftangriff geweest zijn. Er hing een grote rookwolk. Hoe erg het was, wisten wij niet. We vroegen aan het spoorwegpersoneel, hoe lang duurt het voordat we weer weggaan. Ze zeiden, dat weten we niet.

Toen zeiden we, wat doen we hier nog. We gingen aan de straat staan en probeerden liftend mee te komen. Ik ben met een vrachtauto meegereden, boven op de laadbak en die denderde! Nou, nou. Op Berlijn af, en toen zagen we het. Tsjonge, jonge, jonge... Huizen in puin, brand, brandweer. Grote gedeelten van de stad, waar we helemaal niet in konden! Daar stond Hilfspolizei, SA en Luftschutzpolizei en die zei dan, je kunt niet verder, je mag er niet in. Helemaal gedesorganiseerd. Dat was wat, hoor, zo'n Berlijn. Een paar maanden later zat ik middenin zo'n luchtaanval. De vrouwen, man, die stonden boven op de huizen. Ze deden luchtbeschermingsdienst en ze vielen er zo maar af. Verschrikkelijk! Daar kun je haast helemaal niet over praten. Dat is het allerergste wat je mee kunt maken, zo'n luchtaanval. Verschrikkelijk!

Straten die gewoon brandden! Het asfalt brandde!

Ze strooiden met fosfor, van die fosforbommen hadden ze, daar staken ze de heleboel mee in de brand, man. En de straten stonden in lichte laaie. Daar lagen de lijken in te branden! Een verschrikkelijk iets. Frontsoldaten zeiden altijd, liever de frontgevechten dan een luchtaanval op zo'n stad!

En dan krijg je weer respect voor die Duitse organisatie. De brandweer was in vol bedrijf. Je hoorde geen commando's, je hoorde alleen maar fluitjes. Prrr... van die trillerfluitjes, weet u wel. Daar werd commando mee gegeven. Je stond er versteld van.

De vrouwen werkten mee aan de luchtbescherming, ze stonden boven op de huizen om behulpzaam te zijn bij het blussen van de brand. En bij het in veiligheid brengen van kinderen en al die dingen meer. Voor die vrouwen krijg je alle respect, hoor. Dat is wat. Je zou denken, dat die vrouwen hysterisch werden of dat ze in paniek kwamen, maar dat was niet zo. Dat was niet zo. Ik heb wel respect voor ze gekregen.

De trottoirs brandden niet. Daar liep je dan over, terwijl het asfalt brandde. Rare gewaarwording, hoor.

31

Hier uit deze omgeving zijn veel jongens bij de ss gegaan.

K. is teruggekomen. Twee jongens van de B., alle twee gesneuveld. N. is zonder arm teruggekomen. P. is teruggekomen, maar V. is gesneuveld. Ja, wie zijn hier nog meer gesneuveld... Ja, die derde jongen van de B. is zijn been kwijt en lichamelijk zeer verminkt, zeer geschonden. Hij woont op het ogenblik in Duitsland, heeft een Duitse vrouw en een paar leuke jongens. M. is als hartpatiënt teruggekomen. Hij is kortgeleden overleden. Nooit meer gezond geweest.

Het is eigenlijk een hard lot, ze zijn allemaal wel eens gewond geweest. En als je dan nagaat met wat voor idealisme die jongens weggegaan zijn, als je dan ziet wat daar achter aan gekomen is... De miskenning eigenlijk. Bij de ouders van die gesneuvelden of zwaarverminkten wordt iedere keer de wond opengereten, als er weer zo slecht over de Waffen-ss wordt geschreven. Het doen en laten van de Waffen-ss wordt in een daglicht gesteld, wat noch de jongens noch de ouders hebben verdiend.

32

Ik heb hier het ss-bevel A 65, Reichsführer ss München, 31 december 1931 (toen was Hitler dus nog niet aan de macht). Ik citeer:

1 De ss is een, naar bijzondere gezichtspunten uitgekozen bond van Duitse mannen, bij wie zowel innerlijk als uiterlijk het Noordras tot uitdrukking komt.
2 Overeenkomstig de nationaalsocialistische wereldbeschouwing en het besef dat de toekomst van ons volk berust op het uitlezen en in standhouden van het uit een oogpunt van ras- en erfgezondheid goede bloed wordt door mij met ingang van 1 januari 1932 voor alle ongehuwde leden der ss de 'huwelijkstoestemming' ingevoerd.
3 Het doel hiervan is te komen tot de uit een oogpunt van erfgezondheid waardevolle sibbe van Duitse, door het Noordras bepaalde aard.
4 De huwelijkstoestemming wordt uitsluitend verleend dan wel geweigerd op grond van ras- en erfgezondheid.
5 Iedere ss-man die voornemens is een huwelijk aan te gaan, moet daartoe de toestemming van de Reichsführer ss vragen.
6 Leden der ss die bij weigering niettemin huwen, worden uit de ss geschrapt. Het zelf uittreden is toegestaan.
7 De deskundige behandeling van het verzoek een huwelijk te mogen aangaan, behoort tot de taak van het Rassenamt der ss. (Het Rassenamt is later in het Rasse- und Siedlungshauptamt overgegaan).
8 Het Rassenamt der ss houdt het sibbenboek der ss bij, waarin de gezinnen der leden der ss na verlening der huwelijkstoestemming of bevestiging van het verzoek om registratie worden ingeschreven.
9 De Reichsführer ss, de leider van het Rassenamt en de rapporteurs van dit Amt zijn op erewoord tot geheimhouding verplicht.
10 De ss is er zich van bewust dat zij met deze order een stap van grote betekenis heeft gedaan. Spot, hoon en wanbegrip deren ons niet. Aan ons is de toekomst. De Reichsführer ss, W.g. Heinrich Himmler.

Ik heb ook de huwelijkstoestemming verkregen. Met een mooie oorkonde. Dat was ons heilige ernst!

En dat hele grote papier had mijn vrouw in bewaring. En dat mooie papier heeft mijn schoonmoeder, toen mijn vrouw geïnterneerd was, in de kachel gestopt. Nou, ik wou direct wel honderd gulden betalen als ik dat papier weer had. Ook omdat het nu een curiositeit geworden is, hè.

Himmler wilde dus een soort nieuwe adel stichten, bij wijze van spreken. Men

wilde een bepaalde bovenlaag in het volk eigenlijk al ín het volk kweken. Het was het nationaalsocialisme heilige ernst om de gedachten, die wij hadden over bloed en ras, in toepassing te brengen.

De ss legde voor zichzelf strengere maatstaven aan als van andere Duitsers gevraagd werd. En dat vind ik positief.

Ik ben ook lid geweest van de Lebensborn. Iedere ss-officier was verplicht maandelijks van zijn salaris een bedrag te geven aan de Lebensborn. En de ss-man van de Nederlandse ss hier (en dat gold ook voor de Allgemeine ss in Duitsland) kon zich als lid opgeven en ik heb dat destijds gedaan. Ik ben lid geweest van de Lebensborn.

Het was een sociale inrichting, en die is tijdens het Neurenbergproces gekenschetst als een (en dat zegt wat, als dat in Neurenberg zo naar voren werd gebracht) hervorragende Organisation in sozialer Hinsicht. Zo was de uitspraak van het Tribunaal in Neurenberg.

Het was dus een sociale inrichting. Kijk, er waren wel eens Duitse ss'ers die een aardigheidje hadden met een Duits meisje, hè. Een aardigheidje. En dat bleef niet altijd zonder gevolgen. Dat werd aanvaard als een normale zaak.

Als dat meisje zich vervoegde bij de compagnie en zei, ik ben dit en dat, en zo en zo, dan werd de man ook gezocht. En als het meisje goed was, werd hem opgedragen om te trouwen. Maar was dat een getrouwde man (wat ook voorkwam, want wij waren altijd geen engeltjes), dan werd er een kind geboren, wat geen vader had. Dan nam de Duitse staat het vaderschap op zich. Dat klinkt heel raar, maar dat is waar. De Duitse staat nam het voogdijschap op zich. Deze meisjes werden in de gelegenheid gesteld om in een Lebensbornheim het kind kosteloos op de wereld te brengen.

Zo'n meisje kon haar kind weer mee naar huis nemen, daar bleef zij logisch de moeder van. Het was helemaal niet zo, dat de kinderen van de moeder werden afgehaald, dat is helemaal niet waar. Als ergens het moederschap gevierd werd, dan was het wel in het nationaalsocialisme. Je vrouw kreeg er een Kruis voor als ze genoeg kinderen gehad had.

Als er geen kinderen komen, sterft een volk uit. Dat is logisch. Volgens het nationaalsocialisme kan een levenskrachtig volk alleen maar tot stand komen door middel van de wieg, dus de moeder moet geëerd worden.

Dat ging niet om soldaten of ze te hebben, nee, maar een volk wat strijdt, nou, dat staat zelfs bij ons op de Afsluitdijk, een volk dat leeft, bouwt aan zijn

toekomst.

33

Ik was in Nederland, in Bodegraven, bij de ss-divisie Landstorm Nederland, toen ik van Hitler's dood hoorde. Ik kan wel zeggen, dat wij met mekaar zo bewogen waren als ik weet niet wat.

Wij moesten in een schuurachtig gebouw, waar wij in carree werden opgesteld. Er stond een groot portret van Hitler en een partij bloemen en ons werd bekendgegeven dat Hitler zogenaamd gevallen was. Hitler was in ieder geval dood.

Persoonlijk was ik wel zo op de hoogte, dat ik begreep dat dit het einde betekende. Dit was het einde van de oorlog. Zonneklaar. De volgende dag werden we prompt beëdigd op Dönitz. Dat is de volgende dag nog gebeurd. Op het marktplein in Bodegraven. De gesprekken over Hitler's dood waren over het algemeen verslagen. Er waren verschillende mensen die huilden. Ik was ook erg bewogen. Niet dat ik huilde, maar ik zie nog een man naast me staan, de tranen liepen hem over de wangen. En ja, toen kreeg ik het zelf ook te kwaad. Ik voelde dat m'n lippen trilden. Ja.

Maar toen de Koningin 'm in '40 gesmeerd was, toen had ik net zo'n gevoel. Toen stond het huilen mij ook nader dan het lachen. Ik kan me het nog heel goed herinneren. Heel goed. Dat was ook een shock, hè.

Onze Beweging had de Koningin altijd op een heel hoog voetstuk geplaatst. Ik heb haar nog horen spreken voor de radio, ik was er van streek van. Op dat moment bewoog mij dat erg. Er was een periode afgesloten, en zoiets vervult je met bewogenheid.

Kort nadat we de eed op Dönitz hadden afgelegd, werd ons Nederlanders bekend gemaakt door de Duitse meerderen: wij willen trachten zoveel mogelijk voor jullie te doen, maar wij vrezen dat we niets meer voor jullie kunnen doen. Jullie kunnen je van de eed ontslagen weten.

Dat betekende eigenlijk, jullie kunnen je gang gaan. Ze zeiden, willen jullie bij ons in het verband blijven, dan zullen wij zoveel mogelijk voor jullie opkomen. Ze hadden het gevoel, dat ze niks meer voor ons konden doen. De

capitulatie was voor ons een zaak geworden van overgeleverd zijn.

Ikzelf voelde me min of meer vogelvrij. Ik dacht bij mezelf, ik moet zo gauw mogelijk uit dit verband, want als individu beteken ik op dit moment nog wel wat. Ik was immers Nederlander en ik kon goed overweg met de taal, dus ik kon weg. Ze hadden me direct in de kraag gepikt als ik bij de troep gebleven was.

Dat bleek later ook, want de hele troep van ons is overgebracht naar de Harskamp. Daar hebben ze een poosje onder het Canadese militaire bewind gestaan en toen werden ze overgeleverd aan de Nederlandse Strijdkrachten, die in de laatste oorlogsmaanden onze doodsvijand geworden waren. Dus op dat moment kwamen wij in de burgeroorlogsfeer, zo kan men het ongeveer wel zeggen. Nou, en dat is niet leuk. Ik zag dat aankomen en daarom ben ik 'm gesmeerd.

5 mei '45 ben ik 's nachts in Bodegraven ondergedoken, op de zevenentwintigste mei thuis aangekomen. Ik ben dus drie weken onderweg geweest hier naar toe.

Per fiets ben ik samen met een Unterscharführer, een domineeszoon, weggereden, in uniform nog, met een koffer vol burgerkleren achterop. Via Wilnis, IJsselstein naar het Amsterdam-Rijnkanaal. Daar hebben we ons bij het licht worden omgekleed, we zijn als burgermensen verder gereden.

We hadden ook geen wapens meer. Raar gevoel. Als je jaren bewapend geweest bent, en je bent op het moment dat het wel eens om je leven kan gaan, niet meer bewapend, dan heb je geen 'Halt' meer, zoals de Duitsers zeggen. Niet dat je met zo'n geweer zoveel kunt doen, maar je bent een soort zekerheid kwijt. Je verkeerde als het ware midden in een vijandelijk land, zonder dat je mogelijkheid van verdediging had. Je was totaal vogelvrij. We zagen er als vagebonden uit in die kleren. Niks paste. Via het Merwedekanaal kwamen we in Amersfoort. Daar trokken juist de Canadezen binnen, de hele bevolking was daar op straat. Ik zeg ineens tegen mijn vriend, we moeten weg, ik heb hier een bekend gezicht gezien. Als ik bekende gezichten zag, wist ik nooit of het een vriend of een vijand was. Herkende zo'n man je, dan kon je een jacht op je krijgen. Dus wij verder weg, in de richting van Woudenberg gegaan. Daar hebben we een poosje in een bos doorgebracht en 's nachts een huis opgezocht dat onbewoond was, in de buurt van de Leusderhei.

Maar wij voelden ons ook niet veilig in dat huis en toen zijn we op de Leusderhei gaan liggen, in zo'n pannetje. We hadden nog wat brood en sigaretten. Een dag of drie hebben we daar gelegen. Toen we opstonden, werd

het ons zwart voor de ogen. Zwakte, want wij kregen niet voldoende te eten. We brachten de dag in half slapende, half dromende toestand door.

Ineens kwamen er een heleboel Duitse militairen op de Leusderhei. Ze installeerden zich daar, deden de keukenwagen open en begonnen daar eten te koken. We zeiden, weet je wat, laten we gewoon naar hen toe gaan en om eten vragen. En dan moeten we zien dat we een Duits uniform krijgen en dan is het klaar, dan gaan we als Duitsers mee. Afijn, ik liep op zo'n keukenwagen toe, ik zeg tegen die kok, ik zeg, zo en zo. Ja, zegt die kok, das kann jeder sagen, Ihr Holländer, eerst heb je ons verraden en verkocht, en nou wil je ook nog van ons vreten. Dat is er niet bij.

Het was een zeer grote teleurstelling, want men geloofde ons niet. Men geloofde niet, dat ik bij de Waffen-ss geweest was. Ik hield het niet vol op die Leusderhei. Ik zeg, ik ben hier in Amersfoort tamelijk onkwetsbaar, ik ga in een hotel. Ik ben in een hotel gegaan en dat ging best. Ik ging naar het distributiekantoor, ik gaf mij uit voor onderduiker en ik kreeg bonnen. Ik gaf de helft aan m'n vrind op de hei en onze sigaretten ruilden we tegen etenswaren. In het hotel was het wel gezellig. 's Nachts werd er gedanst. Canadese militairen met Nederlandse meisjes. Nederlandse jongens mochten er niet in. Verlovingen werden op de stoep van het hotel uitgemaakt.

Ik zie het nog. Tsjonge, jonge, jonge, wat een feest was dat! Verschrikkelijk! En die meisjes, allerverschrikkelijkst. Zoals die Canadezen met die meisjes huishielden. Jonge, jonge, daar was het eind van weg. Ze waren met mekaar zo dronken als ik weet niet wat. Och man, man, man, wat een toestand. De hoteleigenaar was op het laatst kotsmisselijk. Die wou het spul wel weer kwijt. Overdag praatte ik wat met die Canadese militairen, voor zover ik nog een beetje schoolengels kon. Ik las daar ook Vrij Nederland en Je Maintiendrai. Lectuur, waar ik direct op aanviel. Ik moest natuurlijk precies weten hoe de zaak in mekaar zat. Waar ik me het meest voor interesseerde was het hoofdstuk zuivering. Dat las ik van a tot z.

Een oude meneer en mevrouw, ook in dat hotel, waren voor de oorlog in Amerika en in Duitsland geweest en hadden zelfs Hitler es ontmoet. Ze konden heel leuk vertellen. Op een goeie dag zegt die meneer tegen mij, ja meneer, wat u daar zegt, men kan toch wel merken dat wij een Duitse bezetting gehad hebben, de jeugd is niet van vreemde smetten vrij gebleven. Ik dacht, o, ik heb een beetje te veel gezegd.

Een andere meneer las ook altijd de krant en hij zocht ook altijd het

hoofdstuk zuivering op. En na dat gezegde van die oude meneer sprak hij mij aan: nou, zeg het maar, je bent NSB'er geweest. Ik zeg, zal ik u wat vertellen, als ik er een geweest ben, dan bent u er ook een. Nou, zegt hij, geef me de vijf maar. We hebben daar met mekaar afgesproken, we zouden met ons beiden door de linie. Maar mijn kameraad zat daar immers nog in dat bos.

Op een goeie morgen wil ik weer naar hem toe om hem voedsel te brengen, kom ik daar, stond een BSer er te posten, persoonsbewijzen te controleren. Ik zie dat en ik draai een zijstraat in. Weg, hè. Ik dacht, dan maar van de andere kant. Ook posten. De volgende dag er weer heen. Toen was de kust veilig. Kom ik aan de plek, waar hij altijd lag, was hij weg! Dat was ook wat. Ik maakte mezelf een beetje verwijten, had ik hem wel genoeg van eetwaren voorzien. Ik vond het niet zo prettig. Ik dacht bij mezelf, zou hij misschien gesnord zijn.

De volgende dag kwam er een dame in het hotel, ze knikt me even toe, ze gaat er uit en ik ga er ook uit. Ze zegt, je hoeft je geen zorgen te maken, hij is in veiligheid. Nou, een pak van m'n hart. Hij had zichzelf aangemeld, geloof ik.

Met die NSB'er uit het hotel ben ik op weg gegaan. In Nijkerkerveen werden we prompt aangehouden. We werden in een school in verzekerde bewaring gesteld, maar helemaal niet onbehoorlijk, we kregen te eten. Ik werd het eerste aan een verhoor onderworpen. Heel scherp. Helemaal uitkleden. Ik had toevallig geen bloedgroepteken, dat was er steeds net niet van gekomen.

Alle kleren werden helemaal omgedraaid. Toen vonden ze daar ineens, binnen in de rand van mijn hoed een krant en met een vergrootglas konden ze daar een jeugdstormer op ontdekken. Ja, moet je je voorstellen!

Wat voor een krant is dat. Ik weet het niet. Ja, u weet toch wel wat voor krant u in uw hoed hebt. Ik zeg, ja, hoor es even, we hebben een krantenkastje, waar de oude kranten inkomen en als dan je hoed te groot is, trek je daar een krant uit, er waren zoveel kranten en misschien is het wel een krant van voor de oorlog, man. Zo praatte ik ongeveer. Ja, maar dit is kennelijk een NSB-krant. Ik zeg, nou, dat kan wel, een oom van mij was NSB'er en die kwam wel es bij ons. En hadden jullie daar dan een goede verstandhouding mee? Ja, dat hadden we wel. Ja, jullie boeren daar in het Noorden, jullie kunnen het hele vaderland wel verkopen voor een betere prijs voor jullie graan en zus en zo. Ze pestten me, die kerels. Nou, daar reageerde ik niet op. Maar ze lieten me gaan. En toen kwam die andere aan de beurt. Op zeker moment komt die P.O.D.-ambtenaar, die mij ook ondervraagd had, uit het gebouw en zegt, waar wacht je nog op. Ik zeg, op

die meneer. Kent u die man? Ik zeg, nee, dat heb ik al gezegd immers, die ken ik niet, die heb ik in een hotel ontmoet. Dus u kent hem verder niet. Ik zeg, nee.

Een poosje later komt hij terug. Nou, meneer, zegt hij, u kunt wel verder gaan, want deze blijft hier, het is een NSB'er. Die man moest daar dus blijven. Ik dacht, nou moet ik maken dat ik wegkom. En ik ben verder gefietst. Ik had een bewijs van ze gekregen, waar ik mee naar Wezep toe kon gaan en in Wezep moest ik een papiertje hebben dat ik over de IJssel kwam. Maar dat hadden ze niet, zeiden ze. Ik zeg, hoe kom ik dan over de IJssel. Nou, zeiden ze, dan gaat u er maar over. En er werd mij helemaal niets in de weg gelegd.

In Zwolle zocht ik het Militair Gezag op, om een vrijgeleide te krijgen, verder voor het Noorden. Bij het Militair Gezag zeiden ze, ach meneer, we zijn hier helemaal vrij, u kunt hier fietsen waar u wilt. Hier is het vrijheid blijheid. Ik stond wat met mijn oren te klapperen en ik reed verder.

Onderweg ontmoette ik een heilsoldaat. Ik dacht bij mezelf, dat is een zekere bescherming, laat ik daarmee maar verder fietsen. We zijn naar Meppel toegegaan. En als ik nu vertel, wat voor rare geruchten er toen in omloop waren! Die heilsoldaat vertelde mij al verschrikkelijke dingen. Wat hij had beleefd als heilsoldaat tijdens de oorlog, en die Nederlandse artsen waren zulke bekwame kerels, die hadden het volk een zeer grote dienst bewezen, alles wat naar de SS gegaan was, hadden zij heimelijk een teken onder de arm gemaakt. Dat vertelde die heilsoldaat! Je lacht je dood! Je kon het lachen niet laten, man! Wat een gekke dingen die mensen vertelden.

In Meppel kwam ik bij het Militair Gezag, maar ik kon er niet meer terecht. Het was zaterdagavond. Ja, zeg ik, maar hoe moet dat nou, meneer, ik kan hier toch moeilijk blijven, weet u een hotel. Nee, dat was allemaal bezet door Canadese militairen. Nou, weet u wat, zegt hij, gaat u maar met mij mee, daar is misschien wel een plaatsje voor u, zegt hij, gaat u maar es mee. Hij bracht mij in een school, met prikkeldraad er om, ik werd in een kamertje gebracht, waar mensen met een oranje band om de arm en met halve Canadese uniformen zaten. Ik kon mijn fiets binnen zetten.

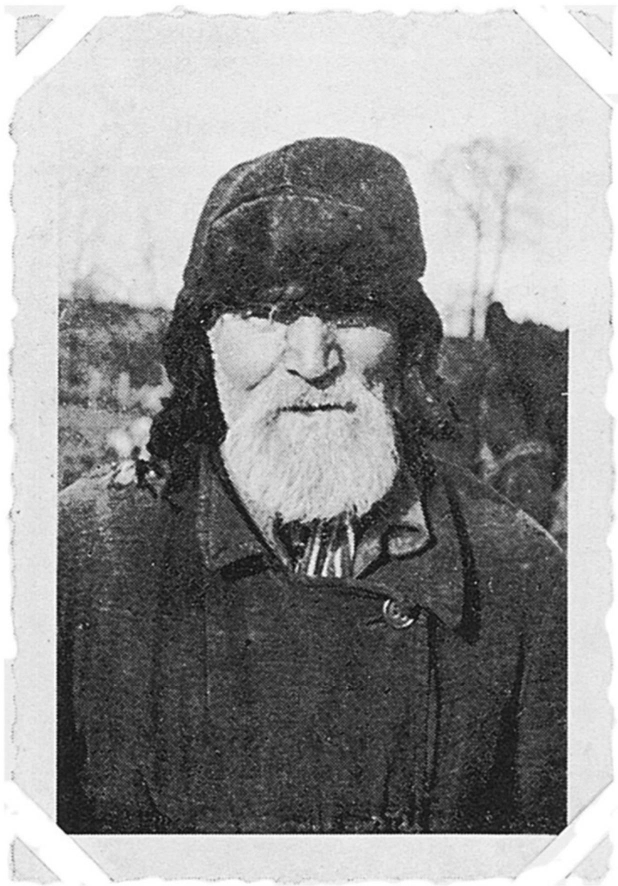
De wacht zei, hebt u al gegeten vandaag. Ik zeg, nee, nog niet. Nou, gaat u maar zitten. Zij gingen naar de kast, daar kwam brood uit en boter in Chief-Whip-sigarettendozen, van die blikken sigarettendozen, en dat werd voor mij op de tafel gezet en ik at.

Gezien de voedselpositie van destijds, deed je dat met de grootste mate van bescheidenheid. Ze zeiden, heb je nou al genoeg. Want ik meende dat het brood

en de boter van die mannen was. Ik zeg, ja. Nou, u mag anders gerust verder eten, hoor, want het is van de NSB'ers en die krijgen het toch lekker niet. Ik dacht, o, da's niet best. Ik dacht bij mezelf, nou moet ik maar weg. Ik zeg, nou zou ik wel graag willen slapen. Ben je moe? Ja, ik wil nu graag slapen. De volgende morgen werd ik heel vroeg wakker. Ik sta me te wassen in de gang, komen er andere mensen naast me staan wassen. Zij kijken mij scheef aan, ik kijk hen scheef aan, het leken mij mensen uit het agrarisch milieu. Ja hoor, ik liep eens even naar een deur, die openstond, daar stond de oud-voorzitter van 'Landbouw en Maatschappij' in de rij. Hij werd door een sergeant in half Nederlands en half Engels uniform gecommandeerd en die mensen moesten exercitie doen. Ik wilde zo gauw mogelijk weg. Stel je voor, dat je daar een NSB'er ziet, die zegt, hé, ben jij hier ook.

Ik heb mij nog eens flink te goed gedaan aan de boterhammen en de boter van de NSB'ers, die ze toch niet kregen en er werd me door de wachten verteld, je moet daar en daar langs gaan. Ze gaven me zelfs een kaartje mee, waarop ze me uitduidden hoe ik moest fietsen. Heb ik gedaan. Ze gaven me nog een flinke voorraad brood en boter, dat de NSB'ers toch niet kregen, mee.

Mijn opzet was in het duister even naar huis te gaan en dan te proberen om over de grens te komen. Duitsland in. Ik dacht bij mezelf, waarom zul je je laten interneren. Werk genoeg in Duitsland. Ik wilde me over de grens bij een boer melden en zeggen, ik ben die en die en ik ben dat en dat geweest, ik wou graag hier zo lang bij u blijven, kunt u mij tegen kost en inwoning laten werken.

Zo is dat heel veel gebeurd in Duitsland. Waarschijnlijk had ik daar onder een andere naam moeten leven, maar zo was het met heel veel.

Ik had aanvankelijk de heilige overtuiging, dat bij ons geen interneringen plaatsgevonden hadden. Waarom zouden ze mijn vader en moeder nou interneren! Helemaal geen reden voor. Zo gek waren ze bij ons in Groningen niet, daar waren wij in Groningen te nuchter voor.

Maar het was wèl zo!

In een klein gehucht, hier in de buurt, heb ik bij een boerderij aangeklopt en ik

zeg, jullie moeten mij eens even vertellen, hoe is het. Zegt die boer (het was een bevriende relatie van ons), jij moet niet naar huis gaan, jij moet naar je schoonmoeder gaan. Daar hoorde ik, dat m'n vrouw weg was, dat mijn vader en moeder weg waren, dat mijn zuster weg was. Ze hadden tegen mijn schoonmoeder gezegd, ik zou in Westerwolde ondergedoken zijn, ik kwam 's nachts voor de dag en dwong met de revolver in de hand de mensen levensmiddelen af. Dat hadden ze aan mijn schoonmoeder verteld. Daarom hadden ze mijn zuster en m'n vrouw geïnterneerd, ze moesten immers een motief hebben om ze op te pakken.

Ik zeg, dat is niet zo. Mijn schoonmoeder had het werkelijk geloofd. Als iemand in rijksdienst zoiets zegt, dan zal dat wel zo wezen. Op dat moment had ik helemaal geen goed nummer bij mijn schoonmoeder. Ik zeg, dat is helemaal niet waar, kijk maar op dit bewijsje, die dag was ik nog in Nijkerkerveen. Nou, dat was een pak van haar hart, ik steeg weer in haar achting. Ik zeg: maar daar hoeven die meisjes niet voor te zitten.

Toen ben ik me gaan melden. Er stonden twee wachten bij de weg. Ik zeg, jongens, zijn jullie van de BS. Ja, zeiden ze. Ik zeg, willen jullie me naar het politiebureau brengen of zal ik maar alleen gaan? Wie ben je dan? Ik zeg, die en die.

Bats, daar stonden ze naast me. Handen omhoog! Ik zeg, nou dat hoeft niet, hoor. Heb je geen wapens? Nee, zeg ik. Op hetzelfde moment kwamen er twee politieagenten uit deze streek bij, en met die twee heren ben ik meegefietst.

Die ene was een oude man, oorspronkelijk van de Rijkspolitie, hij was al meermalen bij ons thuis geweest en hij kende mijn familie wel. Die man wist zich met mij helemaal geen raad. Hij zei, wat een toestand, man, heb je honger. Nee, dat had ik niet, want ik had bij mijn schoonmoeder nog flink gegeten. Wil je ook dit of wil je ook dat. Ik was bij die man te gast. Hij had allèèn de wacht op het politiebureau. Ja, zegt hij, nou moet ik weg, en nou moet jij eigenlijk slapen, zou je dat dan in de cel willen doen. Och jawel, hoor, ik wil dat wel in de cel doen. Nou goed, wil je je das wel afdoen, heb je ook een riem, ja, dat is nou eenmaal voorschrift, het is wel niet nodig, maar doe het toch maar.

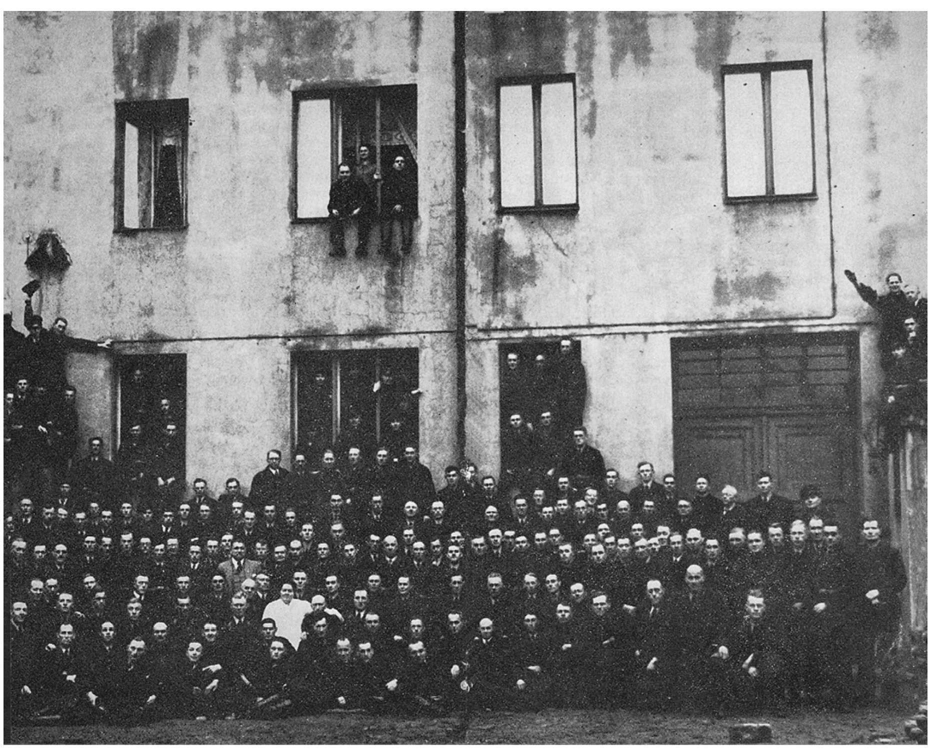
Afijn, die man deed met een bezwaard gemoed de celdeur open en met een bezwaard gemoed deed hij de celdeur weer op slot. Hij kwam, voor hij wegging, weer en vroeg of ik nou werkelijk geen zin ergens in had. Man, och man, zegt hij, wat is me dit een toestand, wat is me dit een toestand, dit ligt mij helemaal

niet.

Na een paar dagen werd ik met een auto naar een kamp gebracht. De man achter het stuur kende ik heel goed, nooit kwade woorden mee gehad voordien. Hij zegt, jij hebt wel zó stom gedaan, het beroerdste is, man, je wordt binnenkort ook nog doodgeschoten. Nou, daar was je mentaal wel zo'n beetje klaar mee. Hij keek mij zo eens aan, hij zegt, vind je dat niet erg? Och, zeg ik, plezierig vind ik het nou ook niet, maar het zal wel moeten. Ik reageerde daar heel lakoniek op.

Later moet hij verteld hebben, dat ik een stel ijzeren zenuwen had. Als ze het op het ogenblik tegen me zeiden, dan zou ik er wel anders op reageren, hoor. Maar in die tijd van turbulentie was je eigenlijk met dat idee vertrouwd geworden. Niet om op te scheppen, hoor, maar je was ook door de nederlaag tamelijk onverschillig geworden. Het ging nu met de wereld totaal verkeerd, die instelling had ik. En nog aan die totaal verkeerde wereld meedoen, was geen bijzondere verdienste. Zo redeneerde ik.

Ik heb gezeten tot 8 oktober 1947. Ze hebben me voorwaardelijk vrijgelaten, omdat ik ziek was. Ik heb tbc gehad. Later kreeg ik nog m'n veroordeling, ik meen vijf jaar.

34

Het was een grote teleurstelling, dat we het verloren hadden. We hadden onze hele persoon ingezet, je had je beste en mooiste jaren van je jeugd gegeven. Natuurlijk had je daarom graag gehad dat het anders afgelopen was.

Dat denk ik nou nog. Ik had liever gehad dat wij de oorlog gewonnen hadden. En ik ben nu nog van mening dat het beter was geweest dat wij de oorlog gewonnen hadden, voor Europa als zodanig. Ik geloof, dat Europa, in algemeen opzicht hoor, u moet mij goed begrijpen, beter gebaat geweest was met een Duitse overwinning dan dat we nou opgedeeld zijn tussen Amerika en Rusland. Ik geloof, dat dit een grote strop voor ons werelddeel is.

Ik ben ook heel erg teleurgesteld in de mensen, die ik van jongsaf aan kende en wat vroeger mijn vrienden waren. Dat sommigen anders dachten dan wij en ons daarom veroordeelden, vind ik niet zo erg, en dat zij daar naar gehandeld hebben, vind ik ook niet erg. Maar dat men in een gewone dorpsgemeenschap, waar men nooit enige moeilijkheden gehad heeft, hè, dat je dan door je eigen dorpsgenoten... Terwijl ze weten dat je altijd goede bedoelingen gehad hebt!

De goegemeente, de gewone normale burger hier in het dorp heeft het geslikt, dat ze boeren, die nooit verder geweest zijn dan dit dorp en alleen maar NSB'er waren, twee jaar in een kamp stopten en hun vermogen schaadden! Dat kan ik niet begrijpen. Zo'n geesteshouding en die naijver heb je eigenlijk niet verdiend. Als je nou een vervelende klier was en iedereen maar aanbracht of wat ook.

We hebben wel ondervonden, dat de beschaving blaadjedun is. Dat er weinig mensen met karakter zijn. Maar als je jong bent en idealistisch wil je graag alleen het goede in de mens zien. Maar dat is de realiteit niet. Dat is de realiteit niet.

Ik heb een poos gehad dat ik zei, ik bemoei me nooit weer voor een algemeen doel, dat boven mijn persoonlijk belang uitgaat. Daar bemoei ik me nooit weer mee. Maar och, het duurde niet lang. Als er een beetje extra gevochten moest worden, een beetje extra op de trommel geslagen moest worden, dan was ik er toch weer bij.

Ik had mij voorgenomen om na de oorlog nooit meer wat te doen op landbouwpolitiek gebied, maar toen het dan ± 1955 begon te knijpen in de

landbouw, was ik weer een van de eersten die op het vinketouw ging zitten. Ik heb altijd afwijkende ideeën ten opzichte van de grote moot. Een boer is over het algemeen passief. Je krijgt een boer niet gauw in verzet tegen de overheid. Men laat tot zich komen wat de overheid brengt. Ik wil maar zeggen, als op dit moment de overheid hier over zou gaan tot bepaalde zeer rigoureuze maatregelen ten opzichte van het bezit of ten opzichte van de boerenstand, dan geloof ik niet dat de boerenstand nog in verweer komt. Doet ze niet. Hier in deze omgeving niet meer.

De strijdlust is hier weg. Door de toestand nà '45. De meest strijdbare boeren (vaak een geslachtenkwestie, je hebt haast altijd mensen uit dezelfde families die strijdbaar zijn) hebben na 1945 zo'n klap op hun kop gekregen, die doen dat nooit weer.

Als het weer 1940 was, zou ik het precies net zo doen. Want voor mijn geweten heb ik niet het gevoel dat ik verkeerd heb gedaan.

35

Het was helemaal niet zó in de oorlog, dat je per se een slot op je lippen moest doen. Op een goeie dag komt mijn chef binnen, een leuke kerel. Wij zaten met een man of vijf, zes aan de ontbijttafel en hij zegt, Heil Hitler, meine Herren, en voor wie er anders over denken, gute Morgen. Daar lachte iedereen om, hè.

In de verloftreinen was er vaak genoeg kritiek. In het lazaret lag ik naast een katholieke jongen, die zei, Hitler hebben we nodig gehad. Maar over het nationaalsocialisme als zodanig was hij niet te spreken en vooral de SS-gedachte vond hij maar overdreven, hoor. Daar werd normaal over gesproken.

Wat men nà de oorlog zegt over dictatuur en geen vrije meningsuiting, inderdaad, je kon niet zeggen: ik vind Hitler een rotzak. Maar dat had je in Holland ook niet hoeven zeggen over onze Koningin, want dan werd je voor majesteitschennis opgepakt. Daar stond zo'n figuur in de Duitse publiciteit te hoog voor om je er laatdunkend over uit te laten. Dat nam men je wel kwalijk.

Je kon best zeggen, dat lijkt me geen verstandige maatregel. Want de Duitse soldaten bij de SS konden ook best kankeren, hoor. Die konden best kankeren. Waarom ook niet?

Bij de vorming in de SS konden wij vrij over Marx' 'Kapital' beschikken. Dat

hoorde er bij. Ze vonden, dat we dat best konden verdragen. Ik ben er van overtuigd, dat men in Moskou niet Hitler's 'Mein Kampf' aan de jeugd laat lezen. Ze wisten bij de ss heel goed, dat je, als je immuun moest worden voor het marxisme, kennis van het marxisme moest hebben.

Ik heb me nog extra in die problemen begeven door gesprekken met leidinggevende personen daar op het Rasse- und Siedlungshauptamt. Je zat dan 's avonds na het eten een poosje te praten. Dan kwamen al die dingen op tafel, de betekenis van het marxisme, de inhoud van het marxisme, en daar werd de inhoud van onze gedachten tegenover gesteld. Daardoor kwam je vaster in je schoenen te staan.

Men hing in Duitsland de eenhoofdige staatsleiding niet aan omdat men de democratie op zich verwierp! Dat klinkt misschien wel raar, dat ik dit zeg: men beschouwde een eenhoofdige leiding zonder Volksbefragung in de overgangstijd als een onmogelijke zaak. Hitler liet daarom dan ook alleen maar stemmen met ja of nee. Ben je het met m'n beleid eens in de praktische zin, of ben je het niet met mijn beleid eens in de praktische zin. Ze wilden niet dat de mensen zich onderling verwijderden door politieke wereldbeschouwingen.

Daarom zei Hitler niet, nou ben ik kandidaat en nou laat ik ook een andere kandidaat komen. Nee, want men had ervaring opgedaan na '18, er waren aldoor van die personen, die een baantje wilden, hè, of het presidentschap. Dat was funest.

Dat heeft Churchill ook begrepen in het begin, want hij heeft op een goeie dag een brief aan Hitler geschreven, waarin stond, dat 'wanneer Engeland ooit in de positie kwam, waarin het Duitse volk thans verkeerde, hij hoopte dat er een man kwam in Engeland zoals u, mijnheer Hitler.' Heeft Churchill geschreven. En dat klopt precies, want toen Churchill in de oorlogstijd het oorlogskabinet leidde was hij praktisch dictator. Churchill was de dominerende figuur.

Ik wil maar zeggen, dat hele dictatuurspelletje hebben de Duitsers zelf ook niet zo prettig gevonden. Want in onze wereldbeschouwing prefereerde men wel het leiderschap, maar dat wilde niet zeggen, dat deze man alleenheerser zou zijn. Nee, van tijd tot tijd zou zo'n man zich door het volksreferendum op de hoogte moeten stellen of men het met zijn beleid eens was. Men beschouwde de dictatuurtijd als een overgangstijd. Dat is altijd zo, als je door revoluties aan de macht komt. Die mensen moeten altijd een bepaalde periode overwinnen om het volk achter datgene wat zij menen wat goed is te krijgen en om het tot

gemeengoed te maken.

Later zeiden we wel eens tegen mekaar, toen we in het kamp zaten: Duitsland kon zich vlak voor de oorlog geen democratie veroorloven. Dat kan alleen maar als alles goed gaat en als er geen vuiltje aan de lucht is. Dan is democratie mogelijk. En dan is het ook wel verstandig, dat je een volk op zo breed mogelijke wijze aan alles laat deelnemen en verantwoordelijkheid geeft.

Maar op het moment dat het volk zelf niet weet in welke richting het moet gaan, is het moeilijk om het volk zich te laten uitspreken. Want dan komen er zoveel botsingen van geesten, dan kan aan die botsingen van geesten het geheel wel kapot gaan.

Bovendien, in onze geschiedenis was het toch ook zo. Als er moeilijkheden kwamen, nou, de prinsen van Oranje als stadhouders, hadden praktisch onbeperkt de macht. Willem de Derde, koning van Engeland, deed ook wat hij goed achtte, meen ik.

Democratie is een weeldeverschijnsel.

36

Volgens mij hebben de Duitsers de Joden in verzekerde bewaring willen hebben om onruststoken, sabotage en spionage te voorkomen. Zo heb ik dat ondervonden destijds. Ik heb eigenlijk altijd gedacht, nou, als Duitsland de oorlog wint, dan is er ergens een groot gebied waar de Joden wonen. Maar ik heb helemaal niet in die jaren gedacht dat zij de bedoeling hadden om ze te vernietigen, laten we het zo maar zeggen.

We wisten natuurlijk vooruit, dat het Duitse nationaalsocialisme zeer agressief antisemitisch was. Daar is wel een verklaring voor. En die verklaring accepteer ik nog. Ver voor de oorlog, toen hier de eerste Joodse vluchtelingen kwamen, zeiden onze eigen Joden hier, ze bederven de zaak straks nog voor ons hier. Dat was ver voor de oorlog. In '37 en '38.

Als er geen nationaalsocialisme geweest was, maar een Duits Keizerrijk, een liberaal Duits Keizerrijk, dan was er ook oorlogspropaganda geweest. Bij de vorige wereldoorlog was dat ook zo, ieder land dat in oorlog is bedrijft oorlogspropaganda. En nou maakte dit Duitsland in de propaganda het Duitse volk steeds antisemitischer, doordat men alles wat in de Geallieerde landen tegen

Duitsland gebeurde, zag als geïntegreerd en geïnfiltreerd door het Jodendom. Ongemotiveerd? Nu citeer ik Wladimir Jabotinsky, die in januari 1934 in 'Mascha Rjetsch' het volgende schreef: 'Wij zullen een geestelijke en materiële oorlog van de gehele wereld tegen Duitsland ontketenen. Duitsland heeft het doel weer een grote natie te worden en zijn verloren gebieden en kolonies terug te winnen. Maar onze Joodse belangen eisen de volledige vernietiging van Duitsland. Het Duitse volk is collectief en individueel een gevaar voor ons Joden: Deze Jabotinsky was de stichter van de zionistische organisatie 'Irgun'. Hij kon toen niet verwijzen naar Duitse misdaden of naar de Neurenberger rassenwetten, want die wetten werden pas achttien maanden later afgekondigd.

De Jood was dus de man die in het gewone dagelijkse leven, bij de gewone man, als de grote misdadiger gold. Zoals wij op het ogenblik hier in ons land als de misdadigersorganisatie worden gedoodverfd. Zo kunt u 't zich ongeveer wel voorstellen. Zo zie ik dat op het ogenblik.

De jongens, die in die Duitse kampen bewaakten, waren over het algemeen niet de intelligentsten. Ik ken dat soort mensen in ons land ook genoeg, ik heb dat uit eigen ervaring meegemaakt hier: sadistische gevoelens zijn kampbewakers in het algemeen niet vreemd. Wat wij hier in de kampen beleefd hebben, onze vrouwen en onze meisjes en ook wijzelf, nou, het ging er soms wel es raar weg. Sommige mensen zagen de mogelijkheid om hun sadistische natuur bot te vieren.

Nou krijgt zo'n kampbewaker bericht dat zijn vrouw en kinderen bij een bombardement om het leven gekomen zijn. Hoe ontlaadt zich dat dan? De man wordt gek en zoekt een object waar hij z'n woede op kan koelen. In heel veel gevallen, geloof ik, zijn heel veel van deze excessen op dergelijke dingen terug te brengen. Dan kunnen er ook nog mensen tussen zitten, die uit overdreven antisemitisme zeggen, nou hebben we de kans schoon, nou zullen we es een stel Joden vermoorden.

Het staat vast, dat een groot deel van de Joden er niet meer is. Maar als je dan dit boekje hier leest van de Franse ex-verzetsman Paul Rassinier inzake het geval Eichmann: 'Was ist Wahrheit', de verklaring, die deze man heeft, nou, daar kan ik heel best in komen. Daar wordt in gezegd, dat het een volslagen onmogelijkheid is om zes miljoen mensen van kant te maken.

Maar als er maar duizend Joden of als er maar honderd Joden op een dergelijke manier van het leven beroofd zijn als men zegt, is het een misdaad. Dat zeg ik

nou en als ik dat toen geweten had, had ik dat ook gezegd.

En dan kun je er hele mooie wetten voor maken, dat je het wel kunt doen en dat het gemotiveerd is, maar daar blijft de misdaad gelijk om. Dat geeft naar mijn gevoel geen pas.

Ik zou het zelf niet hebben kunnen doen.

Maar ik kan mij voorstellen, dat iemand, die zijn vrouw en kinderen in Berlijn verliest met een Luftangriff en opgevoed is met die propaganda, zijn hoofd kwijtraakt en een stuk of wat Joden van kant maakt.

Het vergassen...

Ik kan me daar geen voorstelling van maken hoe dat moet hebben plaatsgevonden. Als er morgen hier iemand komt en met hetzelfde elan zegt, dat het nièt gebeurd is, dan geloof ik dat ook. Ik kan mij niet voorstellen, dat het gebeurd is.

Ik kan het eigenlijk niet geloven. Ik kan het niet geloven. Ik kan mij de mensen niet voorstellen, die honderd mensen in een kamer brengen, de gaskraan openzetten en... Maar dan moet je later de lijken er ook weer uithalen! Ik wil maar zeggen, het lijkt mij iets verschrikkelijks. Ik kan mij geen mensen voorstellen die...

De Joden die niet teruggekeerd zijn, we moeten aannemen dat ze doodgekomen zijn. En of ze nou doodvergast zijn of dat ze ze hebben laten uithongeren of dat er epidemieën geheerst hebben... Maar aan het vermoorden van twee miljoen of drie miljoen mensen, daar geloof ik niet in. Ik kan me wel voorstellen, dat men ze laat sterven langs de natuurlijke weg. Dat men bijvoorbeeld zegt, we stoppen er geen eten meer in en dat men zegt, nou, ze hebben tyfus met mekaar, laat maar uitzieken. Daar kan ik enigszins nog een keer inkomen.

Wat hebben onze tegenstanders ons niet allemaal beloofd in de oorlog! En ze zijn er ook aardig mee bezig geweest, als ik terugdenk aan de eerste tijd in Westerbork en Veenhuizen.

Auschwitz was bij ons wel een begrip. Ik wist dat er een kamp in Auschwitz was. Een concentratiekamp. Dat hoorde je wel eens. Maar of daar nou Russische krijgsgevangenen zaten of Joden, dat wisten wij niet.

Nee, ik geloof niet in het vermoorden van twee of zes miljoen. Ik kan me wel voorstellen dat er twee miljoen mensen sterven. Ontberingen.

In 1789 is de Franse adel vermoord. Dat kan men het liberalisme toch niet in de

schoenen schuiven! Dat was een uiting van de Revolutie.

Die jachtpartijen op de adel waren toch ook goed georganiseerd. Ze werden bij mekaar gebracht in hoe heet dat gebouw ook alweer in Parijs, en daar werden ze om de beurt uitgehaald en dan werden ze ter dood veroordeeld en de volgende dag onthoofd. Het is nog maar dertig jaar geleden dat de Russen de Kulakken in concentratiekampen stopten en ze van ontberingen lieten omkomen. En dan de concentratiekampen in Zuid-Afrika, tijdens de Boerenoorlog.

Ik geloof niet dat er zes miljoen mensen bewust omgebracht zijn. Daar geloof ik niet in. Wat ik wel geloof is, dat men ontberingen leed. Dat men weinig aandacht aan ze heeft besteed en dat daar velen aan zijn gestorven.

Nee, dat vergassen kan ik niet onderbrengen. Ik heb er geen verklaring voor. Ik kan mij wel voorstellen dat er es een idioot zegt, kom, nou laat ik een bus rijden en daar leg ik een uitlaatgaspijp in, en ik stop er een stel mensen in en dan wil ik es kijken hoe ze er uit komen. Zo'n man is idioot.

Ik kan mij niet voorstellen, dat er een hele organisatie in het leven wordt geroepen en dat men zegt, nou jij in dat kamertje en nou jij er uit, en nou jij er in, en jij er weer uit. Ik kan me niet voorstellen, dat er mensen zijn die dit in koelen bloede en met doodgewoon normaal verstand organiseren. Dat kan ik me niet voorstellen. *Dat kan ik me werkelijk niet voorstellen.*

Ook als ik anti was, zou ik het me niet voor kunnen stellen.

Laat ik eens aannemen dat die machinerie heeft gedraaid. Ik heb es in een artikel gelezen, dat er hoogstens tweehonderd mensen van zouden hebben kunnen weten. Maar dan heb je weer met tweehonderd idioten te doen gehad.

Hitler moet een keer gezegd hebben, als er oorlog kwam zou hij het Jodendom ausradieren. Maar das Judentum ausradieren en een Jood vergassen, daar zit nogal een verschil in!

Heeft Hitler dat zo bedoeld? Het is mogelijk, dat er ziekelijke geesten geweest zijn in ondergeschikte functies, die het uitgelegd hebben als: het zal goed wezen als ik er voor zorg dat ik een stel Joden ombreng.

In Duitsland was het zo: bij haast ieder dorp stond een bord aan de kant van de weg met het opschrift: 'Juden sind in diesem Dorf nicht erwünscht'. Met andere woorden, als je Jood was, deed je er beter aan daar niet heen te gaan en je draaide maar om. Je was in dat dorp niet gewenst. En dat stond praktisch bij ieder dorp.

Dus bij het Duitse volk heerste destijds een anti-Joodse geest, anders was dat

naar mijn gevoel niet mogelijk. Ik ben er van overtuigd, dat, als twee of drie heethoofden in 1933 in zo'n dorp een bord neer hadden gezet, de meerderheid van de bevolking daar aanstoot aan had genomen. Die borden zouden in 1935, 1936 en 1937 op normale wijze verdwenen zijn. Als men in het algemeen daar niet zo over dacht, dan was die borden geen lang leven beschoren geweest.

Laatst zei een Duitser nog tegen me: wij hebben het nationaalsocialisme, zoals het voor de oorlog bij ons was, allemaal als een zegen ondervonden. Het is jammer dat de oorlog er bij gekomen is en dat de Jodenvervolging zo'n omvang heeft gekregen.

Zo redeneert de publieke opinie. En daarom moeten alle vijanden van de nationaalsocialistische idee te allen tijde een afweermiddel houden tegen dat nationaalsocialisme. En wat is dan gemakkelijker om die Jodenkwestie zo hoog mogelijk op te draaien! Dat spreekt ieder mens aan! Het spreekt mij ook aan. Stel je voor dat je Jood was en je werd vergast! Dat moet toch een verschrikkelijke toestand geweest zijn!

Dat... dat is een antipropaganda voor het nationaalsocialisme. Het is dan ook maar beter om die rol maar vol te houden, en die zes miljoen is maar een axioma. Terwijl toch zonneklaar blijkt dat er nooit geen zes miljoen geweest kunnen zijn! Het gaat er allemaal maar om de grote massa verschrikkingen van het nationaalsocialisme te laten ondervinden.

Maar dat neemt het feit niet weg, dat, àls het gebeurd is, het een misdaad is. Maar het is dan een misdaad, die niet in naam van het Duitse volk bedreven is. Ik ben er van overtuigd, dat, hoewel men antisemiet was, men dat de Joden niet gegund heeft. Niet in die mate. Daar ben ik van overtuigd.

En waarom was het platteland in Duitsland zo antisemitisch? Vlak na de vorige oorlog was er geen geld meer, het was daar hopeloos, en toen hebben de Joden de boeren geld geleend. Maar ze hebben zulke hoge rente laten betalen, dat de boeren het niet konden opbrengen. En wat deden de Joden? Ze haalden de koeien weg en ze haalden het gedorste graan weg. En daarom is het Duitse platteland ook mede zo antisemitisch geworden. Het hele platteland.

De gedragswijze van het Jodendom voor 1933 was wel heel erg in overeenstemming met de uitlatingen van die Wladimir Jabotinsky.

In de dertiger jaren kwam er een oude meneer uit Saksen bij P. hier in een nabijgelegen dorp praten over de verkoop van machines. Nou, en hoe gaat het, je

had het in die jaren al gauw over het nationaalsocialisme, over Hitler en dergelijke. En toen zei P., wat jullie met de Joden doen, dat is toch wat, dat moest toch eigenlijk niet gebeuren.

Van zo'n meneer, die van een tamelijk hoog maatschappelijk niveau was als directeur van een grote machinefabriek verwacht je toch geen lage menselijke gevoelens. Daar denk je toch van dat het een hoogstaand mens is. Hij zegt, Joden, zegt hij, man, verschrikkelijk, toen we in 1918 en '19 de oorlog verloren hadden, meenden ze dat ze de baas waren. Ze stootten ons, christenmensen, van het trottoir af en ze hebben me wel eens in het gezicht gespuwd. Nou, dat was het verhaal van een doodgewone machinefabrikant, waarvan men toch moet aannemen dat hij de waarheid sprak.

Wat er met de Joden gebeurd is, is een van de redenen, dat het nationaalsocialisme niet kan heropleven. Tenminste, niet bij mijn leven. Misschien na vijftig jaar, als het allemaal tot zijn ware proporties teruggebracht is en men het positieve wil zien en het negatieve achterwege laten. Want op het ogenblik maakt men het positieve kapot met het negatieve.

Ik zelf ben er van overtuigd, dat vele mensen het niet wisten. Dat 'wir haben es nicht gewusst' is inderdaad waar. Wij wisten het niet.

Het oppakken van de Joden is te verklaren uit de Neurenberger wetten, die de separaatheid wilden toepassen. Per slot van rekening had het nationaalsocialisme de grote Duitse massa beloofd de Joden uit de gemeenschap te doen. Dat hadden ze beloofd. Dat was een programmapunt, en dat was ook de wens van het Duitse volk. Anders was er in 1934, toen de eerste Neurenberger wetten werden afgekondigd, onmiddellijk oppositie gekomen, mijns inziens. Hitler had het in dat stadium van de machtsovername niet kunnen doen, als het Duitse volk het niet graag gewild had.

Als je dan van collectieve schuld wilt praten, dan is dit wel degelijk een collectieve schuld. Je hebt met mekaar gezegd, als volk, wij willen de Joden niet.

Maar als het afschuiven van de Joden ontaard is in vergassing, als het werkelijk vergassing geweest is, dan is dat een diep te betreuren feit. De scheiding vind ik geen misdaad. Dat vind ik helemaal geen misdaad.

Ik weet niet of het u opvalt en misschien heb ik daar een neus voor: toch zijn ze anders dan wij.

Als hier vroeger een keer een strijkje was en er zat een Jood tussen, op de een

of andere manier draagt hij het voor op een manier, die mij niet aanspreekt. Zoals hij naar onze vrouwen kijkt en zo, dat mag ik niet. Ik bedoel, ik kijk ook graag naar een andere vrouw, hij mag gerust eens een keer naar een andere vrouw kijken, maar de manier waaròp *hij* dat doet, vind ik vaak heel aanstootgevend.

Neem nou eens zo'n stadje in Litouwen. Hoe is het mogelijk, dat de stedelijke bevolking overwegend Joden waren en dat ze konden wonen, leven, werken en in hun onderhoud voorzien en floreren op de rest van de bevolking, die op het platteland woonde. Hoe is dat mogelijk? Ik wou maar zeggen, de productie moet van het land komen, want de Joden in die stadjes konden onmogelijk allemaal scheppende arbeid verrichten.

Zij zullen wel degelijk de schuldeisers van het platteland geweest zijn. En toen de Duitse troepen naderden, werd op dat moment de volkswoede zo groot, dat de Joden in massa afgemaakt zijn. Daar kan ik ook wel weer in komen. Temeer omdat veel belangrijke functies onder de Russische bezetter voordien door Joden werden vervuld.

In Nederland spraken ze toch ook van bijltjesdag. Ik vind het wel verklaarbaar, dat de volkswoede ten opzichte van een kleinzielige politieambtenaar of een kleinzielige landwachter zo groot wordt (vooral omdat het vullen van de maag in die tijd daar nauw mee samenhing), dat men tot een bijltjesdag komt. Dat vind ik heel best verklaarbaar. Ik kan mij een volkswoede wel indenken, hè. Wat is ons niet aangedaan! Ze hebben ons samengebracht in kampen, ze hebben ons gechicaneerd, ze hebben ons veroordeeld, ik heb een jaar gezeten voordat ik een vooronderzoek kreeg, ze lieten de meest vulgaire elementen van de maatschappij op ons los als bewakers. Ze gaven ons die eerste tijd niet te eten. Gras aten we in Westerbork.

Dat er op bijltjesdag een zekere volkswoede explodeert ten opzichte van de vuile elementen die beroerd hebben gedaan, daar kan ik heel best inkomen. Het is op het ogenblik nog zo, als je hier een politieagent hebt, die er erg op loert of je rode achterlicht eens een keer niet brandt, zo'n politieagent staat ook al in een kwade reuk. Ik kan mij voorstellen, dat als die man op de een of andere manier te grijpen is, dat de massa hem grijpt. Het mag niet zo zijn, maar ik kan mij dat voorstellen. Ik zou mij daar zelf nooit aan bezondigen, maar ik kan er wel in komen dat er mensen zijn die dat wel doen.

Maar de hele Jodengeschiedenis is een betreurenswaardige aangelegenheid, dat moet ik eerlijk toegeven.

5

1

In ’40 kwam ik in Amsterdam studeren, sociale geografie. Dat heb ik maar een jaar gedaan. Ik was nog bij mijn ouders, op de Zuid-Hollandse eilanden. Maar zodra ik op kamers woonde, werd ik lid van de Partij.

Mijn vader was boer, ik heb hem niet gekend. Hij stierf toen ik vijf jaar was. M’n moeder is later hertrouwd met een weduwnaar. Ik had drie zusters en vier stiefbroers.

De tweede broer, tien jaar ouder dan ik, had op mij erg veel invloed. Hij was Duits georiënteerd. Helemaal een beetje eigenaardig iemand.

In Amsterdam ben ik zo maar zo’n kringhuis binnengelopen. Ik begon met me te abonneren op die Deutsche Zeitung. Het klinkt zo deftig voor een jongen van 18, maar ik was ‘Duits georiënteerd’. Dat was weer door invloed van m’n broer.

Op het kringhuis zag ik tot m’n verwondering de assistent van mijn professor. Die droeg geen speldje op de colleges. Hij zei: zo, ben je ook lid. Ik zeg: ja. Nou, zegt hij, dan moet je in het studentenfront. Goed. Zo kwam ik dus in het studentenfront. Van mijn college, dat uit 80 mensen bestond, waren er twee of drie bij, die met zo’n speldje liepen.

Ik wilde dat niet zo graag. Ik vond die sfeer nogal onprettig. Je moest convocaties rondbrengen. Je moest dit, je moest dat. Er werd een beetje pressie op me uitgeoefend. De WA vond ik helemaal verschrikkelijk, daarbij te gaan heb ik niet overwogen.

Op een gegeven ogenblik kreeg ik een briefje van mijn broer. Hij had zich gemeld voor de Waffen-SS. Een maand of vier eerder dan ik. Hij heeft er mij absoluut niet toe overgehaald. Helemaal niet.

Ik ben gegaan precies op de dag dat de oorlog met Rusland uitbrak, 21 juni 1941.

2

Ik heb na de capitulatie maar drie jaar gezeten. Acht jaar was de eenheidsmaat voor mensen, die enkel maar dienst hadden genomen, verder niet. Je had ook zogenaamde ‘jeugdgevallen’, ze moesten toch ergens een grens trekken. Daar viel

ik net een half jaartje boven.

Er waren nogal wat mensen, die kwamen verklaren dat ik 'zo'n beste jongen' was. En dat ik zeker een beetje in de war was, toen ik dat deed.

Een paar dagen voor de capitulatie, in Maarsbergen, leerde ik een meisje op een boerderij daar kennen. Ze was een jaar of 25. Ik heb een beetje met haar gepraat en gebabbeld en zo. Op de dag van de capitulatie vertelde ze me, dat ze luitenante of zoiets was bij de ondergrondse. Ik weet nog, dat ik het helemaal niet serieus nam. Tot mijn grote verwondering, toen het proces begon, kwam er een hele lange verklaring van dat meisje, dat ik dus eigenlijk nauwelijks kende: dat ik de Idee toch helemaal niet had uitgedragen, en dat ik zo goed als zeker vermoed had, dat zij bij de Illegaliteit was. Waar helemaal niets van waar was. Helemaal niets!

Bovendien, wat had ik nou die paar laatste dagen voor de capitulatie nog moeten ondernemen. Stel dat ik het gewild had, ik wist toch dat het een verloren oorlog was.

Erg mooi van dat meisje. Ik heb haar nooit weer gezien.

Tot m'n grote verwondering kwam er nog iemand wat vertellen. Hij vertelde dat hij in 1943 was opgepakt in Brabant. Toen was hij overgegeven aan een ss-onderofficier, dat was ik dan, die moest hem overbrengen naar een cel. En ik zou dan even later gezegd hebben: joh, smeer hem maar. Toen heb ik hem laten lopen.

Het was een halfjood. Die man stond dat onder ede te verklaren.

Ik had hem nooit gezien. Het was dan ook helemaal niet waar.

Ik geloof ook niet, dat het aanvaard werd, hoor. Want ze vroegen mij niet of ik die man kende. Ik had moeilijk nee kunnen zeggen.

Ik had hoogstens kunnen zeggen: ja, ik weet het allemaal zo goed niet meer.

Hij was een kennis van m'n zuster. Hij had ervan gehoord en had zich helemaal uit zichzelf aangeboden. Een beetje impulsieve en spontane man blijkbaar.

3

Tja, wat voor soort jongetje was ik eigenlijk... Nou, ik las bijvoorbeeld een boek

over Japan: Japan, wereldveroveraar heette het. Daar werd in beschreven hoe de Japanners een heel spionagenet hadden in Nederlands-Indië. De inhoud van het boek was zo'n beetje van: dat gaat allemaal maar z'n gang en hier zitten we een beetje te suffen.

Dat maakte op mij een geweldige indruk. Ik bedoel, gevoelsmatig. Ik dacht, is dat dan allemaal zo en laten wij dat maar toe. En kan dat nou allemaal zo en zijn we hier zo suf.

Overigens heeft die man nog tamelijk gelijk gehad in allerlei opzichten. Maar goed, ik was dus iemand die zich daar druk over maakte. En normaal gesproken, maakt een jongen van 15 jaar zich niet druk, als hij zoiets leest, hè.

En toen wij in '40 capituleerden na vier dagen (ik maak nu wel een sprong), toen was ik ook tamelijk onder de indruk, hoor. Ik voelde me, het klinkt misschien een beetje gek, gegeneerd. Omdat wij het er zo slecht bij lieten zitten.

Ik had toen niet zulke ideeën als 'schending van neutraliteit'. Trouwens, zo'n term neem ik helemaal niet serieus. Een oorlog is het opheffen van rechtsregels. Als je iemand de oorlog verklaart, dan schend je al z'n neutraliteit!

De snelheid is zo belangrijk in de tegenwoordige oorlog, wie zal er nou werkelijk z'n kansen om te winnen verminderen door te denken, nee, ik doe het niet zonder verklaring. Kletskoek! Zulke termen heb ik nooit serieus genomen.

4

Ik werd gekeurd voor het Hollandse leger in '39. Ik ben in '21 geboren, dus ik was 18, ik was nog op de HBS in de vierde klas. Toen kon ik nog vrijstelling krijgen voor eerste broederdienst, maar dat wilde ik niet. Ik wilde echt in het Hollandse leger.

Toch was ik helemaal geen militaire man. Maar ik dacht gewoon, dat wil ik meemaken. Ik beschouwde wel het militaire handwerk als het meest eerzame handwerk dat er voor een man is. Ik wilde er dus in, hè.

Ik werd afgekeurd voor de officiersopleiding bij de troep, maar wel goedgekeurd voor de administratie. Ik had toen min 2 voor m'n ogen. Een kennis van me, die officier van gezondheid was, zei: dat voor je ogen is een twijfelgeval, als je herkeuring aanvraagt word je voor de tweede keer goedgekeurd.

Nou, heb ik herkeuring aangevraagd om speciaal bij de troep, dus niet bij de administratie, te komen. Dat werd toegestaan.

Intussen kwamen de Duitsers hier, 10 mei. Een week of zes later kreeg ik nog een brief, van het Ministerie van Defensie. Dat in verband met de veranderde omstandigheden op mijn verzoek om herkeuring voor het Nederlandse leger niet nader kon worden ingegaan! Daarmee was mijn carrière bij het Hollandse leger afgelopen.

5

Mijn broer was vóór z'n eerste verlof al dood. Hij is gesneuveld bij Malgobek, in de Kaukasus. Oktober '42. Het was wat veel mensen een eigenaardige jongen zouden noemen. Hij studeerde eerst medicijnen, toen heeft hij nog pogingen ondernomen om onderwijzer te worden, maar dat beviel hem ook niet. Hij had nog wat geld van zichzelf, hoewel hij al tamelijk wat was kwijtgeraakt. Hij was niet zo praktisch ingesteld. Maar hij kon net nog zo'n beetje rondkomen.

Hij was niet lui. Hij zat echt van 's morgens vroeg tot 's avonds laat heel serieus achter de boeken. Speciaal wijsbegeerte en psychologie. Een aparte persoonlijkheid.

Dat 'Duits georiënteerd' zijn van m'n broer kwam, oppervlakkig gezegd, hier op neer: de verdeling van Europa in een paar zelfstandige Naties liep vermoedelijk ten einde. Er ontstonden steeds grotere eenheden. Alleen Duitsland was in staat om dat in Europa tot stand te brengen. Alleen Duitsland was sterk genoeg om Europa een belangrijke eerste rol in de wereld te verzekeren.

Daar is op zichzelf niet zoveel tegen in te brengen. Want de overheersende rol van Europa is nu inderdaad afgelopen.

Ik denk, dat hij het huis is uitgegaan, toen ik een jaar of 12 was. Dus ik zag hem alleen met vakanties. De laatste twee zomers hebben we een week of vijf samen gekampeerd. In Texel.

Wij discussieerden veel met elkaar en babbelden heel wat. Helemaal niet speciaal over het nationaalsocialisme.

Kort voor zijn dood begon hij me brieven te sturen (hij schreef me steeds) om

me in te leiden in Kant. Vellen vol. Ik heb ze nog.

Je kon in die brieven nauwelijks iets vinden wat op de actualiteit van toen betrekking had.

6

Je weet met je 45ste jaar niet (als je tenminste niet een heel bijzondere man bent, en er notities van gemaakt hebt) wat je motieven waren toen je 19 was. Je weet het gewoon niet!

Zelfs, als je precies zou weten hoe je destijds erover dacht, dan is daarmee nog niet uitgemaakt waarom je erbij ging. Want je kunt zo'n mening wel hebben en toch rustig thuis blijven zitten. Je kunt ervan overtuigd zijn dat Marx gelijk heeft, en toch geen haar op je hoofd hebben, die eraan denkt om bij de communistische partij te gaan.

Na de oorlog heb ik pas Mein Kampf gelezen, en ook andere dingen. Ik wist er nog weinig van. Daarom moet ik wel op m'n qui vive zijn, dat ik nu niet in die jongen van 19 jaar denkbeelden pomp, die hij dus veel later pas gekregen heeft.

Kijk, Sartre had hele verhalen, wat hij dacht toen hij 9 jaar was. Daar geloof ik niks van. Het boek heet zeer terecht De Woorden: het zijn ook alleen maar 'woorden'. Ik geloof hem niet.

Ik was blijkbaar iemand, die moeilijk rustig kon blijven studeren, terwijl de hele wereld in vuur en vlam stond. Dat kon ik in ieder geval niet. Ik was er helemaal van vervuld.

Er zijn veel mensen, die wel belangstelling hebben voor wat er om hen heen gebeurt, maar toch voornamelijk in hun particuliere leven verdiept zijn. Dat had ik helemaal niet. Dat is duidelijk. Ik was er helemaal van vervuld. Van de oorlog en hoe het lopen zou, hè.

Ik herinner me, dat ik, toen de Duitsers het verdrag sloten met Rusland, het met m'n broer er over had of nu de Westelijken de oorlog zouden verklaren, ja dan wel nee. Mijn ijdelheid heeft me dat doen onthouden, want ik dacht van wel. Ik dacht, als ze nu niet de oorlog verklaren, dan hebben ze zich in principe neergelegd bij de overheersing van Europa door Duitsland. En dat leek me te mooi om waar te zijn. Ik dacht, die oorlog komt.

Waar ik ook van overtuigd was (dat weet ik gelukkig nog goed) dat de oorlog lang zou duren. Lang.

Het staat in een brief aan mijn moeder. Beetje onzakelijk stijltje: 'Ik heb vandaag de soldatenlaarzen aangetrokken, ik vrees dat het heel lang zal duren voor ik ze weer uit kan trekken'. Of ik bij dat 'heel lang' aan vier of zes jaar gedacht heb, weet ik niet.

7

Het spreekt vanzelf dat ik heb gehoopt dat wij zouden winnen. Maar er op vertrouwd, helemaal niet. Terwijl de meeste mensen om mij heen dat wel deden. Daar was ik echt een uitzondering in. En daar moest je voorzichtig mee zijn. Daar moest je werkelijk voorzichtig mee zijn! Dat werd door sommige mensen uitgelegd als een soort van slapheid; dat je niet overtuigd was, dat we de oorlog zouden winnen.

Dat was natuurlijk waanzin. Een oorlog kun je winnen en je kunt hem verliezen. En die mensen hadden toch ook niet meer informaties dan ik. Of meer oordeelsvermogen, dat ze het beter zouden kunnen weten. Onzin. Het idee van 'je kunt een oorlog verliezen' is voor de meeste mensen niet geschikt, al is het een waarheid als een koe.

Maar je kunt niet eerlijk zijn tegenover de massa van soldatenmensen. Je moet zeggen, mensen, we winnen het.

Dat we het zouden verliezen vreesde ik al in 1943, toen ik weer in Holland was. En na het Ardennen-offensief was ik ervan overtuigd. Vooral toen ik die aanplakbiljetten zag van 'Duitsers, houdt de Rijn'. Ik dacht, dat is een noodsprong. Ik zag het heel donker in, hoor.

Je hoorde natuurlijk die geruchten over geheime wapens, die ze nog zouden hebben. Ze bleken meestal nonsens. Maar ze waren inderdaad bezig met die atoomsplitsing. Je hoorde de meest gekke geruchten. Het gekke is, de meest fantastische dingen, die ik hoorde, bleken naderhand waar te zijn.

Een week of zo vóór de capitulatie lag ik in de Harskamp naast een Duitse professor, een geoloog, die tegen het eind ook opgeroepen was. Hij veegde een beetje de vloeren aan bij de onderofficieren. Hij zei toen nog, dat men nog steeds niet kon zeggen of de oorlog verloren was. Er zou gewerkt worden aan

verschrikkelijke en ontzettende wapens, waar niemand idee van had. Ik dacht toen, ik vind je wel een aardige man, wel verstandig, maar ik geloof, dat je nou toch een beetje zit te fantaseren. Ik vroeg hem, hoe weet u dat dan. Hij zei, nou, ik weet er alleen maar iets van omdat ze mij een paar adviezen gevraagd hebben in mijn kwaliteit van geoloog. Over de hardheid van gesteentes, of zoiets. Waar hij een beetje uit kon opmaken, hoe enorm groot die vernietigende werking was.

Ik nam het toen niet ernstig. Terwijl ik misschien een heleboel andere dingen wel ernstig genomen heb, die nonsens waren.

8

Ik was niet geschikt voor officier. Omdat ik te introvert was. Je moest daar vóór alles kunnen schreeuwen. Je kreeg bijna les in het schreeuwen. Ook tegen je meerderen. Je moest niet geïntimideerd zijn, je moest terug blaffen. Je moest je aan de gedragsregels houden.

Geïntimideerd moest je nooit zijn. Maar iemand, die daar niet toe geneigd is en in zichzelf gekeerd is, die komt daar niet gauw verder.

Aan de andere kant vond ik het hele drilsysteem en de manier van opleiden zó uitgekiend... Ik bedoel, het kon niet beter zijn.

In het begin heb ik me nog opgegeven voor de officiersopleiding. Dat was gewoon gebrek aan zelfkennis. Je moest je levensloop beschrijven. Afijn, dat deed ik. En dan werd je beoordeeld. Die beoordeling heb ik later nog eens onder ogen gekregen. Er stond in, ik was een goed soldaat, gedraagt zich heel goed. Maar zijn karakter is nog niet gevormd. Hij moet eerst nog maar eens een tijd lang dienen, om te bewijzen dat hij inderdaad de eigenschappen heeft, die nodig zijn om officier te worden.

Ik heb nooit enige interesse gehad voor sport. Toch had ik geen moeite met de opleiding. Ik sloofde me ontzettend uit in het begin, in Hamburg. Dat heb ik later een beetje afgeleerd. Ik bedoel, fysiek sloofde ik me ontzettend uit.

Ik kan niet zeggen dat de opleiding me mee- of tegengevallen is. Ik ging er helemaal heen met het idee: ik moet maar afwachten, ik leer alleen maar.

Ik ben één keer flauwgevallen. M’n eigen schuld. Dat kwam door m’n uitsloven.

Dat ging zó: je stond allemaal op één rij, hè. Dan riep zo'n onderofficier: voorwaarts. Dan moest je vallen, opstaan, lopen, vallen. Degene, die zich het meest uitsloofde (en ik sloofde me ontzettend uit) kwam het verst van die man af te staan.

Na een tijdje moest iedereen zich omdraaien. En terug. Zo met je ellebogen kruipen, zonder je voeten te gebruiken. Dus degene, die het verst weg was, moest dat hele eind.

Nu wilde ik niet direct achteraan komen, bovendien had ik nog niet ontbeten 's morgens (ik had toen een enorme eetlust, die ik nu helemaal niet meer heb). Afijn, we kwamen aan en moesten in een kringetje gaan staan. Wat voelde ik me ineens misselijk worden. Ik hoorde iemand zeggen, hij wordt blauw.

Met een minuut was het afgelopen, maar na die tijd heb ik nooit meer zo stom gedaan.

We waren tamelijk verschillend van leeftijd. Er waren natuurlijk jonge jongens bij. Uit allerlei kringen. Niet speciaal arbeiders. Weinig, wat je noemt 'echte arbeiders'. Meer kleinburgers. Ook een baron.

Het was niet mijn gewoonte om met hen over ideeën te spreken. Ik was toen al niet erg geneigd om de meningen en denkbeelden van de mensen om me heen echt serieus te nemen. Nu trouwens nog niet.

Ik herinner me, dat ik later in een bunker in de loopgraven zat, en ik hoorde mensen een heel gesprek met elkaar houden over god weet wat, Germaanse lotsverbondenheid en weet ik wat allemaal. Dan dacht ik, hoe is het in godsnaam mogelijk, dat ze nog zo zitten te zwetsen!

9

Die Duitse onderofficieren maakten op mij een grote indruk. Die jongens maakten echt indruk op mij. Het waren jochies van 20, zelfs 19 jaar soms.

Ze kwamen natuurlijk uit de Hitlerjugend. Ze waren al een beetje geselecteerd, om buitenlanders op te leiden.

Ze waren... Ja, om het in een paar woorden te zeggen: ze *hadden een energie, een geladenheid en een geloof... Ik bedoel niet in de eerste plaats in het nationaalsocialisme. Nee, zuiver honderd procent soldaat.*

Ik overschatte ze erg in het begin, individueel dus. Ik dacht soms, god, moet

die jongen een groep leiden, die kan wel een bataljon commanderen. Ik vergeleek ze met mijn leraren op de HBS, dat waren officieren in het Nederlandse leger. Gewoon een klucht.

Ik kreeg min of meer het gevoel, dat ik voor het eerst een beetje onder de mannen kwam. Dat ik voor die tijd enkel en alleen maar had gezeten onder houdingloze, karakterloze slapjanussen.

Het duurt lang voor je dat een beetje kwijtraakt. Helemaal kwijtraken doe je het nooit meer.

Ach, in het Hollandse leger zal een sergeant het doen, omdat hij het doen moet, hè. Maar dat er zo helemaal in leven en dat er achter staan en in geloven...

Als iemand zich een beetje ongedisciplineerd zou tonen tegenover een meerdere, ik weet het niet, maar ik kan me indenken, dat hij zich daarmee in het Hollandse leger getapt zou maken. Maar daar gold het gewoon als indecent, als onfatsoenlijk.

Ik had daar veel gevoel voor, terwijl ik zelf die onderofficiersrol helemaal niet spelen kon. Want dat schreeuwen kon ik niet, hè. Maar het gevoel voor discipline had ik sterk. Ja, en hoe kwam ik daar nou aan? Ik weet het niet... ik weet het niet.

Als een Hollandse onderofficier in het Hollandse leger zich zou gedragen als een Duitser dat daar deed... Dat zou zelfs mij erg irriteren. Terwijl ik het daar accepteerde.

Maar als je met mensen te maken hebt, die er zo helemaal in geloven, en die niet beter weten dan het hoort zo en het moet zo, een fatsoenlijke onderofficier doet zo, dan accepteer je het juist. Dan accepteer je het veel makkelijker.

Later werd het wel iets persoonlijker, aan het front. Eigenlijk was ik wel verrast, of verrast niet, dat sommigen heel aardige kerels waren in het persoonlijke contact.

Het uiterste vergen, dat hadden ze van hen ook gedaan. Dat zeiden ze ook: je vindt het nou zo beroerd, maar later ben je er een beetje trots op. Als het achter de rug is, hè. De andere soldaten die dat niet hebben meegemaakt, vind je dan geen soldaten. Dus wees maar blij dat je het allemaal doen mag zo. In die trant praatten ze wel, hoor.

Je werd voor alles uitgekafferd. Je zou het in het Hollands moeilijk kunnen vertalen. Je kreeg de gemeenste scheldwoorden naar je hoofd, maar je werd toch altijd u genoemd.

In Hamburg kregen we ook Weltanschauung. Het heeft altijd weinig indruk op me gemaakt. Het was ook tamelijk primitief. Wat het zijn moet natuurlijk. Maar op mij heeft het niet de geringste invloed gehad. Natuurlijk niet, want ik vond mezelf in de regel linker dan de man die daar stond te praten.

10

Mijn literatuurperiode was zo'n beetje afgelopen op het moment dat ik in dienst trad. Ik zou bijna zeggen, mijn denktijd was afgesloten. Dat laatste is wel wat kras gezegd.

Vanaf het moment dat ik erbij was, heb ik het niet meer met mezelf tot een punt van discussie gemaakt of het goed was of niet. Ik was erbij.

Ik had gezworen dat ik het tot het einde toe zou doen. Dat heb ik gedaan. En ik beschouwde het dus verder... ja, als iemand, die niet meer kon doen dan proberen een goed soldaat te zijn.

Je kunt je voorstellen, dat je in een situatie komt dat er iets ontstaat wat men een gewetensconflict noemt. Daar heb ik later wel eens over gedacht: wat zou je gedaan hebben in dit of dat geval. Maar dat blijft theoretiseren, zo'n geval heeft zich bij mij niet voorgedaan. Er is van mij nooit iets verlangd, wat tegen het soldatenhandwerk inging. Noch heb ik dat in mijn omgeving ooit gezien zelfs.

Dat wil niet zeggen dat ik eraan twijfel, dat anderen in zo'n situatie zijn geweest, helemaal niet, hoor. Niet in het minst. Maar ik bedoel, ik ben nooit in zo'n situatie geweest.

Van iets dat zo ingrijpend je hele leven bepaald heeft, daar kun je geen spijt van hebben. Spijt heb ik van een driftige uitval tegen een vrouw.

Nee, ik had de ervaring niet willen missen.

Het is zo'n essentiële ervaring, hè. Voor mij althans. De gevolgen trouwens ook, de gevangenschap. Ik had in die tijd af kunnen studeren, had een heleboel andere

dingen kunnen leren. Ik vind, dat ik nu meer geleerd heb. Ik bedoel 'iets geleerd' wel een beetje in de andere zin van het woord...

11

Ik ben altijd erg geobsedeerd geweest door Napoleon.

Ik zeg zoiets altijd met een zekere schroom. Op zichzelf is daar namelijk niets mee gezegd. Bij zoveel mensen schijnt Napoleon een geliefkoosd iemand te zijn. Bijvoorbeeld de mensen die in de krankzinnigengestichten zitten, die denken dat ze Napoleon zijn. Het blijft toch iets merkwaardigs, hoor.

Maar goed, ik ben dus altijd een groot bewonderaar van Napoleon geweest. Ik heb me erin verdiept. Ik verbeeldde me zelfs hem een beetje te kennen. Bewonderen alleen is het woord niet, want dat zou inhouden, dat ik hem zou verheffen boven alle mogelijke grote mensen. Dat is niet waar. Tot die anderen ben ik niet zozeer doorgedrongen. We weten over Napoleon veel meer.

Het Napoleon-boek van Presser vind ik geen goed boek. Nee hoor! Dat is helemaal geen goed boek! Het is jammer dat ik het nu niet bij de hand heb, anders zou ik graag aantonen, wat ik bedoel, als ik zeg, dat het niet goed is. Werkelijk van plaats tot plaats en van zin tot zin. Overigens lijkt het mij, dat hij ook heel erg geobsedeerd is door Napoleon. Heel erg. Een man, die verder toch wel intelligent is, neem ik aan, schrijft daar dingen, waaruit blijkt dat hij zo erg door een bepaald sentiment overheerst wordt, dat hij de nonsens niet meer ziet van wat hij eigenlijk zegt, hè.

Iemand die me in het nauw zou willen brengen, zou kunnen zeggen, dat Napoleon zo intrigerend voor je was, dat is pas gekomen toen je min of meer tot de jaren des onderscheids kwam... Nee, dat is vóór die tijd, hè. Dus is het toch de legende! Ik weet het zelf ook niet.

Daar verwonder ik mezelf ook over.

Als kind had ik 'Het Jonge Volkje' met grote platen en zo. Daar stond eens iets in over Napoleon. Je ziet die kerels allemaal in de Berezina vallen en hij zit op z'n schimmel. Toen was ik ongeveer 12 jaar. Het was dus helemaal niet vleiend voor hem. Integendeel! Maar dat mocht de pret niet drukken. Hij werkte enorm op mijn fantasie.

Hoe het komt dat hij zelfs op heel jonge kinderen al werkt, op sommigen

tenminste, dat weet ik niet. Ik had het er met mijn broer wel eens over. Die zei, ja, waarom nou Napoleon en waarom niet Cromwell of Bismarck? Ja, Bismarck heeft op mij ook wel indruk gemaakt, maar dat was toch iets anders. Ik heb z'n herinneringen oppervlakkig doorgelezen.

Een verschil tussen Napoleon en Hitler is, dat Napoleon helemaal niet wist wat hij wilde. Dus een besluiteloos mannetje zou iemand misschien zeggen. Dat is natuurlijk onzin. Hij streefde niet bewust een doel na. Dat stond hem niet voor ogen, dat zei hij heel duidelijk. Hij wist het niet, hè. Hij voelde zichzelf iemand, die voortgedreven werd. Heel duidelijk zei hij het zelfs!

Kort voordat hij tot keizer gekroond werd, vroegen zijn naaste medewerkers wat z'n plannen eigenlijk waren. Met de beste bedoelingen, om hem naar hun beste weten te kunnen dienen. En dan zei hij gewoon, ja, dat weet ik niet.

Hij wist het echt niet. Hij heeft ook zelden getheoretiseerd. Bovendien had hij daar een hekel aan. Het woord ideoloog was voor hem bijna een scheldwoord.

Met Hitler was het anders. Hitler heeft het er uitgebreid over, dat degeen, die een idee heeft hoe het worden moet, en degeen die het uitvoert, dat die twee figuren bijna nooit in een persoon voorkomen. Eens in de duizend jaar. Hij zegt niet, zo een ben ik, maar dat bedoelt hij wel.

Krachtige daadmensen weten meestal niet goed wat ze willen. Ik bedoel, dat ze in laatste instantie niet weten wat ze willen. Natuurlijk, psychologisch gesproken, macht begeren. Maar wat ze er mee willen doen, daar hebben ze geen duidelijk idee van.

12

Het antisemitisme speelde voor mij in de oorlog nauwelijks een rol. Later beschouwde ik het pas als iets waar ik niet goed weg mee wist. Ik werd er later met m'n neus opgedrukt. Achteraf!

Ik wist wel, dat het er was. Natuurlijk. Toen ik in juli '41 in Krakau was, waren er twee Joden in de kazerne bij ons. Ze hakten daar een beetje hout. Ze kwamen uit Praag.

Die werden daar niet slecht behandeld. Joden, die in zo'n kazerne waren, werden voor zover ik gezien heb, nooit slecht behandeld. Ze hielden dat streng gescheiden. Opzettelijk, denk ik. Bij het Weltanschauliches Unterricht werd

over het hele Jodenprobleem nooit gesproken. Zoiets van: die mensen melden zich voor de oorlog tegen Rusland, dus daar niet over. Men sprak er niet over.

Maar goed, dus die in de kazerne werden goed behandeld. Ik praatte wat met die mannen. Ik zeg, hoe komen jullie hier? Ja, ze waren weggehaald uit Praag. Het waren Duitse Joden uit Tsjechoslowakije, althans Duitssprekende Joden. En toen zei ik: maar waarom dan?

Dat gesprek heb ik heel goed onthouden. Ik weet zelfs de namen nog van de twee soldaten die erbij waren. Terwijl ik verder toch niet zo'n goed geheugen heb. Bovendien waren het geen vrienden van me.

Nee, zeiden ze, zo maar. Toen zei ik, nou ja, jullie zullen wel wat uitgehaald hebben. Dus dit getuigt ervan, dat ik geen flauw idee er van had, dat ze zo maar weggehaald werden. Ik had er toen nog zo weinig notie van.

Ze zeiden, nee, we zijn zo weggehaald. Zo maar, hè.

Ik moet erbij zeggen, dat ik niet dacht, och dat liegen ze, ze hebben wel wat uitgehaald. Dat zou dus makkelijk zijn voor mij om te zeggen, maar dat is niet waar. Ik stapte er gewoon vanaf, en ik gaf ze een paar kaakjes.

Tot die andere soldaat zei ik nog, god, worden ze zo maar weggehaald. Ja, zegt hij. Misschien dat die jongens, die wat primitiever waren dan ik, er nog wel meer aan dachten dan ik. Dat is heel goed mogelijk, hoor. Maar ik stapte er, rond gezegd, vanaf.

Later zaten we in de trein door Polen naar Debica. Ik ben daar alleen maar in een bos en in een barak geweest, het plaatsje heb ik niet gezien. De trein ging zeer langzaam. Op een gegeven ogenblik zag ik een paar vrouwen, die waren met grote schoppen een beetje grint aan het verplaatsen. En daar staat een soldaat bij.

Op zichzelf zou dit me niet opgevallen zijn. Ik zou gewoon gedacht hebben dat zijn gevangen vrouwen, die daar moeten werken. Maar het viel me op, dat die vrouwen gewoon gekleed waren, in zomerjurkjes en mooie japonnen. Ze zagen eruit of ze zo uit hun huizen waren gehaald. Dat viel me op. Dat je een vrouw in een sjieke japon met zo'n schop ziet staan!

Ja, dat zag ik, ik weet dus helemaal zeker dat ik het zag.

Er werd gezegd (en ik zag het ook wel), dat het Jodinnen moesten zijn. Ik kan me herinneren dat iemand zoiets gezegd heeft, jongens, primitiever dan ik, verbeeld ik me. Ik zei, ja, maar wij zijn soldaten, daar hebben we niks mee te maken. Iemand zei toen, maar die vent, die ze staat te bewaken, dat is toch ook een soldaat! Maar och, die trein ging door.

In Debica was een Jodenkamp. Daar heb ik ook maar weinig van gezien. Ik heb ze wel eens zien lopen en horen zingen. Dat mochten ze wel, zingen.

Ik herinner me nog hoe ze gekleed waren. Ze droegen broeken, die van jutezakken waren gemaakt. Maar verder zag ik niets. Ik zag geen mishandelingen. Ze zouden het ons niet hebben laten zien, denk ik.

Het enige wat ons gezegd werd: je mocht absoluut niet met de Joden spreken. Maar we mochten toch met de Polen ook niet spreken!

Er ruilde soms iemand met een Poolse boer wat sigaretten. Die werd gestraft. Je mocht met de Polen niet omgaan. Met Poolse vrouwen helemaal niet. Daar kreeg je ook trouwens geen kans voor. Dat mocht absoluut niet.

Het was wat dat betreft volkomen anders dan in Holland. Daar was zoveel mogelijk verbroedering de bedoeling geweest. Gelijkstelling van Polen met Duitsers was er niet. Al was een Pool nou nog zo vriendelijk, al zou hij nog zozeer meewerken, hij kreeg er gewoon de kans niet voor. Dat mocht niet.

We kwamen in Riga, na de Oostzee overgestoken te hebben. Ontzettend koud was het. In een school daar waren een paar mensen te werk gesteld in de keuken. Daar viel me weer die man op, die daar de soep stond te scheppen.

Anders was me dat niet opgevallen, dan had ik gedacht, gewoon een burger, die in dienst is van het leger, dat gebeurde zo vaak. Maar die man stond wel niet in smoking, maar toch in zo'n keurig pak.

Later hoorde ik, dat het een of andere bankdirecteur was, een Jood, die was dus gewoon weggepakt. Verder weet ik er niets van. Hij stond in een keurig pak en daardoor viel het me op. Hij zag er nog heel welvarend uit.

Dat is dus wat ik er persoonlijk van gemerkt heb.

Ik ken verschillende Joden. En illegalen. Ik ken veel meer mensen van de andere kant. Maar discussiëren... nee, nee. Terwijl ik het van nature zo graag doe, hè.

Ik ben nieuwsgierig als iemand anders denkt dan ik. Als ik bijvoorbeeld een sommetje oplos en ik kreeg er 23 uit en een ander 25, dan wil ik dat graag samen nog eens een keer uitrekenen. Een van mijn desillusies is, dat andere mensen helemaal niet nieuwsgierig zijn.

Als een jongen van een jaar of 19, 20 deed ik niets liever dan discussiëren. Nu zeg ik, in een café, kom laten we de dobbelstenen maar nemen.

13

Pas als je lang met iemand getrouwd bent, kun je de indrukken, die je van zo iemand had, toetsen aan de werkelijkheid. Dat is onder soldaten anders.

Je kan in de bunker zitten met iemand die een Strebertje is geweest, een positie in het gewone leven verworven heeft, en die, als hij de kans ziet, jouw rantsoen brood van je pakt. Dat ene onbenullige handelingetje vergeet je nooit meer. En dat classificeert iemand onmiddellijk. Dat wordt nooit meer gecorrigeerd.

De oorlogstoestand is eigenlijk de natuurlijke toestand.

Een Engelsman of een Amerikaan, die hier de invasie heeft meegemaakt, die een week lang een hel heeft doorgemaakt en toen weer teruggetrokken is, kent de oorlog niet zo als ik, die daar vijftien maanden in de loopgraven lag. Achter elkaar. Ieder contact met de burgermaatschappij was verbroken, op wat brieven na. Toen ik terugkwam met mijn eerste verlof, dacht ik niet, nou kom ik van een abnormale wereld weer in een normale. Helemaal niet. Ik geloof dat ik dacht, nou kom ik van de echte wereld weer op het toneel terecht.

Ik zag die kindertjes lopen met witte kniekousjes. Jongens met schooltasjes. Dat ging allemaal gewoon door.

14

Mijn vuurdoop was in Gusi. Die naam vergeet ik nooit. Het was geen erg belangrijk moment. Het was heel lauw. Volkomen in strijd met wat ik verwachtte.

Een front, dacht ik, is een duidelijke lijn tussen twee partijen. Dat was daar niet het geval met die afstanden.

Er werd je nooit iets van tevoren verteld.

We kwamen aan het front met een trein. Een personentrein. Volgepropt. We lagen in bagagenetten en alles. Het was nacht.

Plotseling stopte de trein op een spoordijkje. Uitstappen allemaal. Alles ging altijd onverwacht. Goed. Eruit.

Toen bleek, dat de sneeuw was opgewaaid tegen dat spoordijkje. De eerste

die eruit sprong zakte tot z'n borst in de sneeuw. De tweede aarzelde natuurlijk een beetje. We moesten er allemaal in natuurlijk.

Het was pikdonker, er mocht geen licht zijn. Een ontzettend geschreeuw van alle kanten. Tenslotte was alles eruit.

Ik dacht nu gaat het gebeuren. Nou gaan we naar het front.

Ik was zenuwachtig als een meisje, dat voor het eerst naar een bal gaat.

Ik wilde het al die tijd. Daar was het tenslotte om begonnen. Ik was gespannen, dat wil zeggen: verlangend. Tot nog toe was alles maar flauwekul geweest.

Ik had veel vertrouwen in mijn eigen courage.

Mortieren opgeladen. Kindersleetjes trekken. Het was ontzettend koud. Dat voelde je niet. Je zweette. Het was ontzettend vermoeiend door die zware sneeuw.

(Die treinreis duurde overigens 14 dagen. Het vervoer speelde zo'n enorme rol in de oorlog. Enorm. Je moest steeds wachten op andere treinen, die waarschijnlijk belangrijker waren. Met munitie of weet ik wat. Veertien dagen duurde die treinreis naar Leningrad. Op zichzelf een technisch interessant detail. Wat een enorm knooppunt het vervoer is.

We hadden ons al die dagen niet kunnen wassen. Er was geen water. Afijn, sneeuw was er genoeg. Daar kon je je dan mee wassen. Je kon je ogen haast niet afhouden van je eigen handen, zo schoon waren die dan.)

Mijn groepje stond onder commando van een jochie van 18. Een beetje meer extrovert dan ik. Aardige jongen. Overigens is hij dood. Een aardige jongen. Hij was een kinderlijke vrolijke jongen. De volgende morgen kwamen Russische boeren met grote sleeën, die daar gebruikt werden als de boerenwagens uitvielen. Als alles bevroren was.

Bij ons was een boer met z'n zoontje, een jongetje van een jaar of 10. Ik dacht, gaat die boer nou met z'n zoontje van 10 naar de loopgraaf?

We gingen door een bos. Het was windstil. Ontzettend koud. Ik denk, nou gaan we dus naar het front. Maar die boer en dat jongetje. Zo vrolijk. Ik had een andere voorstelling van het front. Ik kende die verhalen van Remarque. Bij Verdun. Maar dit was iets anders. Echt heel iets anders.

We gingen verder. Heel in de verte hoor ik gebrom. We gingen door een dennenbos. Heel gemoedelijk.

Tenslotte kwamen we in zo'n Russisch boerendorpje. In Noord-Rusland.

Blokhutten en zo. De burgers zaten er nog in. Russen. Jonge mannen zag ik praktisch niet. Die waren bij het leger, denk ik. Vrouwen en kinderen. En oude mannen. De mensen waren vriendelijk.

Hier en daar stond een Duitse soldaat z'n pijp te roken. Voor de ingang van zo'n hut! Ik dacht, nou, van het front had ik me wel iets anders voorgesteld.

Die avond werd er wel geschoten in het dorp. Er vielen wat granaten. Maar die dikke sneeuw smoort enorm, hoor. Als je uit het raam stond te kijken, zag je gewoon zo'n granaat inslaan. Een klein wolkje. Verder werd hij gesmoord.

Het waren dus Russische granaten. De Russen lieten hun eigen artillerie schieten in een eigen Russisch dorp, waar ook Duitse soldaten in waren. Hun eigen mensen, mannen, vrouwen en kinderen, liepen hetzelfde risico. Dat kon ze niet schelen, blijkbaar.

De tweede dag was de beschieting wat zwaarder. Het door ons opgestelde mortier werd in elkaar geschoten. Toen gingen we maar in de kelder, bij de boer met z'n vrouw en kinderen.

Er viel een granaat precies bij dat mortier, mijn wapen dus, het vloog in duizend stukken. Maar wij hadden geen schram, wij zaten in die kelder.

Een paar dagen later moest het dorp ontruimd worden. Dat was een Duits bevel uiteraard. Ze moesten eruit. Dat was een zielig gezicht: met hele huisraadjes op hun sleeën.

Die Russen zeiden niet, we maken er nou ernst mee, stuur de burgers eruit. De Duitsers stuurden ze eruit.

En niet lang daarna kwam de grote Russische aanval op het dorp. Met vliegtuigen. Het was nog te vroeg in het voorjaar, het brandde niet. De daken konden de vlam nog niet vatten.

Een week later deden ze het weer. Toen brandde het hele dorp plat in de tijd van een half uur of zo. Alles was van hout, behalve die schoorstenen en kachels. Ze sliepen op die kachels. Het dak van het huis, waarin ik zat, brandde al. Hadden we nog niet in de gaten. Toen moesten we eruit.

Later kwam de echte aanval van de Russen. Mijn compagnie verloor daarmee ongeveer 80 man. Dat is enorm veel.

Mijn vuurdoop was dus: dat ik uit het raam stond te kijken en een wolkje zag opspringen in de sneeuw.

15

Tien jaar geleden kende ik een meisje op kantoor. Ze was een ijverig communiste, was zeer intelligent, kwam uit een goede, tevens bemiddelde familie. Ofschoon het een lieve meid was, had ik het idee dat ze nog nooit een man gehad had. Op de Munt colporteerde ze met de Waarheid. Schreeuwend bracht ze de krant aan de man.

Ik sprak es met haar over Marx en over allerlei dingen. Goed, zei ik tegen haar, dat kan nou allemaal wel zo zijn. Maar waarom doet u dat, waarom gaat u daar nou staan, waarom bent u lid van die partij? Ik zei, u kunt er dan van overtuigd zijn dat het zo is en dat het historisch materialisme juist is, dat die maatschappij onafwendbaar komt. Ik zei haar, maar waarom kruipt u ondertussen niet met een aardige jongen in bed. Die ontwikkeling gaat ook zonder u z'n gang.

Maak een beetje plezier. Dat u er zo over denkt, verklaart helemaal niet waarom u dat allemaal doet. Absoluut niet. Je kunt er net zo goed zo over denken en het niet doen.

Hiermee wil ik zeggen, dat iemand z'n laatste motieven irrationeel zijn. Wat iemand denkt heeft wel iets te maken met wat hij doet. Maar toch niet zo erg veel. Hij doet het.

Zij was intelligent genoeg om te zeggen: ik weet het niet, ik denk er zo over en daar kunnen we over praten.

Veel belangstelling voor de mensen, waar ze persoonlijk mee te maken kreeg, had dat meisje niet. Ze zou niet eens opmerken of ik met of zonder hoofd tegenover haar zat. Ze zou rustig een uur doorpraten over een betere maatschappij en dan pas opmerken: hé, waar is uw hoofd gebleven?

Nou ja, de moraal van dit verhaal is, dat de ideeën, die men heeft niet in de eigenlijke zin de motieven vormen. *Waarom nam iemand dienst bij de SS...* Zoiets is niet te verklaren uit iemands denkbeelden. Absoluut niet.

Ik herinner me dat een van mijn leraren op school citeerde: 'wij weten niet wat wij willen, maar wij willen het krachtig!' Daarmee wou hij zeggen, dat je daaraan toch wel kon zien dat de mensen die hij citeerde debielen waren!

'Ze weten niet wat ze willen, maar ze willen het toch krachtig': alsof die twee dingen met elkaar in strijd zijn! Niet in het minst! Laatst was ik bij mensen, die een mooie perzische kat hebben. Hij was krols. Die twee uur dat ik daar zat,

deed hij niets anders dan miauwen, springen en tegen je opkomen. Dat beest weet toch echt niet wat hij wil, hoor. Maar dat hij het niet weet, wil nog niet zeggen dat hij het ook niet wil. Hij wilde inderdaad heel krachtig. Hij was er helemaal van bezeten!

Er zijn indertijd misschien mensen bij geweest, die gedacht hebben, dat ze hier werkelijk een betere wereld zouden maken. (Ik praat vaag, maar wat zij gedacht hebben is natuurlijk ook vaag geweest. Wat ze met dat ‘beter worden’ bedoelen, weet ik ook niet. Dat de gemiddelde mens misschien wat gelukkiger zou worden?) Misschien zijn er inderdaad mensen geweest die zo gedacht hebben of sociaal bewogen geweest zijn. Die mensen zijn er zeker geweest. Maar ik was er níet een van.

Ik zou het me persoonlijk wel aantrekken als ik wist dat sommige bekenden het arm hadden. Maar het zou voor mij onmogelijk een basis kunnen zijn om te gaan vechten en andere mensen af te maken. Voor zoiets materialistisch? Onmogelijk.

Als ik nou bijvoorbeeld de verzamelde werken van Marx zou lezen, zou ik misschien denken, je hebt gelijk, het is zo. Maar nooit zou ik daarvoor vechten, laat staan andere mensen afmaken.

Nou denk ik weer aan dat meisje, dat zo vervuld was van het communisme. In China werd het zoveel beter. En of er dan een paar koppen voor vielen, was voor haar niet belangrijk.

Ik zeg, nee natuurlijk niet. Een stuk of vijf mensen, hè, van die rotkerels, in zo’n dorp, als die anderen daar nou zoveel beter van worden. Ze zegt, nee, tien ook niet, vijftien ook niet. Wanneer wordt het nu wel van belang. Hoeveel mensen mag je dan voor de overblijvenden afmaken. Ze voelde dat ze op glad ijs kwam.

Zo dacht ik dus niet.

Wat ik wel dacht: de laatste kans voor Europa om een rol te spelen, is Duitsland. Dat is verreweg het sterkste land hier. (Natuurlijk kun je erover filosoferen wat je dan eigenlijk onder sterk verstaat.) Goed, ik dacht in de sfeer van ‘nu of nooit’. Als zij het niet doen dan gebeurt het niet meer! Een waarheid als een koe, want het gebeurt nu inderdaad niet meer.

Maar ik voeg er onmiddellijk bij, dat dat niet verklaart waarom ik er nu bijging. Iemand had het best kunnen denken en het toch niet doen. Dus in laatste instantie blijft dat iets onverklaarbaars. Niet speciaal in mijn geval, maar in alle gevallen.

16

Ik kende Sepp Dietrich persoonlijk. Na de oorlog heb ik hem leren kennen, op zo'n Treffen. Als ik zeg dat ik hem kende, moet ik erbij zeggen dat ik daar niet mee bedoel, dat hij me zou hebben begroet met een 'ha, die…'. Daarvoor kende hij te veel mensen. Ik kende hem dus zo van een biertje en een praatje. Ik zei tegen hem, als ik u de tweede keer weer zie, dan ken ik u nog wel, maar u mij bepaald niet. Nee, zei hij, dan ken ik je nog wel.

Ach, er waren zoveel mensen, zo'n man wordt een paradepaardje. (Als je wilt dat zo'n man je nog kent, dan moet je hem tegenspreken. Want hij zit er als een soort van godheidje.)

God, het was een vriendelijk oud heertje geworden. Hij leek een beetje op mijn oom, een dorpsdokter.

Er werden geen beschouwingen gehouden. Welnee zeg. Veel gedronken, gezelligheid, hè. De meesten vinden het interessant om met zo'n man te praten. Ik ook wel.

Dietrich is op het laatst van de oorlog nog Armeekommandant geworden. Hij heeft die hoge rang gekregen, omdat hij nog zo betrouwbaar was, denk ik. Hij was iemand, die niet twijfelde. Hij had een goede 'image' bij de mensen, die onder hem stonden, en daarbij had hij een goede chef staf.

Wat me naar die Treffens drijft, ik weet het niet… ik weet het niet. Je hebt van die begrafenissen, van die herdenkingen, en daar gaat alles heen, en dan zingen ze, en dan sta ik daarbij, en ik doe maar wat, en 's middags ga ik er wel eens tussenuit. Daar lachen ze een beetje om. Dan ga ik alleen zo'n stadje in, en alleen lekker eten in zo'n restaurant. Dan ben ik het zat.

Nou moet ik zo voorzichtig zijn, want nou zeg ik: 'ben ik het zat'. Dan kun je zeggen, zie je wel, hij is die mensen zat, maar dat is het niet. Want dat zou ik met andere mensen ook hebben, misschien nog veel sterker.

Het is moeilijk om precies te zeggen, wat mij er toe drijft om mee te gaan. Dat is moeilijk. Ik heb vrienden en kennissen, die zeggen, waarom doe je dat. En dat moet je maar niet meer doen. En dan zeg ik, een paar vrienden vroegen me om mee te gaan. En dan denk ik, dat doe ik omdat ze me dat vragen. Waarom zou ik het niet doen.

Een vriendin van me zegt altijd: ach, er is weer op de bazuin geblazen. En dan draaf je toch weer op. Hahaha.

Ik weet het niet. Als de anderen dit zullen lezen, zullen ze er heus niet zo verrukt van zijn. Ze zouden kunnen zeggen, kijk, hij valt ons min of meer af. Dat is niet zo. Dat is niet zo.

In een sentimentele bui zou ik kunnen zeggen: nu zijn er zevenhonderd bij zo'n graf, zo meteen zijn het er zeshonderd, misschien sta ik er over tien jaar wel alleen. Weet ik veel!

17

Terwijl ik van huis uit zo'n militairistje was, om het woord dan maar te gebruiken, heb ik nu kennissen die totaal anders zijn. Ik zoek ze echt niet uit, omdat ze anders zijn. Ik vraag het me wel eens af, hoe dat zo gekomen is.

Een paar van die provojongens ken ik goed, persoonlijk. Zo'n jongen, die daar een beetje zit te sitdownen voor de ban-de-bomactie, vind ik wel aardig. Dat vind ik dus 'wel aardig'. Nou zou je kunnen vragen, wat denk je dan nù. Alsje dan zo'n 'militairist' bent. Militairist... Ik versta er eigenlijk iets anders onder: iemand die de oorlog als een normale zaak beschouwt. En dat het gewoon een kwestie van kracht is, een botsing van krachten is, welk volk de grootste invloed krijgt. Van jongsaf aan is dat voor mij een vanzelfsprekende zaak geweest. Een hele normale, natuurlijke zaak. Natuurlijker dan de vrede.

Maar nu de vernietigende werking van de techniek zo groot is, en steeds groter wordt... Hier word ik weifelachtig, hè.

Is het nu *nòg* zo, dat het laatste kriterium de oorlog is? Hoe kun je dat volhouden, als de techniek zo ver voortschrijdt, dat het ene volk een tien maal grotere militaire positie heeft dan het andere. Maar wat maakt dat uit als een tiende gedeelte van die militaire potentie in staat is om al het andere te vernietigen.

Dus wat dàn? Wat dàn? Dat weet ik niet. Dat weet ik gewoon niet. Er zit dan zo'n forum voor de televisie met een kolonel en een professor en weet ik wat. Die kolonel zei, dat het volksdemagogie van de pacifisten is om te zeggen dat er niets meer aan bescherming te doen is. Toen kwam hij met zo'n kinderkletskoekverhaaltje van: toen de Armada kwam, dachten ze ook, daar kunnen we niets tegen doen.

Ik denk dan, man, je zit gewoon te kletsen als een klein kind. Je weigert gewoon om de realiteit onder ogen te zien. Zó kan ik ook wel flink praten. Misschien ben je dan een flink officier als het zover zou zijn. Maar in ieder geval niet flink genoeg om nu niet om de zaak heen te draaien.

Ik kan niet zo'n flink antwoord geven van we moeten dit en we moeten dat. Ik weet het niet. Ik ben enorm onder de indruk als ik zo'n berichtje lees van zo'n bom met een straal die alles verpoeiert. Dan weet ik het niet. Dan weet ik het echt niet, hoor.

18

Ik heb nooit gruwelen meegemaakt. Niet in het minst. Het is maar wat je onder gruwelen verstaat.

Wel heb ik eens een soldaat zien executeren wegens diefstal of sabotage of weet ik wat. Ik kende hem niet. Hij werd met blote borst aan een paal gebonden, van tevoren had hij een spuitje gehad, denk ik.

Het hele bataljon moest aantreden om te zien hoe hij neergeschoten werd.

Zoiets is gewoon. Die man wordt veroordeeld en dat weet je. Van de hele voorgeschiedenis wist ik niets. Dat werd je niet verteld. Er werd kort voor de executie beknopt voorgelezen wat de reden was. Sabotage of zo. Na 't salvo zakte hij in elkaar en bleef in de touwen waarmee hij aan een paal was gebonden, hangen.

Iedereen moest toen rechtsomkeert maken, met de rug naar het slachtoffer. Hij kreeg nog een schot na, in z'n nek. Om zeker te zijn dat hij dood was.

Het was niet zo'n belangrijke zaak. Wel belangrijk voor degene die het treft. Die dingen komen aan alle kanten voor. Ik kan niet zeggen, dat het op mij nou zo'n geweldige indruk heeft gemaakt.

19

Tijdens de opmars door het Wolgow-gebied liepen we langs een brede modderweg door het bos. Op een gegeven ogenblik ontdekten de laatsten van ons bataljon (we marcheerden niet) ineens een Rus, die midden op de weg lag en waar iedereen overheen was gelopen. Half in de modder. Ze merkten dat die man nog bewoog, ze sjorden hem op en zetten hem overeind.

Het bleek dat die man noch dood noch gewond was, maar springlevend!

Ik zie hem nog voor me met z'n kortgeknipte haar, zonder duidelijke militaire distinctieven. Meestal was dat moeilijk met die Russische soldaten, ze verschilden uiterlijk weinig met de boeren. Droegen dezelfde jassen. Hij had een geweer en een zakje handgranaten bij zich.

Hoe die man in dat bos verzeild was geraakt weet ik niet. Maar de interpretatie was: het zou een partizaan zijn, die de bedoeling had om daar te blijven liggen tot de hele kolonne voorbij was om dan de laatste paar van ons op zo'n 200 meter afstand neer te schieten of handgranaten te gooien. Daarna zou hij dan in het bos verdwijnen. Of dat zo was weet ik niet, maar goed, dat was dan de interpretatie.

Hij was een jaar of 40. Met de doodsangst op z'n gezicht stond hij daar zo'n beetje te mompelen.

Niemand kon hem verstaan. Maar er was wel een krijgsgevangene bij ons, een officier uit de Oekraïne, die met ons meeliep. (Hij liep naast me. Ik weet nog dat ik hem een beetje rode wijn uit mijn veldfles gaf. Met hem spreken kon ik nauwelijks, want hij sprak maar een heel klein beetje gebroken Duits.)

Die Oekraïnische officier zei zoiets van 'geen partizaan'. Logisch dat hij dat zei, het was tenslotte zijn landgenoot.

Die Rus moest meteen meesjouwen. Wij waren van de mortieren en hij kreeg vier van die granaatkisten op zich geladen en meelopen maar. Blijkbaar een zeer sterke kerel. Of hij moet gedacht hebben als ik in elkaar zak schieten ze me neer. Volgens mij kan je dan beter toch in elkaar zakken, want als ze van plan zijn je neer te schieten, doen ze dat toch. Het heeft immers helemaal geen zin om je tot het laatste toe uit te sloven. Zou ik niet meer doen. Toen we 's avonds gingen bivakkeren werd hij eventjes mee achter de bomen genomen en neergeknald door een onderofficier, die ik wel kende. Die Rus had dus z'n laatste halve dag nog doorgebracht door zich het mikmak te sjouwen voor mensen die hem achteraf eventjes neerschoten!

Je zou zeggen, waarom doet een mens dat. Nou ja, hoop doet leven. Als je voor 99 procent zeker weet dat je doodgeschoten wordt, klamp je je, menselijkerwijs gesproken, nog vast aan die ene procent.

Nou kun je zeggen 'een gruwel'. In de oorlog is zoiets een normale zaak. Ik denk dat die onderofficier best geslapen heeft.

Als ik zeg 'dat hij zo best geslapen heeft', dan bedoel ik daar niet mee zoiets van 'zo'n soort man was dat nou'. Omdat, normaal gesproken, onder zulke

omstandigheden een onderofficier zoiets doet en toch best slaapt.

Niet speciaal deze SS-onderofficier. Maakt u zich daar maar geen illusies over! Mensen slapen heel goed als ze andere mensen afgemaakt hebben. Als ze maar zeker weten dat alles wat boven ze zit achter ze staat. Maakt u zich toch geen illusies.

Dit laatste klinkt misschien wat eigenwijs, maar het is echt heel normaal. Ik kende de man goed, die dat deed, en als deze man van zoiets wakker zou liggen, zou me dat erg verwonderen. Het was een aardige man. Dát zou ik interessant vinden: als hij zou zeggen, ja, daar heb ik wakker van gelegen.

20

Ik heb een jongen gekend, die de angst niet vol kon houden. Omdat hij constant in angst bleef zitten. Het was een heel rustige, kalme jongen. Een jaar of 24.

Zo'n jongen had tegen mij kunnen zeggen: ik ben niet zo primitief als jij, jij wordt pas bang als het gevaar onmiddellijk en duidelijk voor je is. Zoals een vogeltje, dat opvliegt als de kat naar 'm springt, en even later weer rustig z'n veertjes zit schoon te maken. Maar die jongen zat al vijf dagen van tevoren uit te rekenen, wanneer hij eten moest halen over het stukje land waar wel eens geschoten kon worden.

Niet dat hij banger was dan ik. Misschien dat ik in dat opzicht primitiever ben of natuurlijker.

Hij moest me een keer aflossen. Daar was dan zo'n 12 meter lang loopgraafje, geen echte loopgraaf, in de sneeuw uitgegraven. Ik zat daar te wachten (je stond daar te verrekken van de kou bij 30 graden vorst) en hij kwam maar niet. Er werd wel een beetje geschoten, maar dat was nog niks toen.

Ik ging eens kijken en daar zie ik hem warempel op z'n buik liggen! Halverwege het loopgraafje. Ik zeg, kerel, ik sta op je te wachten, kom je nog?

Toen schonk ik daar nog geen aandacht aan. Ik was niet zo aan het waarnemen. Die stemming had ik nog niet om zo van alles waar te nemen.

Ik herinner me ook nog, dat hij zei: het is vandaag woensdag, hè, we zijn dus met z'n tienen, dat betekent voor zoveel mensen eten halen, dus dan ben ik donderdag weer aan de beurt. Dat zat hij al uit te rekenen.

Toen kreeg ik een beetje medelijden. Ik dacht, die knaap heeft geen rustig

ogenblik. Als je nou al zit uit te rekenen, dat je over 4 dagen over dat stukje grond van 10 meter moet...

Op een keer zei hij, ik voel me niet goed, ik moet naar een dokter. Hij ging weg en ik heb hem nooit teruggezien.

Hij had dus geen fysieke kracht. Ze waren heus wel voorbereid op simulanten, zo kinderachtig waren ze niet. Maar hij kon het echt niet meer volhouden.

Tot z'n eer moet ik zeggen, dat ik hem nooit heb zien schreeuwen of zien weglopen. Niets van dien aard, hè. Maar hij leefde onder zo'n zware spanning en druk, dat kan geen sterveling volhouden.

Dan is er nog een dergelijk voorval, wat zo'n grote indruk op mij gemaakt heeft. De jongen, waar het om gaat, was een schoffie, een echt Haags schoffie. In de betekenis van straatjongen. In het privéleven zeer agressief. Tegen mij ook. Hij voelde dat ik daar verlegen mee werd. Ik wist niet wat ik doen moest.

Niet dat ik fysiek bevreesd was voor die jongen. Maar het was mij volkomen onmogelijk om mijn agressiviteit tegen iemand te ontplooien die ik kende. Dat heb ik veel later pas gekregen. Wegens vrouwen en zo.

Die jongen had geweldige verhalen, die ik erg kinderlijk vond. Als een 12-jarige jongen zulke fantastische verhalen vertelt, goed. Een oudere man (dood helaas), die ik erg mocht, zei, ik heb het ontdekt, die jongen zit constant in angst. Vandaar z'n flinkheid, hij weet dat toch niemand hem iets doet.

Goed, wat gebeurt er: tijdens de opmars zijn we in een bos en die jongen staat naast een Limburger. Ineens duiken een paar Russen op. De Limburger krijgt een schot door z'n hals. Dood. Zijn naam weet ik nog. Een typische Limburgse boer. Afijn, hij is dood.

Die jongen komt ongeveer zó, met een scheve schouder, aanlopen, dus we dachten, die jongen is gewond. Maar hij was helemaal niet gewond, hij had niets. Hij is teruggestuurd.

Ongeveer een jaar later heb ik hem gezien bij een bijeenkomst van het hele regiment in de Haagse Dierentuin. Hij liep toen met een stok. Nog zó.

Hij had niets, hoor. Hoe is het in godsnaam mogelijk? Zat natuurlijk psychisch.

Ik heb nog een jongen gekend. Die vertelde dat hij een lamme arm had. Echt verlamd, hoor. Nou, naar het hospitaal. Was hij er twee maanden, goed, dan

deed die arm het weer. Dan zat hij weer een tijdje aan het front, werd die arm weer lam. Dat was geen simulant. Misschien onbewust.

Ik heb ook het andere uiterste meegemaakt. Die jongen zei: kijk daar slaat een kogel in. En hij sloeg helemaal als een blad aan de boom om, toen hij eenmaal geraakt was. Hij wist natuurlijk wel dat hij geraakt kon worden, maar het moest een keer gebeuren voor hij het echt goed wist.

Ik heb een onderofficier meegemaakt, een echte dappere kerel, maar hij was veel banger dan een rekruut. Niet 'bang' in die zin, dat hij ooit iets zou weigeren te doen, of om voorop te gaan. Maar als er es een beetje geschoten werd had hij geen rustig ogenblik meer, terwijl wij bijvoorbeeld rustig brieven zaten te schrijven.

Die man was al vier keer gewond geweest. En het had, verstandelijk gesproken, niets tot z'n ervaring bijgedragen, want wij wisten ook allemaal dat je gewond kon worden. Tussen weten en beseffen is echter een heel groot verschil.

21

Als kind trok ik eens (in mijn fantasie) aan het hoofd van een leger via India en Perzië de Himalaya over om tenslotte ergens in Mongolië in één enorme veldslag definitief met die spleetogen af te rekenen.

Ik dacht dat tamelijk in details door. Ik bedoel, dat ging niet zo maar een-twee-drie: West-Europa hield de adem in, er kwamen eerst verwarde berichten, zodat men dacht misschien verliezen we het nog. Ik zag mezelf met een wit uniform. Waarom wit, weet ik niet.

Veel ouder dan een jaar of tien moet ik toch niet geweest zijn, het was zeker voor ik op de HBS was. Achteraf is het erg komiek: het belangrijkste wat ik nu eigenlijk doe, wat ik sociaal eigenlijk beteken (behalve een beetje de kost verdienen) is dat ik nu en dan een beetje op de baby's pas van kennissen. Werkelijk waar. Iets anders zou ik niet weten. Hahaha.

Ik las veel. Ik begon op m'n vijftiende Plutarchus te lezen. Daar heb ik alles van gelezen, in het Duits. Dan las ik Mommsen ook helemaal uit. Caesar heb ik ook gelezen.

22

Op de brieven, die je van het front naar huis schreef, was natuurlijk censuur. Ze werden meestal opengemaakt.

Als de hele compagnie stond aangetreden, las de chef wel eens uit brieven voor. Daar oefende hij dan kritiek op uit. Dat waren dan geen dingen, die geschrapt waren door de censuur, maar hij zei: schrijf toch zulke onzin niet, ga niet zo in details. (Al die krankzinnige dingen die de mensen hadden geschreven, opschepperij en zo).

Hij zei, schrijf gewoon: het gaat ons wel goed of het gaat ons wat minder goed. Schrijf: het eten kon wel wat beter wezen (het was wel verdomd slecht in die tijd), maar verder niet. Ik kan me niet herinneren (herinneren zeg ik, hoor) dat ik gezien heb, dat iemand een brief kreeg waarin iets doorgestreept was.

23

Hahaha, het bloedgroepteken, wat een mythe is dat, hè. In andere legers staat die bloedgroep op het herkenningsplaatje, bij de Wehrmacht ook. Bij de SS is het dus in de arm. Ik heb het hier staan. Als je het zien wilt, mag je het zien. Dus nul, A, AB of B. Hier, op mijn linkerarm, een nul.

Al die praatjes over bloedbroederschap: flauwekul, kletskoek. Ik had het weg kunnen halen, maar ik heb het niet gedaan.

In '48, ik was nog maar net vrij en ik kende nog niemand, was ik met een meisje, waar ik gewoon op af ben gegaan (dat heb ik in die allereerste tijd gedaan), naar het strand. We liggen in zo'n stoel, ik lig zó, met m'n armen omhoog, en ineens zegt ze: wat heb je daar voor een rondje.

Een rondje noemde ze het, hahaha!

Ik liet meteen die arm vallen, en ik dacht, ze heeft het toch gezien en ik nam niet de moeite om iets te verzinnen. Het kind was onnozel genoeg, ik had het best kunnen doen, maar ik zei zus en zus en zo. Maar ze schrok toch veel meer dan ik gedacht had, maar ja, het was '48. Ze woonde bij een tante, en nou kon ze met mij niet meer aankomen bij d'r tante, en ze had maar liever gewild dat ze het niet geweten had, of althans veel later...

Het gebeurt massaal, in een hele rij. Het bloed smeren ze uit op een plaatje. Die tatoeëring gaat in één keer. Ze hadden dus 4 stempels, en een ervan ging er in één keer in. Ik heb er niets van gevoeld. Er ging een pleister overheen of zo,

het ging in één keer. Nee, het had niets te betekenen. Andere prikken waren soms veel vervelender, die voelde je soms wel lang daarna.

Later vond ik het wel komiek, wat ik er allemaal over las: 'hij had een eed aan de Führer afgelegd en het bloedteken onder zijn arm'. Hahaha.

24

Mensen die in de oorlog voor de Duitsers waren en die iets wilden doen, konden in het Duitse leger dienst nemen. Degenen, die er tegen waren en iets wilden doen, konden in de illegaliteit gaan. Het feit dus, dat de één soldaat werd en de ander illegaal werker, zou iemand kunnen doen denken, dat ze allebei iets wilden doen. De een pro-Duits, de ander anti-Duits.

Dat is niet helemaal zo.

Iemand, die in de illegaliteit gaat, is een ander soort mens dan degeen, die in een leger dienst neemt. Als de zaken omgekeerd waren geweest, hadden zeker de meesten die nu illegale werkers waren geen dienst genomen in het leger en de meesten, die nu dienst genomen hebben in het leger, waren zeker niet in de illegaliteit gegaan. Dat denk ik.

Het is natuurlijk wel moeilijk te vergelijken, want in het leger dienst nemen is een heel eenvoudige zaak. De illegalen droegen bewust grote risico's. Wie gevraagd werd doe mee dit of dat, we gaan daar een bom leggen en zus en zo, die wist dat het een riskante zaak was. En dienst nemen in een vreemd leger is in eerste instantie alleen maar je handtekening zetten. Op zichzelf geen daad, waar veel courage voor nodig is.

Ik stel het zo: degeen, die bewust illegaal gaat werken, en aan gewelddadige acties wil deelnemen, is meer geneigd tot individuele agressie. Degeen, die in een leger dienst neemt tot collectieve agressie.

Hoeveel Hollandse officieren zijn er nou procentsgewijze in de illegaliteit terechtgekomen. Het zou interessant zijn als een socioloog eens een uitgebreid onderzoek deed. Of het percentage veel hoger is dan je gemiddeld zou kunnen verwachten of juist lager. Het zou me helemaal niet verwonderen als het veel lager was dan je gemiddeld zou verwachten. Helemaal niet. En als het lager is, zullen de beroepsofficieren nog minder vertegenwoordigd zijn dan de reservisten,

denk ik.

Het zou een sterke aanwijzing zijn dat degeen die soldaat wordt, een ander soort mens is dan degeen die verzetsstrijder wordt.

Ik bedoel nu met illegalen niet degenen, die bijvoorbeeld Joden verborgen. Mensen die, misschien met de dood in het hart, in angst en in levensgevaar kwamen, omdat ze dachten, ja ik kan niet anders, ik kan deze mensen niet overleveren...

Dat is eigenlijk een groep, die ik geneigd ben het meeste te respecteren. Meer dan alle anderen. Omdat hier het risico en de courage echt op de koop toe genomen zijn.

Ik bedoel dus de vechtploegen. Sabotage. De mensen, die het bewust deden, hadden misschien wel meer courage dan degenen, die alleen maar hun handtekening zetten. Want als die later de consequenties van hun signatuur niet uit de weg wilden gaan was dat niet zozeer een kwestie van heldhaftigheid maar van fatsoen. Als je dienst neemt en de gevaarlijke consequenties komen pas tien maanden later... als je dan ook maar een beetje fatsoen hebt, dan kun je niet meer terug. Dat doe je niet. Als je jezelf tenminste niet als een clown wilt bekijken.

Terwijl iemand, die aan zo'n gewelddadige actie deelneemt, die doet onmiddellijk en direct. Vandaar dat sommigen zichzelf een beter soort mens voelen, denk ik, dan die slaafse dienstnemers, die een uniform dragen. Akkoord, daar kan ik in komen.

Maar ik zeg er onmiddellijk bij, dat ze ook dichter bij de gewone misdadiger staan. Zonder twijfel.

Diegene, die gewelddadigheden pleegt met wat voor motief dan ook, of dat nou tegen de bezetter is of weet ik wat, staat dichter bij de misdadiger. Zonder de geringste twijfel.

Wat me echt zou interesseren (ik weet niet of het ooit gebeurd is) is een onderzoek naar de criminele antecedenten van illegale mensen en van de mensen, die dienst genomen hebben bij de ss. Waarbij je natuurlijk niet te jonge moet hebben, want die hebben de tijd niet gehad. Of nog beter: hun criminaliteit vóór en nà die periode. Dat zou toch eens kunnen gebeuren, ik weet niet of iemand dat al eens uitgezocht heeft. Ik denk van niet...

25

Voor mij is het woord grens van jongsaf aan geen neutraal woord geweest, maar een met pathos geladen begrip. Een min of meer mystiek begrip. In ieder geval niet gewoon een administratieve lijn tussen twee bestuurseenheden, wat het in feite is.

Kortom, iets om overschreden te worden.

Als jongen al vond ik, grenzen zijn er om te overschrijden. Vreemde landen zijn er om binnen te rukken.

Ik spreek nu niet over een mening, die ik toen had, want als mening is het natuurlijk nonsens. Maar ik spreek over een bepaalde gevoelswereld.

Rationeel zou iemand kunnen zeggen, je zou dus eigenlijk willen dat er helemaal geen grenzen waren, want je wilt ze allemaal overschrijden. Nee, ze moeten er zijn, want als ze er niet zijn, kunnen ze ook niet overschreden worden.

Dat het niet zo'n zeldzaam gevoel is, heb ik ervaren toen ik een film bijwoonde waar je de Duitsers de grens zag overgaan en de slagbomen opruimen. Het deed mij enorme deugd toen ik dat zag. Dat herinner ik me nog. Ik kan daar geen verklaring voor geven. Ik ben er zelf nieuwsgierig naar, waarom het mij als niet-Duitser zo'n enorm groot genoegen deed, dat de grenzen tussen Duitsland en Oostenrijk werden opgeheven, omver werden gegooid en er overheen werd getrokken. Dat weet ik niet. Het is een zaak, die mij toch eigenlijk onverschillig zou kunnen laten.

26

Men spreekt altijd over gruwelen, maar die kant van de oorlog (ik zeg dit echt niet om me te verontschuldigen), die gewoon bij de oorlog hoort en zeker bij een totale oorlog, die wordt alleen maar op bepaalde schouders gelegd.

Men vindt het bijvoorbeeld heel normaal, dat men nu in de krant leest, dat een man na 20 jaar nog voor de rechtbank gesleept wordt voor dit of voor dat, voor daden die hij begaan heeft in een tijd dat de Engelsen, bewust en opzettelijk, de burgerbevolking uitroeiden. Daar oefen ik geen kritiek op uit, ik zeg alleen maar dat het zo is.

Tegen de Russen zijn de Duitsers begonnen. Maar de Engelsen zijn in ieder geval begonnen met de burgers te bombarderen. Nogmaals, daar val ik ze niet hard om, want ik zeg zelf, dat het een totale oorlog was. Maar dat wil men gewoon vergeten, dat was gerechtvaardigd, want het waren de Engelsen.

Ik wil maar zeggen, dat erg veel van die morele verontwaardiging op mij niet de geringste indruk maakt. Niet de geringste. Veel ervan is voor mij gewoon kinderpraat. Gewoon een heel naïef, misschien in alle oprechtheid, meten met twee maten. Ik bedoel, niet zien wat een oorlog is.

En dat al die regelingen van hoe je een oorlog moet voeren, ontworpen zijn in een tijd dat je je aan een bepaalde regeling kon houden zonder dat het de efficiency beïnvloedde. Zodra het werkelijk de doelmatigheid van de oorlog zelf gaat beïnvloeden worden ze overboord geworpen, door iedereen. Te denken, dat de mensen aan de ene kant elkaar uitroeien en aan de andere kant zich aan regels zullen houden, die de kans op een overwinning kleiner maken, dat is wel uiterst naïef.

Gevallen als die van Putten en Oradour maken me in het geheel niet onrustig of onlekker. Niet in het minst. O god, nee.

Ze schoten op Rauter. Er werd een bekendmaking gedaan, ze moesten zich melden en dat gebeurde niet. Nou ja, ieder bezettend leger kan zich alleen maar handhaven door represaille-acties. Ze kunnen toch niet overal tegelijk zijn, ze kunnen toch niet het standpunt innemen alsof het om een gewone misdadiger gaat, die je moet gaan opsporen, terwijl het hele volk tegen hen is. Vroeger noemden ze dat, in Indië en overal, strafexpedities. Zo maar hele dorpen

uitroeien, hè.

Maar al die dingen als de Engelse bombardementen, Putten, Oradour, vonden plaats binnen het kader van de oorlogvoering (om die rotuitdrukking te gebruiken), al hebben ze ook wel dingen gedaan (zoals Dresden en Hiroshima), waarvan je nakaartend kunt zeggen, het was militair echt niet nodig geweest. Maar het was geen uitroeien uit beginsel.

En dat deden de Duitsers (ik moet nu echt niet zeggen 'de Duitsers', want de meesten van hen hebben er net zoveel mee te maken gehad als ik), dat deden 'wij' dus wel, in beginsel.

27

Over vergassingen heb ik hier in Holland pas voor het eerst gehoord. En dan bij geruchte, want je hoort die dingen alleen bij geruchte. In de oorlog. In '44 of zoiets.

Degenen, die het vertelden, wisten natuurlijk zelf ook niet of het waar was. Er werd niet langer meer over gepraat. Je hoorde het gewoon, maar je hoorde zo ontzettend veel. Je stoof niet meteen op. Er waren jongens bij, die zeiden, ach, het is niet waar, of, dat zijn gruwelsprookjes.

Maar dat dacht ik zelf niet.

Toen ik het hoorde, dacht ik, dat zit erin.

Zelfs vrij lang na de oorlog heb ik nog mensen gesproken, collega's dan, die nog volhielden, dat het natuurlijk allemaal niet waar was. Jaren later nog.

Er waren er die zeiden: is dat zo, is dat bewezen. Het was immers beweerd door de andere kant en de andere kant heeft zo veel gelogen (wat natuurlijk een waarheid als een koe is).

Dat wist ik natuurlijk ook wel. In ieder geval: toen ik er helemaal niet meer aan twijfelde, er helemaal zeker van was, zeiden die mensen nog, dat is niet zo. Kijk es, als je zegt, dat het niet zo is, nou ja, dan hoef je verder geen commentaar meer te leveren.

Maar nu is het zo, dat hier gewoon, overal tussen ons door, weer Joden zijn. En van rechtvaardiging, of verontschuldiging, kan natuurlijk geen sprake zijn tegenover mensen, die je hebt willen uitroeien. Het was niet een totale oorlog in de zin van alle middelen inschakelen, maar ook in die zin, dat er moreel niets

meer te rechtvaardigen valt. Alleen de overwinnaar kan zich hier nog rechtvaardigen.

Dat geldt ook op kleinere schaal voor de Geallieerden: als president Truman voor een Japanse rechtbank was gekomen, nou, dan had hij het ook niet gemakkelijk gehad.

Maar nu de andere partij niet verdwenen is, zou het eigenlijk consequent zijn zelf te verdwijnen. Ik had mij van kant kunnen maken. Dat had een zekere consequentie gehad.

Maar dat heb ik dus niet gedaan, het idee is zelfs niet eens in me opgekomen. Ik zit hier nu een beetje bier te drinken en er over te babbelen. Ik had mezelf van kant kunnen maken. Op dat idee ben ik niet eens gekomen.

Een man als Churchill wilde alleen maar, als representant van zijn klasse, handhaven wat er was. En dat deed hij kapabel, voor mijn part. Hitler was een man, die werkelijk ideeën had van zo ga ik de wereld inrichten. En hij begon daaraan. Ik bedoel, je kunt die twee mensen niet met elkaar vergelijken. Het verschil is zo enorm...

(Trouwens, hoe moet de machteloze de machtige eigenlijk beoordelen? Om heel bijzondere mensen te beoordelen, moet je zelf, nou, niet net zo bijzonder zijn, maar toch wel tamelijk bijzonder. Met wat voor maatstaf moet je iemand meten, die zo'n macht heeft en zulke plannen?)

Er is een groot verschil tussen degene, die werkelijk iets wil, die door wil zetten en die daar god weet ik wat voor doet, en degene, die de zaak wil houden zoals die is. De laatste ziet van de ander alleen maar de gruwelen.

De communisten willen ook wat, al heb ik nooit begrepen hoe iemand daar warm voor kan lopen. Dat iemand mensen wil uitroeien voor zoiets als allemaal gelijk en gelijke verdeling van de goederen en de productiemiddelen aan de Staat en al die dingen meer. Daar heb ik allemaal niks tegen, maar ik vind het nog niet waard dat je daar twee mensen voor afmaakt. Maar in ieder geval willen ze toch wat.

Daar staat dan tegenover de mens, die de zaken wil houden zoals ze zijn. Zo iemand ziet van de ander niet de idee. Wat blijft er dan over? Gruwelen. Afmaken. Verkrachting. Bloedvergieten. Brandstichting. Vernieling.

Ik zou achteraf kunnen zeggen, ja, maar ik wist dat allemaal niet en als ik het geweten

had en als het goed tot me doorgedrongen was, had ik dat natuurlijk nooit gedaan. Dat zou ik kunnen zeggen. Maar dat wil niet over mijn lippen komen.

Ik mag zo graag iets klaar en duidelijk zeggen, en vooral iets duidelijk veroordelen of iets als flauwekul afwijzen, maar hier zit ik werkelijk een beetje te schutteren. Ik kan het niet zeggen. Niet zeggen.

Er valt niets meer te verontschuldigen. Helemaal niets. Helemaal niets. Verontschuldigen wil zeggen, dat je samen nog een gemeenschappelijke norm vindt, waarmee je bepaalde daden meet. En die is hier niet meer.

28

De verbetenheid van Hitlers antisemitisme heeft me verwonderd. Ik snap er wel wat van, maar bij hem is het werkelijk helemaal... het is iets...

Ik zou gewoon nieuwsgierig zijn hoe hij zou doen in persoonlijk contact met een Jood.

In het begin had hij het niet, het is langzamerhand gegroeid. In het begin had hij zelfs afkeer van de toon van antisemitische pamfletten, toen sprak hij met Joden.

Hitler heeft ronduit gezegd, ik wil de mensen niet beter maken, ik wil voor mijn doel alle kracht en alle energie uit het volk halen, die er in zitten. En de instincten, zoals ze zijn, gebruiken en in een bepaalde richting sturen.

Hitler beschouwde zichzelf als één partij en de rest van het volk, niemand uitgezonderd, als de andere partij. Die hij voor zijn doel gebruikte. Niemand uitgezonderd.

In het dagboek van een of andere secretaresse wordt verteld, dat hij een kokkin had, die altijd zo goed voor hem dat vieze vegetarische eten kookte. Die kokkin bleek zoiets als een kwart Jood te zijn. Toen hij dat vernam, was hij daar gewoon verlegen mee. Ik had sterk de indruk, dat het hem helemaal niets had kunnen schelen, als niemand het maar geweten had. Maar het was nou eenmaal bekend geworden en hij zocht dan maar een of ander voorwendsel om haar te ontslaan.

Maar als dat voor een kwart Jood geldt, dan geldt het ook voor een volle Jood. Dat wil zeggen, als hij gemerkt had, dat zijn kok een volle Jood was, en het was niet aan hem te zien en niemand wist het dan hij alleen en hij had niet te

vrezen dat iemand het ooit te weten zou komen, dan had hij, denk ik, de zaak gewoon zo gelaten. Dan had het hem verder niks meer kunnen schelen. Ik denk het.

Hoe zachtmoediger iemand in het privéverkeer is, hoe verschrikkelijker de agressiviteit worden kan, als hij zich dienstbaar maakt aan een idee.

De privéagressiviteit is veel onschuldiger, wat de uitwerking betreft. Die blijft altijd maar zeer beperkt. Zelfs als een boef of een sadist aan het hoofd van een Staat komt te staan. Neem Nero maar. Wat zo'n man aanricht, heeft kwantitatief niet veel te betekenen. Heel weinig. Heel weinig.

Maar Robespierre, die roeide uit. Ja, ja, Robespierre was dan ook het prototype van de idealist, hè. Idealist in de zin ook van niet reëel-zijn, dus niet begrijpen, dat je je ideeën met mensen uit moet voeren. En dat de mensen, waarmee je te maken hebt, in meerderheid treurige snaken zijn.

Hitler zegt dan ook ronduit, dat hij de agressieve, negatieve en god weet wat voor instincten dienstbaar wil maken aan de grote Idee, die hij heeft. Dat een terugval in de cultuur voor een periode van 50 jaar wel te verantwoorden is als er aan een Duizendjarig Rijk wordt gewerkt. Op een man, die zulke uitspraken doet, een man, die in zulke termen denkt, maken bezwaren tegen het verbranden van boeken of weet ik wat, natuurlijk niet de geringste indruk.

Als gewoon soldaat was Hitler al volkomen eenzaam.

Voor z'n vrinden moet zo'n man in zekere zin onmogelijk geweest zijn. Iemand, die zich als gewoon soldaat zó volkomen vereenzelvigt met de zaak, dus helemaal geen zwakheid kent, kijk, zo iemand is doorlopend irriterend voor z'n omgeving. Doorlopend. Ze zitten een beetje te zwetsen over vrouwen en over dit en over dat en een beetje te kankeren en zus en zo. En hij dacht werkelijk alleen aan de zaak als geheel, hè, dat bleef hem helemaal beheersen. Hij kon dus niet echt praten met z'n vrinden.

Je kunt je moeilijk vergelijken met zo'n man, die een en al wil is. Maar ik voel toch een kleine overeenkomst. Toen ik voor het eerst een Wehrmachtsoldaat in Rusland een beetje hoorde kankeren, zo van ze moeten maar eens ophouden met die rotoorlog, voelde ik me gegeneerd, alsof ik een mooi, jong en, naar ik dacht,

onschuldig meisje ineens de meest obscene taal hoorde uitslaan. Gewoon gegeneerd.

Bij ons kwam zo iets niet voor. In mijn directe omgeving niet. Het was een soldaat van de Wehrmacht. Het kwam trouwens helemaal haast niet voor. Maar dat openlijke kankeren, weet je, daar was ik gewoon gegeneerd van. Dat iemand schold over de kou of zo, heel normaal. Maar dát, dat vond ik...

Toen ik op het eind van de oorlog weer in Holland was, zei een van de jongens eens tegen me, toen hij alleen met me was: we trekken aan het kortste eind, we hebben op het verkeerde paard gewed. Dat 'aan het kortste eind trekken', daar dacht ik zelf ook al aan. Daar was niets tegen in te brengen. Maar dat 'op het verkeerde paard gewed', hè, dat geneerde me.

Ik gaf geen antwoord, ik wist niet wat ik zeggen moest, ik antwoordde hem helemaal niet. En later is hij 'm gedrost.

Jaren later heb ik hem nog eens een keer ontmoet op het strand in Zandvoort. Misschien in '53 of zo. Ik was toen nòg gegeneerd. Ik dacht, jij bent er toen tussenuit gegaan.

Ik wist niet wat ik zeggen moest. Ja, dan ben ik gewoon verlegen. Ik weet dan niet, wat ik zeggen moet tegen zo'n man. Nee.

Het verschil tussen Eichmann en mij is dat hij ouder was, Oostenrijker was en veel kapabeler was dan ik.

Er is tussen Eichmann en mij geen principieel verschil in verantwoordelijkheid wat betreft de uitroeiing van de Joden. Absoluut niet. Helemaal niet.

Het verschil in verantwoordelijkheid tussen Eichmann en mij is gewoon een verschil in verantwoordelijkheid tussen vier mensen, die een bankoverval plegen en de taken verdeeld hebben. De een schiet, een ander niet, een derde staat buiten te wachten enzovoort, en die krijgt tien en die krijgt acht en die krijgt zes jaar. Goed, maar ze hebben het met z'n allen gedaan.

Nou, dàt soort verschil is er tussen mij en Eichmann. Geen ander. Geen ander. Absoluut niet.

Trouwens, de aanklager in het proces tegen Eichmann heeft gezegd dat Eichmann erger is dan Hitler. Dat is kinderpraat. Je verwondert je erover, dat in zo'n groot proces iemand zulke kinderlijke dingen zegt. Want alle draden komen bij Hitler terecht. Eichmann is een man zoals er duizenden zijn. Geen

misdadiger in de gewone zin van het woord. Hij was helemaal niet iemand, die geneigd is tot wetsovertreding. Niet in het minst.

Want alle draden komen bij Hitler terecht. Er was gewoon één ontzagwekkend fenomeen, die de dienst uitmaakte, die een heel volk aan zich dienstbaar heeft gemaakt en in beweging zette. Mensen op hoge plaatsen hebben hem net zo aanvaard als de rest van het volk. Kleine uitvoerders worden nou achteraf behandeld, alsof zij enorme misdadigers zijn.

Ik zeg niet eens, dat zijn ze niet. Voor mijn part noemt u ze misdadigers. Maar dan net zulke misdadigers als ik.

Dat geldt natuurlijk niet voor degene, die nu zegt, ik wist het niet, nu weet ik het wel, god vergeve het me, ik ben heel dankbaar, als je het me vergeven wilt, ik heb er niks mee te maken, ik heb spijt en ik ben toch zo'n rotjongen geweest. Voor die geldt het niet.

29

Aan gelijkheid van rassen heb ik nooit geloofd. Het idee dat twee rassen aan elkaar gelijk zouden zijn, is voor mij even absurd als het idee dat twee mensen aan elkaar gelijk zouden zijn. Absurd.

Het is kinderpraat, dat 'allemaal gelijk'. Zelfs de Limburgers en de Friezen verschillen. Ik zag eens bij een optocht een groot spandoek met iets in de trant van 'geen rassen, maar mensen'. Onbestrijdbaar. Waarheid als een koe. Ze mogen er van mij ook nog onder zetten 'allemaal gelijkwaardig'. Voor God zijn ze allemaal gelijk. Akkoord.

Maar het is heel niet terzake. Het is niet eens wat om ernstig op in te gaan. Het is ongeveer net zo als dat een aantal mensen, die er honden op na houden, met spandoeken gaan lopen, en zeggen, geen spaniel, geen herder, geen colli... hond! En erover gaan discussiëren of het allemaal honden zijn, of ze gelijkwaardig zijn. Dat is even dwaas om over te discussiëren als over menselijke rassen.

Het heeft geen zin om over de superioriteit van bepaalde rassen te redeneren. Als iemand zegt, Negers hebben meer gevoel voor ritme, en gevoel voor ritme is voor mij het essentiële, dus vind ik de Negers superieur, dan valt daar niet over te

strijden.

30

Ik heb zien sterven, maar nooit iemand die mij na aan het hart lag. Eén jongen was er, hij is later gesneuveld, waar ik erg op gesteld was. Hij was nog in Duitsland, toen ik naar Holland werd overgeplaatst en hij is later teruggegaan naar Rusland. Op hem was ik erg gesteld. Hij is eerst een keer lichtgewond geweest aan z'n vingers. Hij ging weer terug en ik verloor het contact met hem. Maanden later kwam er in Holland iemand bij mij, die in zijn compagnie met hem in Narwa was geweest. Ik vroeg toen, hoe is het, ken je die en die ook, ik was bang om m'n emoties te laten merken. Ik was erg gespannen.

Dus ik vroeg zo kwasi, ken je ook die en die. Hij zei, ja. Maar goed, ik praatte er overheen, ik was zelfs bang om het met veel nadruk te vragen. Dus ik wachtte maar even af, hoorde hem verder babbelen. En toen eventjes er tussenin, hoe is het met..., die ken je toch. Hij zegt ja, die is in Narwa vermist, dood. Ik zeg, zo...

O, zeg ik, zo, hij is dood. Dood. En dat was dan net het enige. Dat was het enige.

En dat is het enige geval, afgezien van mijn broer dan, wat voor mij persoonlijk...

Dat je het sterven echt ziet, komt niet zo veel voor. Je ziet veel mensen vallen, maar dat je iemand ziet vallen, die je kent, hè, dat je het lijk ziet (nou, daar is niet veel aan te zien), dat is toch maar een paar keer, hoor.

Die twee jochies... Ik maakte kennis met ze in Polen, in een barakkenkamp. Het waren twee vriendjes van elkaar, twee heel enthousiaste jochies, heel pittige jochies. De een was donker en de ander was blond. Negentien of zo.

Ze waren helemaal in zoals dat nu heet en enthousiast, en zelfs beledigd als iemand een beetje over vrouwen zat te praten of weet ik wat. Zùlke jongens waren het.

Ik vond ze aardig. Ik had er niet echt persoonlijk contact mee, maar ik vond het aardige jongens. Ze waren erg aan elkaar verknocht. Het waren zo echt twee paradepaardjes, zou je zeggen, voor de ss: heel enthousiaste, integere jongens.

Nou, die donkere jongen was in het begin al dood. Heel in het begin al. En toen kom ik in een ander dorpje en daar kom ik z'n vrindje tegen. Ik zie die jongen nog staan, met twee emmers water, hij was zo klein en zo tenger. Hij was altijd aan 't poetsen. Ook een soort van idealisme. (Ja, dat klinkt belachelijk, maar is het niet.)

Maar nu zag hij er niet zo uit. Hij was ongeschoren, onverzorgd en vuil. Ik zeg, zo... Ja, zegt hij, Piet is dood, nou zal ik ook wel gauw gaan.

Ik schonk er geen aandacht aan. Ik denk, die jongen is nog maar kort hier, jong, hè, eerst samen met z'n beste vrind en meteen is die er tussenuit. Dus ik heb er niet veel meer over gepraat.

Een week later was hij dood. Een granaat. Met vijf of zes tegelijk.

31

Op een dag, aan het front, werd mij gevraagd of ik even bij de chef wilde komen. Ik kom daar en de onderofficier zegt: u heeft toch een broer, die ook bij de ss is? Op dat moment dacht ik nog geen ogenblik hij is dood. M'n eerste gedachte was, hij wordt misschien overgeplaatst of ik word overgeplaatst, ze brengen ons bij elkaar. Hij verspilde er niet veel woorden aan. Hij zei, nou, hij is dood. En ik kreeg een brief terug, die ik zelf geschreven had.

Ik heb daar blijkbaar een beetje versuft gestaan. Ik was met nog een soldaat, een beetje schlemielige man. Die heeft me wel zes keer aangestoten en gezegd, je moet terug.

Ik loop terug en ik kon gewoon niet... ik kon helemaal niet praten. Ik kon geen woord praten.

Halverwege zegt hij nog tegen me, dat is geen prettige boodschap. Daar kon ik niet op antwoorden. Ik kon niet spreken.

Ik had geen tranen, die anders bij mij nogal vlug vloeien, hoor. Ook niet. Ik kon helemaal niks zeggen.

Drie dagen later zei een onderofficier, waarmee ik wel eens overhoop lag, ik heb gehoord, dat je broer gesneuveld is.

Daar wist ik ook geen antwoord op. Ik kon weer helemaal niks zeggen. Ik kon geen woord uitbrengen.

Waarom heb je het niet gezegd, zei die onderofficier (ik hoor het hem nog zeggen). Ja, zei hij, ik heb het gehoord. Maar daarom moet je je hoofd niet laten

hangen. Dat is soldatenpech, hè.

Mijn broer betekende voor mij veel meer dan alleen maar een broer. Zelfs mijn familie had dat begrepen. Mijn moeder wist het namelijk eerder dan ik. Maar ze had het mij niet durven zeggen.

Ik schreef naar huis, hij is dood. Ze wisten het al. Ze hadden het mij niet durven schrijven. Ze hebben ontzettend zitten dokteren op hun brieven, ze durfden het mij maar niet te zeggen.

Later heb ik een brief geschreven naar de chef van zijn compagnie om te vernemen hoe hij gesneuveld was. Ik wist toen blijkbaar al, dat de naaste familie daar dikwijls niet serieus over werd ingelicht.

Ik heb geschreven, vertel het me precies, ik kan er wel tegen, ik ben zelf frontsoldaat en ontzie me niet, vertel gewoon, hoe het was. Ik heb duidelijk geschreven, dat ik er op voorbereid was, dat hij misschien in stukken gespat was op god weet wat voor manier. Ik wou het gewoon weten.

Na een tijd kreeg ik een brief terug (ik heb 'm nog), dat hij bij Malgobek op korte afstand een schot door z'n borst had gekregen en dat hij begraven was op het Friedhof in Nishny-Kurp en dat ik foto's zou krijgen van z'n graf. Die heb ik inderdaad gekregen.

Die graven hebben de Russen allemaal opgeruimd later. Ik kan het die Russen niet euvel duiden, want het was in ieder opzicht een totale oorlog. Ze ontzagen de Russen ook niet.

Het graf van mijn broer is dus gewoon verdwenen. Gewoon weg.

32

Ik heb de opmars in Wolgow, een moerasstreek in Noord-Rusland, meegemaakt. We liepen achter elkaar, door moerassig bos. Achter elkaar naar voren. Er waren niet veel mensen meer, van het hele bataljon een stuk of 90. De verliezen waren enorm geweest.

Voorop liep de bataljonschef. Het waren meest lichtbewapende mensen, sommigen met lichte mitrailleurs. Er was een granaatwerpergroep bij, waar ik toe behoorde. Ik had dus een vrij zwaar ding op m'n rug. Goed, sjok sjok sjok, ik sjokte daar dus ook mee. Ik was toen nog nieuwsgierig. Ik wilde graag vooraan zijn. En ik beende zoveel mogelijk om vooraan te komen.

Ineens trapt de chef, die voorop loopt, op zo'n mijntje, zo'n klein mijntje, dat je voet er af rukt. Een ontzettende schreeuw...

(Ik heb het verschillende malen meegemaakt. Je trapt erop, voet eraf. En een verschrikkelijk gebrul. Maar je blijft bij je volle bewustzijn. Helemaal bij je positieven. Dus de volle maat van het lijden krijg je, hoor.)

Hij werd teruggebracht. Er was geen brancard, hij lag op twee boomstammen met zo'n zeiltje. En daar reikt een van de hospitaalsoldaten een tas over naar de ander (en of het nou z'n zenuwachtigheid was van laat ik 'm in godsnaam niet laten vallen, want dan gebeurt er wat), laat hij die tas op dat stompje vallen!

Op de stomp van die voet, die afgerukt was!

Een gebrul!

En het was geen kinderachtige man. Het was echt een flinke vent. Hij zei nog zoiets van, god, jongens, ik doe m'n best, flink te zijn, maar ik kan het haast niet.

Maar de Russen hadden die ontploffing gehoord en ze openden het vuur op ons. Het was niet zo goed gericht, hoor, dat kon ook niet op zo'n smal paadje. Overal vlogen de kogels tussen de bomen door en de jongens allemaal opzij van dat paadje af.

Bij dat vuur werd tenslotte bijna niemand getroffen. Dus naar mijn idee hadden we wel door kunnen gaan. Afijn, even later weer vooruit en toen kwam er weer vuur.

Toen zag ik op een gegeven ogenblik verschillenden terugrennen. Ik zag gewoon mensen teruglopen! Ik voelde me gegeneerd. Teruglopen! Zelfs met de doodsangst in het hart zou ik me nog gegeneerd voelen.

Niemand had toch bevel gegeven, dat we terug moesten lopen!

Dat doe je toch niet uit jezelf!

Even later werd er bevel gegeven van terug. We kunnen hier niet langer, het vuur is te geconcentreerd. Maar vóór dat het bevel gegeven was waren die jongens al teruggerend. Dat maakte op mij een ontzettende indruk.

Goed, ze moesten nu terug. En dat teruglopen ging natuurlijk zo snel mogelijk. Daar valt niks tegen in te brengen. Als je toch teruggaat, dan maar zo vlug mogelijk.

Maar ik had me zo ver naar voren gewerkt met dat zware ding op m'n rug. Er waren nog twee anderen met zo'n zwaar ding, een mortier bestaat uit 3

dingen, die hadden zich niet zo ver naar voren gewerkt. Waar ze groot gelijk in hadden, want het had geen enkele zin, ik deed het gewoon uit nieuwsgierigheid. Dat had ik toen nog.

Dus ik kon zo vlug niet mee terug komen. Ik raakte een beetje achter. Soppig was het. Moerassig.

Ineens wordt er verschrikkelijk om me heen geschoten, van alle kanten... Ja, je doet het niet zo gauw op die natte grond, maar ik ging toch maar liggen.

En toen hoorde ik het aan alle kanten: ssst, ssst, ssst. Aan alle kanten, in de modder, in de grond, links en rechts, van alle kanten kogels. Ik denk, nou is het gebeurd. Ik denk, het is gebeurd. Ik hoorde vlak naast me flitsen, voor en achter me hoorde ik: ssst, ssst, ssst.

En wat ik toen dacht, hè...

Ten eerste riep ik nog God aan: *'Alles is dwaasheid. Ik ben dwaas en alles is dwaasheid. Allemaal onzin. God, ik ben niet zo gek, dat ik enige aanspraak maak op mijn leven dat het voort moet duren. Ik kan u niet beloven dat ik er nog iets van maak. Ik wil er geen enkel recht op doen gelden, zo gek ben ik niet. Ik kan niet eens zeggen, als het straks overgaat, dat ik nog aan je geloof, maar laat het alleen deze keer nog goed gaan. Alleen maar deze keer nog!'*

Het ging goed, er gebeurde niks. Ik kwam weer overeind en ik sjokte de anderen na.

De doodsangst was weer voorbij. Ik zei even later in alle oprechtheid, ja, volgens mij was er helemaal geen reden om bevel te geven terug te trekken. Het ene ogenblik in doodsangst, God aanroepen en dan zoiets zeggen: toch is het helemaal niet met elkaar in strijd.

Terwijl ik dat zeg, staat een jongen op om een beetje te gaan verzitten en krijgt een verdwaald schot door z'n twee billen heen. Alle twee. Au, zegt hij, ik ben geraakt. Ik herinner me die jongen nog heel goed. Afijn, z'n broek er van af, ik zeg, nou jongen, het valt wel mee. Hij had vier gaatjes, de ene bil in en uit en bij de andere ook. Dus niet diep, het zat in de buitenkant, in het vlees.

Paar weken later was hij weer terug, had een beetje veel op z'n buik moeten liggen. Wel vervelend.

Bij zo'n opmars wist je helemaal niets, je wist geen richting, niets. Je liep maar.

Het was mooi weer, je was vrolijk (tenminste ik), en gespannen. Ik dacht, eindelijk rukken we nou es op in vijandelijk gebied. Ja, ik was allang in

vijandelijk gebied, maar daar was ik zo maar met de trein binnengebracht. Maar nu dan toch...

Een paar keer hoorde je ineens een schreeuw, dan trapte iemand op zo'n mijntje. Hier een schreeuw en dan weer daar, maar veel aandacht besteedde je er niet aan. Je zag het of je hoorde het en je keek even, maar je liep door.

Die opmars was het enige, dat nog een klein beetje beantwoordde aan wat ik in mijn achterhoofd had over oprukken in vijandelijk gebied.

(We maakten ook nog van die Russische paarden buit, kleine paarden, minder dan onze paarden. We waren natuurlijk geen ruiters, ik heb er ook nooit opgezeten. Sommigen wel.)

Ik heb zo'n paar van die dagen meegemaakt. We joegen die Russen voor ons uit, maar we zagen ze bijna niet. We zagen dorpen, die voor een gedeelte brandden.

Nou ja, ik bedoel, het is het voor mij nooit helemaal geweest. Trouwens in geen enkel opzicht, hoor. In de liefde ook niet. Ook niet.

Het was het nooit helemaal. Geen enkel moment. Nooit. Nooit.

Eén keer heb ik in het bos een aanval met de bajonet meegemaakt. Nou, eindelijk dan een keer. Dat was dan het ogenblik dat je er op af kon gaan. Wie er dan ook voor komt.

Ik was echt vooraan, hoor. Ik heb echt m'n best gedaan. Want als ik het doe, dan wil ik er ook wel voor sterven. Testament had ik gemaakt. Ik wilde echt wel sterven.

Maar dat was het wéér niet, hoor! Ik stuif met die bajonet er op af, en hoera...

Ach, het was weer niets, hoor! Die hele agressiviteit van mij, die kwam er helemaal niet uit. Want wat troffen we er aan? Twee Russen! Ik heb ze nauwelijks gezien. Doodsbang.

Nou, daar stond je met je karabijn en je bajonet. Ik leefde nog mee met die jongens, ik had nog respect voor ze. Ik dacht, hoe is het in godsnaam mogelijk, dat ze zo lang zijn blijven zitten. Van het ene gevoel op het andere.

Nee, het was het nooit. Het beantwoordde nooit aan het idee, dat ik van een oorlog had. Bij Gusi, toen ik daar die Russen aan zag stormen en onze granaten er tussen zag vallen, hè, had ik het een béétje. Eindelijk es een keer.

33

Ik heb ook eens geschoten op gewonden, die na de aanval in niemandsland lagen. Heb ik gedaan!

En zeggen van: ze deden het allemaal, nee. Ik zag ze terugkruipen en ik schoot. Dat wil ik niet verzwijgen, hoor!

Ik zag 'm bewegen, die Rus, en ik schiet. Een Oostenrijker, een aardige jongen, zei nog tegen me, hij heeft al genoeg gehad. Ik zeg, ja genoeg gehad, hij beweegt, over drie weken kan hij weer opgeknapt zijn. Hoe dan ook, ik wilde hem doodschieten.

Ik was twintig.

Ik wil het niet verzwijgen, ik wilde hem doodschieten. En ik schoot. Ik schoot, hoor.

34

Ik was teleurgesteld, vooral in het begin. Ik had me de hele oorlog actiever voorgesteld. Ik zat in een dorpje en maakte verschillende acties mee, maar wat er gebeurde, beschouwde ik min of meer als ongeluk. Ja, als ongeluk. Als iemand onverwachts hier de straat oversteekt, wordt hij ook doodgereden.

35

Toen ik weer in Holland was, vroeg mijn chef, heb je geen ambitie om sectiecommandant te worden. Nou, ik had toen echt geen ambitie meer. Niet de geringste. Maar ook geen vrees. Ook niet de geringste.

Ik bedoel, ik ben een heel bangelijk mannetje, hoor, want ik zweet me dood, als ik naast een bepaalde vriend van me in de auto zit, maar... Nee, zeg ik, geen ambitie. Ik zeg heel oprecht, ik weet niet of ik daar nou wel zo geschikt voor ben. Dat was onverstandig.

Dat moet ik nu achteraf een beetje herzien. In sommige opzichten was ik toch geschikter dan een heleboel andere mensen. Maar ik zei nee. Ik zei gewoon nee.

Ik zou het nu anders doen.

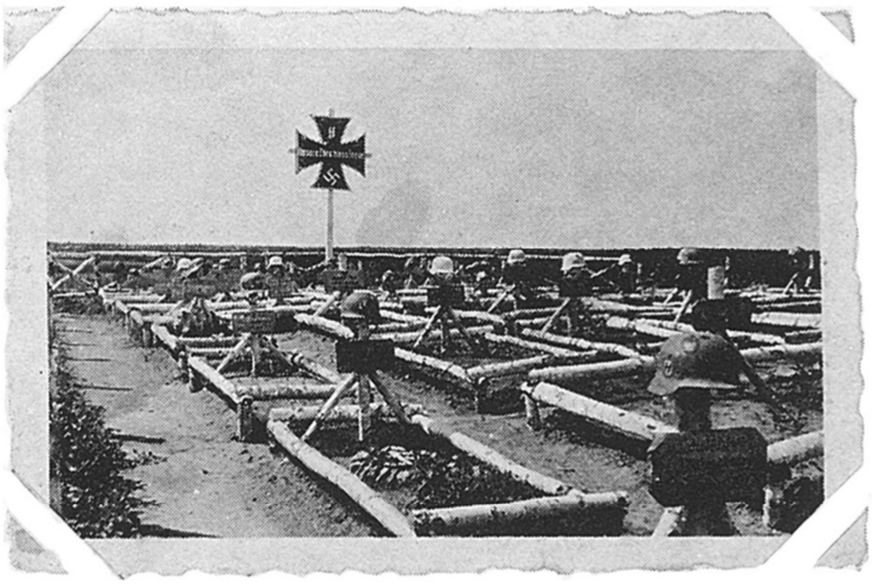
God, ik heb zo'n respect gehad voor het opleidingssysteem en terecht. Zeer terecht. Geen

vergissing.

Maar daardoor sloeg ik mijn directe meerderen te hoog aan. Dat zie ik nu in.

Jaren later heb ik enkele zeer hoge officieren leren kennen. Namelijk zulke, die zich niet gedistantieerd hebben. De meest karaktervollen dus.

Ik waardeer deze mensen, maar als ik er aan denk, die enorm bescheiden houding van mij indertijd...

6

1

Mijn vader was marineofficier. Hij was tot het ambtenarenverbod gewoon lid van de NSB, daarna is hij geheim lid geworden.

Toen de oorlog uitbrak, was ik 15 jaar, dus ik mocht nog geen lid zijn van de NSB, want daarvoor moest je 18 zijn. Moeder had toen al het vijf jaren-insigne, een NSB-speldje met een gouden rand.

Ze waren voor de oorlog al tussen tafel en bed gescheiden, mijn vader moest in '39 naar Indië. De alimentatie kregen we altijd uit Den Haag van het Departement van Marine.

Maar na mei '40 hield dat op, omdat hij vocht aan de kant van de Geallieerden. Moeder moest dus voor ons gaan werken. Gut, ik was 15 en ik had nog een broer van 13 en nog een jonger broertje. Ze is klerk geworden op het stadhuis in Utrecht.

2

Op school, op de Mulo, heb ik es een keer een opstel geschreven, hoe je je voelde als kind uit een NSB-gezin tegenover de anderen, hoe die verstandhouding was, en dat ik dus het liefste langs het strand ging lopen om alles te vergeten.

Ik kon er toch wel tegenop, hoor. Ach, soms was het een kwestie van een beetje provocatie: op een dag liepen ze ineens allemaal met een katholiek kruisje op, terwijl het gewoon een openbare school was. Tegen de Duitsers, hè. Nou, toen ging ik ook met een kruisje lopen, expres, om het hun uit de hand te slaan.

Ik had ook een dubbeltjes-armband met dubbeltjes van Koningin Wilhelmina, waar ze toen allemaal mee liepen. Ik bedoel, dan is de aardigheid er af.

Maar heel eigenaardig, juist de belhamels uit onze klas zijn later bij de SS gegaan. Echt waar. Heel typisch.

3

Goed, de Mulo was afgelopen en toen heeft mijn moeder gezegd, het zou goed zijn, als je je talen een beetje beter leerde kennen. Ik ben dan een jaar in de huishouding gegaan, bij München, in Fürstenfeldbrück. Ik heb daar gewerkt in dienst van een officiersvrouw.

Daar ben ik ook eens erg kwaad geworden. Ik moest voor die mevrouw een zak met aardappels legen in de kelder. Ik gooi die jutezak leeg in het hok en daar vind ik onder in die zak een dubbeltje, een zilveren dubbeltje. Ik kwaad, want ik zeg, dat zijn Hollandse aardappels, en wij in Holland hebben dat allemaal gedistribueerd. Ik was echt kwaad!

Ja, daar had zij wat op te zeggen, het was nogal een manwijf.

Na dat jaar ben ik naar Holland teruggekomen en een tijd op kantoor geweest van De Nationale Dagbladen Volk en Vaderland. Daar heb ik o.a. Max Blokzijl leren kennen en Mussert kwam er ook wel eens binnenlopen.

Samen met nog een meisje heb ik wel eens een ijsje gegeten met Max Blokzijl. Ik vond het een aardige man, zo heel vriendelijk. Ik merkte daar wel, dat er ergens een zware contraverse was tussen de NSB'ers en de SS. Ik bedoel, ergens negeerden ze elkaar zelfs!

Toch heb ik er een hele tijd erg leuk gewerkt. Ik weet nog, toen ineens die bevrijding kwam van Mussolini. Het was een reuze bericht, en ik heb me direct gemeld als vrijwilligster om te gaan colporteren met de krant bij het station in Utrecht. Ik vond het vreselijk lollig, want zulk soort dingen vond ik leuk. De krant werd me gewoon uit m'n hand gereten, want dat wou iedereen lezen, dat was natuurlijk reuze spectaculair.

4

Door sollicitatie in Nederland ben ik uiteindelijk in Hohenlychen terechtgekomen, als Krankenbuchführerin. Dat was kort voor de invasie, september '44.

Hohenlychen was een SS-lazaret, bij Templin, ongeveer 80 km ten noorden van Berlijn. Een groot SS-lazaret met zwembaden, een grote zaal, waar films werden gedraaid. Er werden geen gewone ziektes behandeld, maar alleen amputaties en dergelijk soort dingen. Ze deden ook aan revalidatie. Mannen met

kunstbenen leerden wat ze er mee aan moesten. Ze leerden bijvoorbeeld zwemmen met één been.

Als er een transport uit Rusland kwam met gewonden, dan kregen wij alle Soldbücher. Daarin moesten wij opschrijven wat voor soort verwonding zij hadden. Een Granatsplitter was 31 b. We moesten ook de papieren in orde maken voor het Genesungsurlaub. Verder ontslagpapieren klaarmaken, allemaal dat soort werk.

Tegen de Kerst van '44-'45 moesten we voor alle gewonden in het lazaret kerstpakketten klaarmaken. Drie dagen en drie nachten doorgewerkt om die pakken klaar te krijgen!

Daarvan heb ik heel zwaar gordelroos gekregen. Ik heb toen een week of drie, vier in een ander ss-lazaret gelegen. Op Oudejaarsavond hoorde ik daar nog die laatste rede van Hitler, waarin hij zei, dat hij nog wapens had en dat de oorlog toch nog wel gewonnen zou worden.

Gordelroos scheen in dat lazaret niet zo vaak voor te komen. Daarom vroeg de chef-arts of ik het wilde tonen aan de studenten, die gordelroos. Maar ik was ergens nogal preuts en eigenlijk wou ik het niet. Ik dacht, moet ik dat nou doen, niks aan van boven en zo, ik vond dat nogal raar.

Maar toen heeft hij op m'n gemoed gewerkt en gezegd, dit was allemaal voor de studenten en voor Europa, dat ik daar dus een heel goed doel mee diende. Die studenten waren eigenlijk soldaten met studieverlof. Nou ja, hij heeft zo op m'n gemoed gewerkt, dat ik dacht, ja, dat doe ik eigenlijk voor Europa, hè.

Ik had nooit zulk mooi ondergoed, toen heb ik nog van een ander meisje een bustehouder geleend, want ik denk, ja, je moet er toch een beetje netjes uitzien. Ik heb daar gestaan, ik werd er gewoon duizelig van. Die grote zaal, met al die studenten...

De chef-arts vertelde erbij, hoe die zenuwontsteking was ontstaan. Hij zei (dat vergeet ik nooit): 'unser Gretchen aus Hohenlychen' had pakketten ingepakt voor gewonde soldaten en zo.

Terug in Hohenlychen werd de oorlog voor ons steeds slechter. Himmler was met z'n hele staf bij ons in het lazaret gekomen. Van die staf was eigenlijk niemand gewond, maar toch liepen ze met hun armen in Binden. Waarschijnlijk om hem te beschermen, je kan nooit weten. Het diende als camouflage voor

wapens.

’s Avonds liep Himmler gewoon te wandelen door het lazaret en in de mooie tuin. En als wij dan uit kantoor kwamen of uit het casino, waar we gegeten hadden, dan kwamen we hem tegen en dan zeiden we: Heil Hitler. En dan zei hij: Guten Abend, meine Damen!

Weet je wel, zo helemaal… ik bedoel, ik heb nooit iets raars van hem gezien, of iets onheus, of onhebbelijks. Nooit. Ook nooit iets gezien van drinkgelagen in het lazaret. Ik weet wel, dat hij daar heel geliefd was, hoor, onder de gewonden. Hij had altijd vreselijk veel interesse, hij ging altijd de jongens bezoeken.

Ik weet nog goed, om en nabij Hitlers verjaardag, is Hitler nog uit Berlijn gekomen en heeft z’n laatste bespreking met Himmler gehad. Ik ben nog even gaan kijken, we mochten niet dichtbij, ik heb Hitler dus nog even gezien toen.

Hij was wel oud geworden, voor zover ik hem van de foto’s kende.

Hij was wat krommer geworden, zeg maar. Niet zo rechtop.

5

Ik heb natuurlijk veel treinen binnen zien komen met gewonden. Er lagen doden tussen, die onderweg gestorven waren en daar allemaal onder lakens lagen. Buiten, op de grond, zag je die voeten er af en zo… en… en…

Maar eigenlijk was het ergens goed om mee te maken.

Ik vind, dat heb ik toen ook beseft, dat ik toen eigenlijk het meest waardevolle gedaan heb wat ik ooit in mijn leven gedaan heb.

Hier was het niet om geld of om je baas te verrijken of om weet ik veel wat, hier was het echt, dat je dacht, ik doe hier iets wat nodig is. Ik bedoel, naderhand heb ik nooit meer zo’n gevoel van voldoening gehad, hè, als daar.

Ik ben altijd alle Hollandse jongens gaan bezoeken, die daar lagen. Er kwamen natuurlijk ook veel gewonde Hollanders binnen.

Er lag van alles, Vlamingen, Denen, Noren, van alles, Esten, veel Letten. En krijgsgevangenen. Een paar Engelsen bijvoorbeeld, die waren met een vliegtuig naar beneden geschoten. Eén had een ruggemergverwonding gehad.

Engelsen lagen wel bij elkaar op een kamer, maar gewoon tussen andere gewonden, niet op een aparte afdeling.

Er was geen bewaking bij, die met die ruggemergverwonding kon toch niet

wegkomen, want dat was een vreselijk zware verwonding.

Ik heb daar heel fijne dingen meegemaakt.

Als er bijvoorbeeld Urlaubsscheine, verlofpasjes, uitgeschreven werden, moest ik vaak met die dingen naar een officier toe, om ze te laten ondertekenen. Dat was dan meestal een zwaargewonde, met een been afgezet of na-amputatie. Heel erg die na-amputatie. Als ze uit de narcose komen, dat is... dat is ergens verschrikkelijk. Je moest ze dus die dingen laten tekenen, maar altijd weer deden ze dat met een wilskracht, hè. Daar heb ik wel es reuze eerbied voor gehad, dat ik dacht, jongen, jongen, hoe kun je het nog.

Er was ook een jongen uit Tiel, die heb ik nooit meer kunnen ontdekken. Dat was diegene, van wie alle twee z'n ogen er uit waren, z'n benen er af... tot hier. Die jongen vond het leuk als ik kwam, weer es een keer Hollands praten en zo. Ik ging er altijd tussendoor, in mijn uurtje, even heen. Hij wilde ook altijd naar de film 's avonds, hoewel hij niets kon zien, maar dan hoorde hij het journaal, dan hoorde hij weer de gevechten en al die dingen meer. Dan zei hij wel eens tegen me: laten ze me toch in een pantser zetten! Hij zou zo weer, hè.

De soldaten kregen bijvoorbeeld brieven van verloofdes die het uitmaakten, omdat ze gehoord hadden dat hun been eraf was of hun arm. Die jongens kregen het zo ontzettend op hun zenuwen, hè, die gingen huilen en schreeuwen en dan kregen ze natuurlijk een spuitje om te kalmeren. Dat was zo ontzettend!

Doden, waarvan ze helemaal niets wisten, werden niet meer geregistreerd, want we zijn kort daarop gevlucht voor de Rus. Dat zijn dus de vermisten, waarvan niemand iets weet, waar ze liggen of wat ook.

6

Bij ons in het lazaret was ook een vlieger terechtgekomen met allebei zijn benen eraf. Ik herinner me nog, dat hij in zijn rolstoel naar de Schreibstube kwam en dan kwam hij zo op zijn stompjes bij mij binnen, net met zijn hoofd boven de balustrade uit.

Hij had geen neus meer, hij had niets meer, hij had in een brandend vliegtuig gezeten. Nou hadden ze getracht dat zoveel mogelijk weg te werken, maar hij

was ondanks dat ontzettend. Ik kon hem haast niet aanzien, hè. Je was natuurlijk altijd vriendelijk tegen die lui, dat was nogal logisch.

Hij zou met Genesungsurlaub gaan en dan zou hij zijn protheses krijgen en dus weer leren lopen.

Een paar maanden daarna, ik zal het nooit vergeten,... ineens komt hij binnen, diezelfde, in uniform, groot... lopend...

't Was ontzettend!...

Zijn trots!...

Hij straalde!...

Ik zie nog, hoe dat rare verwrongen gezicht ergens straalde!

Ik heb toen eens in zijn Soldbuch gekeken, en gezien, wat een knappe vent het was. Ik bedoel, je zou zo, echt waar, als vrouw zeggen, god, wat een ontzettend knappe vent, hè! Dat je dan zo weer terugkomt!

Daarom heb ik nooit kunnen begrijpen, hoe ze dan zó... Ze moesten toch ook.

De ss was uiteindelijk vrijwillig, niet, maar de Luchtmacht en zo, die moesten toch in dienst. Ik begrijp dat niet, hè.

Als mijn zoon nù opgeroepen zou worden voor Vietnam, ik zou het niet leuk vinden, maar als er later ook eens iets misgaat... Wordt hij dan ook zo... zo... uit... zo nagekeken, zoals op het ogenblik die mensen, die toch ook moesten van hun vaderland!

Dat is ongelofelijk, ik begrijp het niet.

En dan moet mijn zoon tegen... tegen het communisme gaan vechten in Vietnam en ik, hè, die veel vroeger het gevaar voor het communisme heb herkend, die wordt altijd nog met de vinger nagewezen! Dat is ergens... ik bedoel, dat kunnen wij nooit begrijpen.

Waarom dus nu wel goed tegen het communisme, hè, en toen niet!

Dat is voor mij nog steeds onbegrijpelijk.

7

Dat van die vlucht. Nou ja, goed, we zijn dus toen gevlucht met de allerzwaarste gewonden, die eigenlijk niet meer vervoerd konden worden. De anderen waren allemaal vooruit gegaan, geleidelijk. We zijn frontlazaret geworden, dus toen kregen we alle gewonden van het front, ook van achter Berlijn, dat kwam

allemaal naar ons.

We hebben die vreselijke trek meegemaakt van de boerenbevolking uit Silezië en Pruisen, die mensen liepen hun eigen huifkarren te trekken, want de paarden waren gestorven. Van oude vrouwen, die in die huifkarren lagen, waren de benen afgevroren; gauw geamputeerd en door, hè, naar het Westen.

Himmler is op dezelfde dag weggegaan als wij, alleen niet met onze trein, met auto's zijn ze weggegaan.

Ik had van Himmler nog zeven Urlaubsscheine meegekregen met zijn eigen handtekening erop, maar die dorst ik toen van mijn leven niet te gebruiken.

8

We waren van plan geweest om naar Denemarken uit te wijken, maar zover zijn we niet gekomen, want al in Sleeswijk-Holstein was de spoorlijn ineens helemaal kapot, gebombardeerd of wat, in ieder geval, de trein kon niet verder. Vóór ons stond nog een trein, een pantser-trein.

In onze lazaret-trein hadden we geen radio en toen heb ik daar in die pantser-trein dat laatste gehoord, die laatste Sonder-Meldung. Dat Hitler dood was.

Het is onbeschrijflijk, wat je toen dacht.

Ik weet wel, dat ik ontzettend gehuild heb, dat ik dacht, nou... nou is alles afgelopen. Eigenlijk had je het helemaal niet erg gevonden, als je dan gelijk ook maar aan een hartverlamming gestorven was.

Maar goed, je bent ergens jong, ik was toen, hoe oud was ik toen, een jaar of twintig.

We zijn daar dus uit die trein gegaan, en toen heb ik dat enige gedaan, wat ik denk, ja, gut, dat is toch wel heel erg fout geweest, achteraf.

We stonden dus ergens midden in Sleeswijk-Holstein en waar moest je heen. We zijn maar op stap gegaan en ik ben toen met een paar meisjes uit het lazaret terechtgekomen op een hooizolder, waar van alles lag, er lagen Polen en er lagen soldaten, van alles door elkaar in het stro.

Ik zag dat twee Polen zich helemaal afzijdig hielden van de rest, een vrouw en een man. Die hadden een wagentje getimmerd van hout en ik had twee koffers bij me. Ik denk, jee, alsmaar met die twee koffertjes sjouwen...

We hadden gezien, hoe die mensen dat wagentje onder het hooi hadden

verstopt en weggingen. Toen hebben we de kans schoon gezien en dat wagentje gepikt van die Polen.

Met lui van een U-boot zijn we onderdak gekomen bij een of andere jachtopziener. De drie meisjes kregen een kamer en die U-boot-Besatzung kreeg de hooizolder.

Dat is een tijdje goed gegaan, zij zorgden voor hout en scharrelden in het bos allerlei dingen op en wij... Wij hebben ons toen in dat plaatsje gemeld als Hollanders, maar dus niet gezegd dat we in Duitse dienst waren geweest.

Op een dag kwamen er opeens drie Engelsen in uniform zoeken naar ondergedoken Duitse soldaten. Maar die waren net het bos in om te zoeken wat ze nodig hadden, melk of wat ook. Wij hebben toen gezegd dat er geen Duitse soldaten waren en die lui gewaarschuwd, dat ze gezocht werden. Die zijn zich een paar dagen daarna gaan melden en in krijgsgevangenschap gekomen. De Engelsen kwamen ons toen iedere avond eten brengen. Van alles, brood, sigaretten en weet ik wat allemaal nog. En ze waren erg aardig tegen ons, heel erg geschikt en zo.

Afijn, op een goed ogenblik komen die Engelse lui ons heel blij vertellen, dat wij naar Holland terug konden. Nou, eerlijk gezegd, ging ik met een zwaar hart natuurlijk, maar ik kon moeilijk zeggen, ja, ik wil liever niet naar Holland terug. Wat moesten we doen, we zouden de volgende ochtend door hen afgehaald worden en dan zou er een grote wagen komen met andere Hollanders en dan terug naar Holland!

Het eerste, wat we hoorden, toen die vrachtwagen aan kwam rijden, was: Ouwe taaie, jippie, jippie jee. Dat vond ik zo verschrikkelijk.

We zijn toen naar het Sammellager gegaan, waar een Engelse leiding was. Daar heb ik nog een dag of veertien als tolk dienst gedaan.

In dat Sammellager heb ik meegemaakt, dat Franse krijgsgevangenen, die door de Russen bevrijd waren uit de kampen, aankwamen met hun handen in verband. Nou bleek, dat de Russen van die Franse krijgsgevangenen, als ze de ringen niet zo er af konden krijgen, de hele vingers hadden afgesneden!

Aan de grens in Glanerbrug ben ik nog even gepakt, want ik had een foto van mijn vader, die marine-officier was, in m'n koffer. Ik heb die foto nog, in wit uniform met zo'n hoge kraag, zoals ze dat in Indië dragen.

Ze dachten dat het een Duitse officier was en hebben me drie dagen in een cel gestopt. Toen kwam dus uit dat ik, nou ja, begunstigend lid van de NSB was. Vroeger was ik dus christen, ik had op een zondagsschool les gegeven en zo, en toevallig trof ik daar iemand, die mij vroeg, ja hoe kan dat dan, dat je daar bij ging en al die dingen meer. Toen zei ik, nou ja, ik wou ook wel es een keer wat anders en heb dus met Volk en Vaderland gecolporteerd. En toen zegt ie, hoeveel kranten heb je dan verkocht? Ik zeg, nou, een stuk of drie, om er af te zijn. Hij zegt, weet je moeder ervan? Ik zeg, nee. En toen mocht ik door, hè.

9

Uiteindelijk, na nog een heleboel trammelant, ben ik terechtgekomen in Bilthoven, waar mijn moeder woonde. Moeder was er niet, want die was ook ondergedoken, alleen mijn grootmoeder was thuis.

Daar ben ik dus een hele tijd ondergedoken geweest.

Op een gegeven ogenblik, ik zit dus boven, ik was altijd op m'n qui vive, komt er een grote auto van de Marine voor. Daar zie ik van boven uit mijn kamer uitstappen: een matroos en een officier en een burger, nee, twee burgers.

De officier en die twee burgers kwamen naar het huis toe. En ineens herken ik mijn vader. Die was dus steeds in geallieerde dienst geweest, hoewel hij eigenlijk de stoot had gegeven voor onze gezindheid.

Je eerste impuls is natuurlijk om naar beneden te vliegen, want, ja, god, ik had mijn vader ook zo lang niet gezien en je was toch eigenlijk ergens altijd trots, omdat hij officier was...

Nou had mijn grootmoeder inkwartiering van Canadezen gekregen. Het was voor mij natuurlijk een onhoudbare toestand, want die Canadezen liepen in en uit. Ik vergeet het nooit, op een gegeven ogenblik, ik moest naar het toilet of wat ook, en ineens gaat die deur van die kamer van die Canadezen open en ze zagen mij.

Die ene Canadees liet mij door mijn broertje meteen een pakje sigaretten brengen, wat ik onmiddellijk weigerde. Toen ben ik wel naar hun kamer toegestapt en ik heb gezegd, hoe de zaak er voor stond. Ze wisten niet wat ze hoorden! Ze waren gewoon perplex. Maar ze hebben mij nooit verraden. Ze hebben zelfs voor eten gezorgd, want ik had geen bonkaarten, niets.

Ze hebben het hele huis doorzocht. Die ene vent, die erbij was, was van de POD,

de ander was de broer van mijn vader. En met zijn drieën kwamen ze dus mij ophalen. Arresteren! Ik zat bij de Canadezen in de kast, die hebben mij verstopt voor mijn eigen vader!

Een half jaar daarna ongeveer, in januari '46, werd ik toch nog gearresteerd. In het geheel heb ik negen maanden gezeten.

7

1

Men denkt wel eens, dat wij illegaal werken.

Ik werk nooit illegaal. Mijn mening mag iedereen weten. Iedereen mag weten, hoe ik denk!

Alle mensen hoeven toch niet gelijk te denken? Ik ben geen democraat.

Ik voel niks voor democratie. Dat is een afgetobd lichaam. De democratie zal uiteindelijk verdwijnen. Dat is ook nodig.

De dorre takken van een boom moeten door de storm worden afgebroken. Dat is gezond voor de boom. Het is ook gezond voor een staat, dat alles verdwijnt, wat dor en afgeleefd is en vegeteert. Het staat het gezonde volksleven in de weg.

Ik ga niet met een bom naar het Koninklijk Paleis, want ik vind het heel fijn, dat het er staat. En dat het gerestaureerd wordt. Het zijn dingen, die ons worden geboden. Het voorgaand geslacht laat ons zien: dat waren wij! Probeer nou hetzelfde te zijn in de tijd, waarin jij leeft! Laat ook iets na aan degenen, die achter je komen.

Ik neem altijd aan, dat het niet de Nederlandse Staat is, maar dat het enkele drijvers zijn, die ons hele volksleven verpesten. Die lopen rond met een touw en zeggen, hang ons vandaag nog op! Deze mensen zeggen bijvoorbeeld, en het zijn blanken die het zeggen, dat de blanken daar in Zuid-Afrika alles maar moeten toegeven aan die 12 miljoen zwarten. Daarmee wil ik niet zeggen, dat ik minachting tegenover deze zwarten heb, absoluut niet. Ik waardeer alle mensen, omdat ik met heel veel mensen kennis heb gemaakt. Alleen zeg ik, de een staat niet op dezelfde tree van de ladder als de ander. Men kan van een landarbeider niet verlangen, dat hij dezelfde positie zal bereiken als een veearts. Het beste is ook om deze man daar niet aan te herinneren. De meeste verstandige mensen begrijpen dat zelf wel, hè. Als er in Zuid-Afrika een democratische stemming zou komen, dan hoef je toch verder niet te vragen, wat met deze blanken zou gebeuren. Als u nou in Zuid-Afrika zat, zou u dat goed vinden? Dat alles, wat u opgebouwd hebt tenslotte... en dat u daar zelf aan moet meewerken? Men moet van de mensen nooit dat verlangen, wat men zelf ook niet doet.

Laten we zo zeggen, ik waardeer alle mensen, want ik ben over een groot gedeelte van de wereld geweest. Ik heb overal buitengewone mensen ontmoet en ik heb overal ook schurken ontmoet, of ik nou in Duitsland kwam of in Frankrijk of in België of in de Balkan. Iemand, die door de wereld is gegaan weet wel, dat alles niet zo kan, als hij dat graag zou willen. Rechtvaardigheid is een heel groot begrip. Het is altijd maar de vraag of men zelf rechtvaardigheid beoefent of wil beoefenen.

Ik blijf staan voor de realiteit. En de realiteit is nu eenmaal, dat in Zuid-Afrika nooit een enkele blanke zich kan lenen om z'n land, z'n vaderland dat hij heeft opgebouwd, uit te leveren aan de rechten van de democratie.

Ik heb als kind veel boeken gelezen over Transvaal, Zuid-Afrika. Ik was er zo naartoe gereden, als het had gekund! Zo begeesterd was ik.

Als iemand aan Zuid-Afrika komt dan heb ik het gevoel dat ze aan mij komen!

Wij wilden een Eenheid in Europa, maar met behoud van de geestelijke krachten die in ieder volk schuilen. Een Europese Statenbond, waarin het eigenlijk helemaal geen rol speelt, waar de macht zit. Als de machten in eigen land maar sterk genoeg zijn.

Tegenwoordig kan dat niemand schelen, zie maar hoe Berlijn geregeerd wordt: vanuit Amerika! Dan heb ik toch altijd nog liever, dat er vanuit Berlijn geregeerd wordt. Want dat is ten eerste nog korter bij, dan kunnen we onze eigen machten ook beter uitspelen. En zo zou men ook kunnen zeggen, wat kan mij het schelen, als ik vanuit Parijs geregeerd word. De hoofdzaak is, dat ik goed geregeerd word.

Wij zijn in een internationale macht zo sterk, als ons eigen wezen is. Daarom zou een klein land zelfs internationaal nog groot kunnen zijn. In het klein is dat wel eens bewezen. De Staten van Holland, hè.

2

Ik ben in een klein dorpje geboren in 1897, rond de Kerstdagen. Ik ben de zoon van een keuterboer. Het Drentse land is zand en in zand moet je veel werken,

met weinig resultaat, dus sober. Ik beklaag me niet, want ik vind het fijn, dat ik juist soberheid geleerd heb, dat heeft me over veel dingen heen geholpen.

Mijn vader is vroeg gestorven, toen ik een jaar of 4 was. Het gevolg was dat wij kinderen bij familieleden kwamen en dat ik het geluk heb gehad, dat ik bij m'n grootvader en m'n grootmoeder kwam. We waren met vijf kinderen en ik was de derde.

Mijn grootmoeder was een erg gelovig mens. We waren gereformeerd in het nederlands hervormd verbond, een gereformeerde richting in de nederlands hervormde kerk. Mijn grootvader deed er weinig aan, hij was wel aangesloten, maar was meer een vrij mannetje, die er eigenlijk niets voor voelde en zijn eigen leven leidde. Hij was erg geestig, stond bekend als buitengewoon geestig. Iemand die overal eigenlijk min of meer mee spotte, niet in slechte zin, maar in vrolijke zin. Mijn grootmoeder daarentegen was een zeer ernstige vrouw, zeer vroom.

Ze hadden het niet slecht. Grootvader was commissionair in hooi en stro. Hij kocht hooi bij Giethoorn, daar had je toen altijd veel hooi, en dat ging dan allemaal naar Drente, op een schip.

Grootvader bleek een man te zijn, die alles kon. Hij kon sturen, hij kon van alles, er was nou eigenlijk niets wat hij niet kon. Hij had ook verstand, leefde zeer zuinig en als hij dan zo'n dag of veertien of drie weken naar Overijssel ging om hooi te kopen, dan overnachtte hij overal waar hij toevallig was. Al was het op een oude schuit, die daar ergens lag. Hij is wel es een keer vastgevroren! Het Nederland van toen was nu eenmaal primitief, vooral in Drente was het zeer primitief. De mensen moesten zich behelpen met de dingen, die er waren. En dat was niet veel.

Je had daar in Drente nog zuivere boeren, hè. Grote boeren, die een zeer gesloten karakter hadden. Met elkaar vormden deze boeren een geestelijke band.

In deze gemeenschap was het gebruik, dat de boerin een gouden oorijzer had en het dienstmeisje een zilveren. Dat is het verschil met tegenwoordig: het dienstmeisje zou toen geen gouden willen dragen, omdat haar dat niet toekwam. Een zilveren oorijzer, dat was haar stand, hè.

Er heerste wel een oprecht gemeenschapsgevoel. Men hielp elkaar. Dat was zuiver. Men hielp elkaar in alle opzichten. In goede en in kwade dagen voelde men zich tot elkaar aangetrokken.

Mijn grootvader ging nog al eens naar de markt en dan mocht ik mee. Hij verdiende eigenlijk altijd geld. Niet zoveel, maar hij verdiende. Het was een handige man, een handig obertje die ze niet zo gauw in de maling konden nemen, die z'n antwoord wel klaar had.

Dan zei grootvader, nou gaan we eerst naar de notaris, want daar had hij geld staan. Daar gingen we ook een boterham eten en die boterham bestond in de regel uit roggebrood met kaas en wittebrood. Dat vond ik buitengewoon lekker.

We gingen in de trekschuit. Die deed daar enige uren over en verzorgde alles, wat uit het dorp naar een grote plaats moest en nam ook omgekeerd alles mee, wat door de boeren gekocht was. In die tijd teelden de boeren meestal de Londense bacon-varkens en die werden dan op de markt afgeleverd en daar gewogen. Ze hadden natuurlijk alle mogelijk trucjes om zo'n varken zwaarder te maken. In het roggemeel bijvoorbeeld een hoop steengruis, als stopmiddel.

Toen was geld zo duur. Een boer zette al een verdrietig gezicht, als zo'n varken precies voordat het op de weegschaal ging nog een grote boodschap deed.

Een kippenhandelaar maakte van oude kippen jonge. Met distels ging hij over de kammen vlak voordat ze op de markt kwamen. Dan zagen de kammen vuurrood. Thuis was die brandnetel uitgewerkt en dan vielen de kammen natuurlijk in mekaar en dan bleek het dat het stokoude kippen waren.

Als een varken zo'n halve kilo scheelde, dan was dat 12 cent. Voor 12½ cent, dat was een stoter, kon je 18 krentenbollen kopen! (Toen kostte een liter melk 3 cent, goeie melk zoals ze van de koe kwam. Toen kostte een pond vlees een dubbeltje, zoek maar uit.) Dat waren krentenbollen! Niet dat je met de fiets van de ene krent naar de andere moest rijden, maar vol krenten en lekker, hè. Toen had je nog goeie bakkers.

Wij hadden een bakker in het dorp, dikke Chris. (Mijn grootmoeder bakte zelf brood, in de week gewoon mik, van roggemeel en weitemeel door elkaar, en voor de zondag hadden we een krentenmik. Buitengewoon lekker. Ik heb na die tijd nog nooit zulk lekker brood gegeten.) Dikke Chris was tamelijk zwaargebouwd en hij had ontzettende zweetvoeten, waarmee hij het deeg trapte in een trog. Gelukkig, dat grootmoeder zelf het brood bakte. Hahaha.

Het huis, waarin wij woonden had een lange gang, rood geschilderd. Chris kwam altijd z'n beschuiten brengen en dan zei grootmoeder: Chris! Hou je

klompen aan!

Hij was een keer over de vloer getippeld en toen had ze een week nodig om de lucht van zijn zweetvoeten uit de gang te krijgen...

Naar school moesten we anderhalf uur lopen, ’s morgens, en anderhalf uur ’s avonds. Op klompen, meestal elzehouten klompen, want die waren sterk en goed.

Ik zou tegenwoordig de jeugd wel eens willen horen als ze diezelfde gang naar de scholen moesten maken. Drie uur per dag! Lopen!

Ik ben er van overtuigd dat als iemand werkelijk de wil heeft om wat te leren, dat het ook kan. Ik weet van mezelf en ik weet ook van andere leerlingen uit die tijd dat er heel weinig dagen waren, dat ze niet kwamen. Ik weet ook, van mezelf en van andere leerlingen, dat ze zeven schooljaren in zeven jaar hebben afgelegd. (Het heeft me wel eens verwonderd, in deze tijd, nu de school eigenlijk naast het huis staat, dat gekrabbel van mensen, die in de gelegenheid waren om hetzelfde onderwijs te genieten als ik, met zoveel moeite. Dan sta ik verwonderd over de fouten en dan sta ik verwonderd over het schrift, het totaal.)

De hoofdonderwijzer was een buitengewone man in alle opzichten, die me overal mee geholpen heeft. Deze man is nu natuurlijk allang dood.

Als ik later uit den vreemde kwam, zou ik nooit vergeten deze man even te bezoeken, die mij in de beginjaren van mijn leven tot steun is geweest. Dat kan gebeuren, hij kan je aanmoedigen, een onderwijzer kan iets betekenen voor je.

Toen ik 16 jaar was, zei hij, nou, je hebt eigenlijk wel voldoende voor een Mulo-school. Ik zou je, als dat mogelijk was (dat was toen niet mogelijk) het Mulo-diploma kunnen uitreiken. Dat heb ik natuurlijk niet gekregen, maar ik heb daar boekhouden bij geleerd en Duits en wat er alzo aan algemene ontwikkeling verder te bereiken was.

3

Inmiddels waren grootvader en grootmoeder overleden en ik besloot dus, laat ik maar eens een Duits woord gebruiken, op Wanderschaft te gaan. Met iemand die daar woonde en enige jaren ouder was, ging ik naar Duitsland, naar het Ruhrgebied, om daar te werken en te proberen vanuit het Ruhrgebied verder te gaan.

Veel mensen gingen in een periode, als er in Nederland geen werk was, naar Duitsland. In de regel niet langer dan een maand of drie. Maar ik wilde de wereld zien. Het was begin 1914, nog voor de Eerste Wereldoorlog. Ik deed daar gewoon werk, want och, dat kon ik ook, ik had gewoon werk geleerd. Wij moesten als een ander vakantie had, op de boerderij van grootvader meehelpen, spitten, zaaien, maaien, noem maar op. Dus mijn handen stonden ook in Duitsland niet verkeerd. Ik kon er alles doen, wat ik wilde. Duitsland was voor mij een openbaring.

In Duitsland waren toen al sociale wetten, die ver boven Nederlandse toestanden uitgingen. Als je ziek werd, kreeg je geld uitgekeerd. Dat kenden wij in Nederland niet!

Ik zag een gelukkig volk, een lachend volk, in 1914.

Ik werd altijd uitgenodigd bij deze mensen. Deze mensen zijn erg goed en gastvrij geweest en ik had ook op mijn werk helemaal geen last.

Op een goeie dag pikte ik met zo'n pikhouweel in mijn been. Dat heb ik verwaarloosd en daar ontstond een bloedvergiftiging uit met gevolg, dat ik opgenomen moest worden in een ziekenhuis. Ik kwam in een ziekenhuis, waar de zusters allemaal diakonessen waren, Kaiserswerterdiakonessen also (de moederschool van de Diakonessen was in Kaiserswert).

Vroeger had ik natuurlijk wel van God gehoord en ook wel van de duivel en toen ik ernstig, zeer ernstig ziek was, met hoge koortsen, had ik een vage herinnering... De herinnering aan een diakonessen-zuster. Ik zag haar op dat moment als een soort God op mijn kussen zitten...

Zo lief waren deze mensen.

Als jongen, die het leven had ervaren met veel goeds wel, maar dan toch bijzonder hard, maakte ik daar iets mee, wat ik nooit in mijn leven had verwacht...

Op een goeie dag, dat ik dan een beetje bij was, vroeg men het adres van mijn ouders. Ik had al gehoord, dat men van plan was om een stuk van dat been af te nemen. Ik dacht bij mezelf, dat doe ik nooit, ik geef nooit een adres om toestemming te krijgen voor dat been. Vroeger heette dat: ik wil niet mijn hele leven met een houten poot lopen, dan liever dood. Ik heb geen adres gegeven.

Het been was ingepakt met watten, die doordrenkt waren met een zuur-achtige vloeistof. Van dat zwarte goed over het hele been heen.

Ik ben toch vrij plotseling weer gezond geworden. Zodra ik weer lopen kon,

hielp ik de zusters met alles, wat ik maar kon doen. In een ziekenhuis is altijd wat te doen. Een van de eerste dingen, die ik deed, was het schoonmaken van de verschillende aquariums. Patiënten, die jarenlang in bed lagen, hadden voor de gezelligheid een aquarium op hun kastje staan. Die maakte ik dan schoon, anders moesten de zusters dat doen.

Ik deed alle soorten werk, die ik maar kon doen. En zo kwam ik in aanraking met een patiënt, die op de eerste klas lag. Deze man zei, ach, da haben wir unsre blunde Holländer wieder, hij verheugde zich altijd. Hij had ook altijd wat lekkers voor me en ik deed dan alles, wat er maar zo te doen was. Hij zei, ach, ich werde mal sehen, dass auf unser Büro oder auf das Büro von unseren Nachbaren richtige Arbeit te vinden is. En zodoende kwam ik op een kantoor. Het Rheinische-Westfälische-Kohlen Syndikaat, in Essen, dat de uitvoer regelde van kolen naar Nederland en verder. (De oorlog was nog steeds niet uitgebroken, dat gebeurde in augustus.)

Op kantoor waren een paar jonge Duitse mensen, die waren aangesloten bij de Allgemeine Deutsche Junge Männer Verein, een vereniging van Evangelische jonge mannen. Ik heb me daar ook bij aangesloten. Er was mogelijkheid om te leren, om zich te vermaken met goed amusement en in de zomer waren er wandeltoeren naar buiten.

Op een van deze wandeltoeren waren we bij de Villa Hügel, de villa van Krupp. We keken van een hoge heuvelrug en innerlijk had ik de wens, ik zou dat wel eens van binnen willen zien. Later ben ik in de Villa Hügel geweest, maar dat was op een heel ander tijdstip.

Ik kende ook jongens, die hun vaders waren bij Krupp. Ik werd wel eens door de ouders uitgenodigd om daar te eten en dan hoorde ik altijd een lofzang op de firma Krupp. Deze mensen, hele gewone mensen, meester in zo'n fabriek of opzichter en ook wel gewone arbeiders, woonden in huizen van de firma.

Ze kochten gezamenlijk van de coöperatieve Konzumverein van Krupp hun eten tegen erg goedkope prijzen.

Ze hadden hun eigen ziekenhuis.

Allemaal van de firma Krupp!

Ze hadden het altijd over Krupp als de man, die eigenlijk altijd klaarstond.

Het bleek ook een heel gewone man te zijn. De vader van een vriend van mij vertelde, dat hij vorig jaar met het kerstdiner was uitgenodigd om naast Krupp te zitten. Hij was zoveel jaar bij Krupp en had voor die dagen een aanmerkelijk bedrag aan geld ontvangen en een gouden horloge met ketting. Dat was toen zo

de gewoonte.

In die Duitse Evangelische Junge Männer Verein was ook een dominee, een man met een lange baard. Hij had twee zonen, een paar jaar ouder dan ik, want zij zijn in 1914 vrijwillig in het leger gegaan. Pastoor Weichel heette deze man.

Van een dominee in Nederland had ik eigenlijk nooit anders gehoord dan over de God der wrake. Aan het graf van mijn grootvader (een prima man met een opgewekt en vrolijk karakter, recht door zee en open voor iedereen) hoorde ik, dat als de God der wrake zijn oordeel had uitgesproken, deze man reeds thans als een kermend mens in de hel lag!

Maar deze dominee sprak altijd van de liefde, hij had nooit een woord over een haatdragende God. Altijd over God die liefde was. ’s Zondagsmorgens, als het mooi weer was, zei hij, nu blijven we niet in deze heilige hallen, maar we zoeken de natuur op, Gods eigen schepping. Ik voelde altijd, dat ik rijker daar weg kwam, dan dat ik er naar toe ging.

U moet nagaan, ik was een jongeman, die weinig in het leven had, die alles moest grijpen, hè! Die alles, wat er was, als een geschenk aanvaardde, als een daad van liefde.

4

Ineens kwam de droeve mare van de oorlog.

Later las ik wel eens in boeken, kranten en in oude tijdschriften, dat het Duitse volk in 1914 zo belust was geweest om oorlog te voeren, maar ik weet anders. Ik weet uit eigen ervaring, dat dat helemaal niet het geval was!

Mijn boerenverstand hield deze ervaring vast: geen enkel volk heeft zucht naar oorlog! Er mogen wel een paar idioten tussenlopen, maar die maken toch niet het volk uit.

Ik heb ervaren, dat het Duitse volk met zeer grote bedroefdheid en met een zeer grote verslagenheid deze oorlog heeft aanvaard, zoals andere volken dat ook moesten aanvaarden.

Een oorlog wordt niet aan de mensen stuk voor stuk gevraagd. Een oorlog ontstaat, hè.

Ik wilde toen eigenlijk naar Nederland terug, maar men zei, blijf toch hier junge Holländer, blijf bij ons. Ze wisten dat ik eigenlijk geen thuiskomen meer had in

Nederland. Want dat had opgehouden te bestaan bij het verscheiden van grootvader en grootmoeder.

Ik bleef in Essen en daar werd, toen de oorlog enige maanden had geduurd, op het Bahnhofplatz de Schmied van Essen opgericht. Een heel groot houten ding, een mannenfiguur. Om aan geld te komen, voor het Rode Kruis bijvoorbeeld. Daar konden de mensen, al naargelang wat ze wilden besteden, een spijker kopen van een mark of een halve mark en die konden ze in het hout slaan.

Ik hielp dan deze nagels uit te reiken en de mensen behulpzaam te zijn bij het inspijkeren. Dat deed ik 's zondags. In de week hielp ik, als er treinen met gewonden in Essen aankwamen, die gewonden uit de trein dragen. Zodoende raakte ik natuurlijk in een nauwer verband met de oorlog. Dat is een verschrikking...

Er waren zware gewonden bij en minder zware, er waren geamputeerden bij uit het veldlazaret.

Dat maakte een diepe indruk op me. Dit is mij altijd bijzonder bijgebleven. Maar ik was sterk nationaal-gezind en een sterke nationale gezindheid kan dat overbruggen.

5

In 1916 moest ik in Nederlandse dienst en ik ging, zoals dat was voorgeschreven, terug naar Nederland. Meldde mij in Assen, waar ik als rekruut kwam. Bij het veldleger, in de Harskamp, werd ik kroonsergeant. Dat wil zoveel zeggen: in tijd van oorlog zou ik eventueel bevorderd kunnen worden tot officier.

Ik heb het nooit tot officier gebracht. In Nederland is de oorlog niet uitgebroken, ik ben dus sergeant gebleven.

Mijn eerste opleiding was voor de stoottroepen, die moesten een stelling stormrijp maken, Sturmreif. Om daardoor de infanterie gelegenheid te geven de loopgraven in te nemen. Wij werden geoefend met handgranaten en zo meer. De gewone infanterist maakte daar een spaarzaam gebruik van.

Begin 1919, toen ik uit dienst kwam, stond Duitsland voor een totale debakel. Een vreselijke gewaarwording. Ik ben daar naar toe gegaan en ik heb inwendig een beetje gehuild.

Dat mooie Duitsland met zijn orde!
Met zijn rust.
Zijn discipline.
Zijn vriendelijke mensen.
Ik weet nog, dat ik in Essen kwam en dat ze zeiden: Also, vom Bahnhof, linksab! Wenn man rechts geht, gibt es Gefahr, dass man mit schweres Artillerie beschossen wird! Een eigenaardig idee, als de oorlog afgelopen is.
In die tijd was het Ruhrgebied overgeleverd aan communisten en alle mogelijk ander gespuis.

6

Ik kon dus niet terug naar Duitsland, en heb gesolliciteerd bij een bank in Amsterdam. (Als jongen in het zesde leerjaar was ik met grootvader naar Amsterdam geweest. Ik weet nog dat alles verlicht was en dat alle mensen lachten! Het viel me kolossaal op dat alle mensen lachten.)
Op deze bank moest ik vreemd geld wisselen en bonus, dividend uitkeren. Daar kwam ook een Duits-Amerikaner vaak geld wisselen. Nou, ik kon me natuurlijk goed met 'm verstaan.
Op een goeie dag, zegt hij tegen mij: ik zoek eigenlijk een jongeman zoals u. Toen zeg ik, nou dat kan. Ik heb wel zin om te veranderen, als het verbetering betekent. Maar ik zou toch graag in het bankvak blijven. Dat kan, zegt hij, ik heb hier pas een bank opgericht.
Deze man was over de hele wereld geweest, sprak zeven talen, een buitengewoon man, die in Zuid-Duitsland geboren was. Hij was als jongen van huis weggelopen, hij wilde de wereld zien. Ik heb ontzettend veel geleerd van deze directeur, deze meneer.

Amsterdam was toen een tijdlang de financierings-markt voor wol en katoen. Allemaal van Duitse oorsprong. Het ging per schip naar Hamburg en Bremen en werd van daaruit verkocht naar de Balkan. De financieringen gingen met accreditieven en zodoende heb ik ook Balkanreizen meegemaakt.
Die bank was opgericht, dat kunnen we nu eerlijk uitspreken, om tenminste een gedeelte van het kapitaal te redden, dat uit Duitsland wegvloeide door de inflatie. De gulden was toen een van de kapitaalkrachtigste valuta's.

De verschrikking van de werkloosheid, de neergaande konjunktuur, kwam eigenlijk pas in 1930. Ik had nog wat geld overgespaard, ik was nog niet getrouwd, toen die catastrofe begon. Door een of andere oorzaak kwam ik bij deze bank weg.

Ik ben niet een man, die zich beklaagt over die tijd. Ik heb deze tijd werkelijk geleefd, met twee handen gegrepen, om wat te bereiken. Omdat ik arm was moest je alles aangrijpen.

Toen ik in Amsterdam ging werken, had ik nog geen politieke belangstelling. Ik was een nationale Nederlander. Ik voelde me Nederlander boven alles! En Drent!

Ik heb in Duitsland de opkomst van het nationaalsocialisme meegemaakt.

Iemand nam me wel eens mee en zei, zo en zo. Ik voelde wel veel voor wat die man zei, maar bij mij ging het eigenlijk meer om het herstel van Duitsland.

Ik zag Duitsland als het middelpunt van Europa. Duitsland is ontegenzeglijk het hart van Europa, of we dat nou fijn vinden of niet. Het is een volk dat niet te slaan valt.

Alleen, men had er bezwaren tegen. Deze bezwaren hadden er volgens mij helemaal niet hoeven te zijn. De Tweede Wereldoorlog is voor mij een conflict, dat niet door Duitsland is ontstaan! Het is ontstaan, omdat mèn nu eenmaal de opkomst van Duitsland niet duldde. Daarom moest het neergeslagen worden.

’s Morgens om vier uur zat ik al te kijken naar al die voorbijgaande troepen. (Dat was in 1914.)

Dan zag je de Garde in die witte Drillichbroeken met gewone uniformjas.

Je zag de huzaren op weg naar de oefening.

’s Middags om een uur of 2 waren ze terug en dan zag je die Pruisische officieren met zo’n Keizer Wilhelm-snorrebaard. Een of andere excentrieke hond aan de lijn, met hele knappe vrouwen, in de Friedrichstrasse.

7

Ik was al bij verschillende andere fascistische organisaties geweest. Die schoten als paddestoelen uit de grond. Er waren er in Amsterdam een stuk of tien. Ik ben

bij alle tien geweest. Maar het beviel me niet.

In 1931 ben ik pas lid geworden van de NSB, die ontstond toen.

Ik vond Mussert een prima man.

Ik heb nooit gekeken naar grote redenaars. Maar ik heb wel gelet op het fatsoen, of ze het eerlijk meenden. Je hebt mensen die kunnen over een asbak een uur praten. Ik kan er geen tien woorden over zeggen. Ik vind een asbak een asbak. Ik hou het bij de mensen, die er geen tien minuten over kunnen praten, ook niet, als ze er voor betaald worden!

Ik vond Mussert een eerlijke man.

Dat vond ik toen, dat vind ik nu nog. Ik ben geen enkele keer van het front teruggekomen, of ik ben naar Mussert toegegaan en heb met hem gesproken.

Een eerlijke man... tot het eind toe!

Ook een moedige man... tot het eind toe!

Ik ben er trots op, dat ik achter deze man, zoals ze zeggen, ben aangelopen.

Ik was een volgeling.

Wat me trof in Mussert, dat was wat er in al die anderen ontbrak.

Zijn Nederlandse Idee.

Zijn Nederlandse Instelling.

Zijn op en top Nederlands zijn.

De man imponeerde mij ook, omdat hij een bij uitstek Nederlands beroep had gekozen. Dat imponeerde me vooral. Zijn Nederlands zijn.

Zijn eenvoud.

Zijn durven.

Zijn idee.

En later..., zijn offers daarvoor brengen.

Je kan alles zeggen, je kan alles doen, maar ben je bereid, om een offer te brengen? Dat is de maat. De enige maat. En dat vond ik in Mussert!

Hij was bereid om zijn baan, zijn bij uitstek Nederlandse baan, te verliezen, door het ambtenarenverbod.

En later was hij bereid om z'n leven te geven!

Ga Nederland maar eens na in de laatste honderd jaar. Ga nou maar eens maatstaven aanleggen. Wie was daartoe bereid? Zoek ze maar uit! Zoek ze maar uit!

Daarom was ik een fanatieke volgeling. Een fanatiekeling, niet een onbezonnene!

Ik was een propagandist, zonder te kijken naar wat het me bracht. Bij schier alle soorten mensen ben ik geweest als propagandist. Ik heb uren volgepraat.

Als je na 1933 in Duitsland kwam, zag je bij tussenpozen van een half jaar de vooruitgang.

Je zag het levensbloed van deze mensen weer. Dat deed je goed!

Ik was nog niet getrouwd. Dat had iets te maken met een afspraak met een... ja, met een meisje en dat is niet doorgegaan. Het was eigenlijk helemaal mijn bedoeling niet. Mijn bedoeling was juist om vroeg te trouwen.

Een gezin, dat is het natuurlijke leven. Het vormen van een gezin moet bij een jongeman en bij een jonge vrouw vooropstaan. Als een natuurlijke behoefte en als een natuurlijke medewerking aan de staat, aan het land en volk, waarin men het geluk heeft geboren te zijn.

Ik stond als eenling, ik kon dus mijn gang gaan en daarom kwam ik bij Mussert terecht, bij de NSB. Daar ben ik ook nooit meer uitgegaan. Ik ben eigenlijk nog lid. Ik betaal geen contributie meer, maar ik voel me nog wel lid.

Het nationaalsocialisme heeft me veel geleerd. Het heeft ook veel mensen aan mij voorbij laten gaan. Het kwantum van de goeie, de kameraadschappelijke mensen ligt verreweg het hoogst. Ik heb er ook alle soorten afval ontmoet, vooral na de oorlogsperiode. Wat hier nog over was in 1945. (Behalve degenen, die door ouderdom gedwongen waren om hier te blijven en aan de partij tot het bittere einde mee te werken.) Daar was niet veel fraais tussen. Dat was niet bepaald imponerend!

Ik heb een soort felheid over me, zie je. Ik kon met alle mensen praten.

Ik heb zeker honderden partijleden gemaakt. Zie es aan, ik kan met een boer praten, maar ik kan ook met iemand praten die op kantoor zit. Met schier alle soorten mensen! En ik heb dat nooit geschuwd. Nog niet, als het nodig is. (Er zijn wel es mensen bij me gekomen, die zeiden dan zo: jij hebt me in het ongeluk gestort. Hahaha.)

Ik heb er een jaar over gedaan voordat ik lid werd. Ik had wel Volk en Vaderland en ik las alles wat ze zo al aan lectuur uitgaven. Maar ik was toch geen lid, ik denk, goed, ik kijk eens even uit.

Nou, op die eerste vergadering in Bellevue in Amsterdam viel me op dat er

alle soorten mensen bij waren. Uit alle lagen der bevolking. Daar keek ik eigenlijk speciaal naar.

Een politieke partij, die het te doen is om het welzijn van het volk en de eenheid van het volk, moet niet zijn een deftige herenklub. Een hoge hoed moet je thuislaten.

Je kon ook met al deze mensen praten. Dat was nou het mooie. Je had een binding met deze mensen door het streven, dat er iets in Nederland moest gebeuren.

Het was ook erg gemakkelijk om te zeggen: dag kameraad. Je wilde niet meer blijven bij dat ‘dag meneer’, ‘dag mevrouw’.

Ik ken mensen, bij wie ik dat woord Kameraad nog kan gebruiken. We gebruiken het ook! Als ik iemand ontmoet waar je naast hebt gestaan in de loopgraaf, in de bittere kou, nou, dan kan ik ook vandaag nog tegen deze man Kameraad zeggen.

De oorlog heeft ons veel verder gebracht dan de andere Nederlanders! Veel en veel verder!

8

In de loopgraven ging het erom, je leven weg te cijferen en de angst te overwinnen. En als je overwonnen had, dan kon je God danken.

Zoals een jongen uit Twente tegen me zei: kameraad, de eerste keer word je ervoor gezet, toen heb ik gebeden, dat ik die angst mocht overwinnen, en toen voelde ik me anders. Toen voelde ik dat ik alles kon aanvaarden wat me opgelegd werd.

Dat is heel wat anders dan de massadressuur waar men over spreekt!

Men was in de Waffen-ss altijd sterk. Men sprak nooit over terug, maar altijd over vooruit!

Je had officieren, die je tot in de diepste kern grepen.

Dit was dan al het tweede leger, waarmee ik kennismaakte, en het is voor mij het leger geweest wat me vandaag nog imponeert. Die mensen ontmoet ik gaarne en die zie ik met liefde.

Wie naast me hebben gestaan in grote gevaren zijn altijd welkome gasten! Ik zou een verrader zijn, wanneer ik dat niet voelde! Ik zou niet anders kunnen!

Een oorlog is verschrikkelijk. Dat weten wij net zo goed als iedere burger. Wij weten het beter, want wij zijn opgemarcheerd met de dood, dag in, dag uit.

Naast ons vielen mensen weg, waar we een seconde tevoren nog mee hadden gesproken. Hun belangen gingen uit naar hun vrouw of hun meisje of hun moeder, waar ze ons deelgenoot van hadden gemaakt... en nou was zo'n leven weg!

9

Ik was vol ijver lid van de NSB geworden, een vurig lid! Niet voor mijzelf, want ik had misschien nog heel wat anders kunnen bereiken. Maar ik cijferde dat weg!

Ik was niet getrouwd en de boterham die ik verdiende moest ik zelf eten; belegd of niet.

Ik had toen werk te doen samen met iemand in de textielhandel. Dat is niet erg gelopen. Ik heb er nog wat geld in verloren. Je kon toen in die dagen alleen maar verliezen, want we leefden in een tijd van achteruitgang.

Overal hetzelfde, één zang, er kwamen steeds meer werklozen en zo meer. Daar heb ik me toen ook onder geschaard. Ik heb gezegd, goed, ik bemoei me niet meer met dingen, die uiteindelijk toch niets opbrengen. Ik ga volop werken voor de NSB om daardoor te trachten in het Nederlandse volk en in Europa weer een andere geest te brengen.

We maakten grote vergaderingen mee. We gingen verspreiden op plaatsen, waar normaal niet verspreid werd, pamfletten en zo al meer. We maakten propaganda. We raakten ook wel eens in gevecht met tegenstanders, meestal communisten of fel-christelijken.

Ik heb m'n tanden verloren in het Blauwe Zand.

Eruit geschopt, terwijl ik viel.

Overdag zat ik aan de overkant van het IJ met andere jongens, die ook werkloos waren. Daar ben ik drie jaar groepsleider geweest. Het ging er bij mij om, dat ze het Idee begrepen. Maar iemand, die stevig uit de poten was gegroeid, had je soms ook nodig, hè.

Je kunt de mensen beter voor een strovuur winnen dan voor iets, wat een langzame groei heeft. Daarvan was ik me altijd volkomen bewust. Ik was nooit teleurgesteld.

Ik was er van overtuigd, dat het nationaalsocialisme zonder oorlog in Europa

het pleit zou winnen. Binnen tien jaar.

Het uitbreken van de oorlog vond ik een rem. Een oorlog beslist nooit ergens over. Een oorlog beslist wel over een onderbreking. Een oorlog beslist niet over de uiteindelijke overwinning.

De NSB haalde het geld uit de grote massa. Mensen, die vroeger nooit een stuiver voor iets gegeven hadden, wel veel geëist maar geen stuiver ergens voor gegeven, daar haalde de NSB ook het geld weg. Die gaven met plezier een gulden!

Als we een wagen nodig hadden om naar de kop van Noord-Holland te gaan en we hadden geen benzine, dan werd er onderweg gelapt. Dan kwam er uit dat werklozengroepje altijd nog wel een tientje, zodat we het met de benzine heen en terug konden halen. Dat is de geest, die je moet hebben, hè!

Nou, het sterkste argument heb ik altijd gevonden dat een mens bij brood alleen niet zal leven. Daar heb ik altijd het meeste succes mee gehad.

De communisten ontkennen dat een arbeider een vaderland heeft. Juist de arbeider heeft een vaderland! Hij heeft het ook het meest nodig! De rijke kapitalist kan z'n geld overal naar toe sturen, die kan leven, waar hij wil. Een arbeider is aan de plaats gebonden, waar hij zijn werkplaats heeft.

Het meest vieze soort vond ik vroeger de SDAP. De communisten vond ik eigenlijk niet eens erg. Een vertwijfelde man, die bij het communisme was gekomen, die tegen ons is opgehitst, met zo'n man was altijd te praten. Maar de SDAP, dat waren verwaterde mensen, navolgers van Troelstra! Verwaterd tot en met! Ze waren al min of meer gaan behoren tot de gearriveerden. Ze waren verburgerlijkt tot en met!

Die zeiden, dat wij een stelletje homoseksuelen waren, souteneurs. Als je nou je volgelingen niet meer hebt te bieden dan dat, al zou het waar zijn, dan ben je toch wel een verschrikkelijk cru mens.

Ik kom nog wel eens een tegenstander tegen.

Ik weet niet hoe hij heet. Ik zie hem dan lopen, hij kijkt me wel eens aan.

Ik colporteerde vrijdags en zaterdags altijd in de Albert Cuypstraat op de hoek bij de Ferdinand Bolstraat. Met Volk en Vaderland, dat kwam vrijdags uit.

In deze buurt was ik propagandaleider. Ik was speciaal in de Gerard

Doustraat gaan wonen, bij de Ruysdaelkade, want daar woonden veel communisten. Het liep tegen de verkiezingen en toen zeiden we, nou, we duiken daar in. We zullen daar tussen de hamer en sikkel eens wat anders plaatsen.

Er is wel eens een steen door de ruiten gegooid, maar als ik dan een kwartier later op straat kwam en zei, kom er maar es uit, we gaan niet naar de politie toe, dan kwam er niemand!

Maar met die communisten had ik helemaal geen ruzie. Ik liep wel met ze op, als we colporteren gingen. Ik had altijd een rijbroek aan met laarzen. En een bont hempie.

Alle mensen hielden de krant voor de borst, maar ik hield hem omhoog. Dat was een specialité van mij.

Wat je als goed ziet, moet je boven het volk verheffen. Dat men er tegenop kan zien!

Ze konden de klok op mij gelijk zetten. Ik kwam daar zaterdags om zeven uur en dan zeiden ze, het is nog geen zeven uur, want hij staat er nog niet!

Ik was erg voor huisbezoek. Bij de mensen thuis. Drie families bij elkaar en dan wat praten. Daar heb ik altijd heel veel succes mee gehad. Dan kon er over de dagelijkse dingen van het leven gepraat worden.

Mijn hoogste functie in de partij was dus groepsleider en propagandaleider. Ik had wel iets anders kunnen worden, maar ik voelde me daar wel het meest toe aangetrokken. Ik had helemaal geen behoefte aan hogere functies. Die vervielen meestal in papieren rompslomp en dat lag me niet zo. Ik had meer op met de gewone man, vandaar dat ik ook in de Gerard Doustraat ben gaan wonen. Ik werkte onder de gewone mensen bij de stempellokalen. Je moet het niet van horen zeggen hebben, maar je moet zelf ervaren wat het betekent. Dan kun je pas propaganda maken.

Wij deden een beroep op het Nationale in ons volk, wat sluimerend was. Wij hebben, dat durf ik rustig te zeggen, het Nederlandse volk weer het Wilhelmus leren zingen! Want dat was van de baan!

Men spreekt altijd over het nationaalsocialistische Duitsland. Dat was het niet, hè. Het was een Duitsland, dat in opbouw was. Een mens kan in zes jaar geen nationaalsocialisme opbouwen. En in de oorlog had je een oorlogseconomie en een aanpassing aan de te voeren oorlog. Het nationaalsocialisme kwam natuurlijk in de verdrukking.

Wel is er een overgangstijd geweest. Naar het nationaalsocialisme toe. Maar het nationaalsocialisme heeft een mensenleeftijd nodig! Als het vandaag zou komen, zou het twintig jaar duren voordat je es kon zeggen, nou goed, nou beginnen we de basis te leggen voor het zuivere nationaalsocialisme, wat wij in ons hoofd hebben.

Hier in Nederland is natuurlijk helemaal geen nationaalsocialisme geweest. Maar een nationaalsocialist, die zich bekent tot het nationaalsocialisme en van 1931 tot 1939 heeft gewerkt, kon toch niet op een beslissend moment zeggen, ik trek me terug. Dat kon niet!

Ik was wel lid van de WA, maar ik had... ik voelde me niet zo...

Ja, hoe kan ik dat nou duidelijk maken.

Ik stond dus altijd in de Albert Cuypstraat te colporteren. Vroeger was de markt tot tien uur 's avonds, er kwam dan een massa mensen voorbij. Soms kwamen ineens ziedende mensen op je afgestoven, vaak hadden ze een borreltje op en dan zeiden ze, ik kan je strot wel omdraaien, vuile rotfascist! Hahaha. Och, het was allemaal niet zo erg, maar je stond daar toch maar in je blote eentje!

Maar toen de Duitsers hier kwamen, kwam de tijd, dat een agent van het bureau Stadhouderskade bij je kwam en zei, ik sta hier op de hoek om je te beschermen. Dat lag me eigenlijk niet, hè. Ik stond daar liever met riskering van eigen gevaar dan dat ik daar beschermd werd.

Na rijp beraad, daar heb ik enige dagen over gedaan, kwam ik tot de ontdekking, dat de fronten zich hadden verplaatst en dat de plaats voor mij niet meer op de hoek van de straat was, maar dat hij aan het front lag.

Omdat mijn bekenning tot de Idee, tot de wereldbeschouwelijke opvatting niet een lippenbekentenis kon zijn, maar het riskeren van de daad en het aanvaarden van alle consequenties.

Je kunt geen propaganda maken onder een bezetter. Dat kan niet! De broodbonnen geven aan, je krijgt 100 gram per dag, maak dan maar es propaganda voor meer brood. Dat kan niet!

Ik heb toen wel ervaren, dat er veel mensen waren, die snakten naar werk. Ik kreeg mensen bij me, die zeiden, ik ken u van de hoek, ik ben helemaal geen nationaalsocialist en ik ben ook geen lid van de NSB, maar ik wilde toch wel graag werk hebben. Ik zeg, ja, ik wil je wel helpen, maar de volle aanvaarding ligt bij jezelf. Hij zegt, ja, zie es even aan, ik ben nou zoveel jaar werkloos, ik heb

niks meer thuis, dan kan ik tenminste kleren voor m'n kinderen kopen. En dan gingen ze naar Schiphol, werken voor de Wehrmacht. Of ze gingen naar het NSKK.

10

Ik was ervan overtuigd, dat, als er een wereldoorlog zou komen, we er niet buiten zouden blijven. We zouden er in betrokken worden, dat stond voor mij vast. Ik zag de Tweede Wereldoorlog als een politieke oorlog, niet dus een oorlog, die ging om landwinning of zo, maar zuiver als een politieke oorlog.

Omdat andere landen ervan overtuigd waren, dat als het op deze voet doorging, Europa binnen vijf jaar nationaalsocialistisch zou worden. Ze hebben, politiek gezien, een oorlog geforceerd om, nou ja, het nationaalsocialisme een halt toe te roepen.

En zo zie ik het vandaag nog, want als het geen politieke oorlog was, dan zou die vandaag de dag, hoeveel jaar is het nou geleden, al vervaagd zijn. Maar hij is niet vervaagd, men blijft nog steeds op hetzelfde aambeeld dreunen.

Kijk, dat het een politieke oorlog was, is logisch, want anders hadden ze ons na die tijd niet geïnterneerd. Hadden ze hoogstens kunnen zeggen, nou ja goed, jullie zijn aan de kant van de vijand gaan staan, hè, en daarvoor krijg je straf, maar dan waren degenen, die niet in bepaalde legeronderdelen van de vijand waren geweest, vrijuitgegaan. Dus het was zuiver een politieke oorlog. Deze oorlog is ontstaan, nou ja, om enige vierkante meters grond, daarboven in Oost-Duitsland, Danzig, Polen, en het ging om de vrijheid van Polen. Men moet vandaag maar eens informeren bij de Polen, hoe ze over die vrijheid van vandaag denken! Maar dat heeft een 35 miljoen mensen het leven gekost!

Als je nu nagaat (ik ben daar in Danzig geweest) om wat voor een klein luttel iets de oorlog is ontstaan. In laatste instantie ontstond de oorlog om de corridor, de toegangsweg naar het Memelgebied. Ik wil maar zeggen, een autobaan en een spoorweg had voor Polen helemaal niet gehinderd. Dan hoefde Duitsland niet meer over zee om naar Memel toe te komen.

Omdat men dit niet heeft toegestaan, zijn 35 miljoen mensen om het leven gekomen.

Dan zeg je, in wat een zotte wereld hebben we toch eigenlijk geleefd, hè.

Als een volk in oorlog is geweest en ze hebben het stukken land afgenomen met een daarop levende bevolking, dan zal een staatsman nooit kunnen rusten, voordat hij deze stukken land terug heeft. Dat vind ik normaal!

Dus ook Adolf Hitler kon niet rusten. Nou, en daar kwam een oorlog van.

11

In 1941 kregen we een oproep, waarin de leider het nodig oordeelde, dat wij ons daadwerkelijk instelden om gezamenlijk met Duitsland de vijand teweer te staan. Ik heb me meteen aangemeld, ik was toen 43 jaar.

Eind april '41 ging ik naar Hamburg-Langerhorn, naar de Germaniakazerne. Die opleiding viel erg tegen, was natuurlijk erg zwaar. Ja, ik was de oudste. Het kon niet anders dan tegenvallen, omdat een soldaat jong moet zijn.

Ik heb menig keer gedacht, wat ben ik eigenlijk begonnen. Ik hou het nooit uit. Hahaha. Dat was natuurlijk een kort moment, het volgende moment had ik me weer voorgenomen om aan te pakken, te laten zien, dat ik het wel vol kon houden. Het gevolg was, dat ik na enige weken over grote hindernissen en zo meer kon springen, en over palen kon lopen, zodat het me eigenlijk verwonderde, dat ik daar eerst nog moeite mee had, hè.

De opleiding bij de ss was wel zwaar, maar tegelijkertijd erg kameraadschappelijk. Natuurlijk was er ook wel eens een buitenbeentje bij. Zo was er een Unterscharführer, die tegen ons riep: also, kommst du nach Deutschland, du hast zu Haus, jawohl, kein Essen mehr, nichts mehr zu fressen!

Deze man begreep niets van onze hunkering om ons in te zetten voor Europa. Wij zagen niet meer Nederland, Duitsland en Frankrijk als tegenstrijdige krachten, maar wij zagen de wording van een Nieuw Europa! En zetten ons daarvoor in!

Ik heb in de trein naar Hamburg met Vlamingen gesproken, die dachten daar precies hetzelfde over. Ze zeiden, eindelijk komt dan onze verlossing van de Walen, en die zal dan liggen in het Groot-Europese vlak.

Wij zeiden direct, toen die Unterscharführer dat van dat fressen zei, deze man heeft van het komende Europa nog weinig begrepen.

De opleiding was zwaar en zonder pardon, maar van slaan of dergelijke dingen heb ik nooit iets gemerkt en dat is me ook nooit overkomen. Alleen, ja

natuurlijk, zoals in het hele leven moest je je altijd schrap zetten tegen bepaalde figuren, die verder gingen dan algemeen gebruikelijk was. Meestal hadden die iets te zeggen van Nederland of zo. Dan moest je daartegen te keer gaan! En als je dat deed, en je had gelijk, dan kreeg je ook gelijk! Dat heb ikzelf enige keren ondervonden.

En slaan of zoiets... integendeel. Als ze in het Nederlandse leger aan je kepie of aan je veldmuts zaten te tornen, dan deden ze dat zó. Maar bij de ss ging het zo: bitte erlauben Sie, dass ich Sie anfasse! Ik bedoel, daar ligt een heel groot verschil tussen.

We hadden een oude overste van de vorige wereldoorlog als commandant. Een Duitser. Hij was wel een beetje nors, maar er was zeer goed met hem te praten, zo in een onderling gesprek. Ik zou over deze hele opleiding geen kwaad woord kunnen zeggen, alleen het was een zware opleiding en, ja, er was strenge discipline, maar als je je daaraan hield, had je helemaal geen last. Helemaal niet.

Toen ik uit Hamburg met verlof kwam, kende mijn vrouw mij bijna niet terug, zo mager was ik geworden. Maar dat heeft mij geen slecht gedaan, volgens mij. Want een soldaat moet een forse opleiding hebben, zonder pardon. Want dan alleen is hij in staat om zich als soldaat te kunnen gedragen en zich als soldaat te kunnen aanpassen aan alle omstandigheden. En dat we die strenge opleiding nodig hadden, bleek later wel, toen we in Rusland kwamen. Ja, de soldaat, die het vlugste is, komt het langste door de oorlog heen. De discipline alleen kan een soldaat redden. Discipline is een belangrijk ding, vooral in tijd van oorlogvoeren. Dat hebben wij ondervonden.

12

Van Hamburg gingen we naar Krakau, dat natuurlijk ook een bezetting van soldaten nodig had. Maar wij waren soldaten van een maand of drie, vier oud, dus de opleiding ging verder. In de Totenkopfkazerne aan de Grüne Wiese.

Er was in Krakau een getto, maar ik ben er nooit in geweest. Ik heb er namelijk nooit behoefte aan om het leed van anderen te zien. Daar voel ik me nooit toe aangetrokken. Ik groei niet in andermans leed. Zodoende ben ik nooit in het getto geweest.

Er zijn wel mensen geweest, die daar koffie verkochten voor heel veel geld.

Als het bekend werd, werden ze gestraft, zwaar gestraft, zelfs hele zware straffen!

Na een paar maanden gingen we naar Debiedza, een ss-legerplaats. Daar heb ik voor het eerst kennisgemaakt met Joodse geïnterneerden. Ik ontmoette daar een Feldwebel uit Essen. Hij was Gärtner bij een stadstuin, waar ik vroeger vaak gewandeld had. Zo kwam ik met deze man in contact.

Ik vroeg 'm, wat doet u hier. Hij zegt, ja, ik ben hier zo'n beetje bewakingscommandant over geïnterneerden, die in het kamp de riolering moeten maken. Hij heeft mij op een avond uitgenodigd, en toen kwam ik in die barakken van de geïnterneerden. Daar lagen vijf man op een kamertje, met mooie bedden, mooie lakens, het zag er buitengewoon zindelijk uit. Wij lagen met tachtig man op een kamer, drie tot vier hoog, also, met een strozak en twee dekens! Dan zeg je, nou, die zijn er beter aan toe dan wij.

Dat was dus de internering van de Joden, in die tijd. Wat ik ervan heb gezien. En deze man was een zeer humane man. Ik kan me niet voorstellen, dat deze man iets... iets gedaan zou hebben.

13

September 1941 zijn we naar Arys in Oost-Pruisen gegaan. Ik ben daar Oberschütze geworden. Er zou hier een volledig regiment opgesteld worden, dat is later het Nederlandse Legioen geworden, en wij waren daarvan het eerste Bataljon. In december vertrokken we naar het front, en wel naar het noorden, naar Leningrad. Een van de koudste gedeelten van Rusland, met uitzondering misschien van Siberië, maar zover waren we nog niet.

In Arys maakte ik kennis met de Duitse bevolking, een boerenbevolking. Het doet daar nogal Drents aan. In Oost-Pruisen is het in de herfst altijd Gänsebraten, hè, dan worden de ganzen geslacht. Er zijn daar veel ganzen. Overal, waar je als goeie vriend komt, zeggen ze, eet mee. Dat is vanzelfsprekend, zeer gastvrije mensen. Ik werd dan ook iedere avond uitgenodigd voor Gänsebraten. Ik kon ze niet meer zien! Dat klinkt misschien vreemd, in die tijd, maar ik kon ze niet meer zien!

In Arys moesten houten barakken gebouwd worden voor een Pantserdivisie. Deze pantsers kwamen uit Rusland en zouden hier opgeknapt worden. Dat hout moest uit de omgeving komen, in Oost-Pruisen zijn veel houtmolens. Iedere dag gingen we dan met twee of drie vrachtauto's naar die verschillende houtmolens

en daar haalden we het allerdroogste hout weg. Gezaagde planken. Voor iedere wagen kregen we uit een gevangenkampje in de buurt drie Russische krijgsgevangenen mee. Die Russen zijn geboren houtmensen, ook geboren brandstichters, want waar een ander geen vuur in kan krijgen, daar kunnen zij vuur in krijgen, in een mum van tijd. Wat konden ze met hout terecht! Zo vlot en zo vlug, daar stond je versteld van.

Op zo'n houtmolen kregen we weer Gänsebraten met zuurkool of andere groenten. De Russen kregen hetzelfde, maar die gooiden het allemaal in één pot. Wij hielden het apart, maar zij voelden daar niks voor. Ze gooiden de gans met de saus en de groente en de aardappels in één pot en roerden dat door elkaar. En dan maar opscheppen.

Ze kregen ook een blad tabak mee, konden ze onderweg roken. Ze kregen van ons wel eens vloeitjes, maar sommigen namen liever een stuk krantepapier. Dat smaakte prachtig, hè.

Aan de poort van dat gevangenenkamp stond de Feldwebel en die zei: deze mensen zijn nou een paar dagen mee geweest, ik zal nou es een paar andere gevangenen uitzoeken, dan kunnen die ook es lekker eten. Want dat schijnt daar een paradijs te zijn bij jullie, ze zitten te knokken om maar mee te komen.

Ik kreeg niet de indruk dat die verhouding nou werkelijk zo slecht was. Ik ben natuurlijk nooit verder geweest dan de poort. Nee, de verhouding was niet slecht. Toen tenminste niet!

De gevangenen, die ik meegemaakt heb, waren vlijtige mensen, je had niet de minste of geringste last met deze mensen.

We zijn per trein naar het front vervoerd. Tegenwoordig hoor ik voor de televisie of voor de radio wel eens, dat de Joden getransporteerd werden in veewagens. Dat lijkt natuurlijk erg vreselijk, maar wij zaten in een personentrein. Zeventien dagen! Niet om uit te houden!

Je kunt in een goederenwagon met voldoende stro prachtig reizen! Daar kun je gaan liggen, daar kun je gaan slapen. In een personentrein is dat bijna onmogelijk. Een ellende! En de kou was ontzettend. Ontzettend! Nacht en dag!

De soldaten waren eigenlijk op deze ontzettende winter niet gekleed. Dat merkten we later wel. Wel hadden de wachtposten zware winterkleding, maar niet alle soldaten. Ja, gewone dingen, als handschoenen en oorwarmers en bivakmutsen, maar verder toch niet. Voor Rusland totaal ongeschikt.

Na m'n eerste nacht in een Russisch huis werd ik 's morgens wakker, ik hoorde

iets, dat ik bij mezelf dacht, wat is dat toch. Ik hoorde een vrouwenstem, de stem van een oudere vrouw. Ze zat voor een klein lichtje onder de Ikoon te bidden. Op z'n Russisch. Dat geluid zal ik nooit vergeten. Wij zijn daar maar een nacht gebleven, die vrouwtjes hebben we voorzien van wat brood en zo meer, wij hadden brood genoeg.

Alles werd gepakt in grote sleeën, paarden er voor, op mars, naar het front. Treinen, dat was afgelopen! De volgende nacht hebben we doorgebracht in een stenen huis. De stenen huizen zijn het beste. Dat zijn ook de meest notabele mensen.

Een ding viel me daar in dat stenen huis op: er was een grote kachel, zo'n hoge, en daar bovenop lag een man te slapen. Helemaal in z'n eentje troonde hij daar. Waar de vrouw en de kinderen sliepen weet ik niet.

Toen die man wakker werd, ging hij tegen z'n vrouw te keer. Dat betekende, dat hij eten moest hebben. Even later kwam ze dan met het eten, dat bestond uit van die koekjes, gebakken aardappelkoekjes. De man ging er dan zoveel van opeten als hij lustte. De rest was voor de vrouw en de kinderen.

14

Op een dag kwam er bericht, dat de telefoonverbinding was verbroken. De Russen hadden de gewoonte zo'n lijn door te snijden, en te gaan liggen bij de plek, waar ze hem doorgesneden hadden. En als de lijnzoekers kwamen, van de Nachrichtendienst, dan overvielen ze die jongens. Heb ik met m'n eigen ogen gezien.

Er was een jongen van achttien bij, die ik heel goed kende. Hij kwam uit Berlijn. Een enthousiaste jongen.

En nou lag hij daar. Afgeslacht! Neus, oren en geslachtsdelen afgesneden!

Dat is een rare gewaarwording.

15

Voor de eerste dode kameraad hadden we zeven man nodig om te verslepen. Later werd je harder. Wij legden een man, die gesneuveld was over de borstwering en dan werd hij door sneeuw bedekt. En men dacht eigenlijk niet

verder meer, men dacht niet verder meer. Anders was je psychisch ten gronde gegaan...

Maar als je dan zoiets ontmoet, hè, dat tomeloze afslachten. Dingen, die niet nodig zijn.

Dan vroeg je je af, is dit leven in een andere wereld? Zijn dit andere mensen?

Ik heb daar veel over nagedacht, maar ik ben eigenlijk nooit tot een zuiver antwoord kunnen komen.

16

Een nacht in zo'n Russisch sneeuwlandschap is luguber.

Je ziet daar die bomen, hè, natuurlijk allemaal bedekt met sneeuw, die hebben een donkere kant. In die donkere kant zie je alle mogelijke figuren. Gefantaseerde figuren. Soms zie je een paard staan. Soms zie je een man. Dat is natuurlijk niet zo, maar dat beeld, dat... Soms komt er ineens een klont sneeuw van een meter naar beneden. Verwekt geruis. Soms is het een krant, die half vastzit in de sneeuw en wordt bewogen door de wind.

Wij hadden ons ergens ingebouwd, omdat men op dat punt een overval verwachtte. Het was nacht. Er stond een heldere maan. Soms werd hij bedekt door wolken, dan zag je niks.

Ineens zagen wij een Russische patrouille op ski's opduiken. Ze leken onwezenlijk groot!

Nou waren die Duitse machinegeweren niet tegen de Russische kou bestand. Als het vet koud werd, bevroren raakte, dan raakte je wapen bekneld. Je moest het daarom voor die tijd even proberen. Doortrekken, dat het wat soepel bleef.

En daar kwamen ze dan, deze mensen met die ingedeukte gezichten, Mongolen. De pet met de Sowjet-ster.

En op dat moment ging het, hè. Alles lukte. De mitrailleurs liepen niet vast.

In een seconde was alles afgelopen.

Dit moment heb ik eigenlijk nooit vergeten. Daar ben ik pas enige jaren later overheen gekomen.

Zo'n moment, hè, dat je bij jezelf dacht, ja, als wij nu twee seconden te laat waren geweest, dan waren wij hopeloos ten prooi gevallen. Nu heeft het geluk

ons gediend, en wij zijn gedoemd tot buiten gevecht stellen van deze mensen.

De een stond er bewogen tegenover, de ander onbewogen. Maar één ding overheerste: vreugde!

17

Als je een buikverwonding kreeg was je er geweest. Ik bedoel, ik heb nog nooit iemand met een buikverwonding, beter zien worden. In de winter, met 45 graden!

Ik heb het meegemaakt, dat iemand van ons een buikverwonding kreeg, en dat we om hem moed in te spreken zeiden, nou ja, lekker jong, straks met verlof, dan zien we je weer terug.

Hij zegt, ja, bij onze grote baas boven, hè. Dat kwam uit, want een kwartier later was hij dood.

Mensen met kleine verwondingen, daar sta je over verwonderd, die bleven in de Russische kou eenvoudig dood. Er zijn mensen gevonden, die, geknield, een verband gingen aanleggen om hun been en in deze houding bevroren waren. Doodgevroren!

Dat gaat zo vlug! Daar heeft niemand een voorstelling van, hoe vlug dat gaat. Overrompeld worden door de kou is helemaal niks onaangenaams. Je raakt in een soort toestand, een bedwelmende stemming.

18

Het is in het hele leven zo, je moet je tijd kunnen afwachten. Je moet een commando opvolgen. Je moet niet voor het commando bepaalde dingen doen. Er waren soldaten, die te overmoedig waren. Buitenbeentjes zijn er altijd.

Ik kende een jongen van 18 jaar (z'n ouders leven nog), dat was ook zo'n buitenbeentje. Die ging Russen lokken met sigaretten. Dan ging hij zijn stelling uit, naar de Russen toe. En dan zeggen, kom mee, kom mee.

Waaghalzerij, hè! Hij was jong. Jong... Het was een spel geworden. Dat ging net zo lang goed, tot hij iemand trof daar aan de overkant, die hem neerlegde! Dat was het eind.

Een kameraad van me heeft verteld dat hij een jongen heeft meegemaakt, een Duitser, die op de stelling ging staan en riep, hier ben ik, kom maar, wie

doet me wat!

Dat ging een paar keer goed en toen heeft iemand hem afgeschoten. Dat hij de eerste keer niet afgeschoten werd, was geluk.

19

In Noord-Rusland was er iets dat erger was dan de kou: muggen. Tegen de muggen was niks bestand. Het waren net Stuka's, met hun irriterende geluid: zsss... zsss... zsss. En dan was je klaarwakker!

Ik heb jongens gekend, die middenin de nacht hun mitrailleur namen en gingen schieten. De lucht in! En ze vloekten erbarmelijk. Als je een kleine behoefte moest doen, nam je twee jongens mee. Die namen dan een tak en maar zwaaien, hè, want die muggen stortten zich overal op. Als je je grote behoefte moest doen, dan had je er ook twee nodig, die maar onder je door slingerden met een tak, Die muggen staken niet alleen, ze verwekten ook een hevige jeuk. Er was niks tegen te doen. Niks tegen te doen.

In de Wolchowkessel hebben wij dagen gehad, dat we niks te eten hadden. Als de pioniers de weg ontmijnd hadden, kwam pas het eten door. In de regel aten de jongens meteen alles op, want anders werd het een prooi van de modder en van het water: riviertjes, die door gebieden gingen waar de hele winter door mensen waren gevallen. Dus dat water mocht niet gedronken worden.

We sloegen een pen in de berkebomen, zo diep mogelijk, zó naar boven, dat het aflopen kon, en dan hing je daar 's avonds je veldfles onder. Meestal was hij de volgende morgen half gevuld. Het berkewater was natuurlijk gezond, in ieder geval niet bedorven, je kon het rustig drinken. Het smaakte een beetje naar haarwater. Berken haarwater.

Wij leden daar wel honger. Je had je boterham nog niet besmeerd of er zaten al tien, twintig muggen op! Die muggen gingen mee naar binnen. Het smaakte een beetje zurig. Je gooide het toch niet weg. Want daar had je te grote honger voor, hè.

Na de Wolchowschlacht waren we op. Wij konden niet meer. Dat kun je je voorstellen na een zes weken lang gevecht. Weinig slaap, op van de zenuwen, weinig te eten, ongeregeld eten, het klimaat. We hadden allemaal dysenterie. De erge zieken waren zo afgezwakt, dat ze naar de wc-tent moesten kruipen.

In de benen van de meeste soldaten vielen gaten, men noemde dat Wolchowbenen. Het was natuurlijk gebrek aan vitamine, want in de winter kwam er alleen maar zuurkool. Grote vaten met zuurkool, die werden dan doormidden gezaagd. Daarin ging een portie uit de kookketel en er werd wat gort bijgegooid en bussen vlees. Dat was dan het dagelijkse voedsel. Erg eentonig en natuurlijk ook niet erg smakelijk.

Er werd ook levertraan verstrekt. De meeste soldaten hadden een hekel aan levertraan. Maar ik heb veel levertraan gebruikt. In ieder geval de portie wat men toestond, en als er over was, en dat was er in de regel, dan nam ik ook nog een paar porties meer.

Toen wij waren genezen, gingen we op een goede dag, na natuurlijk een week lang geruchten, we gaan naar Nederland, we gaan naar het zuiden van Rusland, we gaan naar het midden van Rusland, gingen wij van het gebied ten oosten van Leningrad naar het westen. We moesten daar een stelling overnemen van een infanterieregiment.

In het begin had ik daar een kalm baantje, ik werd belast met de verzorging van de compagnie, omdat ik al wat ouder was.

Niet dat ik er om had gevraagd, want ik had aan zo’n baantje eigenlijk een hekel. Het had in de regel een slechte reuk. Men praatte er over, of het een soort ‘drukkersbaantje’ was, waarmee je honderd jaar kon worden, hè.

Toen ik als vrijwilliger ging, had ik me voorgenomen om datgene te doen, wat juist het handwerk van een soldaat was.

Nou was ik niet bepaald een goede schutter, tenminste, ik zag mezelf niet als een goede schutter, dat wil zeggen op het geweer. Later, op het machinegeweer, waren de uitkomsten beter en heb ik me er altijd over verheugd, dat ik op dat gebied toch wel mee kon komen.

Als het handwerk van de soldaat zag ik, dat hij vooraan stond, daar waar het noodzakelijk was om op te treden. En bij de verzorging moest je wel eens achterblijven, zodoende deed ik het niet graag.

Als ik jonger was geweest, dan had ik natuurlijk veel... ja, de leeftijd, die ik nu eenmaal had, was voor het uitoefenen van een taak als soldaat eigenlijk te oud. Ik was 46 jaar. Dat is een handicap. Vooral in de Tweede Wereldoorlog, waarin veel dingen er op aan kwamen, waarin de leeftijd wel een rol speelde.

De leeftijd voor een soldaat is 20 jaar. Dan kan hij bergen verzetten en alles doen en alles overwinnen. Als hij moe is en hij heeft een uur geslapen dan is het

weer voorbij!

Ik was toen stormman. We keken er nogal hoog tegen op, tegen een stormman. Maar ’t was natuurlijk het begin van de carrière. De hoogste graad die ik bereikt heb was Oberscharführer. Dat is te vergelijken met majoor, sergeant-majoor. Instructeur dus.

20

In Rusland maakte ik kennis met een man, die uit Amsterdam kwam, een aardige, toffe jongen. Hij was geen nationaalsocialist, daar had hij zich eigenlijk nooit mee bemoeid, maar voor de rest was hij een prima soldaat. Tot alles bereid. Voor iedere dienst, hoe zwaar ook, gaf hij zich altijd als eerste vrijwilliger op.

Op een dag roept de compagniechef me bij zich (hij vroeg wel eens wat ik van deze of gene soldaat vond, omdat ik een van de ouderen was) en hij vertelt me dat hij ontdekt had dat deze Amsterdammer een grote straflijst had.

Hij zegt, ik kan deze man geen onderscheiding geven, omdat die straflijst hem in de weg staat. Hoe ik erover dacht. Ik zeg, iemand kan zich verbeteren. Want je weet niet hoe die jongen in zo’n toestand verzeild is geraakt. Hoe is zijn jeugd geweest, met wie kwam hij in aanraking, wie heeft hem er eigenlijk toe gebracht. Verbetering is altijd mogelijk en deze man doet nu zijn best. Ik zou dat oude zeer maar tijdelijk laten rusten. En er kan wel een tijd komen, dat u daar overheen kunt stappen, ik zou maar rustig afwachten. Hij zit niet te wachten op een onderscheiding, dat heb ik wel gemerkt.

Op een avond, even achter het front, hoorde ik, dat deze soldaat zwaar gewond was geraakt. De compagniechef kwam op me af en zei, ja, ich hab’ ihm befordert, ik heb hem nog gauw alle onderscheidingen gegeven, die hij allang verdiend had, ik heb hem, voordat hij sterft, gegeven waarop hij recht had.

Hij had hem die onderscheidingen omgehangen, terwijl de man stervend was en hevig bloedde.

Het was een zware verwonding, het was midden in de winter, dus hij zou de plaats, waar hij heen gebracht werd, niet meer halen, dachten wij. Maar deze man ging niet dood, hij overleefde het schitterend! Ik was een keer met verlof in Amsterdam, kom ik hem tegen, springlevend!

Het is een prima kerel geworden. Vandaag is hij een zeer zorgzame huisvader en een man, die het ook in de maatschappij ver heeft geschopt. Een man, die

zijn best doet en waar de politie geen enkele last mee zal hebben.

21

Ik ken een kameraad, die na de oorlog de doodstraf kreeg. Hij zei, o, de doodstraf. Nou, nou, nou. Als het moet, dan de doodstraf maar. Hij zei, och, er zijn zoveel kameraden van mij in het eerste oorlogsjaar gevallen. Laat ik nou vallen in het zesde oorlogsjaar. Voor de poorten van Amsterdam!

Het maakte hem niks, hè. Hij was een hele grote, sterke kerel, een ontzettende onverschillige, en toch puur gaaf. Dat is toch mooi, hè. Puur gaaf was deze man!

Deze man huilde, toen hij weer in Zaandam zat. In Zaandam, waar hij geboren was. Als je bij hem komt, dan zegt hij, ach, Zaandam is zulk lekker wonen.

Na al die jaren gevangenschap kwam hij op een fabriek, waar ze hem allemaal kenden. Er werkten veel communisten. ’s Middags in de pauze, in de kantine, toen ze hun brood hadden opgegeten, ging hij op een stoel staan en zei, ik heb gehoord dat verschillende mensen mij kennen. Hij zegt, dat is niks bijzonders, want ik kom uit de Zaan, daar ben ik geboren. Hij zegt, ik ben verleden week uit de gevangenis gekomen, en nou ben ik hier om m’n brood te verdienen voor m’n vrouw en kinderen. Nou zal ik je één ding vertellen, wie het probeert mij daarin te belemmeren of wie mij last of moeilijkheden zou veroorzaken, die pak ik bij z’n strot en ik verzuip ’m hier in de Zaan! Hij zegt, jullie kennen me van vroeger, dus je weet, als ik dat zeg, doe ik het ook. Ik wil hier ongestoord werken! Vier maanden later was hij baas. Hahaha.

22

Dat wij aan onze gevallenen en invaliden denken, vooral aan het grote offer dat ze gebracht hebben, is bewezen door ons vasthouden. Dat die anderen dat niet begrijpen, hè! En daar altijd iets kwaads in zien.

Voor mij is dat het bewijs, dat zij geen oorlog hebben meegemaakt. Het zijn in de regel mensen, die in de oorlog geen koude voeten hebben gehad, wel na de oorlog veel hebben geklaagd. Het zijn de kletsers.

Maar iemand, die het oorlogsgebeuren heeft meegemaakt, al is het ook van

de tegenovergestelde kant, die zou moeten begrijpen, dat wij de mensen, die naast ons gestaan hebben en gevallen zijn, nooit kunnen vergeten...

Het zou een laf verraad zijn, als we dat wel deden! Maar we kunnen het niet, want het zijn de banden, die ons aan deze mensen verbinden. Ook al zijn ze jaren dood. De herinnering, die je van iedereen hebt overgehouden, de een in zijn hele goede vorm, de ander in zijn minder goede vorm, maar in wezen toch allemaal één in dat grote gebeuren.

Daar, aan het front, werd niet over politiek gesproken. Je was in wezen allemaal één. Misschien werd hier in Nederland wel gevochten over alle mogelijke dingen, was er gekibbel, maar aan het front niet. Per se niet.

Ik vind het niet erg, dat wij na de oorlog van alles mee hebben moeten maken. Dat we de laatste kachel zijn kwijtgeraakt, de laatste broek. Vind ik allemaal niet erg.

Maar wat ik wel erg vind is, dat de jonge mensen, die naar het front waren gegaan en daar zwaar invalide waren geworden, vooral door de hogere leiding van de NSB, wat er dan nog van over was na de oorlog, volkomen aan hun lot zijn overgelaten! En dat had natuurlijk bij een nationaalsocialist niet moeten gebeuren. Ik zou zeggen: wij hebben, nationaal gezien, wel voldaan, maar sociaal niet.

Deze mensen waren eigenlijk alles vergeten. Ze waren veel te bang. Maar er is een tijd, dat je moet zeggen, het kan me niet verdommen! Al schieten ze me er dood voor! Dit is iets, wat ik niet verwaarloos. Niet verwaarlozen màg.

Ik mag tegenover een jonge knaap, die met 18 jaar naar het front is gegaan, zwaargewond is teruggekomen, niet net doen, alsof er voor mij geen verplichtingen meer zijn, nu de oorlog verloren is. Degenen, die hoge functies hadden in de NSB, hebben zich na de oorlog niets gelegen laten liggen aan onze invaliden. Dat was een plicht, waarvan ze nooit ontheven konden worden.

Daarom ben ik met dat werk begonnen, want ik heb indertijd propaganda gemaakt om lid te worden van de NSB, ik heb indertijd propaganda gemaakt om je aan te melden bij de Waffen-SS. Je kon dan moeilijk na de oorlog zeggen, ja, hoor eens even, ik ben er goed doorgekomen en wat kan mij de rest verdommen.

Ik heb gedaan, wat ik kon. Het heeft me ontzettend veel moeite gekost, ontzettend veel tijd, maar we hebben toch gezorgd, dat deze mensen hun protheses kregen. We zijn nog steeds bezig om voor de zwaar-invaliden een

rente te krijgen uit Duitsland, een vergoeding uit Duitsland. Daarmee is Duitsland ook content, alleen de Nederlandse regering werkt het tegen.

Ik heb vaak bewondering voor onze invaliden, die zich zo als een man hebben gedragen en zich naar voren hebben gewerkt onder de moeilijkste

omstandigheden. Bespuugd, gehandicapt. Ik ben trots op ze.

Ik ben trots op de Waffen-ss!

Eigenaardig, hè. Je zou zeggen, wat heb je nou aan die Waffen-ss gehad. Als soldaat kon je iedere seconde vallen, je werd vaak voor de moeilijkste opgave gesteld, en toch... en toch...

Ik kan er trots op zijn, omdat ik zoveel eerlijke mensen ontmoet heb. Zoveel zuivere mensen.

Daarom wil ik de invaliden helpen. Géén Nederlandse regering, géén Nederlands justitieapparaat, géén Nederlandse krant, géén Nederlandse politieke partij kan mij daarvan tegenhouden. Zo'n kleine pietluttige beslissing van onze Nederlandse regering... Nederland is het enige land, waar de invalide vrijwilliger naar Sociale Zaken moet gaan, wat dan nog uit de zak van de belastingbetaler gaat. Omdat ze zeggen, gewezen landverraders moeten geen rente hebben.

Dat is zo kleingeestig, hè! Dat is zo typerend voor de krentenwegers van vandaag.

Alles, wat ik voor de invaliden kan doen, zal ik nooit laten. Nooit! Als ze zouden zeggen, u moet ermee stoppen, dan zou ik zeggen, nooit! Ik stop er nooit mee.

Ik stop er mee, als je dit dichtknijpt! En deze romp van het lichaam haalt. Dan pas.

Zolang zal ik dàt blijven doen, wat ik verplicht ben om te doen. We hebben vóór, tijdens en ná de oorlog elkaar geholpen, waar we konden. En dat zouden we op hoog bevel?...

Dat hoog bevel geldt niet voor mij! Dat zou alleen gelden, wanneer het tegen het welzijn van het Nederlandse volk zou ingaan. Dan alleen!

Maar dat is het niet, het is juist voor het welzijn van het Nederlandse volk! Want deze man, die daar zit in z'n verslagenheid, behoort ook tot dat volk. Hij valt daarvan niet te scheiden, nooit en te nimmer.

Ik was een keer bij de procureur-generaal en die zei, het criminele element onder jullie mensen is zo weinig, dat we daar alleen maar bewondering voor kunnen hebben. Dat waren woorden van de procureur-generaal.

Dus het is een sociale taak, hè, zo goed als iemand, die z'n vader en z'n moeder en z'n hele huisgezin heeft uitgemoord tenslotte toch niet de deur wordt gewezen, maar weer wordt opgenomen in het grote Nederlandse gezin. En men doet zo'n moeite voor verbetering van het gevangeniswezen. Zouden wij dan onze mensen aan de weg moeten zetten? Wat verlangt men van ons?

Ik ben van de week nog naar het ziekenhuis geweest, ik had bericht gekregen van een vrouw. Ze schreef, mijn man heeft om u gevraagd en hij heeft nogal een beetje vertrouwen in u. Ik ken deze kameraad heel goed, dus ik was een beetje ontsteld, dat hij er zo slecht aan toe was. Wij hebben een fonds, waarvan we deze mensen een fruitmandje kunnen sturen.

Zie eens even aan, dan is daar het bewijs, dat je ze niet bent vergeten.

Ze stonden aan het front naast je, ze staan nog naast je!

Ik ben ook wel geholpen door mensen, die niét met ons waren, hoor. Ik mag niet klagen. Ook van instanties heb ik alle mogelijke medewerking gehad. Bij Sociale Zaken, bij de Vreemdelingenpolitie. Ik zou niet durven zeggen, dat ik daar mensen heb ontmoet, die mij onheus bejegend hebben.

Ik ben nu statenloos. Maar in wezen valt het Nederlanderschap me nooit te ontnemen. Iemand zei eens tegen me: wat, je bent geen Nederlander? Man, in jouw gezicht zie ik je grootvader!

Ik sta natuurlijk op een heel ander standpunt dan de minister of de tegenwoordige regering. De geboorte en de plaats, waar je geboren bent bepaalt je nationaliteit. Dat bepaalt mijn nationaliteit! En mijn nationaliteit wordt ook bepaald door de dingen, die ik zelf beleef. Ik leef met ons land mee, in zijn grote dingen als Deltawerken, Zuiderzeewerken en alle mogelijke andere grote plannen. Ik leef natuurlijk ook mee in zijn rampen, die het zijn overkomen.

Het Nederlandse volk is voor mij het werkende Nederlandse volk in al zijn geledingen. Dat is voor mij het Nederlandse volk altijd geweest en dat zal het ook altijd blijven. Niet de Eerste en de Tweede Kamer. Vind ik zeer onbelangrijk.

Ook het Wilhelmus is voor mij hetzelfde gebleven. Na de oorlog waren er wel kameraden, die het afzetten, als het gespeeld werd. Ik heb ze daar stuk voor stuk van teruggebracht. Ik heb gezegd, dat is jezelf tekort doen. Want het Wilhelmus is al zo oud en onaantastbaar... dat heeft geen schuld aan wat er met jou gebeurd is. Kan er nooit schuld aan hebben! Maar het is wel een nieuwe aanmoediging voor de tijd, waarin we nu leven. En daarom moet je dat juist aanzetten.

Ik kan het me wel voorstellen, dat ze het niet meer willen horen, maar het is verkeerd. Laten we het zo zeggen, de dichter van het Wilhelmus kon nooit weten, dat we een bijzondere rechtspleging in Nederland zouden krijgen, in

1945!!

Ik ben voorstander van een oranje-blanje-bleuvlag. Niet van dat opgedrongen rood-wit-blauw. Dat is onze vlag niet.

Ik ben voorstander van de Prinsenvlag. Altijd geweest. Vóór de NSB al en ná de NSB ook.

23

De dood van Adolf Hitler voelde ik aan als een onherstelbaar verlies. Er ging iets van je weg, waarin je veel gezien had. Er was iets weggevallen.

En kort daarop kwam het einde van de oorlog. Mijn compagnie lag toen tussen Maas en Waal.

Ik heb mijn revolver gepakt en geladen.

Het was in de maand mei, de lente was er pas, de eerste koeien liepen in de wei. Ik ben daar ergens gaan liggen, op mijn rug.

Ik heb naar de revolver gekeken en bij mijzelf overlegd, wat ik zou gaan doen.

Mijn eerste impuls was die revolver te pakken om een eind aan mijn leven te maken.

En toen... toen ik daar op die eigen grond lag, naar boven tuurde... en alles in de wolkjes een eigen weg ging... de natuur opnieuw weer uitkwam... met al zijn beloftes...

Ik heb toen gedacht... nee, dat niet!

Want er zijn nog nieuwe taken, nog nieuwe dingen, die je zult moeten vervullen...

En het zwaarste zal zijn de gang, die je nu moet gaan... Die zál je meemaken.

Ik moet er bij zeggen, dat ik als man vreselijk gehuild heb in deze periode. Misschien de tranen van zoveel jaren.

Ik ben toen opgestaan en ik was opgelucht, ik kon weer aanvaarden de taak, die mij nu zou wachten. De taak aanvaarden om in de rij te lopen, die opnieuw geformeerd zou worden.

Nou ja, dat waren dan de rijen, waarmee je de gevangenissen en de gevangenkampen ging bevolken.

24

Adolf Hitler heeft problemen aangesneden, waar ze nu helemaal niet aan toe komen. Die ze ook nog niet hebben aangeroerd. Bijvoorbeeld het probleem van meer Lebensraum heeft niemand aangesneden. Het probleem communisme heeft niemand aangesneden! Ja, ze zitten wel heen en weer te praten en zo, of ze gaan bommen afschieten van zoveel megaton, maar nou eens echt het probleem zien, in zijn verhouding, zoals Adolf Hitler het zag, dat is niet gebeurd. Dat is niet gebeurd!

Elke strijdende periode vraagt offers van een volk. Dat is nu eenmaal zo. Wij komen op deze wereld en de strijd begint. En hij eindigt pas, als wij dood zijn. Het is een voortdurende strijd, dag in dag uit. Ik vind het ook goed, dat een mens bereid is om te strijden. Ik ben altijd bereid. Iemand, die niet strijden wil heeft eigenlijk geen recht om te leven! Want het leven is strijd.

Ik vind Adolf Hitler een groot man. Tegen alle meningen in!

Het is niet zoals men tegenwoordig zegt, dat Adolf Hitler de Duitse regeerders vóór hem heeft weggejaagd. Dat is niet zo. Het is eerder zo, dat deze regeerders in het Duitsland van 1933 geen weg meer wisten en toen dankbaar hem op deze plaats hebben gezet, opdat hij het vraagstuk zou oplossen. En hij heeft het opgelost! Eerst het probleem van die ontzettende werkloosheid, dan, daarnaast, ging het om de morele moed, de geestelijke moed van het Duitse volk weer naar boven te brengen. Dat alles is gelukt. In een korte tijd. In zes jaar tijd was het vraagstuk van de werkloosheid opgelost, het vraagstuk van de moedeloosheid van het Duitse volk. De geestelijke herbewapening van het Duitse volk was in volle gang!

En opeens brak deze verschrikkelijke oorlog uit! Ik ben ervan overtuigd, dat Adolf Hitler deze oorlog niet gewild heeft. Daar ben ik van overtuigd. Deze oorlog is hem doodeenvoudig opgedrongen.

25

De Nederlandse regering heeft uitgemaakt, dat ik statenloos ben. In wezen menen zij dat ik, nou ja, een burger tweede klas ben. Nou heeft de Duitse

regering in de Neurenberg-wet gezegd: een Jood is geen Duitser. Is het verschil zo ontzettend groot?

Hier in Nederland werd ook een belangrijke groep eenvoudig statenloos, omdat de Nederlandse regering dat had uitgemaakt. Op grond van een artikeltje uit het oude wetboek: ik had toestemming moeten vragen bij de Koningin!

Was de Koningin dan bereikbaar op dat moment? Kon iemand mij de weg wijzen, die ik had moeten volgen?

Ik was in zoverre op de hoogte, ik wist dat generaal Winkelman van de Koningin de regeringsbevoegdheid had gekregen. De Koningin was bezig om in Engeland het beste voor ons te bereiken. Op een veilige plaats, hè, in ieder geval op een veilige plaats!

Ik wist dat Winkelman het gezag had overgedragen aan de Duitse bezetting en dat de Duitse bezetting Seyss-Inquart daar had neergezet als stadhouder van Nederland. Hij was dus ook plaatsvervanger van de Koningin. Dat kon ik niet helpen, want ik had er niet voor gezorgd! En deze plaatsvervanger heeft toestemming gegeven dat wij in Nederlandse dienst mochten.

Wie heeft er nu gelijk? Waar zit nu onrecht en waar zit recht? Ze moeten het maar uitzoeken, mij interesseert het niet meer. Ik blijf toch Nederlander, al bezit ik dan dat stukje papier van de Minister niet.

Daar heb ik maling aan!

Als je het terug wilt hebben, dan kost je dat zoveel procent van je loon. Ik zou op dit moment 700 gulden moeten betalen. Nou, dat doe ik van mijn levensdagen niet!

26

De Nederlander is een goede soldaat.

Hij is altijd een goede soldaat geweest, maar je moet hem een goede opleiding geven, een goede opleiding. Hij moet weten waarvoor hij vecht.

Hij is misschien niet beter dan de Duitse soldaat, maar nuchterder, kalmer.

Als een Nederlander in het Engelse leger ging, dan bracht hij het nooit verder dan soldaat. In het Duitse leger was het mogelijk, dat een Hollander, die 18 jaar was en monteur, compagniechef werd. Die compagnie bestond uit Duitsers en Nederlanders.

Daaruit blijkt de waardering voor de Nederlandse soldaat.

Een Nederlandse soldaat heeft eerder z'n zelfstandigheid. Hij blijft een individualist. In het goede en in het kwade. Als je tegen een Hollander zou zeggen, ich werde Sie so und so beim Chef bringen, dan werd hij niet koud of warm; als je het tegen een Duitser zou zeggen, dan zou hij wel een beetje angstig worden.

Wij kwamen met onze Versorgungsafdeling langs een bunker van sneeuw en asfaltpapier. We moesten wel eens wachten, als der Zug niet verder kon door vijandelijk vuur of vanwege dat ze weer een weg bezet hadden.

Ik kom die bunker binnen en daar zitten ze te klaverjassen in een hoek, met z'n vieren, pas uit de wacht gekomen. Ineens komt de Pendelpost: de Russen zijn onderweg! Die deden 's morgens hun aanval.

Eén sprong al op en zei: nou, dan zullen we de Russen maar meteen met harteboer ontvangen. (De boer is het hoogste in klaverjassen.)

Maar een ander zei: godverdomme, kan ik niet eerst dat spelletje uitspelen! En het spelletje werd ook uitgespeeld.

Zie, dit had je bij een Duitser moeilijk voor elkaar gekregen. Die waren meteen allemaal opgesprongen en hup, hup.

27

Ik sta op het standpunt, dat ieder volk zelf kan beslissen of ze bepaalde mensen wel in hun midden willen hebben of niet. Dat is zuiver een zaak van dat volk.

Zie es aan, antisemieten zijn er altijd geweest. Die zijn er nog. Dat een volk zo ver gaat en de Joden uitsluit, is een kwestie van dat volk. Ja, dat komt door een opeenhoping van vreemde mensen. Dat zien we nu ook in Amerika. Ik meen, ze zullen in Amerika maatregelen voor de toekomst moeten nemen wat betreft de zwarten. Daar helpt geen lieve moeder aan. Ze zullen andere maatregelen moeten nemen als die van dit moment.

Ik geloof niet dat samengaan van blank en zwart mogelijk is. We kunnen daar eenvoudig niet in geloven, omdat de spanning er nu al is. En die spanning zal steeds groter worden, omdat de partijen steeds meer tegen elkaar opgezet worden.

Wij kenden de Joden. In Drente en in Groningen was men in de regel niet gesteld op Joden. Ze leefden er in afzondering. Ze hadden hun eigen levensbeschouwing, ze hadden hun eigen kerk. Je had eigenlijk niets met ze te maken, alleen dat ze in het gewone leven als handelaar optraden. Zo heb ik het ook in Duitsland gezien.

Zie es aan, ik heb voor de oorlog in dienst meegemaakt dat een Jodenman uit Winschoten tegen een ander, die daar ook vandaan kwam, zei: ik ben ook een Winschoter. Zegt die vent, nee, dat is niet waar, je bent een Jood.

Ik zeg niet, dat deze twee mensen vijandig tegenover elkaar stonden, ik zeg alleen, dat de Winschoter het bij de naam noemde en zei, nee, je bent geen Winschoter, je bent een Jood. Dat zijn zo kleine voorvallen, die ik mee heb gemaakt.

Ik heb nog zoiets meegemaakt. Ik kende in die tijd een mijnheer F. in een dorp in het Noorden en toevallig fietste ik op met z'n zuster Nettie. Men nam me het daar, nou ja, eigenlijk kwalijk dat ik met een Joods meisje fietste. Ik voor mij had er helemaal niets bijzonders in gezien. Deze F. was een aardige jongen, die goed kon zingen en hij was bij Ontwikkeling en Ontspanning, een organisatie van het Nederlandse leger. Nou ja, ik vond het heel gewoon. In die dagen dacht je er niet over na. Ik fietste met iemand op, die toevallig ook dezelfde kant op moest, maar men was daar eigenlijk toch een beetje over gepikeerd. De anderen. Ja, dat zijn gevalletjes, die je zo meemaakt en die toch wel iets bepalen, hè.

In Duitsland was het indertijd net zo. Maar daar was het aantal Joden vrij gering. Die Joden waren erg nationaal, Duits-nationaal. Je kon ook bijna het verschil niet zien. Ik ben wel eens bij een Joodse familie in Essen geweest, en ik wist niet dat het Joden waren. En toch waren ze het. Ik zeg niet dat ze er niet voor uit kwamen, daar gaat het niet om, maar je kon het niet zien. Het was zo vervaagd, hè.

In het Duitse Keizerrijk was orde en tucht. Het reizen naar Duitsland en het zich daar vestigen was aan bepaalde normen gebonden. Maar na de Eerste Wereldoorlog, na de verloren oorlog, zijn er natuurlijk ontzettend veel Joden uit het Oosten naar Duitsland gekomen.

Zover ik het kan bekijken is dat de oorzaak geweest van die opeenhoping. Dat is in een paar jaar gebeurd. Toen werd het teveel. De schaal liep over.

Want laten we zo zeggen, als hier in de straat één Neger woont, zal niemand spreken van een negerprobleem. Maar zodra er tien, twaalf, vijftien families komen, wordt het een probleem.

In Duitsland spreekt trouwens niemand meer over Joden. Dat denken ze altijd, hè, maar als we in Duitsland komen, bij onze mensen, die net zo denken als wij, dan wordt over Joden nooit gesproken. Het is geen probleem meer tegenwoordig. Er zijn er te weinig meer misschien. Je hebt ook geen steden met een uitgesproken Joods karakter. Vroeger misschien Frankfurt. Ja, Frankfurt was altijd een stad waar veel Joden waren. Misschien zijn ze er nu nog, dat weet ik niet, dat kan ik niet beoordelen. Ik ben er wel eens geweest. Ik vond het altijd een akelige stad. Ik vind het nu nog een akelige stad. Ook z'n opbouw vind ik niet geslaagd maar ja, ik vind Rotterdam ook niet mooi, sommigen vinden het heel mooi. Kwestie van smaak.

Ik heb zes jaar, dus tot '51 in het kamp gezeten. Ik zou niet weten dat één bewaker in het kamp over Joden heeft gesproken. Dat is eerst nà die tijd gekomen.

Wij hadden wel Joden bij ons. Ik ging er weinig mee om. Zover als het nodig was. Ik zou niet eens hun namen weten, maar ze waren er wel. Meestal wegens verraad.

In deze totale oorlog werden de grenzen van het toelaatbare aan beide kanten ver overschreden. In deze oorlog werden ook vrouwen en kinderen betrokken. Als er luchtbombardementen uitgevoerd werden op open steden, waar de meeste mannen weg waren aan de fronten, dan kon men natuurlijk gauw uitrekenen dat in deze steden hoofdzakelijk vrouwen en kinderen verbleven, en natuurlijk ouden van dagen. En als men dan tapijtbombardering uit gaat voeren, dan voelt men natuurlijk wel dat dat massa's mensen kost, die aan deze oorlog net zoveel schuld hadden als alle andere mensen. Niets meer en niets minder.

De vliegenier, die opstijgt en als opdracht krijgt om deze tapijtbombardering uit te voeren, acht ik weinig beter en ook niet slechter dan iemand die... Ik ben nooit in een concentratiekamp geweest, alleen in kampen na de oorlog. Ik heb er ook geen voorstelling van, maar ik neem aan dat die vergassing gebeurd is door iemand, die een kraan openzet en daar komt gas uit. Deze man weet dat er vrouwen en kinderen en mannen om het leven komen. Ja, maar dat wist ook de

man die op een vliegtuig stapt en opdracht krijgt om een open stad met tapijtbombardering te versieren. Die weet ook dat hij hoofdzakelijk vrouwen en kinderen om het leven brengt.

In augustus 1939 was er een Joods congres in Montreux. De oorlog met Polen was toen nog niet begonnen. Men was volop in onderhandeling om mogelijkheden te zoeken deze oorlog te voorkomen. In deze vergadering werd de oorlog verklaard aan iedere nationaalsocialist, waar ter wereld hij zich ook bevond!

Deze voortijdige verklaring van de Joodse wereldraad aan alle nationaalsocialisten en aan Duitsland was een oorlogsverklaring! Nu zullen veel Joden zeggen, ja, daar wisten wij niks van. Maar als ik Duitser ben en ik zit in Argentinië, en de Duitse regering verklaart de oorlog aan Argentinië, dan word ik gearresteerd. Wij worden nu eenmaal als volk verantwoordelijk gesteld voor alle daden, die een regering doet.

Toen deze oorlog kwam, kon Duitsland dan ook weten dat er in alle landen waar hij kwam een belangrijke vijand was. Dat waren de Joden.

Ik werd in mei 1940, terwijl ik nog niet eens wist dat de Duitsers binnengevallen waren, ineens verantwoordelijk gesteld door een troep mensen. Ik wist er immers niks van dat de Duitsers zouden komen. Het was helemaal niet prettig. Ik had het liefst gezien, dat deze oorlog een beperkte oorlog was gebleven. Natuurlijk had ik wel het bange vermoeden, dat het een wereldoorlog zóú worden en dat er dan in Europa geen land zou zijn dat buiten deze oorlog bleef.

Dat bange vermoeden hadden we allemaal wel. Niet dat we daar aan meegewerkt hebben, want ik zeg, wij hadden maar één hoop: dat we er buiten zouden blijven. Dat is toch logisch want wij leefden in dit land. Wie ziet er nou een oorlog met verlangen tegemoet. Niemand. Maar ik werd er ineens voor verantwoordelijk gesteld, terwijl ik er eigenlijk, nou ja, net zoveel schuld aan had als een ander.

En toen ik opgesloten werd, vroeg ik, ja, waarom worden we eigenlijk opgesloten. Toen zei de commandant, ja, zie es even aan, het leger vecht daar aan de Grebbe en jullie zijn in onze ogen een gevaarlijk element in de rug van het leger.

Dat was een antwoord waar ik begrip voor had. Niet dat wij het plan hadden

om het leger in de rug aan te vallen, helemaal niet, maar ik kan me van een opperbevelhebber voorstellen, dat hij zegt, we nemen aan dat er onbetrouwbare elementen zijn in Nederland, dat zijn de nationaalsocialisten en die gaan we opsluiten. Kan ik me voorstellen. Ik vond het een duidelijk antwoord. Ik heb me die dagen ook niet druk gemaakt. Het heeft maar kort geduurd, vier of vijf dagen.

Maar datzelfde gold ook voor het Duitse leger. Dat vond de Joden een onbetrouwbaar element. En die gingen ze natuurlijk oppakken. Ja, dat lag in de lijn, hè.

Ik heb niet het idee, dat de Joden uit beginsel werden opgepakt. Want in 1943 liepen er in Berlijn nog gewoon Joden rond.

Ze werkten bij Siemens. Ik was in '43 in Berlijn op doorreis, van het Oosten naar Amsterdam, en de man waar ik op bezoek was, zei mij, kijk, allemaal Joden, die gewoon thuis waren. In '43. In '44 weet ik niet meer.

De Joden vormden dus een onbetrouwbaar element in de rug van het Duitse leger. Dat men ze ging oppakken, ja, daar kan men weinig tegen inbrengen.

Tja, en als je Nederlanders op gaat pakken, berokken je leed, hè, en als je Joden gaat oppakken ook, en als je Duitsers gaat oppakken ook. En dat laatste heeft men ná de oorlog gedaan. Men heeft mensen uit de Oostelijke gebieden verdreven. Circa drie miljoen vrouwen en kinderen hebben daar de dood bij gevonden. Maar dat wordt natuurlijk niet als een fout gezien, dat was normaal... En de luchtbombardementen boven open steden. Ook normaal. Tapijtbombardering was ook gewoon. Wordt ook niet als fout aangerekend. Wordt ook als normaal gezien. Het vernietigen van Hiroshima en Nagasaki in Japan was ook een normale zaak.

Allemaal normaal.

Als je het geheel bekijkt, het gehele gebeuren, dan moet je wat fout was, wat massaslachting teweeg heeft gebracht, veroordelen. Of dat nu de Joden zijn, die in de kampen zijn omgekomen door gifgas, of de burgers, die door fosforbommen om het leven zijn gekomen. Je moet dat in z'n geheel veroordelen.

Nou wordt er wel gezegd, dat Hitler het al voorspeld heeft, wat hij met de Joden

van plan was. Nou, ik zou wel es willen zien waar hij dat gezegd heeft. Ik kan het niet vinden in Mein Kampf. Ik heb het niet kunnen vinden.

Ik weet zeker, dat het met de Joden niet zo gelopen zou zijn, als er geen oorlog was gekomen. Men zou voor de Joden een eigen land gevonden hebben. Ruimte genoeg in de wereld. En de Joden zijn in staat om hun eigen land te bevolken, dat zien we nu in Palestina. Waarom heeft men dat gebied niet veel eerder vrijgemaakt. Dan kon iedereen er naartoe. De Polen zaten ook met de Joden, die ze graag kwijt wilden en die ze probeerden naar Duitsland af te schuiven.

Het enige wat ik van Hitler over de Joden gehoord heb (het was voor de radio, een van de laatste dagen voordat de oorlog uitbrak): wij willen geen oorlog, maar als onverhoopt door de Joodse propaganda de oorlog aan ons opgedrongen wordt, dan zal dat vergolden worden op het totale Jodendom. Zoiets was het. Zou men uit deze woorden kunnen afleiden, dat...

In Mein Kampf vind ik niets over verdelging van Joden. Zie ik ook niets over het opsluiten van Joden. Vind ik alleen dat een Jood geen Duitser kon zijn.

En als men dat nu van die andere kant zo goed geweten had, had men toch kunnen zorgen (zo erg veel Joden waren er niet in Duitsland), dat die ergens anders werden opgenomen. Er had wel een weg gevonden kunnen worden.

Ik heb geen enkel mens een haarbreed in de weg gelegd. Ik ben alleen soldaat geweest op de plaats die men mij aangewezen heeft. En waarover zou ik nu wroeging hebben?

Ik kan rustig zeggen, en dan zeg ik nog de waarheid ook, dat ik van deze Jodenvernietiging niets heb geweten.

Dat het niet prettig voor de Joden was, dat geloof ik direct. Dat het vernielen van huisgezinnen betekende, wist ik al in de oorlog. Dat wist iedere Nederlander. Of je nou nationaalsocialist was of niet. Dat wisten alle Nederlanders. Die Jodentransporten naar Westerbork en verder, daar kon iedereen getuige van zijn. Dat hoorde men en dat kon men zien.

Ja, en dat deze transporten niet prettig waren, dat is logisch. Niet wat het vervoer betreft, want wij zijn ook in beestenwagens vervoerd en ik vond het nog wel prettiger ook. Ik zat liever in een beestenwagen, in een goederenwagen, met pakken stro, dan in een coupé, want daar kon je nooit gaan liggen.

In een kamp heb je goeie bewakers en je hebt slechte bewakers. Ik heb er ontmoet, dat ik bij mezelf dacht, nou, dat is geen beste. Ik heb ook bewakers ontmoet, nou ja, ze hebben zich ervoor geleend, meestal was dat vrijwillig, maar van wie ik vandaag de dag niet kan zeggen, dat was een slechte vent.

Ik weet wel, dat wij nooit als bewaker wilden optreden in een kamp. Dat staat vast. Er zijn wèl van onze mensen daarvoor aangewezen. Er werd gezegd, je gaat als zwaarinvalide naar Amersfoort. Zo'n man dacht, dat hij in Amersfoort bij een of ander onderdeel kwam, maar het bleek het kamp Amersfoort. En ja, toen hij daar kwam, zei hij, ja, maar dat is mijn bedoeling niet. Daarvoor heb ik me niet opgegeven. En de een had geluk om er uit te komen en de ander niet. Dat is voorgekomen.

Wij hebben ons nooit opgegeven als bewakers. Ik zou geen gevangenbewaarder willen zijn. Ik voelde er helemaal niets voor om in Nederland dienst te doen. Maar ja, je moest wel eens dingen doen, die niet anders konden.

Er zijn zoveel miljoenen mensen in de Tweede Wereldoorlog om het leven gekomen, allemaal mensen die een uitgebreide schaar familieleden hebben nagelaten. Waarom moeten we dan alleen over deze 6 miljoen Joden praten en die andere 29 miljoen eenvoudig vergeten?

Ach, die zes miljoen. Dat is zo'n verankerd getal. Iedereen praat over zes miljoen. Het is een getal geworden net als zeven, hè.

Ik heb cijfers gezien die veel minder aangeven. Was het misschien één miljoen, twee miljoen, ik weet het niet, ik zou het niet kunnen zeggen. Is het zes miljoen? Ik weet het niet. Ik weet het niet.

Er zijn cijfers die veel minder aangeven, maar och, de dominees en pastoors gebruiken dat getal van zes miljoen. Voor de radio en televisie kun je dat regelmatig horen. Ik geloof niet, dat er iets mee gediend is dat daaraan vastgehouden wordt, tenzij men eeuwigdurend het nationaalsocialisme wil veroordelen en wil zeggen dat de nationaalsocialisten alleen de boosdoeners waren.

Dat kregen we ook in het kamp te horen. Bepaalde mensen (dat waren geen bewakers, hoor) kwamen bij ons en zeiden, nou, we hebben nu de oorlog gewonnen en we zullen es een wereld maken, waar vrede is en rust, een wereld, waar de mensen niet meer voor dingen komen te staan, die ze niet kunnen weten

en zo. De grote boeven zijn dood en de kleine boeven zitten allemaal lekker opgesloten...

Nou, wat is er van die wereld, die men van plan was op te bouwen, terechtgekomen? Het antwoord ligt voor de hand: wij leven niet in een paradijs, wij leven ook niet in vrede, de oorlogen zijn niet van de lucht. Men kan ze wel anders noemen: politionele acties of vergeldingsmaatregelen.

Ik geloof niet dat je met het blijven bestraffen van onze mensen na twintig jaar een daad in de wereld verricht, waar generaties hun voordeel van zullen hebben. Ik geloof niet, dat ze daar iemand een dienst mee bewijzen. Want och, de mensen staan er helemaal niet bij stil. Ik ben nog nooit iemand tegen gekomen, die tegen mij over zo'n proces zei, dat het hem zo zwaar op de maag lag. Kan ook niet, want, laten we zo zeggen, na twintig jaar is iedere dood vergeten, hè.

Over iemand, die twintig jaar geleden gestorven is, praat men niet meer. Ik ken gevallen van mensen, die enige jaren geleden dood zijn gegaan, er wordt al nooit meer over gepraat.

Twintig jaar is het geleden, er zijn kinderen geboren, die gaan al bijna trouwen en krijgen kinderen en dan zouden wij nog steeds terug moeten denken? Wat verwacht men van ons? Een eeuwigdurende oorlog? Een eeuwigdurende oorlogstoestand? Dat men alleen denkt aan gruwelen?

Het is gelukkig, dat de mens niet zo is. Dat hij zich vrij kan maken van gruwelen en ellende, die hij heeft meegemaakt, en de lichtpunten kan zien.

Onze tegenstanders zeggen altijd dat er onder het nationaalsocialisme zo veel verboden werd. Nou, zij zelf konden er ook wat van. Niemand weet, dat de Geallieerden na de oorlog in Parijs een verdrag hebben gemaakt, dat bestraffing van misdaden tegen Duitsers verbood. Dit wordt de mensen nooit verteld, dat weet geen mens.

Was dat recht? Dat is het recht van de overwinnaar op de overwonnene.

28

Ik heb oprecht geloofd dat we naar een eenheid moesten in Europa. Dat de grenzen verdwijnen moesten. Nederland is tenslotte ook een eenheid geworden, nadat de Haarlemmers tegen de Amsterdammers, en de Friezen tegen de

Geldersen vochten. Uiteindelijk is dit land een geheel geworden. Zo is onder Bismarck een Duits keizerrijk gekomen. Overal is het zo gegaan.

Zo zag ik een verenigd Europa voor mij, door het nationaalsocialisme. Natuurlijk zouden er wel eens de nodige moeilijkheden zijn. Want och, de Friezen hebben vandaag nog moeilijkheden met de Hollanders. Ik bedoel, het is nu eenmaal vastgelegd dat de wereld groeit naar iets groots. Die tegenstellingen zouden in de loop der jaren vervaagd zijn.

In dat ideaal heb ik geloofd. En ik zag het nationaalsocialisme als bindfactor, als gestaltegevend iets voor dat Verenigd Europa. Het is niet gebeurd.

Dat Europa komt er wel, maar ik ben ervan overtuigd dat het bij deze demokratie niet kan gebeuren. Ik zie in de democratie geen binding. De democratie was er al in de tijd van de trekschuit en nu hebben we het atoomvliegtuig, we zijn in een heel andere wereld gekomen. Dan zou deze zelfde democratie niet alleen in de trekschuittijd kunnen regeren, maar nu ook? De wereld is toch helemaal veranderd. Er zal een nieuwe vorm moeten komen.

Iedereen voelt dat deze democratie nergens meer voldoet. Nergens. Dat zeg ík niet, maar dat zeggen de kranten, dat zegt jan publiek. Ík hoef niet te stemmen, ik mag niet stemmen, ik ben blij dat ik niet stemmen mag. Maar van anderen hoor je, ach, ik moet nog stemmen en ik weet niet eens op wie ik stemmen moet, het kan me ook niks verdommen. Zo wordt over dat heilige stemrecht gesproken! En zo spreekt er niet een, maar dat zijn er massa's. En dan staat er in de kranten, de stemming is niks geworden, we komen geen cent verder.

Nee, in de democratie zie ik niets. Voor mij is het een afgetakeld schip.

Ik heb als ideaal gezien het samenbindende nationaalsocialisme. Omdat het een synthese was, die twee belangrijke groepen aan elkaar verbond: het sociale en het nationale. Daar heb ik heilig in geloofd.

En als dat nou fout is geweest, dan komt dat omdat de Schepper me niet voldoende hersens heeft gegeven om het standpunt van een ander te begrijpen, ik moet het nu eenmaal zelf met de beschikbare gegevens, die ik in m'n hoofd kan verzamelen, bepalen, wat ik doen moet. En dat heb ik gedaan. En ik heb daar geen gewetenswroeging over.

Ik heb ook niet met het idee rondgelopen van straks als wij de oorlog gewonnen hebben, dan kom ik ergens aan de ruif te zitten en dan hoef ik maar te plukken.

29

Ik heb een wereld ontmoet, die de moeite waard was. Ook in z'n donkerste dagen. Ik ben ermee tevreden om in die tijd geleefd te hebben. Ik heb in ieder geval niet gehuicheld.

8

1

Ik kom uit een familie van zakenlieden. We hadden een groothandel, die was opgericht in 1848. Ik heb HBS-opleiding, ben in mijn jeugd vrij sportief geweest, kan wel zeggen dat ik goed gezwommen heb, goed gevoetbald, ik ben een vrij goede tennisser geweest, ik heb geschermd, veel gezeild.

Na mijn HBS-tijd ben ik in de zaak van mijn vader gekomen. Van onder af aan ben ik begonnen. Ik heb al het vuile werk gedaan, naderhand bij de verkoop gekomen, en bij de inkoop. Later heb ik praktisch de hele Europese inkoop onder mij gehad. Ik heb dus veel door Europa gereisd voor de oorlog, was ook enige malen in Rusland.

In '38 werd ik directeur van een bedrijf op sportgebied. Later ben ik directeur geworden van een handelmaatschappij.

Mijn eerste vrouw was zeer vermogend, ik was financieel onafhankelijk. Vanuit die baan ben ik begin 1941 naar de Waffen-SS gegaan.

2

Ik ben op school al, toen ik zo'n jaar of 12, 13 was, lid geweest van het Nationaal Jongeren Verbond. Dat was een oranjegezinde jeugdorganisatie, die in de eerste plaats gereformeerd, en daarnaast hervormd was. Ik ben van huis uit Nederduits Hervormd (dat heet Nederlands Hervormd tegenwoordig), mijn vader heeft in het kerkbestuur gezeten, mijn broer was voorzitter van het College van Collectanten, een van de eerste vrouwelijke dominees was familie van mijn moeder, dus ik kom uit een goed christelijk milieu.

We waren thuis zeer nationalistisch en anticommunistisch, ook anti-SDAP. Mijn weg naar het NJV was dus vrij natuurlijk. Daar kwam ik in contact met mensen van het Nationaal Verbond van Solidaristen, waar ik me al gauw bij aansloot. Uit het Nationaal Verbond kwam naderhand De Bezem voort, die later weer veranderde in ANFB, de Algemene Nederlandse Fascisten Bond, waaruit de groep-Baars ontstond. Baars schatte ik, toen ik hem beter leerde kennen, niet zo hoog. En dat is naderhand ook bevestigd, want na de oorlog heeft Baars in de PRA gezeten, de Politieke Recherche Afdeling, en heeft mensen van ons verhoord. Via deze groeperingen ben ik in de begintijd van de NSB lid geworden.

Mijn stamboeknummer lag even boven de duizend. Dat had nog lager kunnen zijn, als er niet een administratieve vertraging had plaatsgevonden. Maar goed, in mijn stad behoorde ik in ieder geval tot de eerste NSB'ers. Dat was einde 1932, ik was toen achttien. Ik had de indruk dat de NSB een betere kans maakte.

Mijn ouders stonden er niet afwijzend tegenover, maar ze waren geen lid. De mogelijkheid bestaat dat mijn moeder wel eens een keer op de NSB heeft gestemd. Vanuit mijn familie ben ik dus niet belast. Het was zuiver mijn eigen interesse.

Het was een normale groei. Ik heb een vrij sterk sociaal gevoel, en de toestanden voor de oorlog waren niet bepaald ideaal. Ik ben dus in de allereerste plaats nationaalsocialist geworden uit nationale overwegingen, maar toen ik eenmaal nationaalsocialist was, heeft ook de sociale kant mij sterk aangetrokken.

Ik heb de eerste jaren veel werk gemaakt van mijn partijlidmaatschap. Ik ben bij de eerste WA geweest, wachtmeester. Toch kon ik op den duur weinig actief zijn door mijn zakenreizen. Wel bezocht ik af en toe vergaderingen, ik was enthousiast en zo.

3

Door mijn reizen in het buitenland kreeg ik bewondering voor de Duitse aanpak. Je moet niet vergeten, dat heel Europa, trouwens de hele wereld, gedompeld was in een diepe poel van armoede, door de enorme werkloosheid. Het enige land, dat dit probleem had opgelost, was Duitsland.

Het was zelfs zo, dat Nederlandse arbeiders, die hier om steun kwamen, te horen kregen: ga maar in Duitsland werken. Ze zeggen nou wel, dat al die Nederlandse arbeiders in de oorlog zijn gedwongen in Duitsland te werken, en dat is gedeeltelijk waar, maar vergeet niet, dat er voor de oorlog al duizenden, tienduizenden Nederlandse arbeiders in Duitsland moesten werken. Uit deze kringen zijn naderhand veel SS'ers voortgekomen. Want toen ze er eenmaal waren, zijn die mensen enthousiast geworden: de arbeidsvoorwaarden en de hele benadering waren veel beter dan in Nederland. Was toen al veel meer, wat wij noemen: volks.

Je had toen al die Kraft durch Freude-concerten, je had pauzeconcerten in de fabriekshallen, de arbeiders kregen reisjes, ze hadden goed ingerichte kantines

met goede kost.

4

We kunnen natuurlijk wel zeggen: Ja, die schoft heeft zo maar weer het Rijnland bezet, en hij heeft dát teruggenomen en hij heeft dát teruggenomen, maar het was toch eigenlijk wel zó, dat iedereen hier in Nederland in de dertiger jaren overtuigd was van het onrecht van het Verdrag van Versailles. Als je dus dáárvan uitgaat, dan heeft Hitler dus niets anders gedaan dan een onrecht terzijde schuiven. En dát gaan ze hem nu verwijten?

Ik wil hem nog geeneens helemaal goedpraten, maar aan de andere kant is het toch allemaal erg logisch. Want als je toch ziet, wat de Tsjechen in Sudetenland hebben gedaan, de moorden op Duitsers en de Polen...

Ik wil helemaal niet zeggen, dat dat nou een directe oorlog rechtvaardigt, maar het zijn toch allemaal dingen, die naar de andere kant spreken.

5

Op de ochtend van 10 mei 1940 werden mijn eerste vrouw en ik wakker van de herrie van de vliegtuigen. Oorlog, begreep ik. Ik heb toen onmiddellijk tegen mijn vrouw gezegd: ik ga me melden. Om tegen Duitsland te vechten, al had ik geen enkele militaire opleiding. Een heleboel mensen geloven dit niet of kunnen dit niet begrijpen, en toch is het waar: zo was mijn reactie.

De mensen zeggen: jullie wisten wat de Duitsers van plan waren. Wij wisten niets.

Wij stonden niet aan de kant van het Duitse volk, maar aan de kant van het Nederlandse volk.

Toch zijn velen van ons in die dagen zonder enige vorm van proces doodgeschoten, op een transport naar Haarlem zijn de mensen in de trein neergeknald. Enfin, er zijn vreselijke dingen gebeurd, hoewel wij nergens part of deel aan hadden.

Ik zie nog de SS-troepen op de tanks, met hun Tarnjakke aan, binnenrukken. Ik was toen wel geïmponeerd door de militaire macht, maar aan de andere kant stonden de tranen mij in de ogen. Ondanks dat werd je zo onheus bejegend, op grond dus van het feit dat we NSB'ers waren, niet om wat we gedaan hadden! En

dan die leugens! Dat wij overal uit de huizen geschoten hadden, wat na de oorlog een puur verzinsel bleek.

Wij hadden uiteindelijk maar één uitweg, en dat was: de Duitse kant uit.

Ik heb middenin het bombardement gezeten. Er viel achter ons een huis weg en de volgende bom viel praktisch over het huis heen, er viel er een in de Noordsingel en een op een vleugel van de gevangenis, kapot. Onmiddellijk na het bombardement ben ik naar Kralingen toegegaan om te kijken of ons huis er nog stond. Dat stond er nog.

Ik was dus werkelijk, om het op z'n Duits te zeggen, erschüttert. Maar aan de andere kant: ik ben wel zo'n nuchter en logisch mens, dat ik inzag, dat als er gevochten wordt in Rotterdam om bruggen, dat er dan natuurlijk gebombardeerd wordt. Dat is logisch, dat is zuiver.

Ik kan me voorstellen, dat militairen, die een brug willen nemen, dat die eerst daarachter de boel platgooien, nietwaar, en dan de aanval beginnen.

6

Ik kom in Den Haag aan, m'n tante deed open en schrok eigenlijk een beetje toen ze me zag. Ik zeg, nou ik kom net uit Rotterdam met een bericht van uw dochter, en ik wou even zeggen, dat alles in orde is. Toen zegt ze: Je begrijpt zeker wel, dat ik mensen, die op mijn kinderen schieten, niet thuis wil ontvangen, en toen werd de deur dichtgegooid.

Ik zeg dit even, omdat dit een typisch voorbeeld is, hoe men ons, NSB'ers, toen heeft behandeld. En we hadden hier part noch deel aan. Wij stonden aan de kant van het Nederlandse volk en niet aan de kant van de Duitsers... we hadden hier part noch deel aan.

De NSB was een normale Nederlandse partij, die vertegenwoordigd was in de Regering en alles, nietwaar. Wij hadden Eerste- en Tweede-Kamerleden! En wij waren niet als de communisten, die het zouden toejuichen, als de Rus hier kwam.

Ach nee, er bleef ons geen weg over en toen bovendien al die leugens kwamen, wat wij dan allemaal wel gedaan hadden: van de huizen geschoten en weet ik wat allemaal, waarvan ik vast wist, dat het niet waar was.

Toen heb ik gezegd, dan zullen ook al die andere berichten, die men geeft

over de Duitsers, wel niet waar zijn. En toen kwam de Duitse berichtgeving tenslotte met andere feiten aandragen, hè.

Ik moet zeggen, en dat wordt maar al te dikwijls uit het oog verloren, die eerste jaren van de oorlog was er van enige anti-Duitse houding in Nederland nauwelijks sprake. Want dat was het krankzinnige van de hele zaak, na de oorlog ontlaadde zich eigenlijk de haat van de Nederlandse bevolking niet op de hoofden van de bezetters, maar op de hoofden van de nationaalsocialisten.

De verstandhouding tussen het Duitse leger en de Nederlandse bevolking was, zover mij bekend, over het algemeen buitengewoon goed. Wij, nationaalsocialisten, wij werden steeds verder de hoek ingedreven...

Wij waren nog altijd zeer diep gebelgd over de houding van de Koningin, die Nederland verlaten had, terwijl een paar dagen voordat de oorlog uitbrak, Prinses Juliana nog voor de radio heeft gezegd, dat Oranje zijn volk nooit zou verlaten. In het begin was de stemming zo, dat het Nederlandse volk niet anti-Duits was, maar scherp gekant tegen het Koningshuis!

Volgens mij was er geen enkele reden om de NSB'ers te interneren. Er is geen enkel bewijs aangevoerd, ook na de oorlog niet, dat inderdaad door de NSB verraad is gepleegd. Alleen aan de grens zijn een paar gevallen geweest van Sport und Spiel: dat waren een aantal Nederlanders, die al jaren in Duitsland woonden en zich destijds gemeld hebben voor de operatie Sport und Spiel. Ze hebben zich in Nederlandse uniformen gestoken en hebben bij de inmars van de Duitsers twee of drie grensposten overvallen. Dat is dus inderdaad gebeurd, dat is niet te ontkennen.

Ik betreur dat, maar deze mensen zijn destijds door Mussert, nadat Nederland gecapituleerd had, uit de Partij gestoten. Uit de NSB gestoten! Wegens landverraad!

Als men de NSB'ers niet had vervolgd in de Mei-dagen, als men deze hele heksenjacht had nagelaten, dan was het gevolg geweest, dat ná de Mei-dagen het Nederlandse volk en de NSB'ers dichter naar elkaar toegegroeid waren. Allerlei onaangename dingen, die naderhand gebeurd zijn, waardoor de haat is aangewakkerd, zouden niet zijn gebeurd. Dan had ook de WA niet zo'n provocerende werking gehad.

Want ik geef toe, de WA heeft hier en daar geprovoceerd. Deze provocatie is

ergens ook wel te begrijpen. Als je altijd wordt getart, en altijd wordt getreiterd, dan komt er natuurlijk op een gegeven ogenblik, als je dan zelf in uniform bent met nog een paar kameraden, dan wil je die treiterij wel een keertje verhalen. Weet ik wel, is helemaal niet goed te praten.

Er zijn dus provocaties voorgekomen en deze provocaties hebben tegenacties van de anti-Duitse mensen uitgelokt en deze anti-Duitse acties hebben natuurlijk weer tegenacties uitgelokt. De hele zaak is hiermee op de spits gedreven. De grote schuld zit volgens mij dan ook bij de Nederlandse regering, die begonnen is, zonder enige grond van reden, alleen op een paar vermoedens, de NSB zwart te maken en deze te vervolgen! Dat is dus de grote fout geweest!

De tweede grote fout is na de Mei-dagen gemaakt. De regering in Londen heeft enorme fouten gemaakt! Die eeuwige hetze door de radio... dat opstoken tot moord, moord op mensen, die eigenlijk, nou ja, nauwelijks, iets met de zaak te maken hadden, behalve het feit dat ze NSB'ers waren!

Buiten de Silbertanne-moorden, geloof ik toch niet, dat er door de NSB'ers moorden zijn gepleegd. Maar de moordpartijen door de Illegaliteit of door de zogenaamde Illegaliteit hebben zulke afmetingen aangenomen en kwamen zo aan de lopende band voor... De minste of geringste verdenking tegen een NSB'er was voldoende om zijn doodvonnis te tekenen.

En ja, dit heeft haat gezaaid!

Bovendien zei Koningin Wilhelmina dat er na de oorlog voor al die NSB'ers en dergelijke geen plaats meer zou zijn in het Nederlandse volk. Daarmee was opnieuw een scheiding gebracht in het Nederlandse volk, die nauwelijks meer te overbruggen was. Na de oorlog die vreselijke vervolgingen, die toch niet te loochenen zijn. Die duizenden doden in de kampen bij ons. Ik denk alleen maar aan de enorme begraafplaats in kamp Vught.

En dan moeten ze niet zeggen, dat is een begraafplaats van uit de oorlog. Daar ligt niet één mens begraven uit de oorlogstijd, maar allemaal van na de oorlog.

Als u 'ns wat aardigs wilt zien, dan moet u eens bij kamp Vught gaan kijken naar het kerkhof. Daar liggen vrouwen, kinderen, alles ligt daar!

In totaal tweeduizend mensen van ná de oorlog. Want wat ìn de oorlog gestorven is in het kamp, en dat is minder dan na de oorlog, dat is gecremeerd. Dus die liggen daar niet begraven.

7

Ze kunnen van ons zeggen wat ze willen, vooral wat de SS'ers betreft. Wij zijn dan misschien, laten we zeggen, hard opgetreden. Maar aan de andere kant hebben wij onszelf nooit gespaard.

Hoeveel van ons zijn er niet gevallen. Ik bedoel, wij zijn toch geen laffe moordenaars geweest, die zonder zelf risico te lopen...

Het percentage, dat van ons gevallen is, is oneindig veel groter dan van het Nederlandse volk en van de tegenstanders. Oneindig veel groter percentage! Wij hebben veel grotere risico's aanvaard dan welke Nederlander ook.

8

Mijn houding ten opzichte van de NSB is in de loop van de jaren wel iets veranderd. U moet goed begrijpen: als nationalist ben ik nationaalsocialist geworden. Als nationaalsocialist ben ik naar de SS gegaan. Het nationaalsocialisme was dus mijn doel. De SS was het middel.

De meesten van ons, die naar de SS gingen, wisten eigenlijk helemaal niet wat de SS was. Bij velen van ons is het zo gegaan, dat naderhand het nationaalsocialisme van doel veranderde in middel. Het doel werd de SS-gedachte.

De SS-gedachte staat eigenlijk los van het nationaalsocialisme. Het nationaalsocialisme is een politieke richting, terwijl de SS-gedachte een idee is, eigenlijk al een zeer oud idee, veel ouder dan het nationaalsocialisme.

De SS is naderhand uitgegroeid tot een beweging in de Partij. Een beweging, die zich in de eerste plaats stelde op het Russenstandpunt. Niet in de zin, zoals men dat hier in Nederland steeds weer uitlegt. Het is helemaal niet de idee van, laten we zeggen: een Superras of een Herrenvolk. Helemaal niet waar. Dat is wel gepropageerd door bepaalde mensen in de SS, maar dat zijn over het algemeen die mensen geweest, die er niets van begrepen hebben.

De SS-gedachte is eerder geweest, nou ja, een zuiverhouden van het ras!

Niet dat de Germaanse rassen beter waren. De Germanen zijn helemaal geen ras, maar een samengroei van drie rassen: het Noordras, het Vaalse ras en het Dinarische ras. Verwante rassen, die samen het Germanendom vormen. Je kunt

niet spreken over het Germaanse ras, wel over Germaanse rassen.

Waar vecht de hele wereld voor? Waar vecht ieder mens voor in zijn leven?

Iedereen vecht voor geluk. Zelfs iemand, die voor geld vecht, denkt daar geluk mee te kunnen krijgen. Iemand, die een bepaalde vrouw wil hebben, wil ook het geluk veroveren. Dus de mens vecht om geluk.

Maar wat is geluk? Zit dat geluk in de omstandigheden? Nee! Het geluk zit in jezelf. Hoe komt het dan, dat de ene mens aanleg heeft voor geluk en de ander niet?

Dat zit nu volgens mij in de evenwichtigheid van het karakter. Een Harmonie in het karakter.

Maar waar komt die Harmonie vandaan? Dacht u dat het in de omstandigheden zat? Het moet bij de geboorte aanwezig zijn. De ene mens is voor geluk geboren en de ander voor ongeluk. Maar hoe komt het, dat de een het wel heeft en de ander niet?

Dat ligt volgens mij in het ras.

Niet dat het ene ras niet gelukkig kan zijn en het andere wel. Maar iemand, die uit gemengd ras is, heeft een gespleten karakter.

Ik zelf ben overwegend Germaan. Dat wil helemaal niet zeggen, dat het een rein ras is bij me, want wie kan dat nog zeggen? Ik kan wel zeggen: ik ben 50% Noordras en 50% Vaals ras.

Een duidelijk voorbeeld van het Noordras is de Viking. De avonturier, de zeevaarder, met zijn drang naar de verten.

Een duidelijk voorbeeld van het Vaalse ras is de Drentse boer. Typische Vaal, hè, stoer, doorzetter, vasthouden aan die bodem. Nou besta ik uit deze twee rassen. Ik heb aan de ene kant die drang naar de verte, naar avonturen, aan de andere kant het vasthouden aan de bodem. Dat brengt in mijn karakter spanningen. Deze spanningen zijn nog te overkomen. De denkspanningen kunnen zelfs bevruchtend zijn.

Maar hoe groot moeten dan de spanningen zijn in een kind, laten we zeggen, van een Drentse boer en een Zigeunerin? Die spanningen worden ondragelijk... zo'n mens is voor het ongeluk geboren! Die zal nooit tevreden zijn! Als hij het ene heeft, dan verlangt hij alweer naar het andere.

En dat heeft niets met materiële omstandigheden te maken. Ik kan zelfs zeggen, dat ik in de tien jaren, dat ik in gevangenschap was, toch tijden gekend heb, vele tijden, dat ik gelukkig was. Omdat ik het geluk in mezelf heb gevonden.

Daarom zit de grootste oorzaak van de onvrede in de wereld in de vermenging van de rassen.

Door de vermenging van rassen is het ongeluk in de wereld gekomen. De Zondeval uit de Bijbel is de rassenvermenging geweest.

Wij moeten terug naar onze eigen groep. Niet, dat onze groep beter is dan een andere. Heeft er niets mee te maken! Een Neger is geen cent minder, maar hij is anders. Een Chinees is niet minder, hij is ook geen cent beter, maar anders.

'Alle mensen zijn gelijk', dat is waanzin, hè. Wat een Chinees goed kan vinden, kunnen wij wel helemaal niet goed vinden. Als wij zeggen, dat een nijver en arbeidzaam mens, een waardevol mens is, dan kan, laten we zeggen, een Indonesiër denken: die stommeling kan het makkelijk hebben en die gaat werken. Dat komt van binnenuit. Dat zit in het karakter.

Daarom ken ik de allerhoogste waarde, de allerhoogste waarde, toe aan het zo zuiver mogelijk houden en het zo zuiver mogelijk maken van het ras.

Ik ben zelf nooit antisemiet geweest, dat zeg ik eerlijk en dat kan ik bewijzen. Zelfs in m'n ss-tijd niet. Ik ben nooit antisemiet geweest. Ik ben ook nooit een vriend van ze geweest in de werkelijke zin van het woord. Maar dat heeft daar niets mee te maken. Ik heb in de oorlog Joden geholpen. Ik weet wel, dat waren persoonlijke relaties. Maar ik ben nooit antisemiet geweest.

Ik ben wel altijd de mening toegedaan geweest, dat vreemde elementen in het volk verwijderd moeten worden.

Versta me goed, ik bedoel daarmee geen... vernietiging..., maar dat ze er gewoon uitmoesten. Ik was nooit de mening toegedaan, dat deze mensen slecht behandeld moesten worden, mishandeld, of zelfs gedood. Integendeel! Ik verwerp dit en ik betreur dit en ik vind het vreselijk, dat dit gebeurd is.

Wij hebben daar geen schuld aan, want wij wisten van niets en aan iets, dat je niet weet, kan je geen schuld hebben, nietwaar.

De verwijdering van vreemde elementen geldt niet alleen voor de Joden, dat geldt voor alle rassen. Dus ook voor de Zigeuners, ook voor de Negers, ook voor de Chinezen. Dat geldt zelfs voor de Italiaan of de Spanjaard. Voor iedereen, die dus niet dezelfde erfeigenschappen heeft als wij.

Ik vind, ieder volk en ieder ras moet z'n eigen trots hebben. Dat geldt niet alleen voor ons, dat geldt voor elk ander volk, ook voor elk gekleurd volk. Iedereen moet z'n trots hebben en moet zich dus zoveel mogelijk aan z'n eigen

volk houden.

De Negers schreeuwen wij moeten op de blanke scholen. Prachtig, ben ik het mee eens. Dat Blanken hun kinderen op zo'n school willen hebben, goed.

Maar de Blanke, die zegt: 'En wij willen een blanke school hebben', die heeft net zoveel recht! Als ik mijn kinderen op een blanke school wil hebben, dan is dat net zo goed mijn recht, als dat een Neger zegt: 'Ik wil mijn kinderen op een school hebben, waar iedereen op kan!'

Maar hij heeft ook het recht om te zeggen: 'Ik wil mijn kinderen op een school hebben, waar alleen Zwarten op gaan!'

Mijn kinderen zitten nu op school en als ik zo die klas doorkijk, dan zitten daar Indonesiërs, Negers in verschillende kleuren, Joodse kinderen, daar zit van alles. Wat zit er eigenlijk niet? Dat is op die Lagere School nauwelijks erg.

Maar de volgende stap is, dat ze straks op een HBS zitten, in dezelfde klas zitten! Daar is een schoolvereniging, daar zijn schoolfuifjes, daar wordt gedanst!

Kan ik het de kinderen daarna kwalijk nemen, als ik ze geen tegengif geef, dat ze op een gegeven ogenblik met een kleurling thuiskomen? En dat wens ik onder alle omstandigheden te vermijden! Nietwaar, ik ben zelf een produkt van een miljoenen jaren terugreikende Keten van Levens. Daar ben ik het produkt van. De natuur heeft mij híér gesteld, met mijn erfelijke eigenschappen, en ik geloof, dat het tegennatuurlijk is, tegen-goddelijk, anti-goddelijk, als ik deze Keten, die bewust gevormd is, hè, moedwillig ga verstoren of laat verstoren, door mezelf òf door m'n nageslacht.

Er is helemaal geen bezwaar dat wij zaken doen met andere werelddelen, helemaal geen bezwaar. Het is ook helemaal geen bezwaar, dat er hier eens, laten we zeggen onder bepaalde omstandigheden, dat hier een Neger op bezoek komt, toeristisch of zo. Dat is helemaal geen bezwaar, helemaal geen bezwaar. Dat is logisch. Die afkeer mag gerust, wat dat betreft, wat kleiner worden.

9

Wij willen het in alle opzichten beter weten dan de natuur. Het is al treurig eigenlijk, uit natuur-oogpunt gezien, dat wij zo dikwijls ingrijpen in de natuur.

Vroeger was het zo, nietwaar, dat alleen de sterken bleven en de zwakken stierven. Op het ogenblik laten we alles leven, zelfs datgene, wat eigenlijk niet meer leven mocht. En ik begrijp het, wij kunnen in deze maatschappij niet anders. Wij zijn nu eenmaal zover.

Maar moeten we nou zóver gaan, dat we zelfs de plaats, die de natuur ons gegeven heeft, moedwillig gaan vernietigen. En daarmee ons geluk. Het gaat toch om ons geluk! Moeten we nou dat geluk bij voorbaat vernietigen?

10

Het is dikwijls, politiek gezien, om moedeloos van te worden. Maar aan de andere kant, als je een bepaalde evenwichtigheid in je karakter hebt, zal het jezelf nooit vernietigen, hè. Het is natúúrlijk om moedeloos te worden: als je alle consequenties door gaat denken, dan zou d'r eigenlijk op het ogenblik nog maar één ding zijn: dat je jezelf maar ophing.

Maar zolang er leven is, is er hoop. D'r kan zeer snel een mening veranderen. Want als wij in de geschiedenis terugkijken... toen Hitler aan het bewind kwam in 1933, januari 1933, stichting van het Derde Rijk, een jaar daarvoor was er nog niemand in Duitsland die dacht, dat Hitler aan het bewind kwam. En als iemand op 30 januari 1933, toen hij aan het bewind kwam, voorspeld had, hoe Duitsland er vijf jaar later uit zou zien, dan had niemand dat geloofd! Het kan dus zeer snel gaan.

Hoop doet leven. Het kan zijn, dat binnen afzienbare tijd de mensen tot het inzicht komen, dat, wat ze op het ogenblik doen, reine zelfvernietiging is. Want dat is het.

Wat de Blanke Wereld op het ogenblik doet, is zelfvernietiging; dat is vragen om vernietiging. Het is nu eenmaal zo in de wereld, hoe hard het ook klinkt, dat prijsgeven van macht, werken is aan je eigen ondergang. Ik geloof niet in een Humanistische Wereldorganisatie.

Het is heersen of overheerst worden, en een tussenvorm bestaat er niet en zal er nooit bestaan!

11

Als er één volk te maken heeft gehad met de Joden op sleutelposities, dan is dat

Duitsland wel geweest. Slaat u elk werk uit die tijd maar op.

En van die posities hebben de Joden, ik wil nog geeneens zeggen misbruik, maar behoorlijk gebruik gemaakt. Naar de aard van hun volk. Daar kunnen ze niets aan doen, dat is hun karakter.

Ten koste van het Duitse volk, van het Duitse Oervolk.

Hier is een reactie op gekomen en die is voor het Joodse volk verdomd beroerd afgelopen.

Het Internationale Rode Kruis heeft kortgeleden gepubliceerd over het aantal Joden, dat vernietigd is in de kampen. We mogen toch aannemen, dat dat een objectieve Organisatie is, daar in Genève. In deze publikatie wordt gesteld, dat het aantal Joden, dat in Duitse kampen is omgekomen, ligt op ongeveer 500.000. Dat zegt het Internationale Rode Kruis. Want die 6 miljoen is natuurlijk waanzin!

Volgens die publikatie zouden in Amsterdam 90.000 Joden vervolgd zijn en 83.000 niet teruggekomen. Als u weet, dat vóór de oorlog in Joodse kringen Amsterdam Het Nieuwe Jeruzalem werd genoemd, dan mogen we toch wel aannemen, dat Amsterdam waarschijnlijk het hoogste Jodenpercentage in Europa had. Als dat dan 83.000 is, waar wilt u dan die 6 miljoen vandaan halen?

Welke steden? Waar zouden dan die anderen vandaan gekomen zijn? Vernietigd?

Hoeveel Joden waren er dan wel niet in Europa? Hoeveel zijn er wel niet? Hoeveel waren er dan? Hoeveel zijn er naar Israël? Terwijl daar nog een groot aantal is gekomen uit India, uit Afrika en zo, waar wij dus helemaal niet geweest zijn!

Waar, waar hebben ze die vandaan gehaald?

Nou speelt het natuurlijk – ik weet het, dat zegt onze tegenstander en daar heeft hij natuurlijk ergens gelijk in – geen rol of 't er nou 5 miljoen of 500.000 zijn, of dat het er 50.000 of 5000 zijn. Maar al is het in principe hetzelfde, in de totaliteit van de argumentering over de vernietiging ligt toch een totaal ander accent, wanneer het er 5 miljoen of 500.000 zijn!

Want als er 500.000 vernietigd zijn, dan wil dit zeggen, dat we hier eerst vanaf moeten trekken de normaal gestorvenen in de kampen.

Nou waren die toestanden in de kampen verre van ideaal.

Ten eerste is een toestand in een kamp nooit ideaal, maar het was bovendien

oorlogstijd. Ook hier werd honger geleden en ook in Duitsland. En overal! Bovendien de omstandigheden, de ouden van dagen, die geen verzorging hadden. Het sterftecijfer zal dus wel hoog gelegen hebben in die kampen.

Bovendien zullen in die kampen heus wel epidemieën zijn geweest e.d. Daar ben ik vast van overtuigd, want die hebben wij aan het front óók meegemaakt. Wij hebben óók meegemaakt, dat van een divisie van 18.000 man, er meer dan 14.000 dysenterie hadden en dat zal ook in de kampen voorgekomen zijn. Het sterftecijfer, het natuurlijke sterftecijfer, heeft dus vrij hoog gelegen, hè.

En dan, hoeveel zijn er door de Russen vernietigd? Want dat is ook gebeurd, hoor! Daar kunt u donder op zeggen! Ik ken de Rus! En als we dan kijken, wat er over is gebleven, dan zijn er tóch nog vernietigd. Natuurlijk, er zijn d'r een groot aantal vernietigd, maar lang geen 500.000! Niet willens en wetens vernietigd!

Ik geloof nooit dat men zonder meer... de Joden heeft willen vernietigen... zonder meer. Volgens mij is het zo gegaan. Men heeft besloten, de Joden te concentreren in kampen in Polen enzovoorts, tot na de afloop van de oorlog. Nou heeft dat zulke vormen aangenomen, ze kregen zulke hoeveelheden mensen, dat ze het haast niet meer verwerken konden.

Ik ben ervan overtuigd, dat op een gegeven ogenblik de kampcommandant heeft gezegd, nietwaar, ik kán ze niet meer hebben. Ik zit hier met mensen, die waardeloos zijn, ik heb hier ouden van dagen, die de hele dag op d'r bed liggen enzovoorts. En dat er toen inderdaad bepaalde instanties in Duitsland hebben gezegd: nou, die waardelozen, die ouden van dagen en zo, ruim ze maar op!

Natuurlijk een misdaad!

Maar bepaalde kampcommandanten hebben hierin een vrijbrief gezien, dat kan ik me voorstellen, en daardoor hebben ze die vernietiging veel hoger opgevoerd dan oorspronkelijk het plan was. Het is niet zo, dat men in '39, of vóór die tijd, of in '40 al plannen had gemaakt om alle Joden de gaskamer in te jagen. Dat is iets, wat ik niet geloof.

Wel, dat men naderhand tot bepaalde maatregelen is gekomen, die ze voor een deel gerealiseerd hebben. Ja, of gerealiseerd... de realiteit wijst er dus op, dat een deel inderdaad zo is omgekomen. Dat is meer een proces geweest, een demonische groei in dit proces geweest, als dat het een vooropgezet plan was.

Dit is natuurlijk mijn persoonlijke visie op deze zaak. Bewijzen heb ik daar niet voor.

Ik ben… want, dit zeg ik u, en dat kunt u geloven of niet… er wordt ons altijd de Joden voorgehouden, en dan zeggen ze, ja de Duitsers zeggen: Wir haben es nicht gewusst!… Ik kan u zeggen: we hebben het niet geweten!

Het aantal mensen, dat dit geweten móet hebben, is zó ontzettend klein geweest, zó ontzettend klein, hè, dat is onvoorstelbaar, hoe klein of dat geweest moet zijn.

Een typisch voorbeeld daarvan: mijn brigadegeneraal, dat was Wagner, die was op een gegeven ogenblik met verlof geweest. Hij woonde bij een of ander concentratiekamp, ik weet niet meer welk. Het was, als ik het goed heb, dat concentratiekamp in Berlijn… hoe heette dat ook alweer, Bergen-Belsen, nee bij Berlijn, ik geloof Oranienburg.

Hij was kwaad toen hij terugkwam, want hij vertelde het volgende verhaal: hij dacht nou ik wil wel eens zo'n concentratiekamp zien en hier is er eentje, ik zal er eens naar toe gaan, als ss-generaal. Hij werd door een onderofficier aan de poort teruggestuurd! Heeft hij een geweldige heibel gemaakt. Hij werd terúggestuurd, hij kwam er niét in!

En luister es, ik ben al die jaren dus bij de ss geweest, luister es, als dat inderdaad zo algemeen bekend was… De ss was er toch bij betrokken, zeggen ze allemaal.

Nou, niet de Waffen-ss dus, al blijkt toch, dat een deel van de bewaking gerekruteerd is uit de Waffen-ss. Dat is inderdaad een feit. Niet dat deze mensen erom gevraagd hebben of zo. Maar het schijnt inderdaad voor te zijn gekomen, dat mensen, die afgekeurd werden voor het front, eenvoudig gedetacheerd werden voor de buitenbewaking. Niet voor de bínnenbewaking, maar voor de búitenbewaking van de kampen. Dus als semi-militaire overheid. Eigenlijk politietroepen.

Ik wil helemaal niet goedpraten wat er gebeurd is, helemaal niet. Ik zou de laatste zijn, want ik verwerp het en ik blijf het verwerpen. In de eerste plaats moet je de schuld schuiven op het conto van een zeer gering aantal mensen, waarmee de Waffen-ss in zijn geheel niets te doen heeft gehad. Niets!

Ik heb zelf in de oorlog één keer iets gezien van Jodenvervolging, als u het zo wilt noemen.

Ik wist natuurlijk, dat hier de Joden weggevoerd werden. Ik heb het zelf nooit gezien, want ik was er toen niet, maar dat wist ik natuurlijk. Ik heb in

Krakau inderdaad Joden gezien, die daar de straat veegden e.d. En daar hoorde ik ook een paar Joden Nederlands tegen elkaar spreken. Vreemde dingen hoorde ik daar zeggen... een bontjas aan en ze veegden daar de straat!

Dat wist ik dus. Maar van... directe vervolging... daar heb ik dus één geval van meegemaakt.

In de Oekraïne trokken wij een dorp binnen. Dat weet u misschien niet, maar wij zijn in de Oekraïne en in vele plaatsen in de Kaukasus, als bevrijders binnengehaald. Wij trokken een dorp binnen (ik was bij de Pantsertroepen, dus meestal bij de voorhoede) en zoals gewoonlijk stond daar de dorpsoudste, je kunt zeggen de burgemeester, met een jong meisje met een Brett. Zo'n plank met brood erop, en een potje met zout. Afijn, de chef nam een stukje brood en depte dat in het zout, dat is het teken van gastvrijheid, hè. En toen kwamen er een paar van die Russische boeren aanlopen met een Jood bij zich. Want als er één antisemitisch volk is, dan moet u bij de Oekraïners zijn. Als u het over antisemieten hebt, daar zijn de Duitsers kindertjes bij!

Nou hadden wij voor die Jood echt geen interesse, want daar bemoeiden wij ons nooit mee. De chef deed zó, zó, met de bedoeling: ga weg, ik wil er niets mee te maken hebben. Maar die boeren begrepen dat niet. Die dachten, dat wij al die Joden wat zouden doen.

Toen stortte die Jood zich naar voren, viel op z'n knieën en begon met: Herr General! (terwijl hij helemaal geen generaal was). Hij sprak vloeiend Duits, vloeiend. 'Herr General'! Hij smeekte om z'n leven en pakte 'm telkens bij zijn benen beet.

't Was net een dier, hij zag eruit om met geen tang aan te pakken. Hij sméékte om z'n leven.

En toen... ik stond hem zo aan te kijken als een voorwereldlijk monster, zoals die man zich gedroeg! Zoiets... laten we zeggen... kruiperigs.

En toen zei hij: je kan m'n vrouw krijgen en m'n dochter, je mag ze gebruiken, zoveel als je wilt, maar láát me in leven!

En weet je wat de chef toen heeft gezegd: weg. Leg 'm om.

Fout!

Toen die Jood dát zei, op dat moment had hij z'n leven verbeurd. Dat is dus alles wat ik van Jodenvervolging in de oorlog heb gezien.

Nogmaals, 't is fout. Maar op dát moment vond ik het helemaal niet erg, want het kotste me aan. We hadden dagenlang zware gevechten achter de rug, hadden

mensen doodgeschoten. Maar als je dan zoiets hoort, dan komt het je hoog, dan word je er onpasselijk van, daar word je onpasselijk van.

En waarschijnlijk had de chef dit ook nooit gezegd in het normale leven. Maar waar je zoveel doden hebt gezien, Russen en eigen mensen, die dus in de dood gelopen zijn in een aanval en weet ik wat allemaal niet meer... en daar komt daar zo'n man, die zo ligt te smeken om z'n leven, om dat armzálige beetje leven, en daarvoor z'n vrouw en dochter wou opofferen, terwijl wij vochten voor onze eigen vrouw en dochter.

Moest ik daaruit concluderen, dat we alle Joden kapot maakten? Dat staat toch in geen verhouding! Natuurlijk zijn er wel dingen gebeurd in de oorlog, die niet door de beugel konden, maar wáár zou dat niet gebeurd zijn? Want wij hebben hier na de oorlog al die processen gehad tegen Duitsers, nog steeds.

Hebt u ooit gehoord van een proces tegen een Rus?

Hebt u ooit gehoord van een proces tegen een Engelsman? Of tegen een Amerikaan?

En zouden we daar nu niet één oorlogsmisdadiger onder vinden? Niet één?

Zijn dat allemaal engelen geweest?

12

Ik was een van die velen, die naar de Waffen-ss gingen als Nationaalsocialist. Dat wil zeggen, ik ging dus om de Nationaalsocialistische Idee te helpen verwezenlijken. Het nationaalsocialisme was toen mijn doel en de ss was mijn middel.

We kregen eerst een medisch onderzoek, een normaal medisch onderzoek. Daarna een rassische keuring. We moesten ons profiel laten zien, er werden schedelmetingen verricht en al die dingen meer. Houding, postuur, alles werd bekeken.

Als men hier in Nederland denkt over de ss-opleiding, dan denkt men aan een soort beulenwerk. Het was wel zo, dat toen we in Müllhausen aankwamen, de chicanes begonnen, want die waren er inderdaad; alleen zie ik ze nu heel anders dan ik ze toen zag. We werden, zoals wij dat noemen, hard afgeknepen,

behoorlijk afgeknepen. Alles in ’t Duits, hè.

Er werd eenvoudigweg verboden tijdens de dienst Nederlands te spreken. Of ze konden of niet, de jongens moesten Duits spreken. En dan zeg ik niet, dat alles grammaticaal juist was wat ze zeiden, maar het ging toch verduiveld goed, het ging toch verduiveld goed. De chicanes werden lachend genomen. U moet niet vergeten: wij waren allemaal vrijwilligers. Er zijn dus wel jongens geweest, die het niet volhielden, of die bepaalde bezwaren kregen. Bijvoorbeeld tegen de eed. Je beloofde dus trouw aan Adolf Hitler, als Führer des Gross-Deutschen Reiches enzovoorts. Naderhand is deze eed voor de vrijwilligers veranderd in Führer aller Germanen. Dat is een verschil, hè.

De jongens, die de eerste eed weigerden, zijn extra hard aangepakt. Niet mishandeld, helemaal niet. Men wou alleen weten of het echt was wat ze zeiden, dat ze weg wilden.

En op een gegeven ogenblik zijn deze jongens eenvoudig op transport gesteld naar Nederland. Je kón er dus uit. Toen wel. Als je eenmaal je eed had afgelegd, dan was het natuurlijk afgelopen. Een deel van deze jongens is bij de Nederlandse politie terechtgekomen, want ze hadden toch een bepaalde bereidwilligheid getoond tegenover de Duitsers.

Je kon dienst nemen voor de tijd van 2 jaar. Of je kon dienst nemen voor Kriegsdauer, voor de duur van de oorlog. Dan waren er ook nog mensen, die getekend hadden voor 12 jaar, en er waren er een paar, die hadden getekend voor 20 jaar.

Ik had getekend voor oorlogsduur, dus voor Kriegsdauer.

Op een avond stond de Spieß voor de compagnie en vroeg: wie heeft getekend voor 2 jaar? Dat waren er maar een paar. Wie voor Kriegsdauer? Dat was het grootste deel. Wie voor 12 jaar, en toen kwam er nog een stelletje naar voren. Toen vroeg hij voor 20 jaar. Toen er nog een paar naar voren traden, ging er bij ons een hoongelach op! 20 Jaar, zeiden we. Maar de Spieß zei: jullie van Kriegsdauer kunnen rustig lachen, straks zijn die van 20 jaar er nog eerder uit dan jullie!

13

Op de eerste dag in de kazerne waren er verschillende dingen, die ons vreemd

aandeden. Ik kwam uit een christelijk milieu. En de eerste avond aan tafel waren er een heleboel jongens, die hun handen vouwden en een gebed begonnen. Nou ben ik nooit een groot kerkganger geweest, maar ik durf iéts van mezelf te zeggen: in die tijd was ik een beter christen, een idealistischer christen dan 99% van de mensen, die elke zondag naar de kerk gaan. Ik geloofde dus werkelijk en diep.

Maar het werd mij al heel gauw duidelijk, dat het christendom bij de ss niet bijzonder op prijs gesteld werd. Het bleek ook, dat praktisch iedereen, vooral de oudere ss-mensen, zich Gottgläubig noemde, maar geen christen. Ik ben een van de mensen geweest, die zich daar tegen verzet heeft; alleen al, omdat ik zag, dat bepaalde mensen, die er als christen gekomen waren, na een paar dagen met bidden ophielden.

Ik bad door bij het eten, dat heb ik nog enige maanden gedaan. Maar in die tussentijd heb ik ook het een en ander geleerd. Ik kwam langzamerhand tot de overtuiging dat het christendom niet zo was als ik me had voorgesteld, en dat de leer, die ik vroeger als juist had gezien, toch niet zo juist was.

U moet één ding niet vergeten: we kunnen wel over ideologieën van de ss praten, maar daar hebben we heel weinig tijd voor gehad om over na te denken. Wij hadden in de oorlog maar één belang, en dat was die oorlog te winnen. Wij waren dus fanatieke soldaten, we waren in de allereerste plaats soldaten, zonder meer. En wel Keurtroepen. Wij stelden er een eer in het beste Korps te zijn, dat er in het leger was.

Dat wordt een drang in je, hè.

Als men spreekt over kadaverdiscipline in het Duitse leger, en speciaal in de Waffen-ss, dan is dat een bewijs, dat men van de hele geest in de Waffen-ss niets, maar dan ook totaal niets heeft begrepen! Als er ergens géén kadaverdiscipline was, dan was het juist in de Waffen-ss! Als iemand ergens z'n eigen persoonlijkheid tot ontwikkeling kon brengen, dan was dat juist in de Waffen-ss!

Natuurlijk was je aan normen gebonden. Maar in welk onderdeel van de maatschappij is men niet aan normen gebonden? Het is natuurlijk waanzin om te zeggen: ja, dat is allemaal wel mooi, maar jullie mochten dat niet en jullie mochten dat niet en jullie moesten dat. Luister even, in het dagelijks leven zijn er ook duizenden verboden, nietwaar, en duizenden dingen, die we wél moeten

doen.

14

Wij wisten al gauw, dat we werden opgeleid voor een Elitekorps De geschiedenis van de Waffen-ss werd ons verteld. De prestaties van de Waffen-ss. Verder werd er bij ons de nadruk gelegd op een zuivere houding.

Een vergrijp tegen de kameraadschap was een van de zwaarste vergrijpen. Kameradendiefstal werd met de dood bestraft. Dit heeft ook de band in de Waffen-ss zo sterk gemaakt.

Bij ons was het verboden om een slot op je kast te hebben. In tegenstelling tot het Nederlandse leger, waar het verboden is géén slot op je kast te hebben.

Bij ons is het dus zo, bij ons wordt niet gestolen. Het gevolg was, dát er bij ons nooit gestolen werd. Je kon je portemonnaie op tafel laten liggen. Weken, maanden, die bleef liggen. Die werd niet gestolen. Er werd niets uit je kast gehaald. Een ander kwam niet in je kast.

Iemand die een sigaret nam zonder toestemming van een ander (sigaretten waren zwaar gerantsoeneerd) die werd er niet voor geëxecuteerd. Maar wanneer bijvoorbeeld een kerel pakjes ging stelen, die van thuis kwamen… dat was een dusdanige misdaad in onze ogen…

Als iemand een vergrijp had gepleegd tegen de kameraadschap, dan werd hij, omdat we deze jongens geeneens uit wilden leveren, in de kazerne zelf door de kameraden opgevoed.

We noemden dat Der heilige Geist.

’s Nachts, als die jongen op bed lag, dan kwamen er een paar mannen op de kamer. Ze douwden een kussen op z’n kop en hielden hem vast.

Nou sliepen wij alleen maar in een bruin hemd, dat waren die lange bruine diensthemden, verder mochten we niets aan hebben. Dan werd dat hemd omhooggetrokken in het donker en dan gingen die zware koppels een paar maal er overheen. Daar zat een grote zware gesp aan, waarop stond: Meine Ehre heißt Treue. En dan werd dat Meine Ehre heißt Treue in zijn body geslagen. Een paar maal.

Dat was Der heilige Geist. Zo’n jongen ging wel voor een paar weken het ziekenhuis in, hè.

De onderofficier van dienst, die het gillen hoorde, ging eerst heel omslachtig in de gang staan, wachtte nog een paar minuten, en ging dan eens kijken. Hij zorgde dat hij vooral niemand tegenkwam.

Officieel was het natuurlijk verboden. Maar als een man iets gedaan had, waarvoor hij niet disciplinair gestraft kon worden, hoewel hij de hele compagnie eigenlijk schade had berokkend, dan zei de compagniechef: nou, in mijn tijd kreeg zo'n man Der heilige Geist... Begrijpt u: je hebt m'n zegen, stille wenk, je hebt m'n zegen! Dan kreeg de man 'm dus.

Zo'n kameraad kwam wel eventjes als een geslagen hond terug natuurlijk. Maar hij werd dan ook opgenomen alsof er niets gebeurd was. Want dat was kameraadschap!

Heel gek, zelfs de eenvoudigste jongen voelde dat het in de eerste plaats bedoeld was als opvoeding, en niet als strafmaatregel.

15

Men zei: bij de Wehrmacht wordt dat zó gedaan, wij zijn een Elitetroep, wij doen dat zó! Bijvoorbeeld: bij de Wehrmacht werd gewoon zwemles gegeven, maar wij, Elitetroepen, gingen van de kazerne naar het zwembad in looppas, een kilometertje of twaalf. Iedereen moest dan de 6-meter toren op, zwemmen of niet zwemmen, d'r af! Iedereen ging er ook af. 't Was wel eens even aarzelen of zo, maar iedereen ging eraf.

Je moest bijvoorbeeld, volgepakt, een 25 km-mars maken in 5 uur. Dan zeiden ze, ja, dat is goed voor de Wehrmacht, hè, maar wij doen dat natuurlijk in 3 uur. Daarvoor zijn wij het Elitekorps. Uitvallers hebben wij natuurlijk niet. En die hadden wij dan ook niet! En er werd ook gelopen in 3 uur.

Er werd geleerd: waar wij stáán, daar staan we! Als het nodig is, dat we ergens blijven staan, dan blijven we staan, zolang dat gevraagd wordt. Het was dus niet, dat ze zeiden, je blijft hier liggen, anders... Helemaal niet, dit was doodeenvoudig een kwestie van, hier word ik neergezet, hier ben ik nodig, hier blijf ik dus staan.

Er kwamen steeds meer berichten van de fronten, die bij ons ingeraamd in de kazerne hingen. Bijvoorbeeld het beroemde geval van de Groep-Fürster. Dat was een groep van de Waffen-ss, die bevel had de vijand op te houden, zo lang als mogelijk was, in verband met de reorganisatie van een bepaald deel van het front.

In totaal acht mannetjes.

Toen viel de Rus aan met hónderden, ik geloof wel duizend man, tegen deze groep van acht of tien. En ze hebben het front gehouden zo lang als nodig was.

En dan wordt er beschreven, hoe men deze groep gevonden heeft. De Gruppenführer, kopschot, hè, met in z'n handen nog het machinepistool met nog een schot in de loop. Machinegeweerschutter 1 en 2, dood, kopschot, kogel in de loop, vinger aan de trekker. En zo wordt dan de hele troep gevonden. Dit verslag kreeg een ereplaatsje, zo noemden wij dat, in de kazerne.

Op de Junker-Schule in Bad Tölz hadden we aparte leraren voor Weltanschauung. Het eigenaardige is, dat beide leraren gewezen Paters-Jezuïeten waren.

Ik denk aan beide mensen met buitengewoon genoegen terug. Dat waren mensen, nou ja, zo uit één stuk gesneden, en, laten we zeggen, ja... alsof je onder supermensen bent.

Deze mensen waren werkelijk niet alleen theoretisch, maar ook soldaat. Bovendien waren ze Ridderkruis-drager! Zulke fantastische kerels... daar heb ik de beste herinneringen aan, die men maar kan hebben!

De opleiding was dus heel hard. We maakten er eigenaardige dingen mee. Bijvoorbeeld: ik heb jarenlang gebokst, maar ik heb nooit in de ring willen staan. Bij de Waffen-ss was het zo, dan stond je aangetreden en dan zeiden ze: wie heeft er wel eens gebokst? Nou, we waren met een man of 15. Vanavond dan even in de turnhal, jongens. Ik dacht, leuk, een partijtje boksen. Afijn, er werd gelopen, gesprongen, de gewone bokstraining, hè.

Zo hebben we een dag of veertien getraind, toen ze op een avond zeiden: nou, morgenavond, hè. Ik zeg: morgenavond? Wat is d'r aan de hand? Weer trainen morgenavond? Nee, morgenavond zijn er wedstrijden! Ik zeg: wat zeg je? Hij zegt: ja, morgenavond zijn er in het stadion wedstrijden en jullie zijn daarbij ingeschreven natuurlijk. Ik zeg: ja, maar ik boks niet meer. Ja, maar... Afijn, en dan werd er natuurlijk op je eergevoel gewerkt.

En dan werd er gebokst, hè. Een stadion vol mensen, zo'n 30.000 man. In de oorlog was dat een verzetje.

Afijn, ik heb twee partijen op knock-out gewonnen. Maar van de derde partij tegen een man van de Marine weet ik alleen de eerste helft nog, en verder weet ik niets meer!

Onze hele opleiding was op die manier. Wij kregen een Skilehrgang in Sankt-Anton, waar de Koningin ook altijd komt. Ik heb daar in hetzelfde Hotel Zur Post altijd gegeten. Ik heb voor een deel gegeten in Zur Post en voor een deel in de Schwarze Adler. Nou heb je in Sankt-Anton een enorme steile Ablauf, bovendien erg gevaarlijk, langs een paar ravijnen. Meestal doe je die Ablauf na een jaar of 6, 7, 8 skiën in Sankt-Anton.

Maar ja, wij na tien dagen. Wij waren met 146 man, en ongeveer 20 hebben voeten en benen gebroken. Ik heb ook de laatste dag een paar middenvoetsbeentjes gebroken.

Maar we konden allemaal skiën! We konden in 3 weken tijd beter skiën dan de meeste mensen na 7, 8 jaar. Dat was radicaal!

Op de Junker-Schule had je dan nog de Mutproben, moedproeven. Normaal, bij de soldatenopleiding, moest je van de toren springen of je kon of niet. Op de Junker-Schule moest je je ook nog eens een keer voorover laten vallen! En achterover! Of je zwemmen kon of niet. Het ging om 'doen of niet doen'. Iemand, die aarzelde, kon gaan pakken en terug. Ongeschikt!

Dan kreeg je paardrijden. Zonder zadel, alleen teugel, hè. Je zat dus los op het paard en dan in galop over een hindernis. En je handen boven je hoofd houden. Boven je hoofd houden! Links en rechts vlogen ze d'r af! Greep je naar de manen van het paard: koffer pakken! Ongeschikt!

Het allerslechtste eten, dat ik ooit in m'n diensttijd heb gekregen, was op de Junkerschule van de Waffen-ss. Wij kregen als avondeten bijvoorbeeld heel dikwijls zuurkool, zo uit het water opgehaald, en twee sneetjes brood, zo dik als een sigaret, zonder boter of iets erbij. Ja, een glas water!

Alles keurig wit gedekt, bestek d'r bij, de mooiste Oekraïnse meisjes bedienden ons. Maar we waagden het niet om buiten dienst iets te zeggen tegen deze meisjes. We wáágden het niet! Want je kon gelijk je koffer pakken, terug naar je troepen. We vlogen tegen de muur op van de honger.

Bij ons begon de dienst om 5 uur. Half 6 ontbijt, 6 uur in de leerzaal, tot kwart over 12. Half 1 eten, kwart over 1 klaar, half 2 begon de dienst weer. Tot half 6. 6 uur eten, 7 uur in de leerzaal tot half 9. 10 uur ging het licht uit.

Ja, dan gingen de dekens voor de ramen en dan werd er stiekem geblokt. Want het was een oorlogsleergang. Waar een ander 2 jaar over deed, moesten wij

in 9 maanden doen.

De selectie was verschrikkelijk. Voor de officiersopleiding werden uit de hele Waffen-ss de beste mensen gehaald, die waren al in de divisies en in de eenheden geselecteerd. We kwamen dus met ongeveer 2.000 man op de voorbereidingsleergang. Daarvan bleven er 900 over voor de opleiding, daarvan zijn er 246 officier geworden. Dat zegt wel iets over de selectie.

We werden dus speciaal getest op karaktervastheid, op doorzettingsvermogen, op kameraadschap. De gave van de bevelvoering. Je gedrag in het openbaar was van zeer groot belang.

Op de kameraadschapsavonden werd een behoorlijk borreltje gedronken. En dan werd er niet gedronken, dan werd er gezopen. Als iemand je toedronk, een officier, dan kon je niet anders doen dan drinken. Nou ja, op het laatst was iedereen...

Maar je moest het niet wagen om weg te gaan. Je moest blijven, want ze wilden zien, wat je deed, als je dronken was. Want dan komt een beetje het ware karakter naar boven.

16

Toen ik met verlof mocht, kwam ik voor het eerst in uniform in Nederland. Men dacht er helemaal niet aan, dat de soldaat die daar op straat liep, een Nederlander was. Daardoor kon je wel eens aardige dingen horen.

Ik moet u eerlijk zeggen, mijn respect voor de Nederlandse bevolking ging er niet op vooruit! ’t Is erg goedkoop, om opmerkingen te maken over iemand, die je niet kan verstaan. Dat is een rotmethode. Ik heb me er nooit veel van aangetrokken.

Bovendien heb ik in mijn verlof wel eens in burger gelopen, om de doodeenvoudige reden: mijn ouders waren zwaar anti! Dus als ik mijn ouders bezocht in Rotterdam, dan kwam ik in burger.

Op het laatst kreeg het verlof een bepaalde verbeten trek.

Een jongen van ons, al die tijd aan het front er goed doorheen gekomen, hebben ze midden op de dag, in de Haagse binnenstad, kapotgeschoten. In z’n

rug natuurlijk.

Kijk, dat heeft natuurlijk wel een verbetenheid bij ons opgeroepen. Als ik sindsdien met verlof in Nederland uitging, dan had ik m'n pistool niet in m'n pistooltas, dan had ik m'n pistool in m'n zak! Ik had me vast voorgenomen de eerste de beste, die het waagde om op me te schieten... Het kan ze een keer lukken, maar ik zal toch proberen er een of meer mee te nemen... Dus als ik in burger ging, dan had ik m'n hand in de zak met het pistool.

17

Hier in Nederland heeft de Illegaliteit het leger eigenlijk nooit last bezorgd. Het zijn alleen speldeprikken geweest, die stromen bloed gekost hebben. Vooral aan Nederlandse zijde.

Dacht u, dat de oorlog één dag eerder uit was geweest door de Illegaliteit? Geen dag! Het heeft totaal geen zin gehad. In een gebied als Rusland, daar heeft het zin gehad! Maar daar was de Illegaliteit ook heel anders georganiseerd.

Als de Illegaliteit zich beperkt had tot, laten we zeggen, het helpen van onderduikers en Joden, zonder wapengeweld, dan waren er veel minder slachtoffers gevallen. Veel en veel minder! En dan was de Duitser ook veel minder hard geworden.

Ja, dat is voor niet-militairen misschien niet zo goed te begrijpen: de Militair draagt het uniform van zijn Staat en heeft zijn eigen Gezag. Hij heeft niet alleen het recht, maar ook de plicht gekregen van de wapens gebruik te maken. En dan kan een andere regering wel verklaren: die mensen zijn ook soldaten. Nee, een soldaat is iemand in uniform, die duidelijk te herkennen is als een soldaat, met papieren uitgerust, waarmee hij kan bewijzen, dat hij soldaat is. Een burger, die maar even een bandje om z'n arm doet, is geen soldaat.

Het gaat tegen elk gevoel voor recht of logica in, dat je deze mensen als soldaat zou erkennen.

18

Na de eerste schermutselingen was ik ergens teleurgesteld. Ik had me dit voorgesteld als... nou ja, een enorme belevenis, waarbij ik zwaar zou moeten

denken, wat ik nou wel en wat ik nou niet deed. Maar de training was zó geweest, dat je eigenlijk automatisch deed, wat je moest doen. Wat een bewijs is, dat de opleiding erg goed was geweest. Je dacht er eenvoudig niet bij. Je wist dus, wanneer je je neer moest gooien en zo. Alleen de eerste tijd wist je nog niet, wanneer een granaat of een kogel voor jou bestemd was.

Angst tijdens de aanval heb ik niet gekend. De angst zit altijd vóór de aanval, de angst zit altijd vóór de aanval. De minuten kruipen om. Dan rook je, dan ben je zenuwachtig, maar op het moment, dat de aanval begint, als de Aufmarsch dus begint en je springt de loopgraaf uit of wat ook, op dat moment ben je eigenlijk erg rustig en dat blijf je ook wel.

Natuurlijk, als de tegenstand sterk wordt, dan kan de angst wel weer terugkomen. Als er bijvoorbeeld grote massa's op je af komen...

19

We hebben een heel zware winterstelling in Mius meegemaakt. Veel te weinig mensen. Het kwam er op neer, dat je van de 24 uur 20 uur in de loopgraven stond. Temperaturen van 40 graden onder nul en zelfs meer. Sneeuw! Enorm veel bevriezingen! Eten kwam niet door, want er lag op sommige plaatsen 6 meter sneeuw, niets kon er doorkomen. Bunkers waren onvoldoende.

Wij hebben daar nog een grote Kozakken-aanval gehad. Nog echt te paard. Misschien de laatste in de hele wereldgeschiedenis. Maar de aanval was verraden. Kwestie van spionage en contraspionage. We hebben ze eenvoudig laten komen vanaf de hoogtes over de bevroren vlakte. We hebben ze laten komen tot 200 meter, 20 meter, en toen viel de artillerie in.

Het was eigenlijk in een mum van tijd gebeurd. Weken daarna hebben we nog paardevlees gegeten, tot het onze neusgaten uitkwam. Ik heb nog lange tijd een kozakkenzadel meegedragen.

20

In Rusland had je ook de Schlamm-periode, de modder-periode. Er kon geen wagen doorkomen. In één woord verschrikkelijk!

Om u een begrip te geven van de modder: er loopt op een goede dag een man tot z'n knieën door de modder. Hij stapt ergens op, dat iets hoger ligt. Hij

denkt, wat zit daar onder en hij steekt z'n hand in de modder en voelt wat glads. Hij trekt er aan, 't is een stalen helm, hij trekt verder, zit er een vent aan! Hij zegt tegen die vent: god, wat is die modder hier diep! Toen zegt die vent: ja, dat is nog niks, als je weet, dat ik op een paard zit!

We hebben maanden geleefd van beschimmelde kuch. En dan als avondeten Hirse, hele kleine vogelzaadjes. Dat kookten we in water, met soms een paar blikken vlees er doorheen. En dan kreeg je soms nog Hirse met wat suiker en abrikozen; dat was dan het eten, waar we op leefden.

Schützengrabenkrankheit, loopgraafziekte heerste. Gaten vielen in de benen. Dysenterie was nog niet zo erg.

Dit jaar zijn m'n oren voor het eerst heel. Ik had altijd korstjes bovenop m'n oren. Aangevroren oren. Voor de rest ben ik er prachtig afgekomen, magnifiek. Maar er zijn tienduizenden mensen van wie vingers, maar vooral voeten afgevroren zijn.

Wij hadden van die halfhoge laarzen. Prachtlaarzen hoor, maar in de sneeuw zijn ze nou net niet geschikt. Want wat gebeurde er, je liep en er viel wel eens sneeuw in, niet veel, daar merkte je ook niks van, maar nou was je eventjes in de bunker en dan smolt dat en dan liep het in je schoenen. En dan kwam je buiten en dan bevroren de benen. Naderhand leerden we, dat we dus onze broek over onze laarzen moesten doen. Maar toen wisten we dat nog niet. Je moet leren, hè, je moet leren.

Ik was een van de eersten, die zag, dat die laarzen niet geschikt waren. Er lag een grote dode Rus en die heb ik z'n viltstiefels uitgetrokken. Hoge laarzen, van geperst vilt. Ik werd er erg om uitgelachen. Maar nog geen week later gaf iedereen er een kapitaal voor. Ze waren ideaal. Je voeten bleven er warm in. Geluk gehad!

Ik heb in het lazaret gelegen naast jongens met bevroren voeten. Stinken! Stinken! Onvoorstelbaar.

Want dat vlees rotte aan levende lijve weg. En ze lieten het wegrotten! Ze deden er niets aan! Het werd met levertraanzalf behandeld en ze lieten het wegrotten, tot het ophield en de wond begon te helen.

Eerst gingen de tenen. De botten kwamen er op 't laatst helemaal uit en dan werden die tenen eraf genomen. Dat deed dus geen zeer meer, want het vlees was al dood. En de botten lieten ze dichtgroeien. Als ze dan dicht waren, werden

ze opnieuw geopereerd. Dan werd het opengelegd en afgeknepen, de botten kleiner gemaakt en het vlees er overheen getrokken.

Het duurt wel een jaar, voor je voet weer in orde is.

Ik heb in een trein gelegen met wat lichtere gewonden. Zelf had ik roodvonk en dysenterie. Boven in het bagagenet lag een man met benen en armen in het gips. Ik zat er onder en ik dacht, wat voel ik toch. Luis! Die viel... die zat onder dat gips, daar kon je niet bij. Want luizen hebben we daar gehad, dat het verschrikkelijk was. Iedereen had luis. Van de generaal tot de kleinste Schütze.

Als dan zo'n verband afgenomen werd, zaten de luizen om de hele wond. Zwart van de luizen!

Als je buiten op wacht stond, had je nergens last van, dan voelde je ze niet, dan had je kou. Maar binnen kreeg je het weer lekker warm en dan gingen die luizen lopen. En dan ging je maar weer knakken! En maar jeuken!

Toch was het enthousiasme en het geloof zó groot... dat kan iemand, die er niet in heeft gezeten, zich nauwelijks voorstellen. Het absoluut laten varen van het laatste geloof, dat was eigenlijk pas op 9 mei 1 945.

Churchill heeft zelf in zijn Memoires geschreven, dat als de oorlog drie maanden langer had geduurd Duitsland nog had gewonnen. Ik was maar een kleine officier, maar ik heb toch wel enkele dingen gezien, die mij geïmponeerd hebben. Ik heb een bepaald richtoptiek voor pantsers met infra-rood meegemaakt, ik heb de ÖIldruck Granaten gezien in Wünschdorf bij Berlijn.

De V1 en de V2 waren nog maar beginwapenen. Er was nog een gevaarlijker raket in ontwikkeling: ik heb na de oorlog de afbeelding gezien in een militair tijdschrift, in de boekbinderij in de gevangenis in Scheveningen. De productie was al begonnen. Als ze 3 maanden eerder waren gekomen, dan was de oorlog heel anders gegaan. Er was geen vliegtuig meer boven Duitsland gekomen.

Het is dus niet zo krankzinnig, dat wij dat geloof hadden. Wij hadden bovendien veel te weinig tijd om ons met politiek bezig te houden. Wij hadden maar één ding: oorlog winnen!

21

Ik heb een keer drie weken verlof gehad, prachtig, iedereen vond het fantastisch.

Maar na veertien dagen dacht ik: god, hoe zou het met de jongens zijn? En als je dan eindelijk in de trein terug zat naar het front, dan voelde je je opgelucht, dan had je het gevoel, of je naar huis ging.

Niet, dat we naar de ellende terug wilden, maar wij voelden ons aan het front... ja, dat was... dat was zoiets onontkoombaars... dat was in ons vlees en bloed gegaan.

22

Ik ben doorlopend bij de Spitze geweest, door toeval, want niet alle Sturmgeschützen waren doorlopend bij de Spitze. Ik had dus veel geluk, nou ja, ik zeg dus geluk, want wij waren graag bij de Spitze. Er was natuurlijk veel meer risico, maar de drang naar voren had je, hè. Alles wilde naar voren.

Als ik u vertel over de inzet van de Vikingdivisie bij Rostov. Dat zijn afstanden, hoor! Dat zijn duizenden kilometers, die we afgelegd hebben.

Nu moet men zich vooral niet voorstellen, dat zo'n divisie alsmaar knokkend voortgaat. Wij deden dat zó: de divisie zet eerst de voorhoede aan en de voorhoede zet de Spitze aan. Achter de voorhoede komt de massa, en dan de Nachhut. Zo stoot zo'n divisie voort. Die Spitze stoot zelf ook weer een Spitze uit, die wat kleiner is, bijvoorbeeld maar 20 man, en die hebben ook weer een Spitze van bijvoorbeeld 3 man. Steeds wordt het kleiner.

Als er hier of daar eventjes geschoten werd... niet stoppen... door... door! Kwam je in een dorp, dan werd er goed, lang gekeken, zoveel mogelijk voorgekeken. En dan werd er gefloten, nietwaar, iedereen op z'n plaats. Een compagnie links van de weg, een compagnie rechts, en één over de straat of in de reserve.

Dat was in een tijd van 5 minuten gebeurd. Daar stond zo'n Spitze. En dan de volgende aanval!

Artillerie begon te schieten, pantsers vlogen schietend vooruit, daarna de infanterie, en dan ging het met hoera d'r in... door het dorp heen!

Dan kwam je aan de andere kant van het dorp, en achter je sloot het weer. Gaf niet. Door... door... door!

We hebben zo dagen gehad, 200 km vechtend voorwaarts, dorp na dorp. Soms zaten we 300 km voor het front. De Russen dachten, daar aan het front wordt pas gevochten, maar dan zaten we er al! Dan viel ineens een divisiestaf in je handen. Zag je een paar Fahnen in zo'n dorp staan, dan riepen de Hollanders

altijd onder elkaar: Stinkerds! Stinkerds betekende, dat er generaals e.d. waren. En dan was het jagen, hè! Want een generaal of een generale staf binnen brengen, nou, dan had je wel een lintje verdiend!

En maar door, hè! Keukenwagens konden niet meekomen, dus je moest je voeden, zoals 't kwam. Rust was er nooit. Maanden niet. Je noodrantsoenen waren natuurlijk ook allang op. Op een gegeven moment zag je een meloenenveld van wel 100 kilometer lengte, en dan werden er meloenen opgeladen, dan werd er meloen gevréten! Of we kwamen bij een van die halve Kolchozen, van die staatsfokkerijen, 20 of 30 huizen, waar wel 2 of 300.000 ganzen omheenliepen. Nou, we liepen met het machinepistool naar buiten, omdat je na dagenlang wel iets lust en dan gingen er een stel ganzen aan. En we liepen naar die vrouwen toe en je zei: Madka rabotti, dawaai, vrouw, werken, vlug. De oven werd aangestoken (die Russen hebben allemaal van die lange ovens, waar ze ook op slapen) en die ganzen gingen erin.

Maar na anderhalf uur werd er weer gefloten: '... fertig machen... aufsitzen...' Je moest al weer verder!

Die gloeiende dingen werden er halfgaar uitgehaald en het hele pantser zat met een hele of halve gans.

En dan ging het weer vooruit op die rolbaan. Dat zijn geen geasfalteerde straten, maar modder, en in de zomer is het droog. Stofwolken! Een kolonne zie je 60 à 70 km ver door de stofwolken, die kilometers hoog gaan.

Dan zaten we daar met die vette ganzen, hè, weken niet geschoren, rukkend aan een ganzebout. Druipend van het vet natuurlijk. En daar sloeg dat vuil tegenaan.

Als beesten, als beesten zagen we d'r uit!

23

De intelligentie van de Duitse soldaat stond volgens mij hoger dan van de Rus, maar als soldaat was de Rus zeer goed, zeer goed. De Rus staat als soldaat ver boven de Amerikaan, de Engelsman enzovoorts. Ja, qua moed, als soldaat. Dat komt natuurlijk ook door de veel grotere natuurverbondenheid van de Rus. Camouflage, daar waren het meesters in! Besluipingstechniek, meesters in! Wat wij wisten van camouflage, waren die mensen allang vergeten. Die konden camoufleren, je zou d'r op trappen.

Wij hadden voor het sluipen speciaal-troepen. Geen Duitsers, geen Nederlanders of zo, maar Finnen. De Finnen waren zeer gebeten op de Rus.

De Fin was vrij ongedisciplineerd; een zeer goede frontsoldaat, maar ongedisciplineerd. Een Fin deed 's avonds voor z'n lol het volgende: hij gooide z'n hele rotzooi af, ging alleen met een mes tussen z'n tanden over de linies heen. Eventjes radau maken, een stelletje Russen overhoop steken. En als ze terugkwamen, hadden ze allerlei souvenirs meegebracht. Dat was hun lol.

Aanvallen op vlak terrein, daar had de Fin geen kaas van gegeten. Een goede infanterist ziet zelfs in een vlak terrein, waar geen enkel boompje of wat ook staat, toch nog dekking. Tenzij het met een wals bewerkt is, anders is er in elk vlak terrein nog een dekking, want elk klein verdiepinkje is voldoende dekking, de kogel gaat er altijd overheen. Dat moet je dus geleerd hebben, dat kon de Fin niet. Maar sluipen in bossen en in het donker, daar was de Fin een meester in. Geruisloos!

Een oordeel over de Nederlandse soldaat is natuurlijk ergens altijd subjectief. Ik moet afgaan op wat onze ss-generaals hebben gezegd. Speciaal Felix Steiner, die dus het meeste met de Nederlanders te maken heeft gehad.

Felix Steiner, oorspronkelijk de divisiegeneraal van de Viking, naderhand dus de Korps-Generaal van de Derde Germaanse Pantser-ss, heeft destijds gezegd: geef mij, als ik te kiezen heb, een divisie van louter Hollanders, alleen Hollanders. Ik geloof, dat dit wel iets zegt. Ze hadden de Nederlanders graag.

De Spanjaarden hebben een zeer goede naam. De Blauwe Divisie heeft bij Leningrad fantastisch gevochten, fantastisch!

Roemenen en Hongaren, ook wel goed. Noren, Denen, ook goed. Vlamingen, ook zeer goed. Wie ook zeer goed waren, dat waren de Esten. En de Walen hadden een van de beste korpsen, die er geweest zijn. Maar de Italianen... waardeloos!

De Italiaan is waardeloos, waardeloos, die itakkers! Nee, dat is wel de grootste sof geweest, de grootste flop. De Italianen... Ja, de geweren droegen ze wel, hè, 50 km achter het front, als ze met een meisje gingen wandelen. Maar zodra ze de kans zagen om het geweer te verpatsen voor een fles Schnapps, dan was het geweer weg!

24

Ik heb een massa gedichten. Misschien zit er wel iets bij, dat ergens de geest weergeeft. Ik heb hier een gedicht, dat heet 'Frontnacht'.

Frontnacht

Uit 't Oosten nadert de schuchtere nacht,
In 't Westen vlamt nog wat rood;
Nu begint voor ons weer de duivelse jacht,
De duivelse jacht met de dood.

Daar zwelt reeds het vuur tot een felle orkaan
met een zwepende hagel van staal;
zo kondigt het einde der dingen zich aan
in luguber satanische taal.

De stem van 't brons preludeert een choraal,
geweldig, fantastisch en schril,
en buldert ons daarmee een oeroud verhaal
van triomf, van het beest op de wil!

De angst, die knijpt onze kelen haast dicht
en hijgende gaat onze borst;
een dierlijke trek overkruipt ons gezicht,
onze monden zijn droog, als in dorst.

De gees'lende striemen doorploegen de grond
met een razend en driftig geweld;
en wij? wij kijken hulpeloos rond,
zijn zo bang, ook al noemt men ons held!

Hier, dit gedicht is van na de oorlog. Met de schrijver heb ik samen op de Junkerschule gezeten. We waren aan het front, samen in de gevangenis.

Het idealisme hield zelfs in gevangenschap niet op, want dat is belangrijk natuurlijk. Hier:

Und wenn dies die letzten Sterne
sind die meine Augen gesehen,
so leg ich meine Hand in Gottes Hand
und weiss es ist gut geschehen.

Die Welt ist gross und das Leben ist hart.
Und meine hartete das Licht.
Nun geh' ich früh in Nebel und Tot
aber klagen darf ich nicht.

Denn ich wird Flamme mit euch sein
und Waffe in euer Hand
und Sturm die euer Banner lauscht
und Funke im grossen Brand.

Hier is een gedicht van een man, die de doodstraf kreeg. De doodstraf zonder Recht van Cassatie!

In de tijd, dat hij in gevangenschap zat, schreef hij een lied, een gedicht. Zo'n man zou toch verbitterd moeten zijn, hè. 'Aan mijn vaderland' heet het.

Aan mijn vaderland

O land, waarvoor zovelen hun hartsbloed moesten geven
wiens naam als vlammend vuur in onze zielen brandt,
wat geldt ons tegen u, dit ach, zo simpel leven?
gij zijt zo groot en wij zo klein,
O, heilig vaderland!

Ons bloed, uw bodem zijn de niet te scheiden delen,
waaraan het lot al vroeg een naam gegeven heeft,
die sterk, en trots, en trouw, het vaandel is voor velen,
getuigt hoe God den mens met d'aarde samenweeft.

Waar ik u heb aanschouwd daar heb ik leren zwijgen;
daar gleed uw aarde mij voorzichtig door de hand;

daar heb ik diep ontroerd mijn hoofd slechts kunnen nijgen
voor uw onsterfelijkheid, o,heilig vaderland!

Dat schrijft hij met de dood voor ogen! Ze hebben er nooit iets van begrepen. Nooit!

25

Op de hoogte van Malgobek hadden drie Wehrmachtdivisies de kop bloedend gelopen. Wij werden dus zeer vreugdevol door de Wehrmacht begroet, omdat wij daar het vuile werk kwamen opknappen.

We zouden ’s ochtends in het Morgengrauen, dan hangt er nogal wat nevel, de aanval doen. Het gebied is kaal, heuvelachtig, vrij hoog, er groeit eigenlijk alleen maar een soort steppegras.

Links en rechts van het dal zaten de Russen, de Stalin-Garde en de Lenin-Garde, twee elite-eenheden uit het Rode Leger. Onze Vikingdivisie zou de aanval op Malgobek doen, één van de Wehrmachtdivisies zou een aanval op de rechterflank doen, een andere divisie zou als reserve achter ons aankomen.

Ik stond toevallig in de buurt van de gevechtsstand van m’n divisiegeneraal Steiner, ongeveer twintig minuten voor de aanval, toen er een verbindingsofficier van de Wehrmacht kwam. De infanterie was nog niet klaar en of de aanval minstens anderhalf, twee uur uitgesteld kon worden. Toen zei Steiner: een onmogelijkheid, luister ’s even hier, we moeten aanvallen in Morgengrauen, dan hangt er nevel nietwaar, dan zijn dus de troepen niet te zien en dat moeten we uitbuiten en als ik anderhalf à twee uur wacht, dan zitten we in de stralende zon boven de Kaukasus en dan kost het zoveel bloed.

Toch vonden ze dat er niet aangevallen kon worden. Ik herinner me nog goed het antwoord van Steiner, heel typisch: ‘Dann halten Sie ihren Scheisshaufen zurück und schießen Sie nur mit Ihrer Artillerie. Sind wir Wikinger? Sind wir stolz? Machen wir es alleene!’

Kan je nagaan. Hij was geen Berliner, hij was ’n Beier eigenlijk, maar hij zei het op z’n Berlinerisch, want die verbindingsofficier was een Berliner. ‘Machen wir es alleene!’

Nou ja, op het uur x dan, waarschijnlijk een uur of zes, half zeven, begon dus die aanval, in het Morgengrauen. Zoveel mogelijk geluidloos, al kan je je pantser

natuurlijk niet helemaal geluidloos houden.

Toen we aan de voet van de laatste helling naar Malgobek stonden, was het alsof er aan een touwtje getrokken werd, of er aan het gordijn getrokken werd. In een klap was de nevel weg. En toen... toen viel er aan de linker- en de rechterflank een vuur in, moordend! Van alle wapens en vooral Stalinorgels.

Terug was natuurlijk niet meer mogelijk. Liggen blijven was natuurlijk dodelijk. Dus vooruit.

Wij gingen tegen de hoogten op in een zo snel mogelijk tempo. We kwamen al gauw in het directe bereik van de Stalin- en Leningarde, die daar boven lagen. De Stalin-Garde ontving ons met: Stalin... Stalin... Stalin! En de Lenin-Garde met: Lenin! Wij gingen er tegen op met: Sieg Heil... Sieg Heil!

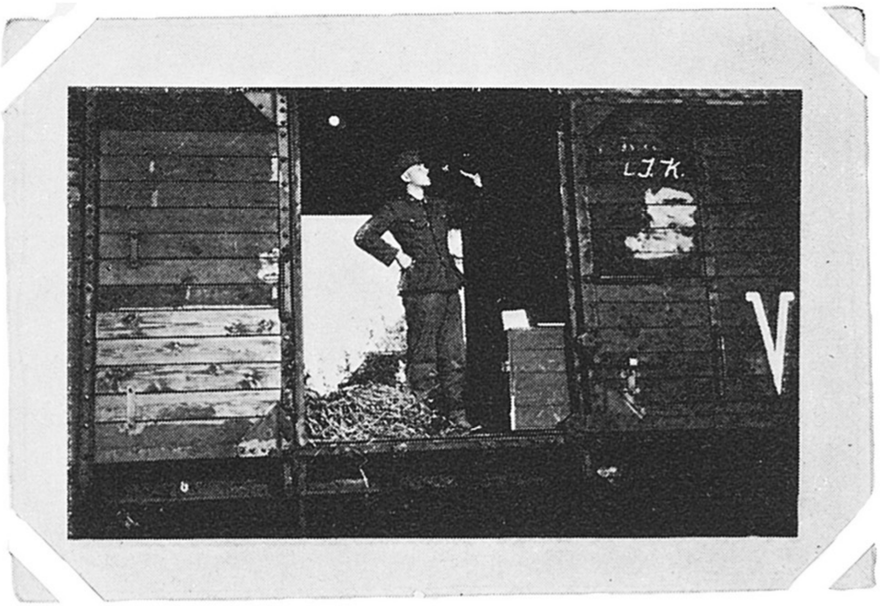
We hebben Malgobek in een half uur in storm genomen.

Op een gegeven ogenblik komt er een Unterscharführer, een sergeant zeg maar, aanlopen en meldde een Kompanie Germania zur Stelle. De Regimentskommandeur van de Germania zegt: sinds wanneer meldt hier een onderofficier de Kompanie? Toen zegt de Unterscharführer: ja, er is nog maar één onderofficier en 6 man over.

Van de 180! Daar schrokken we dus wel even van. We hadden hele zware verliezen gehad.

Op een maïsveld, aan de andere kant van Malgobek, ben ik twee keer afgeschoten op een dag. De eerste keer waren er vier man dood, twee zwaargewond en ik had weer niks!

De volgende dag raakten wij in een vuurgevecht, wij kregen een treffer en de hele zaak was weer gewond. Ik had weer niks! Een schrammetje!

26

Ik geloof in een schepper. Als ik om me heen kijk, zie ik wat er is. En als ik kijk, wat er bekend is van het ontstaan van de aarde, dan zie ik dat het er gekomen is. Uit het niets wil ik niet zeggen, maar toch is dit gegroeid uit het praktisch niets. Dus ik moet het bestaan van een schepper aannemen.

De een zegt, dat is de natuur, de ander zegt God. Ik zie inderdaad God, ik geloof dus aan deze God, ik geloof dat deze God oppermachtig is. Nog veel machtiger dan een christen hem ziet.

Maar ik zie deze God ook totaal onmenselijk. Ik bedoel niet onmenselijk in de zin van gruwelijk. Want je kunt bij God nooit iets gruwelijk vinden en nooit iets lief vinden. Het is voor ons onmeetbaar.

Zó groot acht ik hem, dat ik geloof, dat wij deze grootte helemaal niet onder woorden kunnen brengen en het zelfs niet kunnen aanvoelen. Ik zie hem niet als een man met een baard, ik zie hem helemaal niet stoffelijk, maar als een enorme macht. Van die macht kan ik mij geen voorstelling maken, en daar doe ik ook verder geen moeite voor.

Het enige, wat wij werkelijk zien van God, zijn bepaalde wetten, natuurwetten, de natuur. Dat is het enige tastbare.

Als wij iets willen doen, wat juist is, dan moeten wij ons zoveel mogelijk aan die natuurwetten houden. Ik geloof, dat we dan goed leven.

Ik zeg niet, dat het een dienst is aan God, helemaal niet. Ik geloof, dat God niet bepaald op onze diensten zit te wachten!

Als we de natuurwetten zoveel mogelijk gehoorzamen dan leven we zo goed mogelijk. Omdat wij dan zoveel mogelijk onze roeping vervullen.

Alles wat we tegen de natuurwetten doen, vind ik verderfelijk. Het christendom heeft zoveel wat in tegenspraak is met de natuur daarom acht ik het christendom verderfelijk!

Dit is mijn privéopvatting. Hij dekt voor een groot deel de algemene opvatting, die in de ss heerste. Maar deze opvatting hoorde niet tot het programma van de ss. De ss schrijft absoluut niet voor, dat je geen christen kan zijn.

27

In Nederland wordt een geweer schoongemaakt, het wordt gecontroleerd en dat zal wel nauwkeurig gebeuren. Maar bij ons was dat wel een tikje anders. In de rekrutentijd moest de hele compagnie aantreden. Je stond dan groep bij groep en sectie bij sectie, en dan kwam de compagniechef zelf inspectie houden. Achter hem liep de Spiess met een stapeltje witte handschoenen. De chef trok een paar witte handschoenen aan, ging de rij langs, nam de geweren en dan ging hij zo

eens over de kolf. Die moest met was ingewreven worden om te glimmen, maar de was moest toch niet afgeven. De chef ging met z'n vinger in de loop en o wee, als er zwarte vlekjes opkwamen!

Verder had hij een doosje met aangepunte lucifershoutjes, van die tandenstokers, waarmee hij door het gleufje van het schroefje heenging. Het moest schoon zijn!

Ik weet wel, voor een leek lijkt dat vreselijk overdreven. Maar het is volgens mij de enige juiste methode. Als je niet het onmogelijke verlangt, dan is een soldaat aan het front helemaal niets meer. Er wordt hem zo'n heilige eerbied voor zijn wapens ingegoten en bijgebracht, dat hij aan het front toch nog eventjes een reiniger door zijn loop trekt en toch nog eventjes een beetje olie er in doet. Dat is natuurlijk zijn behoud!

Als wij klerencontrole hadden, moest je je zakken uitborstelen en de voering uitwassen. Zelfs naden van de broekrand werden nagekeken. De waarde daarvan heb ik pas leren beseffen, toen we in Rusland de klerenluizen hadden. In de naden van de kleren gaan neten zitten. Hele rijen!

Als de Amerikanen ooit nog eens in Rusland vechten met hun vrije opvattingen, dan zullen ze nog een zure pijp roken! Een hele zure pijp!

28

Toen ik na een verlof terugkwam in Narwa, begon daar net de terugtocht. De zaak begon te kraken. Niet dat we daar het front niet konden houden, maar zuidelijk van ons ging de zaak terug, dus wij moesten ook terug.

Finland capituleerde, Estland werd ontruimd. De Esten wilden allemaal weg uit Estland, omdat de Rus kwam. Het aantal zelfmoorden onder de Esten was verbazingwekkend, dat is daar gruwelijk geweest. In Pernau ben ik in huizen geweest... overal vond je lijken. Overal.

Op een avond sprak ik de vrouw van een man, die overste was geweest in het Estlandse leger. Werkelijk een dame. Haar hele familie was afgevoerd door de Russen. Waarom zij niet, was haar altijd nog een raadsel.

Ze had nog een dochter van een jaar of zeventien, achttien. Zij scharrelde een beetje met een Untersturmführer, een aardige jongen, een Noor.

Ik zeg tegen die moeder, ik wil u niet bang maken, maar ik zie ze daar samen

naar de schuur gaan, dat zou ik toch niet toestaan. Vooral waar wij morgen hier weggaan. Toen zegt ze: ach, laat haar maar, laat haar nog maar. Ik zeg, hoezo, wij gaan hier morgen weg. Ze zegt, ja, ik heb het gehoord, het wordt ontruimd hier. Ik zeg: u kunt wel met uw dochter meerijden. Zij: ik ga niet weg. Wou u hier blijven, wou u weer in handen van de Rus vallen? Toen zegt ze: nee, ik maak er een eind aan, het heeft geen zin meer.

De volgende dag pleegde ze zelfmoord, met haar dochter.

29

In '44 ben ik weer een paar maanden in Holland geweest, om garnizoensdienst te doen. Ik vond het in Holland een rotzooi. Een rommeltje, een waanzinnige rommel.

Al die sluipmoorden, die enorm veel bloed hebben gekost en waarmee niets bereikt is. Waardeloos bloedvergieten van beide kanten. Elke moord lokte represailles uit. En ze vroegen gewoon om represailles.

Maar de mensen, die de moorden begingen, hielden zich op de achtergrond.

Een typisch voorbeeld daarvan is de kwestie-Rauter. De verzetsgroep, die hem omgeknald heeft, is daar vreselijk trots op geweest. Ze heeft er nog wel op gepocht. Achteraf.

Het vuile van de zaak was, dat ze naderhand hebben gezegd, ja, we wilden alleen maar een wagen hebben. Want toen bleek, dat het honderden mensen het leven heeft gekost. Toen onttrokken ze zich aan de verantwoording!

Maar het was wel degelijk op Rauter gemunt. Ze hadden op hun vingers na kunnen tellen, dat, als ze Rauter om knalden, er represailles genomen werden. Dat konden ze op hun vingers natellen!

De Duitsers hebben tenslotte een ultimatum gesteld. Maar de daders hebben zich niet gemeld. Dat is toch zo dikwijls geweest, dat ze een ultimatum hebben gesteld... hebt u ooit gehoord van een illegaal, die zich gemeld heeft? Dan moet je ook een flinke vent zijn en dan moet je je melden! Dan laat je toch niet een ander voor jouw daden opdraaien! Dan ben je een... een...

Er wordt hier nu veel gezegd van deze represailles en het is geen fraai hoofdstuk in de oorlogsgeschiedenis van de Duitser, dat weet ik wel. Het is geen fraai

hoofdstuk, maar wat moet een militair anders doen? Wat denkt u dat het Amerikaanse leger deed in Duitsland, als daar iemand sabotage pleegde of wat ook. Dacht u, dat die geen represailles hadden genomen? Hebben de Nederlanders geen represailles genomen in Indië? Dacht u, dat er één leger is, dat geen represailles neemt in dergelijke gevallen? Je kunt het niet toestaan!

Ik zeg niet, dat het fraai is, ik zeg ook niet, dat het elegant is, helemaal niet! Maar het is je enige verweer. Je hebt geen ander verweer.

Als je het mij vraagt, is de spoorwegstaking een van de grootste misdaden, die er begaan zijn.

Het heeft de Duitse troepen totaal niet gehinderd. Tenminste niet wezenlijk gehinderd. Want de troepenbewegingen in Nederland ondervonden geen grote nadelige gevolgen. Het gevolg was alleen dat heel West-Nederland aan de hongerdood werd prijsgegeven.

Dat is niet de schuld van de Duitsers.

De Duitser heeft gezegd, als jullie staken willen, nu, dan staken jullie. Als je maar niet denkt, dat wij jullie eten brengen. Als je eten wilt hebben, dan zul je het zelf moeten halen. Ze kregen toestemming om met boten het eten te gaan halen. In Drente lagen de aardappelen te rotten!

De spoorwegstaking is een vreselijk domme provocatie geweest, die geen enkele zin heeft gehad. Heel dat gewapende verzet hier in Nederland is trouwens waanzin geweest. Dat ze hebben gezorgd voor onderduikers, prachtig! Dat ze voor bonkaarten hebben gezorgd, ook prachtig! Maar het gewapende verzet, wat hebben al deze moorden voor zin gehad! Ze hebben alleen maar maatregelen uitgelokt. Ze hebben er alleen zichzelf maar de das mee omgedaan.

30

Eisenhower vind ik een uitgesproken prul. Zo hoog als ik Mac Arthur aansla, zo'n grote sul vind ik Eisenhower.

September 1944... wat een macht had die man. Wat een materiaal. En wat stond er tegenover hem? Niks!

Hij was overal doorheen! Waarom is die man niet gelijk doorgestoten naar Berlijn? In ieder geval naar het Ruhrgebied. Dan had het Nederlandse front vanzelf wel in elkaar gedonderd!

De grote fout van het Amerikaanse leger is volgens mij geweest, dat ze niet de snelheid van de gemotoriseerde eenheden hebben uitgebuit. Het Duitse leger heeft veel meer vertrouwd op z'n snelheid dan op z'n wapens. Dóór, steeds dóór!

De Amerikaan moet altijd eerst plat bombarderen en dan aanvallen. Wordt er door de vijand nog geschoten... terug. Nog eens een bombardement er over heen. Wordt er weer geschoten: staan... terug... bombarderen.

Wat was er nou in Midden-Duitsland, daar waren geen tanks, want die waren allemaal naar de fronten. Wie had ze tegen moeten houden? Toch niemand! De hele winter van '44-'45 was helemaal niet nodig geweest!

Als ze een paar kundige officieren en een kundige generaal... ik garandeer u, als ze een of twee snelle Waffen-ss divisies hadden gehad, dan was het zo gebeurd geweest! Dan was het zo gebeurd geweest! Dan was het zo gepiept geweest!

31

Ik vond het dus in Holland een rotzooitje, ik heb daarom terugplaatsing naar m'n oude troepen gevraagd. Een prachteenheid.

Ik meldde me op het Führungshauptamt in Berlijn, en ik kon daar in een barak slapen. De ordonnans daar zei: ja, het spijt me wel, ik heb wel een bed voor je, maar vind je het erg, als je met z'n tweeën op een kamer moet.

Enfin, ik ging die kamer binnen en op het onderste bed ligt een officier. Ik gooi m'n rommel neer en hij draait z'n slaperige kop om. Is het m'n commandeur, m'n oude commandeur!

Nou, ik meldde me netjes terug, toen zegt hij, je hoeft je bij mij niet meer terug te melden. Ik zeg, hoezo. Hij zegt, waar ga je naar toe? Nou, naar m'n oude eenheid terug... ik kom daar weer terug. Ja maar, zegt hij, ik ben net naar een nieuwe eenheid onderweg. Ik ben commandant geworden van een andere eenheid. Nou, en jij gaat natuurlijk mee. Ik zeg, ik ga niet mee, ik ga naar m'n oude eenheid terug. Hij zegt, welnee joh, ga met mij mee en al die dingen meer. Ik zeg, ik denk er niet over. Hij zegt, ga met mij mee, dan word je weer adjudant van mij. Ik zeg, nou dan ga ik zeker niet mee. Hij zegt, wat wil je dan? Nou, ik wil een compagnie.

We krijgen een zware pantsereenheid, zegt hij. Als je meegaat, krijg je van

mij de eerste compagnie. Ik zeg, dat kunt u toch helemaal niet beloven, u weet niet, wat er allemaal aan officieren is. Wat er ook gebeurt, jij krijgt de eerste compagnie. Ik zeg, nou dat is goed.

Hij had vroeger op het Führungshauptamt gewerkt, dus hij kende er iedereen. Hij had het dan ook zo voor elkaar, ik kon zo met hem mee. De eenheid lag in de buurt van Fürstenberg aan de Oder. Nou, ik zag wel zwart, want er waren twee Hauptsturmführers, de Obersturmführers nog daargelaten. Dat ging wel mooi langs m'n neus, want er was voor mij geen plaats. Met mijn dienstgraad. Maar hij heeft het zo gefikst: de chef van de eerste compagnie heeft hij chef van de verzorgingsdienst gemaakt. Want dat is bij een pantserafdeling natuurlijk heel groot, in verband met de verzorging. Het benzineverbruik bij zo'n pantser is enorm! Hoeveel denkt u dat een Königstiger nodig heeft op 100 km? 1000 liter! Op 100 km! Die loopt niet 1 op 10, maar 10 op 1. Die loopt 10 op 1! Dus je hebt een aparte kolonne nodig om alleen je benzine aan te voeren. En dan je munitie en je verzorging, je onderdelen en de hele rommel.

Enfin, ik heb die eerste compagnie gekregen en dat heeft in het begin veel schele ogen gegeven. Ik was in de hele eenheid de enige Nederlander.

32

Langzamerhand zakte het front in elkaar. Overal vochten groepen zich zelfstandig naar het Westen terug.

Ik kwam op het laatst bij een groep terecht van ongeveer 120.000 man, die zich naar het Westen walste, met zo'n 1000 pantsers erbij. Bij de Oberhammerfürsterei werden we samengedrukt en we lieten ons samendrukken, want er kwam een bevel, dat we eenvoudig door de linies zouden breken naar het Westen.

Alle auto's moesten verbrand worden, die niet nodig waren. Eerst moest de benzine eruit. Wat er verder nog over bleef, moest verbrand worden.

Alles stond op die ene weg opgesteld, bereid om door te breken... op dat moment brak het Stalinorgel van de Russen los. Nou, toen vielen d'r wel een paar doden!

Maar we walsten ons vooruit, het was door de Rus niet tegen te houden, zo'n massa van 120.000 man, met 1000 pantsers. We hebben ze uitgevloerd! We zijn er overheen gereden!

Toen zijn we in de richting van Halbe gegaan, een heel oud Duits stadje, zo'n typisch rattenvangersstadje. Halbe ligt iets in de diepte tussen lichte glooiingen, weilanden en zo, omringd door bos. We waren een van de eerste pantsers, die langs die bosrand uitzwermden. We moesten door Halbe heen, waar dik de Rus inzat. Die zat er ontzettend dik in.

Binnen vijf minuten brandde het stadje van voren naar achteren. En toen door die brandende stad heen, hè. Overal zat nog de Rus in de huizen, maar dan schoten we, als ze in de kelder zaten, de pantservuist er in.

Op een gegeven ogenblik komen we aan een splitsing van de weg, rechts en links. Ja, naar links, werd er van achteren geroepen. Dus wij reden er links in, een paar kilometer. De weg werd dieper, de zijkanten gingen omhoog, het was zo'n holweg met aan de zijkant wat bomen en zo. Toen we middenin die holweg waren, werd er ineens geroepen, we zijn verkeerd, we hadden de andere weg moeten nemen.

We gingen draaien, en op dat moment kwam het Stalinorgel er in, in die holweg. Nou, toen vielen er natuurlijk wéér massa's doden. Massa's!

Wij moesten terug, want daar kwamen ze, van die hellingen af, de Russen. Dus wij daar draaien, je moest over je eigen mensen heen! Doden, gewonden...

Tijdens de gevechten realiseer je je dat niet. Maar maanden later, in gevangenschap, ging ik 's nachts aan die dingen denken. Dan stond het zweet op m'n voorhoofd.

33

Op een gegeven ogenblik krijg ik een paar mensen bij me met een gewonde, een jongen met een borstschot. Ja, op de auto's was helemaal geen plaats, dus je gooide ze op de pantser, hè. Zo van achteren tegen de toren aan. Er was ook een meisje bij, ook met een borstschot. Die had gewoon een Duits uniform aangetrokken, want ze wilde van de Rus weg. Die meisjes trokken dan een uniform aan, helm op, geweer in de hand, koppel om, en mee. Zo'n bende was het op het laatst.

Er komt ook nog een onderofficier, en die zegt, luister es, ik heb hier een

man met een zware shock, mag die meerijden? Ik zeg, gooi er maar op. Hij duwt hem er op en zegt, pas je wel een beetje op hem, want hij heeft een zware shock. Ik zeg, nou ja, beloven doe ik niks, maar we zullen zien.

Een tijdje later moest ik in een gevecht treden tegen opduikende pantsers en ik kon natuurlijk die mensen niet achterop hebben. Ik zeg, jongens, jullie moeten er allemaal af. Maar ze wilden er niet af en dat is ergens te begrijpen, want ze zijn doodsbang, dat je ze niet meer op komt halen. Ik zeg, ik beloof je, ik haal jullie weer op, maar ga er nou af!

Een paar gingen er af, maar een paar bleven er op. Dus er bleef me niks anders over: ik trok m'n pistool. 'und jetzt herunter!' Iedereen ging er toen af. Ik heb ze ook naderhand weer opgehaald. Alleen die jongen, die tegen de toren aanzat, met die zware borstwond, kon niet overeind. Die vent met die shock staat er bij, maar daar dacht ik helemaal niet meer aan. Maar die vent heeft me horen zeggen, 'jetzt herunter', en met z'n shock grijpt hij een pantservuist, en schreeuwt tegen die jongen met de borstwond: 'herunter, ich zähle, eins, zwo, drei', en bats... drukt af!

Nou, dat hele hoofd in elkaar... ik zat helemaal onder de rotzooi. Ja, dat realiseer je je niet, je veegt het af, en je zegt: 'pantzer mars!'

Op het moment, dat hij wou afdrukken, stond de onderofficier die de man met de shock had ingeleverd, ernaast. Hij trok z'n pistool en schoot hem door de kop. Maar het was al te laat... het was al te laat.

Als die dingen naderhand weer tot je bewustzijn komen, staat het zweet op je voorhoofd...

34

Ach, je maakt je eigenlijk niet zo druk om jezelf. De opdracht was 'doorslaan naar het Westen', dus sla je je door naar het Westen. Mijn Kommandeur was kort daarop gewond geraakt, en, omdat ik lange tijd adjudant geweest was en ervaring had in leiding, heb ik toen het Kommando overgenomen.

Zelf stond ik in de toren met m'n machinepistool, een soort verbeterde stengun. Dus voor ons, als pantsercommandant, betekent een voltreffer altijd een kopschot. Pantsercommandanten vallen meestal door een kopschot.

Over pantserofficieren bij de ss werd altijd gezegd: hij staat met het ene been

in het graf, met het andere voor de krijgsraad. Voor elke pantser van je eenheid, die je verliest, wordt, zoals wij dat noemen, ik ken er geen Nederlandse uitdrukking voor, een Kriegsgerichtverfahren eingereicht. Dus het wordt bij een krijgsraad aanhangig gemaakt. Voor elke pantser, die je verliest! Ik zeg niet dat je veroordeeld wordt, maar er wordt een zaak van gemaakt.

Je moest elke pantser verantwoorden. Weet je wat ze kosten? Een miljoen Mark! En dan sta je daar, als klein officiertje. Dan heb je daar 46 van die dingen onder je leiding, plus alle rotzooi er bij. Dan heb je als klein officiertje misschien een waarde van 75 miljoen gulden onder je hoede.

En het is niet alleen de waarde in geld, maar wat denk je wat de gevechtswaarde is van zo'n 46 Königstiger? Dat kan beslissend voor een oorlog zijn!

35

Er is iets, dat de Nederlander nooit begrepen heeft. Als een Duitser een grote bek opentrok, dan kroop de Nederlander in z'n schulp. Dan geef je hem een grote bek terug!

Daar is hij ook niet boos om. Een Duitser kon rustig kritiek verdragen, je mocht rustig kritiseren. Alleen: opbouwende kritiek! Alleen maar schelden en kraken werd niet getolereerd. Maar als je opbouwende kritiek had, als je zei, je doet het fout, daar was niemand boos over. Maar dan moest je ook zeggen, hoe het dan wél moest.

Tegen Himmler zijn wij bijvoorbeeld veel scherper geweest dan hier ooit iemand tegen een Duitser durfde optreden.

Ik heb Himmler twee keer ontmoet. Ik ben van mening, dat het ergens toch wel een groot man is geweest.

De man heeft natuurlijk vreselijke fouten gemaakt. Want hij is, dat is niet te ontkennen, verantwoordelijk voor veel dingen, die ik helemaal niet onderschrijf. Maar aan de andere kant, hij was in de omgang een zeer beminnelijk mens.

Himmler was een groot mens. Tegen hem kon je zeggen, wat je wilde, daar werd hij echt niet boos om.

Het was een man, die sober leefde. Nooit hoorde iemand over uitspattingen van Himmler.

Deze man, die vreselijk sober en eenvoudig leefde, was voor de soldaat en voor iedereen buitengewoon vriendelijk. Hij stond open voor elke opbouwende kritiek.

Wij hebben tegenover hem Nederland altijd verdedigd. Als hij ooit eens iets zei, dan zeiden wij, ja maar, 'Reichsführer, meines Erachtens ist das ganz anders!' En dan zeiden we, wat wij er van dachten, hè.

Ik ben er heilig van overtuigd, dat veel dingen, die schadelijk waren geweest voor Nederland, op onze aanwijzingen niet zijn doorgevoerd.

36

De Russen hadden ook eenheden van vrouwen, in gele uniformen. Er vielen ons wel eens van die vrouwen in handen. Nou ja, we hebben ze met alle egards behandeld. Niet dat het knappe vrouwen waren, hoor. Ze zagen eruit! Maar enfin, ze hebben sigaretten van ons gehad en chocola, want we zeiden, die vrouwen, wat kunnen die er nou aan doen.

Tot we de volgende dag in een dorp kwamen. Daar wist men te vertellen, dat een eindje verder een Duitse soldaat lag, in het maïsveld. Het bleek onze eigen motorordonnans te zijn. Dood.

Die jongen zag er uit! Onvoorstelbaar. Onvoorstelbaar. Z'n geslachtsdelen waren afgesneden en in z'n mond gestoken.

Het was beestachtig.

Ja, hij was in handen van dat vrouwenbataljon gevallen. Wij hebben natuurlijk geen pardon meer gegeven. Of ze nou de handen omhoog staken of niet, we hebben ze geen pardon gegeven.

Ik bedoel, er werden geeneens gevangenen meer gemaakt.

37

Ik kreeg bevel met mijn pantsers de terugtocht te dekken van zo'n tienduizend man infanterie. Ik moest mijn positie houden tot de volgende morgen 8 uur.

Om 'n uur of half zeven, zeven uur, heb ik de eerste pantsers teruggestuurd, om acht uur de laatste. Ik was alleen achtergebleven als laatste pantser.

Om kwart over acht wilde ik zelf gaan en ik gaf bevel om de pantser op te draaien. Net, dat hij gedraaid is, krijg ik van achter een voltreffer. En branden! Nou, we kwamen er allemaal levend en goed uit, zonder schade. Maar we stonden twaalf à veertien uur achter onze troepen.

Dat was een minder prettig gevoel.

Wij zijn toen door de bossen naar het Westen gegaan. Lopend. In uniform. Handwapens meegenomen. Bovendien vond je overal wapens in de bossen.

In een mum van tijd had ik weer een hoop mensen om me heen. Je had zo 300 man. ss bleef over het algemeen bij mij natuurlijk, hè, en Wehrmacht sloot zich gauwer bij een groep Wehrmacht aan. Er waren ook Wehrmachtmensen, die zeiden, nou, we gaan liever met die ss'ers mee want dan hebben we meer kans, dat we er doorkomen!

Ik herinner me nog, dat we er ook een paar Fallschirmjäger bij hadden. Die bleven natuurlijk bij ons, want de verbinding van de ss met de Fallschirmjäger was altijd goed. Nu nòg!

Hadden we geen eten, dan wachtten we ergens in de buurt van een dorp, waar de Rus zat. En dan sloegen we hem eruit. Of we slopen 's avonds het dorp in, postten om de huizen heen, en haalden gewoon het eten eruit. De Russen zaten in de ene kamer, en wij in de andere kamer. Tja, je moest aan eten komen.

En maar naar het Westen toe, hè, naar het Westen toe.

Op de ochtend van 9 mei 1945 (dus de oorlog was afgelopen, maar daar wist ik niets van, want we hadden geen enkele verbinding meer) lopen we door een bos. Ineens horen we iets achter ons. Gauw stoppen en weg. Daar kwamen drie auto's aan met Russen er op. Enfin, een kort handgemeen en we hadden drie wagens. Twee met munitie, en een met verpleging, dus genoeg eten en drinken. Dat was om een uur of negen. We gingen met onze groep verder door het bos in gevechtsformatie.

Om een uur of elf van die 9de mei brachten een paar man, die ik op verkenning had uitgestuurd, een jongen en een meisje in burger, Duitsers. Ik zeg, wie zijn jullie, wat willen jullie? Toen zeiden ze, wat doen jullie hier? Ik zeg, wat bedoel je? Hij zegt, nou, de oorlog is afgelopen!

Hitler is dood!

Hitler dood! Een gekke gewaarwording, een gekke gewaarwording... Kerels met hun borst vol onderscheidingstekens lieten hun tranen de vrije loop.

Je hebt er jaren voor gevochten.

Je hebt je kameraden zien vallen.

Je hebt er alles voor over gehad.

Er zijn ss-eenheden geweest, die nog een tijd doorgevochten hebben. Ons zondermeer in gevangenschap geven, dat lag niet in onze stijl. De oorlog ging voor ons verder. Voor ons stond de oorlog niet stil. We waren niet van plan in gevangenschap te gaan. En zeker niet bij de Rus!

We hebben toen gezegd, jongens, het beste is, dat wij uit elkaar gaan, in kleine groepjes. Want zo slaan we ons er niet doorheen. Ik ben uiteindelijk met de bezetting van m'n eigen pantser, plus een Oberjunker, dus zes man, verder gegaan. En af en toe maar weer 's nachts een huis binnendringen, waar de Rus lag, en dan haalde je er maar weer eten uit. Op die manier ging dat. Zo langzamerhand begonnen we ons in burgerkleren te steken. Maar burgerkleren pasten mij niet. Ik was te groot. Ik had m'n zwarte pantseruniform aan, een kort jak met een soort plusfour. Ik had de hele boel eraf gehaald. De open kraag heb ik dichtgemaakt en toen was het net een soort skipak. De broek, die normaal over de hoge Stiefel heenging, droeg ik nu lang over een paar gevonden Amerikaanse legerschoenen. Mijn zwarte, hoge, smalle officiersstiefels heb ik weggedaan.

38

Ik heb even te maken gehad met het Kommittee Freies Deutschland van generaal von Paulus, die zich bij Stalingrad heeft overgegeven. Dat is de grootste schoftentroep, die er op de wereld heeft rondgelopen! Kijk, iedereen heeft het recht om van mening te veranderen, maar deze mensen drongen zich in Duitse uniform met de Auszeichnungen, de EK's en zo, bij onze troepen in om verwarring te stichten.

Wij lagen in een stuk bos te slapen en ineens ontplofte er een granaat. Tussen ons in. Godverdorie, we zagen geen geweer, en ik hoorde geen afschot. Ik stootte die Oberscharführer aan naast me, we gingen zoeken en zien een vent

staan, die een handgranaat aftrekt en zo maar tussen de mensen in gooit. Zo tussen de mensen in! Die vent is gelijk omgelegd. Op staande voet.

We hebben z'n tas leeggehaald. Hij had een pas van de Seidlitz-Armee, Kommittee Freies Deutschland. De vieste kerels, die er rondliepen. Vieze schooiers!

39

We kwamen eens bij een bosrand, vlakbij een huizenrij. We zagen een meisje aan de voordeur staan. Ik riep haar en ze kwam even naar ons toe, in het bos. Ik zeg, hoe is het op het ogenblik hier, zit de Rus er? Ja, zegt ze, vol met Russen. Ik zeg, hoe is het nou? Dat kind zag er uit! Vreselijk. Toen zegt ze, nou, het is vreselijk. Die had die dag, geloof ik, 26 à 27 kerels over zich heen gehad. Op die manier ging dat, hè.

Nou ja, ik ben toen met een Oberjunker verdergegaan, door het bos heen. Wij wilden bij Bruck, noordelijk van Maagdenburg, over de Elbe om in het Amerikaanse gebied te komen. Onderweg troffen we twee meisjes. Ze zeiden: zijn jullie Hollanders? Dan zijn jullie zeker van de Waffen-ss. Ik zeg, hoe kom je daar nou bij. Wij zijn Zwangsarbeiter. Nee, zegt een van die meisjes, je bent van de Waffen-ss, maar je hoeft niet bang te zijn, want mijn zwager is ook een Hollander van de Waffen-ss. Ik zeg: we wilden naar Bruck. Ze zegt, daar kan je niet over de rivier. Ga maar met ons mee naar Gommern, daar woont mijn moeder. Dan kan je bij ons desnoods ook nog een paar dagen uitrusten. Dus zijn wij met die meisjes meegegaan. Dat had het dubbele voordeel, wij vielen minder op, omdat we twee meisjes bij ons hadden en zij hadden het voordeel, dat ze toch nog enige bescherming hadden.

We zijn daar een paar dagen bij die familie gebleven. Veel te eten hadden ze niet. Maar er was een suikerfabriek geweest en die had tegen de bevolking gezegd, haal de voorraden maar rustig weg. Dus wij hebben hoofdzakelijk suiker gegeten, die dagen.

Bij de Elbe gekomen, zeg ik, we zullen eens even gaan kijken, hoe het met de stroom staat en zo. Dom, want het was nog licht. Uit een klein bosje kwam ineens: 'stoi!' Stond er een Russische wachtpost! Mee naar de Kommandantur.

Die Rus had een machinepistool, we konden niks doen. Was hij nou maar dichterbij gekomen, dan hadden we hem gegrepen. Als we bleven staan en een

beetje talmden, dan zei hij, dawai, dawai… vlug, vlug! Dus je had geen schijn van kans.

Hij bracht ons naar de Kommandantur. Nou, wat wij daar deden. Hij sprak een beetje Duits. Ik zei, niks. Wij zijn Fremdarbeiter, en we wilden over de Elbe. Hij zegt, dokument, dokument. Ik zeg, Hollanski. Maar ik had geen papieren. Het enige, wat ik bij me had, was m'n Nederlandse rijbewijs.

Die vent kijkt dat ding door, hij ziet mijn foto d'rop, stempels en zo. Allemaal prachtig, maar hij ziet niets van Holland, hè. Hij slaat het om, en daar staat een reclame op van het Hof van Holland in Hilversum! Toen zegt hij, ah, Holland! Kameraad, Lager! Want al die Fremdarbeiter werden naar een Lager gebracht, maar daar moesten wij helemaal niet zijn.

Toen ging hij ons fouilleren. We hadden, godverdorie, allebei ons pistool in de zak. In onze achterzak. We keken elkaar aan, ik denk, als hij in de buurt komt, dan grijpen we hem. Maar hij voelde overal, behalve in die achterzak. Nou, etter en bloed heb ik gezweten! We moesten mee op een wagen.

We rijden langs de kazerne, en dronken, die Russen! Zuipen! Met flessen tegelijk! Ik denk, jezus, hier zijn we helemaal fout. Een Rus is erg, maar als hij dronken is!…

Onze bewakers staan even te praten met een paar van die dronken kerels, krijgen een paar flessen, nemen een slok, en ze zeggen tegen ons, dawai, dawai. Ik voelde er niks voor om te gaan lopen. Ik denk, die schieten ons in de rug, die schieten ons kapot, die hebben geen zin om ons af te leveren, die schieten ons kapot! Enfin, we liepen en ze deden niks.

Wij met een omweg terug naar de Elbe en toen gewacht tot het donker was. We hadden een oude roeiboot gevonden tussen het riet, maar zo lek als een mandje. We hebben 'm vol zitten stoppen met oude lappen en allerlei rotzooi, zelfs met nat brood. De Russen schoten nog met machinegeweren. Aan alle kanten kletste het, maar ze hebben ons niet geraakt. We zijn veilig aan de andere kant gekomen.

Bij een brug over de Wezer moest je een pas tonen. Ik had natuurlijk niks. Naar de burgemeester toe van het dorp, ik zeg, luister es, zo en zo, ik ben Fremdarbeiter. Hij zegt, natuurlijk, kameraad, du kannst ein haben. Hij voelde allang, wat er aan de hand was. En ik kreeg een pasje. En ik met dat pasje er overheen.

Staat daar een vent in Amerikaans uniform. Hij kijkt me eens aan en zegt, papieren! Ik geef hem dat pasje, hij kijkt het zo es in en geeft het mij terug.

Hij zegt tegen me: ‘Ordnung Untersturmführer, danke!’

Ik schrok me een hoedje! Hahaha. Ik had het eerst helemaal niet in de gaten! Ik kijk hem aan, is het verdomme een man van m’n compagnie! Die stond daar bij de Amerikanen!

Ik zeg, wat doe jij nou hier? Toen zegt hij, er zitten nog twee man van ons hier. Die hadden maar dienst genomen bij het Amerikaanse leger! Hij zegt, als je nou even wacht, ik word zo afgelost, dan ga je mee. Ik mee, en hij zegt: Dutchman too, hè! Ik heb er ’s nachts geslapen, ze hebben me volgestopt met eten. Hij zei, blijf hier, joh, dat maken wij wel in orde, je komt hier ook in dienst. Weet je wat, je kan best officier worden, joh. Dan zeggen we, dat we je gekend hebben, als officier in Nederland. Ik zeg, nee joh... Ik moest zo vreselijk nodig naar Holland. Krankzinnig, hè!

Toen hebben ze me een partij levensmiddelen gegeven, zeg! Sigaretten! Bij de vleet. En nog ’n paar flessen Schnapps en weet ik wat niet allemaal meer. Die hebben zich uitgesloofd! Ze hebben werkelijk het hemd van hun lijf gegeven.

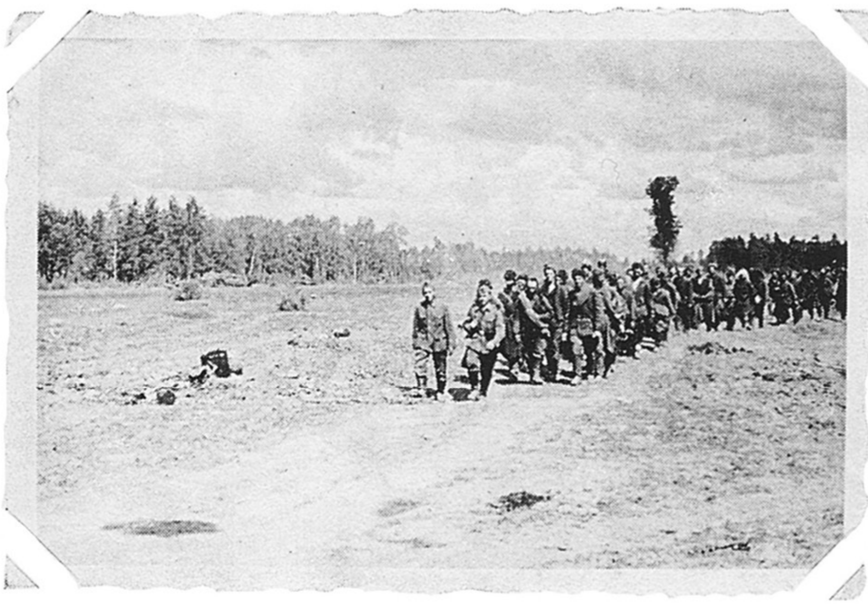
Toen ben ik maar weer gaan lopen. In het volgende stadje vroeg ik een vrouw de weg of zoiets, en ze zegt tegen me, ‘Kamerad ich glaube, ich glaube, Sie sind ein Deutscher’. Ik zeg, ‘nein, ich bin Holländer’. ‘Gehen Sie mit, dann bekommen Sie eine Tasse Kaffee, allerdings Bohnenkaffee habe ich nicht, aber...’

We waren op de kamer en ze zegt, ‘also, bei welcher Division warst du, bei der Wiking?’ Ik zeg, ‘ja, ik was bij de Wiking.’ ‘Mein Mann auch, er ist gefallen. Aber Sie können doch in diesen Kleider nicht weiter, mein Mann war auch gross, ich werde mal sehen...’ Ik kreeg een plusfourbroek van haar, een colbertjasje en een paar sportkousen.

Ik zag er toen al veel menselijker uit.

Als een toerist zag ik eruit. Het pistool had ik weggeflikkerd, toen ik eenmaal in de Amerikaanse zone zat.

40

Ik heb in totaal 1100 km gelopen. Allemaal binnenwegen, weet je wel. Ik heb nergens last van gehad. Als je nagaat dat ik moeraswater en alles heb gedronken. Ik had allang dysenterie moeten hebben. Je sliep ergens in een bos, onder een

boom. Op zo'n half rubber manteltje, dat ik af had gesneden, want anders was het teveel militaire mantel. Je trok je jasje uit en dat legde je over je heen en dat dingetje onder je en je sliep nog ook.

41

Op een boerenhofstede in de buurt van Münster had de boerin pannekoeken voor me gebakken. Ik was net aan het eten, toen werd de deur opengetrapt. Komt er een Polack binnen en als ik nou ergens de schurft aan heb, dan is het aan Polacken.

Ik heb vóór de oorlog al zulke slechte ervaringen met Polen gehad! Deze Polack had op die hofstede gewerkt. En nu kwam hij af en toe terug om te plunderen. Z'n pistool in de hand, wij moesten allemaal tegen de muur. Dus ik ook. Hij nam de fiets, die er nog stond, en de koffer, die hij had meegebracht, begon hij vol te laden met linnengoed.

De boerin stond naast me en zei, ja, die plundert regelmatig en altijd komt hij met onzedelijke dingen.

Toen zegt hij tegen me, hij zegt, Germanski soldaat, en hij begon met het pistool op m'n borst te drukken. Ik zeg: niks Germanski soldaat, Hollanski! Hij zegt: Dokumenta! Weer m'n rijbewijs. Hij zegt: gut, gut, Kamerad, maar wat doe jij nu hier bij die Duitse meid. Ik zeg, nou logisch, hetzelfde wat jij doet, ik kom hier even eten, ik heb ze pannekoeken laten bakken. Hij zegt, o ja, en hij begon die kast verder uit te pakken.

Maar hij haalde een stommiteit uit, hij had z'n pistool op de stoel gelegd. Dat was z'n einde, hè.

De boerin nam het nogal flink op. We hadden gewacht tot het donker was, toen hebben we hem netjes begraven in de aardappelakker. Je moest hem kwijt, hè. Je kon hem toch daar niet laten liggen.

Misschien ligt hij er nóg wel. Of die boer moet hem inmiddels omgeploegd hebben.

Maar wat wil je? Ik heb met dergelijke schoften nooit medelijden. Zo'n Pool omknallen zou men nou waarschijnlijk niet meer doen. Maar dat was een heel andere tijd, je kan dit niet in deze tijd betrekken. Je kan zo'n geval niet beoordelen in deze tijd. Er werd toen op je gejaagd als wild.

Ik ben maar weer verder gelopen. Achter Münster ontmoette ik een meisje op de weg, helemaal alleen, een jaar of zeventien. Eentje van de arbeidsdienst.

Ze was een beetje argwanend. Maar we kwamen zo te praten over verschillende dingen, en ze zegt, ‘ich glaube, Sie sind überhaupt kein Zwangsarbeiter, das zeigt sich doch. Sie waren bei der Waffen-ss’. Ga maar met mij mee, dan zullen wij je wel helpen. Mijn oom is Oberförster bij de graaf van Bentheim, die kent alle weggetjes door het bos, die helpt je wel over de grens.

Inderdaad heeft die oom me precies gezegd, waar ik de grens over moest. Vlakbij de grens kwam ik langs een boerderij, en ineens hoor ik ze roepen, ‘Kamerad, komm mal hier, wollen Sie etwas essen, wollen Sie mitessen, setzen Sie sich, Sie sind also auch von der Waffen-ss.’

Het bleek, dat er nog veel meer kameraden daar over waren gegaan.

Ik moest door een stukje bos en dan kwam ik aan het riviertje de Dinkel. Het begon al een klein beetje schemerig te worden en ik loop in dat korenveld (dat was nog niet zo hoog, want het waren de eerste dagen van juni) en ineens hoor ik achter me een wagen aankomen. Een jeep. Ik gooi me neer in dat korenveld en net wil ik opstaan, zie ik dat er wat boven de grond uitsteekt. Ik kijk nog es... een mijn! Ik lag midden in een mijnenveld!

Ja, en waren het nog maar pantsermijnen, dat is niet zo erg, daar kan je wel overheen stappen, maar dit waren Schützeminen. Die hoef je maar even aan te raken en dan springt hij uit elkaar met zo’n paar honderd kogels er in!

Ik had een vork in m’n zak en ben prikkend door dat mijnenveld heengegaan.

Urenlang heb ik liggen prikken in het donker. Veel te lang geprikt natuurlijk, maar ja, je weet niet waar het begint en waar het ophoudt. Waarschijnlijk was het maar een smalle richel, maar goed. Ik was ook nog doodsbenauwd, dat die mijnen met draden verbonden zouden zijn. Als je dan zo’n draad raakte, gaat er zo’n heel stel de lucht in.

Afijn, ik ben er door gekomen.

Ik dacht, je kan beter niet in de voormiddag lopen, dus ik ben in dat korenveld blijven liggen tot een uur of zes. Aan de overkant van de Dinkel, bij een boerderij, zag ik een kind staan, dat keek zo gek. Is er hier een brug, zei ik, want ik dacht, dat ik nou wel op Nederlands grondgebied was. Ze zegt, ja, daar verderop, daar rechts. Over de brug stond een wachtpost. Ik hobbelde zo met m’n plusfour en een aktentas onder m’n arm over dat bruggetje. Ik zeg,

goejenavond! Hij zegt, goejenavond! De stengun had hij op z'n rug. En ik liep rustig door, langs benzine- en munitieopslagplaatsen van het Canadese leger!

Geld had ik praktisch niet, alleen wat levensmiddelen en daar was ik vreselijk zuinig mee. Op een keer heb ik uit de stal bij een boer een stuk of zes eieren weggepikt. Ja, wat moet je. Ik heb ook es aan de uiers van een geit staan trekken, maar daar kwam niks uit. Die stond waarschijnlijk droog, ik weet het niet, maar ja, je probeert van alles. Bij Zutfen heb ik een kip gejat, en geroosterd. Hij was half gaar, maar ja, ik had wat te eten.

Uiteindelijk kwam ik bij Goor terecht. Daar stappen ineens twee kerels met stenguns de weg op.

Waarheen ik op weg was. Ik zeg, nou, ik ben onderweg naar Almelo, ik kom uit Duitsland. Ik moest in Duitsland werken en ben nou onderweg naar m'n vrouw.

Heb je papieren? Nee, zeg ik, geen papieren, het enige wat ik nog over heb, dat is m'n rijbewijs. Hij zegt, dat is niet genoeg, je moet je melden. We zullen je wel even wegbrengen en dan word je gekeurd, je krijgt papieren, je krijgt bonnen en de hele rotzooi.

Ik zeg, dat is prachtig man, krijg ik nog bonnen ook? Ik zeg, reusachtig! Ik zeg, ik zou trouwens nou wel wat lusten. En ik krijg er wat te eten ook.

Dan moest ik 's middags maar naar de keuring. Om twee uur zou de dokter er zijn. Ik zeg, luister es, ik ga eventjes buiten kijken, ik ben zo blij, dat ik weer in Holland ben. Kan ik m'n tas hier laten staan? Nou, laat die tas maar staan, hoor.

Ik eruit en weg natuurlijk. Ik moest die keuring helemaal niet hebben.

Ik ben daar in Twente veertien dagen ondergedoken geweest. Door een toeval ben ik gegrepen. Door toeval! Ze zochten iemand anders, ze vonden mij.

Als ze een paar uur later waren gekomen, had ik in Canada gezeten. Vrienden hadden alles al voor mij in orde gemaakt. Hadden ze me nooit gehad!

Ik had wel gedacht, dat ze mij zouden oppakken hier in Nederland. Maar dat het zulke krankzinnige vormen zou aannemen had ik me helemaal niet voorgesteld.

Een paar keer zag ik mensen lopen met hun handen in de nek, dus toen voelde ik wel waar het naar toe ging.

Natuurlijk begon ik al gauw te begrijpen, want ik hoorde en las in krantjes, dat er overal kampen waren geweest.

In Duitsland, op de terugtocht in de buurt van Hameln, had ik al een plakkaat aan de muren gezien over de Jodenvernietiging. Dat was dus voor het eerst, dat ik hoorde van gaskamers. Dat was in Duitsland, na de oorlog!

In de oorlog heb ik het nooit gehoord. Nooit!

42

Soms loop ik op straat en dan voel ik: dat is een man, die bij òns is geweest.

Ik wil helemaal niet zeggen, dat hij blond is, met blauwe ogen. Ze hebben wel een minimum lengte. Het zijn vrij slanke typen. De manier, waarop ze zich bewegen, met een makkelijkheid, zonder provocatie, zelfbewust, rechtop. Een zelfbewustheid, die je eigenlijk bij andere mensen niet ziet...

Bij onze mensen is het iets natuurlijks. Ze zijn zich bewust van wat ze zijn, zonder overdrijving, ze wéten het.

Hij dringt zich niet op de voorgrond, maar als hij denkt dat hij 't weet of 't kan, dan doet hij het ook. Nooit valse bescheidenheid. Op de Junkerschule werd geleerd: de grootste misdaad is, niet dát te doen, wat je kán doen. Daarmee bedoelden ze dit: als er een bepaalde opdracht uitgevoerd moet worden en er wordt gevraagd, wie kan dat, dan treden er bijvoorbeeld vijf man naar voren; als je er dan zelf van overtuigd bent, dat je het beter kan, maar terugblijft uit valse bescheidenheid, dan ben je fout.

Aan het front hebben we dat meerdere malen meegemaakt. Er sneuvelt een officier, en er zijn alleen nog maar onderofficieren. Nou voelt een man, die helemaal geen onderofficier is of een lagere rang heeft, dat híj het beste in staat is om de compagnie over te nemen. Dan staat hij eenvoudig op, dat was bij ons gewoonte, en zegt, 'ich übernehme das Kommando, alles hört auf mir!'

En al hadden ze een hogere dienstgraad, niks mee te maken. Dan hoorden ze onder hem.

Maar hij had dan ook de consequenties, hij was verantwoordelijk. O wee! als hij niet kapabel was!

43

Na de oorlog hadden ze ons, NSB'ers en SS'ers, de kans moeten geven om ons te

melden voor Nieuw-Guinea. Er was op dat moment hier voor ons toch geen vooruitzicht.

We hadden ons met tienduizenden voor Nieuw-Guinea gemeld! Ik garandeer u, want ik ken het type mensen: wij hadden een paar slechte jaren voor de boeg, maar dan had er wat gestaan, hoor! Dan was er in Nieuw-Guinea meer bereikt, dan er nou in vijftig jaar wordt bereikt. En geen Indonesiër had tegen onze zin een voet aan wal gezet!

44

Nee, het is geen prettige tijd geweest. Iemand, die werkelijk de oorlog heeft meegemaakt, als soldaat, zoals wij van de Waffen-ss, verlangt echt niet naar een oorlog terug. Daar is een oorlog veel te verschrikkelijk voor. Ondanks alles.

Waar je natuurlijk wel heimwee naar hebt, dat is de kameraadschap, of eigenlijk is het heimwee naar een zuiver leven, naar saamhorigheidsgevoel. Nou ja, het hele idealisme, nietwaar. Het was verbonden met je jeugd. Een mens verlangt nou eenmaal altijd naar z'n jeugd. Je was twintig, vijfentwintig jaar jonger...

Maar de oorlog als oorlog? Nee... nee... nee...

Ik ben wel graag op zo'n Treffen van kameraden. Dan proef ik weer even de sfeer, zonder de verschrikking van de oorlog.

Als ik daar ben, ben ik één met die mensen.

Het is natuurlijk waanzinnig zoals ze tekeer gaan tegen onze Treffen. Wij doen geen mens kwaad! Wij hebben helemaal geen idee om een staatsgreep te doen. Of om de macht aan ons te trekken. Onze mensen in Duitsland zitten in alle mogelijke partijen.

Wat deze mensen bindt, ja, dat is in de eerste plaats de opofferingsgezindheid, het besef, dat ze iets doen. Voor de Staat of voor hun Ras. Voor Europa.

45

Er is nooit een offer vergeefs geweest. Ook de gang van het Duitse volk is niet vergeefs geweest. Tenzij we geloven aan der Untergang des Abendlandes.

Ik vrees wel eens (ik probeer me dat altijd uit m'n hoofd te praten) of wat we nu hebben meegemaakt, niet de laatste opstand van het Germanendom is geweest.

U moet één ding niet vergeten: wat na het Romeinse Rijk is gekomen, is alleen en uitsluitend Germaanse Cultuur geweest. Niets anders. Germaanse Cultuur!

Kijk, wat er van Frankrijk geworden is. Je kan in Frankrijk praktisch niet meer van het Germanendom spreken. Toch is het een Germaans land geweest, Frankenland. Wat is er van de West-Goten in Spanje overgebleven? Kijk, wat er in Zuid-Tirol gebeurt.

Denk es aan de Ordensritter in de Baltische Staten. Ik heb in Narwa Nederlandse huizen zien staan, daar zag je zelfs Nederlandse namen. Daar is niets meer van over!

Loop hier es door de stad! Kijk es om je heen, kijk de Nederlanders es aan!...

Hoeveel Italiaanse arbeiders zitten er op het ogenblik hier. En in Duitsland. En overal!

Hoe komen al die Negers in Noorwegen? Noorwegen barst van de Negers! Zweden ook.

46

Ik zat in '49 in de cellenbarakken in Den Haag, toen ik op een dag bezoek kreeg van twee officieren uit het Nederlandse leger.

Ze vroegen mij of ik inderdaad pantserofficier was geweest aan het Oostfront. En of ik bereid was mijn militaire bevindingen op papier te stellen.

Ik heb gezegd, nee, daartoe ben ik niet bereid. Ik zie de noodzaak daarvan niet in.

Ze zeiden: er zitten voor u belangrijke voordelen aan vast. Als u het wel doet, dan kunnen wij ook wat voor u doen.

Ik heb gezegd, dat ik daar echt geen interesse voor had.

Toen vroegen ze het volgende: wat zou u ervan zeggen, als we u dan zouden opnemen in het Nederlandse leger, als instructeur van de pantsertroepen.

Ja, luister es, heb ik gezegd, hoe stelt u zich dat voor? Ik heb een verbod om

bij de gewapende macht te dienen.

Hij zegt, die flauwekul, daar hebben wij niks mee te maken.

Maar ik ben geeneens Nederlander.

O, dat maken we zo in orde.

Nou ja, hoe zit het dan met mijn kameraden, die hier zitten.

Nee, het geldt alleen voor u.

Toen heb ik gezegd, nou dan bedank ik.

47

De jongste generaal van de Waffen-ss was Pantzermeyer. Een man, die ook na de oorlog een zware tijd heeft meegemaakt. Hij is ter dood veroordeeld, op het nippertje heeft hij gratie gekregen. Na een jaar of tien is hij vrijgelaten.

Pantzermeyer heeft zich toen ingezet voor de Hiag, dat betekent: een hulporganisatie van ex-Waffen-ss'ers. Hij is er de leider van geweest en heeft zeer groot werk gedaan.

Op Tweede Kerstdag, in '63, is deze man gestorven. Hij is maar 53 jaar geworden. Zijn begrafenis viel tussen Kerstmis en Nieuwjaar.

Men heeft mij verzocht namens de Nederlandse vrijwilligers naar de begrafenis te gaan. Er was een enorme belangstelling. Zo'n 12.000 man daar op de begraafplaats in Hagen, in Westfalen.

Er was een verzoek gekomen, geen bloemen te geven, maar dat heeft niet iedereen bereikt. Er lag, naar schatting van deskundigen, ongeveer voor 200.000 mark aan bloemen op het graf.

We zijn met de trein tot Essen gegaan, en vandaar met een wagen van een kameraad naar Hagen. We waren een beetje te vroeg, dus we gingen nog even een stukje wandelen.

We stonden in de buurt van het kerkhof even te praten, toen er een wat oudere man aankwam, hij was, denk ik, zo bijna zestig, een baard van een paar dagen, een Duitse skimuts op, u weet wel, zoals ze in het leger droegen, een lange winterjas aan. Op de bagagedrager van zijn fiets had hij een Turnister gebonden, zo'n rugzak, u weet wel, met zo'n koeiehuidje er overheen.

Hij zegt, nou kameraden, 'ist der General noch zu sehen.' Ik zeg, ja, hij ligt boven opgebaard.

Dan ga ik nog even kijken naar mijn oude generaal. Ik ben gekomen om

mijn eigen generaal de laatste eer te bewijzen. Hij doet zijn jas open: eronder droeg hij zijn pantseruniform.

Ja, zegt hij, op Tweede Kerstdag zit ik voor de radio, en hoor ik, dat hij hier vandaag begraven zou worden. Ik ben op de fiets gestapt en hier naartoe gereden.

Ik zeg, waar kom je dan vandaan? Hij zegt, van München.

Kwam hij helemaal fietsen! Een man van een jaar of zestig!

Aan het graf sprak ook een kameraad van Pantzermeyer, met wie hij in de oorlog al had afgesproken: mocht een van hen beiden sterven, dan zou de ander de grafrede houden.

De kist zakte, en héél ver weg, bovenop een van de verste heuvels, daar stond één trompetter. Hij blies het 'Ich hatte einen Kamerad'.

Al die duizenden SS-mensen... bij velen liepen de tranen over de wangen.

Ik heb hier zijn Memoires met een officiële opdracht, kijk, eigenhandig opgedragen aan 'unsere tapfere Kameraden aus Holland, mit den besten Wünschen, in treuer Kameradschaft', Pantzermeyer.

Na de begrafenis kwamen we samen in een groot restaurant, het hooggelegen Parkhaus, waar duizenden mensen in kunnen. Het is eigenlijk een ronde hal, waar alle zalen op uitkomen. Vanuit die hal kun je in alle zalen tegelijk kijken. Overal was het vol Waffen-SSers.

Toevallig stond ik in die hal met een paar generaals te praten, onder wie Sepp Dietrich, die nu ook net gestorven is. Verder Gille en Simon. Gille kijkt zo eens naar de kameraden in de zalen en zegt: 'schau die schöne, junge Waffen-SS mal an...'

Daar zaten ze, hè, sommigen al met kale koppen, met buikjes, weet je wel, allemaal twintig jaar ouder geworden!

En toen zei Sepp Dietrich: 'ja, schauen Sie mal an, aber noch immer zittert die ganze Welt für diesen Haufen'.